

Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen rangaistavuuden selkeyttäminen rikoslaissa

Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen rangaistavuuden selkeyttäminen rikoslaissa

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Oikeusministeriö

CC BY-SA 4.0

ISBN pdf: 978-952-400-422-0

ISSN pdf: 2490-1172

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2023

Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen rangaistavuuden selkeyttäminen rikoslaisissa

Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2023:6		Teema	Mietintöjä ja lausuntoja
Julkaisija	Oikeusministeriö		
Yhteisötekijä	Oikeusministeriö		
Kieli	suomi	Sivumäärä	151

Tiivistelmä

Työryhmä on työnsä aikana pohtinut useita sääntelyvaihtoehtoja, joilla tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen rangaistavuutta voitaisiin rikoslaisissa selkeyttää. Kaikkiin työryhmän käsittelemiin vaihtoehtoihin havaittiin työryhmän työskentelyn aikana liittyvän sekä hyviä että huonoja puolia.

Erityisen haasteellista lainsäädäntömuutoksen valmistelun näkökulmasta on se, että sukuelinten silpomiselle ei ole selvää, tarkkarajaista legaalimääritelmää. Suurimmat ongelmakohdat säännöksen valmistelussa havaittiin silpomisen määrittelyssä, lasten asemassa sekä sukupuolten yhdenvertaisuuteen liittyvissä kysymyksissä.

Työryhmä on työnsä aikana arvioinut useita erilaisia säännösvaihtoehtoja, joihin kaikkiin on työryhmän näkemyksen mukaan sisältynyt ongelmallisia näkökohtia. Työryhmä ei näin ollen ole päätenyt esittämään säännösmuutoksia rikoslakiin silpomisen rangaistavuuden selkeyttämiseksi. Erilaiset, työryhmän käsittelemät säännösvaihtoehdot ja näitä koskeva arviointi on kuitenkin esitelty tässä mietinnössä.

Asiasanat sukuelinten silpominen, rikosoikeus, pahoinpitely, rikosasiat, rikoslaki

ISBN PDF	978-952-400-422-0	ISSN PDF	2490-1172
		Hankenumero	OM019:00/2021

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-422-0>

Förtydligande av straffbarheten för könsstympning av flickor och kvinnor

**Justitieministeriets publikationer,
Betänkanden och utlåtanden 2023:6**
Utgivare Justitieministeriet

Tema

Betänkanden
och utlåtanden

Utarbetad av Justitieministeriet
Språk finska

Sidantal

151

Referat

Arbetsgruppen har under sitt arbete dryftat flera olika bestämmelsealternativ som kan förtydliga straffbarheten för könsstympning av flickor och kvinnor i strafflagen. Under arbetsgruppens arbete noterades att det finns både goda och dåliga sidor med alla alternativ som arbetsgruppen behandlade.

Med tanke på beredningen av lagstiftningsändringen är det särskilt utmanande att det inte finns någon tydlig, avgränsad legaldefinition av könsstympning. De största problemen i beredningen av bestämmelsen upptäcktes i definitionen av stympning, i barnets ställning samt i frågor som rör likabehandlingen av könen.

Under arbetets gång har arbetsgruppen bedömt olika bestämmelsealternativ. Enligt arbetsgruppens uppfattning har alla alternativ innehållit problematiska synpunkter. Arbetsgruppen har således inte föreslagit några ändringar i strafflagens bestämmelser för att förtydliga straffbarheten för könsstympning. Det finns emellertid en beskrivning av de olika bestämmelsealternativ som arbetsgruppen har behandlat och av bedömningen av dem i den här promemorian.

Nyckelord könsstympning, straffrätt, misshandel, brottmål, strafflagen

ISBN PDF 978-952-400-422-0

ISSN PDF 2490-1172

Projektnummer 2490-1172

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-422-0>

Clarification of the Punishability of Female Genital Mutilation in the Criminal Code

Publications of the Ministry of Justice, Memorandums and statements 2023:6	Subject	Memorandums and statements
Publisher	Ministry of Justice, Finland	

Group author	Ministry of Justice, Finland	Pages	151
Language	Finnish		

Abstract

A working group has examined a number of different regulatory options that could be adopted to clarify the punishability of female genital mutilation in the Criminal Code. In the course of its work, the working group found that both advantages and disadvantages are associated with all the options discussed.

A particular challenge from the perspective of preparing a legislative amendment is that there is no clear and specific legal definition for genital mutilation. The greatest problems that the working group observed in the preparation of the provision were related to the definition of genital mutilation, the position of children and issues related to gender equality.

During its term, the working group assessed a number of different regulatory options, all of which included problematic aspects in the working group's opinion. Consequently, the working group did not end up proposing any amendments to the Criminal Code in order to clarify the punishability of genital mutilation. However, this report presents the various regulatory options discussed and assessed by the working group.

Keywords genital mutilation, criminal law, assault, criminal matters, Criminal Code

ISBN PDF	978-952-400-422-0	ISSN PDF	2490-1172
		Project number	2490-1172

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-422-0>

Sisältö

1	Johdanto	9
1.1	Mietinnössä käytetyistä määritelmistä	9
1.2	Säätelyvaihtoehdoista	10
2	Asian tausta ja valmistelu	12
3	Nykytila ja sen arviointi	15
3.1	Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen määritelmä	15
3.1.1	Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen osana naisiin kohdistuvaa väkivaltaa	15
3.1.2	Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen legaalimääritelmiä	16
3.2	Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen vaikutuksia	21
3.3	Arvioita tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen esiintyvyydestä	23
3.3.1	Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisesta raportoineita tilastoja	23
3.3.2	Muut tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen määritelmän piiriin mahdollisesti kuuluvat teot	26
3.4	Intersukupuolisten lasten sukuelinten kosmeettiset leikkaukset	27
3.5	Poikien ja miesten ympärileikkaukset	30
3.5.1	Ympärileikkauksen yleisyys ja vaikutukset	31
3.5.2	Ympärileikkausten uskonnollinen ja kulttuurinen tausta sekä tarkoitus	32
3.6	Kansainväliset velvoitteet	33
3.6.1	Euroopan neuvoston instrumentit	34
3.6.1.1	Istanbulin sopimus	35
3.6.2	CEDAW-sopimus	38
3.6.3	Lasten oikeuksien yleissopimus	39
3.6.4	Muut YK:n instrumentit	40
3.6.5	Muut EU:n instrumentit	42
3.7	Lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö	44
3.7.1	Silpomistekoihin sovellettavat säännökset	44
3.7.1.1	Pahoinpitelysäännökset	44
3.7.1.2	Pakottaminen	45
3.7.1.3	Yritys ja valmistelu	45
3.7.1.4	Muu lainsäädäntö	46
3.7.2	Osallisuuden eri muodot, välillinen tekeminen ja laiminlyönti	46
3.7.2.1	Rikoskumppanuus	46
3.7.2.2	Yllytys ja avunanto	47
3.7.2.3	Välillinen tekeminen	48
3.7.2.4	Laiminlyönti	48

3.7.3	Suostumus.....	49
3.7.4	Lasten asema	50
3.7.4.1	Korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntö.....	50
3.7.4.2	Muuta oikeuskäytäntöä.....	52
3.7.5	Ulkomailla tehdyt teot.....	54
3.8	Nykytilan arviointi.....	55
3.8.1	Lapsia koskevat teot	55
3.8.2	Lainsäädännön kattavuus ja kansainväliset ihmisoikeusveloitteet	57
3.8.3	Yhteenveto	61
4	Lainsäädäntömuutoksen toteuttamisvaihtoehtoja.....	64
4.1	Perustuslain ja perusoikeuksien asettamat reunaehdot	64
4.1.1	Oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen sekä uskonnon- ja omantunnonvapaus	64
4.1.2	Yhdenvertaisuus.....	66
4.1.3	Laillisuusperiaate ja muut rikoslain laatimisen periaatteet	68
4.2	Ulkomaiden lainsäädäntö ja muut ulkomailla käytetyt keinot.....	70
4.2.1	Ruotsi	71
4.2.1.1	Sukuelinten silpomisen sääntely	71
4.2.1.2	Ulkomailla tapahtuvat teot	74
4.2.1.3	Sääntely poikien ympärileikkauksesta	75
4.2.2	Norja	76
4.2.2.1	Sukuelinten silpomisen sääntely	76
4.2.2.2	Ulkomailla tapahtuvat teot	78
4.2.2.3	Sääntely poikien ympärileikkauksesta	78
4.2.3	Tanska	79
4.2.3.1	Sukuelinten silpomisen sääntely	79
4.2.3.2	Ulkomailla tapahtuvat teot	80
4.2.3.3	Sääntely poikien ympärileikkauksesta	81
4.2.4	Islanti	81
4.2.4.1	Sukuelinten silpomisen sääntely	81
4.2.4.2	Ulkomailla tapahtuvat teot	82
4.2.4.3	Sääntely poikien ympärileikkauksesta	82
4.2.5	Saksa	82
4.2.5.1	Sukuelinten silpomisen sääntely	82
4.2.5.2	Ulkomailla tapahtuvat teot	83
4.2.5.3	Sääntely poikien ympärileikkauksesta	84
4.2.6	Italia	84
4.2.6.1	Sukuelinten silpomisen sääntely	84
4.2.7	Ulkomaiden lainsäädännön arviointi	85
4.3	Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset.....	87
4.3.1	Vaihtoehto 1 A: Sukupuolineutraali säännös, joka kattaisi kaikki sukuelintä vähäistä vakavammin vahingoittavat teot	87
4.3.1.1	Säännöksen perustelut	88
4.3.1.2	Lapsia koskevat teot	93
4.3.1.3	Vaihtoehdon arviointi.....	99

4.3.2	Vaihtoehto 1 B: Vain tyttöjen tai naisten sukuelinten vähäistä vakavampaa vahingoittamista koskeva säännös.....	101
4.3.2.1	Säännöksen perustelut.....	102
4.3.2.2	Säännösvaihtoehdon arviointi perustuslain kannalta.....	103
4.3.2.3	Säännöksen kokonaisarviointi.....	107
4.3.3	Vaihtoehto 1 C: Myös lievimpiä sukuelimen vahingoittamisen muotoja koskeva säännös.....	108
4.3.3.1	Perustelut.....	109
4.3.3.2	Vaihtoehdon arviointi.....	109
4.3.4	Vaihtoehto 2: Lasten sukuelinten vahingoittamista koskeva säännös.....	110
4.3.4.1	Säännöksen perustelut.....	110
4.3.4.2	Säännöksen kokonaisarviointi.....	113
4.3.5	Vaihtoehto 3 A: Vain sukuelimen vahingoittamisen vakavia muotoja koskeva, sukupuolineutraali säännös.....	114
4.3.5.1	Säännöksen perustelut.....	114
4.3.5.2	Säännösvaihtoehdon arviointi.....	115
4.3.6	Vaihtoehto 3 B: Vain sukuelimen vahingoittamisen vakavia muotoja ja vain tyttöjä ja naisia koskeva säännös.....	116
4.3.6.1	Säännösvaihtoehdon arviointi.....	117
4.3.7	Vaihtoehto 4: Vahingon aiheuttamisen tarkoitusta edellyttävä säännös.....	119
4.3.7.1	Säännöksen perustelut.....	120
4.3.7.2	Vaihtoehdon arviointi.....	121
4.3.8	Vaihtoehto 5: Silpomisperinnettä edellyttävä säännös.....	123
4.3.8.1	Säännöksen perustelut.....	123
4.3.8.2	Vaihtoehdon arviointi.....	124
5	Yhteenveto ja eri vaihtoehtojen vertailu.....	127
6	Täydentävät lausumat.....	130
	Täydentävä mielipide.....	133
7	Eriävät mielipiteet.....	141
	Eriävä mielipide.....	142
8	Allekirjoitukset.....	149
	Lähteet.....	150

1 Johdanto

1.1 Mietinnössä käytetyistä määritelmistä

Työryhmän tehtävänäntona on ollut valmistella tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen säätämistä rikoslaissa rangaistavaksi nykyistä selkeämmin. Mahdollisia sääntelyvaihtoehtoja tarkasteltaessa havaittiin useita silpomisen määritelmään liittyviä kysymyksiä, sillä sukuelinten silpomiselle on useita eri määritelmiä. Yleiskielisessä keskustelussa termillä voidaan katsoa viitattavan sukuelimiä vahingoittavaan tekoon, joka on osa laajempaa naisiin kohdistuvan väkivallan ja kunniaan liittyvän väkivallan ongelmakenttää. Tällöin kaikkia tyttöjen ja naisten sukuelimiin ei-lääketieteellisistä syistä tehtyjä sukuelintä vahingoittavia toimenpiteitä kutsutaan sukuelinten silpomiseksi (female genital mutilation / female genital cutting, FGM / FGC). Teon taustalla katsotaan olevan erityisesti tytön tai naisen seksuaalisuuden kontrollointi ja silpomiseksi voidaan katsoa hyvin lievästikin sukuelintä vahingoittavia tekoja.

Silpomisen kodifioiminen rikosoikeudelliseksi säännökseksi ei ole ongelmatonta. Suomen rikosoikeusjärjestelmä perustuu tekorikosoikeuteen ja esimerkiksi silpomisen taustalla vaikuttavan sukupuoleen perustuvan väkivallan tai seksuaalisuuden kontrolloimisen tavoitteen osoittaminen voi olla oikeudellisesti hyvin haastavaa. Myös esimerkiksi Istanbulin sopimuksen silpomista koskeva kriminalisointivelvoite on toteutettu eri tavoin eri maissa. Silpomiselle ei siten ole löydettävissä täysin selkeää ja yhdenmukaista kansainvälistä legaalimääritelmää (ks. kappaleet 3.1 ja 3.6).

Silpomisen eri määritelmien erot koskevat erityisesti sukuelintä vakavaa lievemmin vahingoittavia tekoja. Työryhmä ei ole onnistunut löytämään silpomiselle täysin tyydyttävää legaalimääritelmää (ks. kappale 3.1.2, 3.6 ja 4). Tässä mietinnössä tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisella tarkoitetaan kappaleissa 1–3 silpomista sen yleiskielisessä merkityksessä, ellei toisin ole täsmennetty. Silpomisen legaalimääritelmää taas on käsitelty eri vaihtoehtoja käsittelevissä kappaleissa 4.

Työryhmässä on käyty keskustelua myös vahingoittamisen määritelmästä. Kuten yllä on mainittu, silpominen katsotaan usein sukuelimen vahingoittamiseksi. Yleiskielisessä merkityksessä vahingoittamisella on negatiivinen konnotaatio ja sillä tarkoitetaan yleensä negatiivisten muutosten aiheuttamista. Esimerkiksi lääketieteellisiä tai kosmeettiskirurgisia toimenpiteitä ei välttämättä mielletä yleiskielisissä keskusteluissa sukuelimen vahingoittamiseksi, koska tekojen tarkoitus on esimerkiksi parantaa henkilön kokonaisterveyttä tai näihin on henkilön suostumus. Kuitenkin rikosoikeudellisesta näkökulmasta tarkasteltuna

voidaan erottaa toisistaan teko, joka vahingoittaa elintä tai kudosta, sekä vahingon aiheuttamisen motiivi ja teon mahdollinen oikeuttamisperuste, kuten suostumus. Selkeyden vuoksi tässä mietinnössä kaikista sukuelimen kudosta vahingoittavasta teosta (kuten pisto, viilto, polttaminen, kudoksen osan poisto) käytetään termiä ”sukuelimen vahingoittaminen” riippumatta siitä, mikä teon tarkoitus tai kokonaisvaikutus henkilön terveyteen on, tai onko tekoon annettu suostumus tai onko kyseessä jokin muu oikeuttamisperuste. Vahingoittamisen määritelmää, muita silpomisen edellytyksiä sekä mahdollisia oikeuttamisperusteita on käsitelty tarkemmin kunkin säännösvaihtoehdon perusteluissa (ks. kappale 4.3).

1.2 Säätelyvaihtoehdoista

Työryhmä on työnsä aikana pohtinut useita säätelyvaihtoehtoja, joilla tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen rangaistavuutta voitaisiin rikoslaissa selkeyttää. Mahdollisia säätelymalleja tarkasteltaessa esiin nousee vaikeita kysymyksiä, jotka liittyvät muun muassa yhdenvertaisuuteen tarkasteltaessa lasten sukuelinten vakavaa lievemmän vahingoittamisen muotoja. Näitä vaihtoehtoja on käsitelty kappaleessa 4 alla. Kaikkiin työryhmän käsittelemiin vaihtoehtoihin havaittiin työryhmän työskentelyn aikana liittyvän sekä hyviä, että huonoja puolia. Suurimmat ongelmakohdat säännöksen valmistelussa havaittiin silpomisen määrittelyssä (ks. kappale 3.1), lasten asemassa (ks. mm. kappale 3.7.4) sekä sukupuolten yhdenvertaisuuteen liittyvissä kysymyksissä (ks. kappale 4).

Työryhmän työssä on noussut esiin, että tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen kieltäminen ja säätäminen rangaistavaksi on nimenomainen kansainvälisoikeudellinen velvoite, ja kysymys on ihmisoikeusloukkauksesta. Poikien ympärileikkauksen osalta vastaavaa velvoitetta ei ole. Eräissä maissa on saatettu voimaan erilliskriminalisointi tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisesta, mutta erilliskriminalisointia yksinomaan poikien ympärileikkauksesta ei eri maiden oikeusjärjestyksistä liene löydettävissä. Ei myöskään liene osoitettavissa esimerkkiä siitä, että ylipäätään missään maassa olisi saatettu voimaan kansallisesti sukupuolineutraali rangaistusäännös, jolla olisi kriminalisoitu laajasti niin tyttöjen ja naisten kuin poikien silpominen tai ympärileikkaus.

Erityisen haasteellista lainsäädäntömuutoksen valmistelun näkökulmasta on se, että sukuelinten silpomiselle ei ole selvää, tarkkarajaista määritelmää. Joidenkin yleisimpien määritelmien mukaan sukuelinten silpomisiksi voidaan katsoa myös tekoja, jotka eivät vahingoita sukuelintä vakavasti ja jotka työryhmässä esiin tuotujen näkemysten mukaan on mahdollista vaikutustensa tai vakavuutensa osalta rinnastaa miesten tai poikien ympärileikkauksiin tai tätä lievempiin tekoihin. Tällöin esiin nousevat perustuslain yhdenvertaisuusvaatimuksen asettamat rajoitukset. Perustuslaki edellyttää, että ihmisiä ei saa ilman hyväksyttävää syytä asettaa eriarvoiseen asemaan sukupuolensa perusteella.

Erityisesti poikien ympärileikkauksiin liittyy paljon niin poliittisia, oikeudellisia kuin kulttuuris-uskonnollisiakin herkkyyksiä, eikä ympärileikkauksia rajoittava sääntely ole siten ongelmatonta. Toisaalta sukuelinten silpomisen legaalimääritelmän rajaaminen koskemaan vain sukuelintä vakavasti vahingoittavia tekemuotoja voi jättää sääntelyn ulkopuolelle yleisesti silpomiseksi katsottuja tekoja. Näitä kysymyksiä ja erilaisia mahdollisia sääntelyvaihtoehtoja on käsitelty tarkemmin kappaleessa 4.3.

Työryhmä on työssään ottanut huomioon yllä mainitut ongelmat ja tunnistanut, että nykyiseen sääntelyyn ja oikeustilaan liittyy tiettyjä epävarmuuksia liittyen lähinnä silpomisen vakavia muotoja lievempiin tekoihin. Työryhmän työssä sekä muun muassa myös tyttöjen sukuelinten silpomisen kriminalisointia koskevassa kansalaisaloitteessa (KAA 1/2019) on katsottu silpomisen olevan jo nykyisin lainsäädännössä kattavasti kriminalisoitu ja erillissäännöstä on puollettu lähinnä tekojen moitittavuuden korostamisen tarpeeseen liittyen. Silpomista koskevia oikeustapauksia ei myös juurikaan ole, joten käytännössä ei ole ilmennyt selkeitä lainsäädännöllisiä puutteita, jotka edellyttäisivät säännösmuutoksia.

Työryhmä katsoo lisäksi, että kaikkien silpomisen muotojen ehkäisyssä olisi painotettava myös muita kuin rikoslainsäädännöllisiä toimenpiteitä. Näitä ovat muun muassa tiedotus ja koulutus sekä muu ennaltaehkäisevä työ. Lisäksi tärkeää on huolehtia riittävästä panostuksesta esitutkintaan ja rikosten ilmituloon.

Työryhmä on työnsä aikana arvioinut useita erilaisia säännösvaihtoehtoja, joihin kaikkiin on työryhmän näkemyksen mukaan sisältynyt ongelmallisia näkökohtia. Työryhmä ei näin ollen ole päätenyt esittämään säännösmuutoksia rikoslakiin silpomisen rangaistavuuden selkeyttämiseksi. Erilaiset, työryhmän käsittelemät säännösvaihtoehdot ja näitä koskeva arviointi on kuitenkin esitelty tässä mietinnössä (ks. kappale 4.3).

2 Asian tausta ja valmistelu

Suomessa ei ole erillislainsäädäntöä sukuelinten silpomisesta, vaan silpominen on rangaistavaa pahoinpitelyä ja erityisesti sen törkeää tekemuotoa koskevien säännösten nojalla (rikoslaki [39/1889] 21:5 ja 6). Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen on kielletty useissa eri kansainvälisissä ihmisoikeusinstrumenteissa, kuten Suomea sitovassa naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyssä Euroopan neuvoston yleissopimuksessa (ns. Istanbulin sopimus, SopS 52-53/2015).

Naisten sukuelinten silpominen on herättänyt julkista keskustelua Suomessa. Vuonna 2019 eduskunnalle luovutettiin kansalaisaloite (KAA 1/2019) tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen kieltämiseksi. Kansalaisaloitteessa valmisteltavaksi ehdotetaan lakia, jonka tulisi kattaa kaikenikäisiin tyttöihin ja naisiin kohdistetut samoin kuin ulkomailla tehdyt silpomiset. Aloitteessa ei määritellä suoraan, mitä tyttöjen sukuelinten silpomisella tarkoitetaan, mutta siinä viitataan Maailman terveysjärjestö (World Health Organisation) WHO:n määritelmään, jonka mukaan naisten sukuelinten silpominen tarkoittaa kaikkia toimenpiteitä, joihin liittyy naisten ulkoisten sukuelinten poistaminen osittain tai kokonaan tai naisten sukuelinten vahingoittaminen ei-lääketieteellisestä syystä. Aloitteesta ei käy nimenomaisesti ilmi, onko sen tavoitteena muuttaa vallitsevaa oikeustilaa rangaistavan teon alan osalta.

Eduskunnassa on myös käsitelty sittemmin rauennutta toimenpidealoitetta tyttöjen sukuelinten silpomisen kieltämisestä erillislailla (TPA 53/2018¹). Lisäksi eduskunnan käsittelyssä on lakialoite (LA 4/2019) laiksi tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen ennaltaehkäisemisestä. Lakialoite ei sisällä rangaistussäätelyä. Eduskunnan käsittelyssä on myös lakialoite LA 99/2020 laiksi rikoslain 21 luvun muuttamisesta, jossa ehdotetaan säädettäväksi uusi sukupuolineutraali sukupuolielinten silpomista koskeva säännös, jonka mukaan rangaistaisiin sitä, joka tekee tai määrää tehtäväksi sukuelinten ympärileikkauksen muilla kuin lääketieteellisillä perusteilla alaikäiselle lapselle tai täysi-ikäiselle vastoin tämän omaa tahtoaan.²

1 https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/TPA_53+2018.aspx

2 https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/LA_99+2020.aspx

Eduskunnan lakivaliokunta on käsitellyt kansalaisaloitetta KAA 1/2019 ja antanut sitä koskevan mietinnön LaVM 6/2020 vp. Mietinnössä valiokunta katsoo, että silpominen on jo nykyisin rikoslailta rangaistavaa (s. 11), mutta edellyttää tyttöjä ja naisia koskevan rikoslain sääntelyn selkeyttämistä rikoslainsäädännössä. Mietinnössään valiokunta myös muun muassa katsoo, että myös poikien ei-lääketieteellisiin ympärileikkauksiin liittyy sääntelytarpeita, joita on aiheellista selvittää ja arvioida tarkemmin. Näihin kysymyksiin kuuluu poikien ympärileikkauksen sääntely lain tasolla sekä rangaistussäännösten kirjoittaminen sukupuolineutraalisti. (s.19)

Valiokunnan päätösehdotuksen perusteella laaditussa kirjelmässä EK 44/2020 vp eduskunta edellyttää kansalaisaloitteen pohjalta, että valtioneuvosto ryhtyy mahdollisimman ripeästi toimenpiteisiin tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen säätämiseksi rikoslaisissa rangaistavaksi nykyistä selkeämmin ja antaa tarvittavat lakiehdotukset eduskunnan käsiteltäviksi kuluvan vaalikauden aikana.

Oikeusministeriö asetti eduskunnan lausuman (EK 44/2020 VP vp) perusteella 27.5.2021 työryhmän valmistelemaan tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen säätämistä rikoslaisissa rangaistavaksi nykyistä selkeämmin³.

Työryhmän jäseniksi nimettiin edustajat oikeusministeriöstä, sosiaali- ja terveysministeriöstä, sisäministeriöstä, Terveysten ja hyvinvoinnin laitokselta, Helsingin käräjäoikeudesta, syyttäjälaitokselta, Helsingin yliopistolta, Suomen asianajajaliitosta ja Ihmisoikeusliitosta. Työryhmän toimikaudeksi asetettiin 27.5.2021–28.2.2022. Työryhmän toimikautta pidennettiin myöhemmin 30.11.2022 asti.

Työryhmä järjesti 26.10.2021 kohdennetun kuulemistilaisuuden. Kuulemistilaisuuteen kutsuttiin seuraavat tahot: Somalitaustaisten sote-ammattilaisten yhdistys (SSTA), Lapsiasiavaltuutettu, Lääkäriliitto, tutkija Lisa Grans (Åbo Akademi), Suomen islamilainen yhdyskunta ja Suomen juutalainen seurakunta. Edellä mainituista Lisa Grans sekä Lääkäriliiton ja SSTA:n edustajat osallistuivat tilaisuuteen.

Lisäksi työryhmän toimikauden aikana kuultiin laajasti asiantuntijoita kirjallisesti. Kirjalliset lausunnot pyydettiin seuraavilta tahoilta, jotka toimittivat lausunnon: Irakin naisten yhdistys (INY), Lapsiasiavaltuutettu, Solidaarisuus, Suomen muslimifoorumi, African care, Amal ry, Gynekologiyhdistys, Lääkäriliitto, Sexpo, Suomen islamilainen yhdyskunta, Somali-taustaisten sote-ammattilaisten yhdistys (SSTA), Suomen juutalainen seurakunta, Suomen Plastiikkakirurgiyhdistys (Fenniae ry), Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen

3 Asettamispäätös VN/7196/2021, Linkki hankeikkunaan: <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM019:00/2021>.

neuvottelukunta (ETENE), Väestöliitto sekä yllilääkäri Ritva Halila, NAPE:n pääsihteeri Taina Riski, plastiikkakirurgian erikoislääkäri Sinikka Suominen, tutkija Lisa Grans, professori Minna Kimpimäki, professori Sakari Melander, professori Johanna Niemi, professori Raimo Lahti ja professori Martin Scheinin.

Lisäksi kirjallista lausuntoa pyydettiin seuraavilta tahoilta, jotka eivät toimittaneet lausuntoa: Yhdenvertaisuusvaltuutettu, Suomen esteettiset plastiikkakirurgit ry, tutkija Tiina Alakärppä, lääkäri Farhia Mohamed sekä imaamit Atik Ali, Mohammad Mazhar, Omer Mahamed Husse, Mohamed Kareem Yakub ja Abdirizak Sugulle.

Kuultavilta kysyttiin mielipidettä muun muassa siihen, pitivätkö he parempana kappaleessa 4.3.1 lievää vakavamman vahingoittamisen muodot kattavaa säännöstä, vai kappaleessa 4.3.5 esitettyä, vain vakavia vahingoittamisen muotoja kattavaa säännöstä. Lisäksi kuultavilta kysyttiin mielipidettä muun muassa säännöksen sukupuolineutraaliuuteen. Kaikkiin tässä mietinnössä lopulta tarkasteltuihin vaihtoehtoihin ei ole kysytty kuulemistilaisuuden aikana kommentteja. Kaikista 24 lausunnonantajasta kappaleessa 4.3.1 esitetyn tyyppistä mallia piti esitetyistä malleista parempana 11, kun taas ensisijaisesti vain vakavat muodot kattavaa mallia kannatti neljä. Säännöksen sukupuolineutraaliuuteen suhtautui pääosin myönteisesti 12 lausunnonantajaa, kun taas kuusi näki sukupuoli-neutraalin mallin lähtökohtaisesti ongelmallisena. Osa kuultavista näki kaikki ehdotetut vaihtoehdot ongelmallisena tai ei ottanut niiden keskeiseen paremmuuteen kantaa.

3 Nykytila ja sen arviointi

3.1 Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen määritelmä

3.1.1 Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen osana naisiin kohdistuvaa väkivaltaa

Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen katsotaan ilmiönä osaksi naisiin kohdistuvaa väkivaltaa tai kunniaan liittyvää väkivaltaa. Oikeusministeriön julkaisemassa naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelmassa (oikeusministeriön julkaisuja, mietintöjä ja lausuntoja 2020:15) kunniaan liittyvän väkivallan ei katsota olevan muista perhe- ja lähisuhdeväkivallan ilmenemismuodoista erillinen ilmiö. Kunniaan liittyvässä väkivallassa korostuvat perheen, suvun ja yhteisön roolit yksilön sukupuolimoraalin ja yhteisten normien kontrollissa. Kunnian säilyttämiseen liittyvä kielteinen sosiaalinen kontrolli vaikuttaa kaikkiin yhteisön jäseniin, sekä tekijöinä että uhreina. Nuorten, erityisesti tyttöjen ja naisten siveellisyyden ja sen säilyttämisen ajatellaan olevan koko perheen tai suvun yhteinen asia. Yksilön teot vaikuttavat koko yhteisön kunniaan, jolloin kaikilta odotetaan mm. tietynlaista käyttäytymismallia ja moraalista. (mt., s. 35)

Toimintaohjelman mukaan Suomessa kunniaan liittyvän väkivallan vakavimpia muotoja on liitetty erityisesti tiettyihin maahan muuttaneiden yhteisöihin, mutta kielteistä sosiaalista kontrollia ilmenee useissa eri yhteisöissä. Oikeustieteellisessä tutkimuksessa (mm. Hong 2019) puhutaan muun muassa ”suljetuista yhteisöistä”, joihin voivat kuulua myös esimerkiksi Jehovan todistajien, lestadiolaisten tai romanien yhteisöt. Suljetuille yhteisöille on ominaista tiukat moraalikäsitketykset, joita saatetaan perustella vakaumuksella tai kulttuurilla. Näitä yhteisöjä yhdistää vahva pyrkimys käsitellä tietyt yhteisössä vallitsevan moraalin noudattamiseen kytkeytyvät kysymykset yhteisön sisällä. Yhteisöissä hyväksytyyn käyttäytymismallin noudattaminen varmistetaan jäseniin kohdistuvalla tiukalla kontrolloimisella: Yhteisön yksilöt kasvavat sisäistämään heiltä odotettavan käyttäytymismallin sekä tiedostamaan, että poikkeaminen hyväksyttävästä mallista tuo mukanaan sanktion. Osa kontrollista on tapakasvatusta, osa sääntöjen noudattamisen edellyttämistä ja säännöistä huomauttamista, mutta kontrolli voi sisältää myös väkivallan käyttöä. (Hong 2019, s. 15-16)

Kunnia-ajattelun on arvioitu pohjimmiltaan olevan sidoksissa yhteisön patriarkaaliseen luonteeseen ja kontrollointi kohdistuu näin ollen erityisesti naisiin. Patriarkaalisessa yhteisössä sukupuolilla on selkeät roolinsa ja paikkansa, ja naisten ja miesten odotetaan käyttävän sukupuolensa mukaisesti. Naisen rooli on olla siveä ja tottelevainen, noudattaa

yhteisön tiukkojakin seksuaalisiveyteen nivoutuvia moralisäännöksiä. Säännökset, joiden taustalla on ajatus naisen seksuaalisesta puhtaudesta, asettavat rajat tyttöjen ja naisten arkipäiväisillekin valinnoille aina pukeutumisesta ja kännykän käyttämisestä lähtien. Yhteisön hyväksymien ja moralisesti oikeina pitämien rajojen haastaminen tai ylittäminen nähdään uhkana miehen kunniaan sidoksissa olevalle yhteisön kunnialle. Miehillä puolestaan annetaan huomattavasti naisia enemmän liikkumavapautta esimerkiksi seksuaalimoraalin suhteen. Toisaalta esimerkiksi heteronormatiivisuuden vaatimuksesta poikkeava mies voi myös altistua kunniaan liittyvälle väkivallalle (Hong 2019, s. 21, Lidman 2015, s.181-191)

Kunniaan liittyvää väkivaltaa taas voi ilmentyä eri muodoissa henkisenä, fyysisenä, seksuaalisena ja taloudellisenä väkivaltana. Lievempiä muotoja ovat esimerkiksi tiukka liikkumisen, ystäväpiirin ja elämänvalintojen rajoittaminen, kaltoinkohtelu, taloudellinen väkivalta, uhkailu ja painostaminen. Väkivallan katsotaan kohdistuvan useammin naisiin kuin miehiin. Esimerkkeinä kunniaan liittyvästä väkivallasta käytetään usein myös tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomista, pakkoavioliittoja, seksuaalista väkivaltaa, perheväkivaltaa ja muuta fyysistä väkivaltaa, joka voi johtaa jopa ihmisen surmaamiseen. (Oikeusministeriön naisiin kohdistuvan väkivallan toimintaohjelma, s. 35, Istanbulin sopimuksen johdanto-osa, Hansen et al., 2016).

3.1.2 Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen legaalimääritelmiä

Vaikka silpominen nähdään osana kunniaan liittyvää tai naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, silpomisen yleisimmin käytetyt legaalimääritelmät kuvaavat silpomisen kuitenkin melko kliinisesti erilaisina tyttöjen tai naisten sukuelinten vahingoittamisen muotoina, eivätkä määritelmät suoranaisesti edellytä kunniaan liittyvän väkivallan, kuten esimerkiksi pakon, painostuksen tai kontrolloinnin läsnäoloa tai teon kohdistumista alaikäiseen.

Maailman terveysjärjestö (WHO) määrittelee sukuelinten silpomisen tytön tai naisen ulkoisten sukuelinten osittaiseksi tai täydelliseksi poistoksi tai miksi tahansa muuksi näiden sukuelinten vahingoittamiseksi (esimerkiksi viiltämällä, pistämällä tai raapimalla) ei-lääketieteellisistä syistä. Istanbulin sopimuksen 38 artiklan mukaan puolestaan sopimusosapuolten tulee säätää rangaistavaksi naisen isojen häpyhuulten, pienten häpyhuulten tai häpykielen täydellinen tai osittainen poistaminen leikkaamalla, faraoninen ympärileikkaus tai muu silpominen. Faraonisella ympärileikkauksella tarkoitetaan yleisesti infibulaatiota eli tytön tai naisen ulkoisten sukuelinten osittaista tai täydellistä poistoa ja ulompienten häpyhuulten osittaista yhteenompelua, joskin Istanbulin sopimuksen selitysmuistion mukaan sopimuksessa viitattu infibulaatio tarkoittaa ainoastaan ulompienten häpyhuulten osittaista yhteenompelua. Tällainen toimenpide voidaan tehdä myös poistamatta sisempiä häpyhuulia tai klitorista. Muulla silpomisella tarkoitetaan sopimuksen selitysmuistion mukaan kaikkien muiden fyysisten muutosten aiheuttamista tytön tai

naisen sukuelimiin. (ks. CETS 210 para 199; HE 155/2014 vp, s. 52/I). Istanbulin sopimuksen selitysmuistiossa todetaan, että kontekstina on nimenomaisesti silpomisperinne. Useissa kansainvälisissä instrumenteissa silpomista ei määritellä tarkemmin. (ks. Kappale kansainväliset velvoitteet).

Työryhmän työssä on tuotu esiin, että sukuelinten silpominen voi kohdistua jokaiseen ihmiseen hänen sukupuolestaan riippumatta. Kansainvälisesti tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen määritellään kuitenkin naisiin kohdistuvaksi väkivallaksi ja määritelmään vaikuttaakin sisältyvän ajatus vakavasta teosta, jolla on haitallisia vaikutuksia tyttöjen ja naisten sukuelinten toimintaan ja jonka motiivina ovat naisten seksuaalisuuden sääntely tai muu naisiin kohdistuvaan kunnianormistoon liittyvä tekijä (kansainvälisten ihmisoikeusinstrumenttien silpomista koskevista lausumista ks. kappale 3.6). Silpomisesta puhutaan usein myös poikien ja miesten ympärileikkausta vakavampana tekona (ks. mm. kappale 3.7.4 ja siinä esitelty KKO:n ratkaisu 2008:93).

Työryhmän järjestämässä asiantuntijakuulemisessa sekä työryhmän keskusteluissa esille nousi myös useita näkemyksiä, joiden mukaan silpomisella tarkoitetaan ensisijaisesti lapsille tehtyjä toimenpiteitä. Kansainvälisissä oikeudellisissa instrumenteissa silpomisen on kuitenkin katsottu voivan kohdistua yhtä lailla sekä naisiin että tyttöihin, eikä esimerkiksi täysi-ikäisen henkilön antaman suostumuksen sukuelimensä vahingoittamiseen ole eksplisiittisesti määritelty poistavan teon rangaistavuutta edes vakavaa lievemmissä teoissa - esimerkiksi useassa Pohjoismaassa suostumuksen ei ole lainsäädännössä katsottu poistavan rangaistavuutta. Erityisesti tarkasteltaessa silpomista osana naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ei rangaistavuuden rajaamista lapsiin ole pidetty perusteltuna, sillä myös aikuisten naisten on arvioitu voivan olla sukupuolensa vuoksi haavoittuvassa asemassa, jolloin hänen omaehtoinen kykynsä vastustaa silpomistoimenpiteen suorittamista on rajallinen. Useissa maissa silpomista koskeva erillissäännös kattaa myös aikuisille tehdyt teot, joskin käytännössä esimerkiksi aikuisten kosmeettinen kauneuskirurgia on sallittua myös näissä maissa. (ks. tarkemmin kappale 4.2)

Kuten yllä esitellyistä määritelmistä käy ilmi, useimmiten käytetyt silpomisen legaalimääritelmät (kuten WHO:n tai Istanbulin sopimuksen määritelmä) kattavat periaatteessa sanamuotojensa mukaan laajan määrän myös sellaisia tekoja, joihin ei välttämättä sisälly lainkaan naisiin kohdistuvaa väkivaltaa tai kunniaan liittyvää väkivaltaa. Esimerkiksi Istanbulin sopimuksen selitysmuistiossa mainitaan, että teot tehdään tavallisesti ilman uhrin suostumusta, mutta suostumuksen puute, pakko tai muu painostus eivät kuitenkaan ole silpomista koskevan artiklan sanamuodon mukaan silpomisen edellytys. Esimerkiksi erilaiset avoimesti tarjolla olevan kosmeettisen genitaalikirurgian palvelujen yhteydessä suoritettavat sukuelimiä muokkaavat leikkaukset (kuten häpyhuulten osittainen poisto tai klitoriksen hupun poisto) kuuluvat näin lähtökohtaisesti useiden silpomisen legaalimääritelmien sanamuotojen piiriin.

Työryhmässä on nostettu esiin näkemyksiä, joiden mukaan ero tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen ja kosmeettisten leikkausten välillä on ennen kaikkea se, että silpomisen taustalla on kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa naisiin ja tyttöihin kohdistuvan väkivallan muodoksi sekä ihmisoikeusloukkaukseksi määritelty silpomisperinne. Lisäksi silpominen suoritetaan useimmiten alaikäiselle ilman hänen suostumustaan, kun taas kauneuskirurgiset leikkaukset suoritetaan aikuiselle hänen aloitteestaan ja suostumuksellaan ja osana laillisesti tarjolla olevia palveluita. Lisäksi silpominen tehdään usein ilman puudutusta väkivalloin ja tilanne voi olla hyvin traumaattinen, kun taas kosmeettiset leikkaukset suoritetaan puudutuksessa turvallisessa kliinisessä ympäristössä, kuten leikkaussalissa.

Toisaalta on myös huomattava, että joissain maissa silpominen on siirtynyt toimenpiteeksi, joka suoritetaan pääosin terveydenhoidon ammattilaisten toimesta asianmukaisissa terveydenhuollon toimitiloissa. Esimerkiksi UNFPA:n käyttämä lähde Egyptissä on arvioinut, että maassa 75 % silpomisista on lääkäreiden suorittamia⁴. Muun muassa UNFPA ja UNICEF ovat ankarasti kritisoineet myös kaiken asteisia terveydenhuollon piirissä tehtyjä silpomis-tekoja.⁵ Myös Istanbulin sopimuksen selitysmuistion mukaan myös terveydenhuollon ammattihenkilöiden suorittamat toimenpiteet kuuluvat artiklan soveltamisalaan (ks. CETS 210 para 199; HE 155/2014 vp, s. 52/l).

Tarkasteltaessa silpomisen fyysisiä vaikutuksia ja muotoja on huomattava, että silpomiseksi määritellään vakavuusasteeltaan monenlaisia tekoja. Vakavimpia muotoja ovat toimenpiteet, joissa klitoriksen näkyvä osa sekä sisemmät ja ulommat häpyhuulet poistetaan pääosin tai kokonaan, ja lisäksi häpyhuulet voidaan ommella yhteen. Lievimät silpomisen muodot voivat sisältää vain pienen viillon tai piston tekemistä sukuelimiin.

Monet silpomisen määritelmät kattavat siten myös tekoja, joista ei välttämättä aiheudu naiselle tai tytölle lainkaan pysyvää fyysistä vahinkoa ja silpomiseksi määritellyt teot voivat olla riskeiltään ja mahdollisilta haittavaikutuksiltaan myös miesten ympärileikkausta vähäisempiä. Miesten ja poikien ympärileikkaus sisältää aina terveen kudoksen poistoa ja siihen liittyy siten aina vakaviakin riskejä, mahdollisia haittavaikutuksia ja toimenpide aiheuttaa aina palautumattomia muutoksia (ks. tarkemmin kappale 3.5.1). Sisempien häpyhuulten tai klitoriksen hupun osittainen poisto ovat esimerkkejä teoista, joita tehdään muun muassa kosmeettisena genitaalikirurgiana ja joista ei katsota välttämättä aiheutuvan naiselle tai tytölle olennaista haittaa. Esimerkiksi sisempien häpyhuulten osittaista poistoa

4 <https://www.unfpa.org/news/when-health-workers-harm-medicalization-female-genital-mutilation-egypt>

5 <https://www.unfpa.org/resources/female-genital-mutilation-fgm-frequently-asked-questions#medicalization%20of%20fgm>

mainostetaan avoimesti sekä Suomessa että muualla länsimaissa plastiikkakirurgiseksi hoidoksi, jolla voidaan vähentää mahdollisia haittoja, joita eri suuruiset tai liian suuret sisemät häpyhuulet voivat aiheuttaa (esimerkiksi hankauksen tunne tai hygienian ylläpidon vaikeus). Se, onko esimerkiksi operaatiosta, jossa poistetaan osa sisemmistä häpyhuulista, hyötyä tai vahinkoa naiselle/tytölle, riippuu muun muassa sukuelinten fysiologisista ominaisuuksista, operaation suorittajan taidoista, olosuhteista joissa operaatio suoritetaan, välineiden steriiliydestä ja olosuhteista, joissa operaatiosta toivutaan. Naisten sukuelinten muoto ja koko vaihtelevat, eikä siten edes terveydenhuollon ammattilainen pysty, silpomisen vakavia muotoja lukuun ottamatta, välttämättä toteamaan varmasti, onko tytön tai naisen sukuelimiä muokattu. Kaikkiin kirurgisiin toimenpiteisiin liittyy kuitenkin aina komplikaatoriski, kuten infektion, verenvuodon, kivun tai arpeutumiseen liittyvä riski.

Silpomisen haitallisuutta ja rangaistavuutta on siten ongelmallista perustella pelkästään sen fyysisillä hättävähaittoilla, mikäli teon katsotaan kattavan myös sukuelintä vakavaa lievemmin vahingoittavia tekoja. Tämä herättää kysymyksen siitä, tulisiko myös silpomisen legaalimääritelmiin katsoa kuuluvan jokin edellytys siitä, että teko tulee esimerkiksi pystyä katsomaan osaksi sukupuoleen perustuvaa väkivaltaa tai että teon tarkoituksena on esimerkiksi seksuaalisuuden kontrollointi.

WHO ja Istanbulin sopimus sekä monet Istanbulin sopimusta mukailevat kansalliset lait perustavat silpomisen legaalimääritelmän sukuelimen vahingoittamiseen ja määrittelevät sanamuotonsa mukaisesti sisempien eli pienten häpyhuulten osittaisen poistamisen tai leikkaamisen silpomiseksi. Näihin määritelmiin ei suoranaisesti usein sisälly muita edellytyksiä, kuten pakottamista tai tavoitetta vahingoittaa tai kontrolloida seksuaalisuutta. Usean sellaisen Pohjoismaan lainsäädännössä, johon sisältyy erillissäännös sukuelinten silpomisesta, suostumuksen ei ole sen sijaan katsottu poistavan rangaistavuutta (ks. kapale 4.2). Onkin jokseenkin epäselvää, sisältävätkö tällaiset sukuelimen vahingoittamiseen perustuvat legaalimääritelmät myös sisäänrakennettuja edellytyksiä rangaistavuudelle, kuten vahingon aiheuttamisen tai seksuaalisuuden kontrollointiin liittyvän tarkoitustahallisuuden tai esimerkiksi pakottamista koskevan edellytyksen.

Häpyhuulten pienennysleikkauksia tai muita plastiikkakirurgisia toimenpiteitä voidaan myös tehdä täysin kosmeettisin perustein, ilman lääketieteellistä syytä. Myös esimerkiksi genitaalilävistyksiä voidaan tehdä kosmeettisista syistä. On siis mahdollista, että näihin operaatioihin hakeudutaan myös kulttuurista lähtöisin olevien kauneus- tai puhtauskäsitusten vuoksi. Naisten sukuelinten silpomisen lievät muodot muistuttavatkin tältä osin siis suuresti miesten ympärileikkauksia, joita voidaan tehdä sekä uskonnollisista, kulttuurisista että kosmeettisista syistä. Aikuisten lisäksi molempia tekoja voidaan tehdä myös lapsille kulttuurisista tai uskonnollisista syistä. Lisäksi lapsille, joiden sukuelinten ulkomuoto

poikkeaa valtavirtaisesta käsityksestä nais- tai miessukupuolen sukuelimistä, voidaan tehdä ei-lääketieteellisesti perusteltuja leikkauksia, joilla sukuelimiä pyritään muokkaamaan ulkomuodoltaan.

Vaikka kaikki ei-lääketieteellisin perustein tapahtuva tytön tai naisen sukuelinten vahingoittaminen yleensä luokitellaan sukuelinten silpomiseksi, on kosmeettinen genitaalkirurgia kuitenkin kansainvälisesti laajasti hyväksytty käytännössä. Näin ollen ei ole selvää, kuuluvatko myös kosmeettisena genitaalkirurgiana tehdyt toimenpiteet tai esimerkiksi genitaalilävistyksen silpomisen legaalimääritelmiin esimerkiksi Istanbulin sopimuksen ratifioineiden maiden lainsäädännöissä, joissa silpomisen määritelmä pohjautuu vain teosta aiheutuneeseen fyysiseen vahinkoon.

Kuten yllä on jo todettu, myös kansallinen lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö silpomisen kriminalisoinnista on hyvin moninaista maissa, jotka ovat ratifioineet Istanbulin sopimuksen. Esimerkiksi Ruotsissa, jossa pysyvien muutosten aiheuttaminen naisen sukuelimiin naisen suostumuksella on määritelty lainsäädännössä silpomiseksi, häpyhuulten pienennysleikkauksia (labiaplastiaa) ja muita kosmeettisia genitaalkirurgisia toimenpiteitä on avoimesti tarjolla. Toisinaan taas sukuelinten vakavaakaan vahingoittamista ei ole katsottu silpomiseksi: Esimerkiksi Britanniassa lääkäriä, joka poisti naiselta koko klitoriksen näkyvän osan tämän pyynnöstä, ei syytetty sukuelinten silpomisesta.⁶ Italiassa, jossa lievien silpomisen muotojen osalta edellytetään tarkoitusta vahingoittaa esimerkiksi tytön seksuaalisia toimintoja, lievän silpomisen muodon lapselleen teettäneet vanhemmat vapautettiin syyteistä, sillä heillä ei katsottu olleen lain vaatimaa tarkoitusta vahingoittaa lastaan. (ks. kappale 5.2)

Silpomisella ei siis voida katsoa olevan selkeää kansainvälistä legaalimääritelmää. Silpomisen toisaalta katsotaan olevan osa naiseen kohdistuvaa väkivaltaa tai kunniaan liittyvää väkivaltaa, mutta teolta ei kuitenkaan useimpien legaalimääritelmien sanamuotojen mukaan edellytetä esimerkiksi pakottamista tai erityistä vakavuutta. Pelkkään vahingon aiheuttamiseen perustuvat silpomisen legaalimääritelmät kattavat sanamuotojensa osalta siten myös laajan joukon tekoja, jotka eivät liity naiseen kohdistuvaan väkivaltaan tai kunniaan liittyvään väkivaltaan, jotka eivät aiheuta pysyvää vahinkoa ja joihin on naisen suostumus. Käytännössä laajaa joukkoa silpomiseksi esimerkiksi WHO:n ja Istanbulin sopimuksen mukaan katsottavia tekoja (kuten häpyhuulten tai klitoriksen hupun osittaisia pienennyksiä) tehdään yleisesti avoimesti ympäri maailman muun muassa kauneuskirurgiana. Näin ollen voidaan pitää tulkinnanvaraisena, edellyttäväkö teon katsominen silpomiseksi

⁶ Evening Standard, 28.2.2017: doctor cleared over FGM says women should be free to have intimate surgery, <https://www.standard.co.uk/news/health/doctor-cleared-over-fgm-says-women-should-be-free-to-have-intimate-surgery-a3477941.html>

oikeudellisesti kuitenkin esimerkiksi pakkoa, painostusta tai tiettyä vakavuusastetta, kuten pysyvän vähäistä suuremman vahingon aiheuttamista tai seksuaalisuuden kontrollointiin liittyvää tarkoitustahallisuutta. Istanbulin sopimuksen asettamaa velvoitetta on arvioitu tarkemmin kappaleessa 3.6.1.

3.2 Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen vaikutuksia

Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisessa poistetaan usein normaalia, tervettä kudosta, mikä voi johtaa sukuelinten normaalin, fysiologisen toiminnan vaikeutumiseen. Toimenpiteen tekotapa ja laajuus, teon kohteen ikä tekohetkellä, tekijän taidot, tekoväline ja olosuhteet, joissa silpominen on tehty ja joissa teon kohde toimenpiteestä toipuu, vaikuttavat kaikki siihen, millaisia vaikutuksia ja komplikaatioita silpominen mahdollisesti aiheuttaa.

Tutkimusten mukaan silpominen voi aiheuttaa voimakasta kipua, joka voi johtaa kipushokkiin sekä verenvuotoa, joka runsaana voi johtaa vuotoshokkiin ja kuolemaan. Silpomisesta voi aiheutua myös erilaisia tulehduksia, kuten haavatulehdus, virtsatietulehdus, lantion alueen tulehdukset sekä yleisinfektio. Steriloimattomat välineet voivat lisäksi aiheuttaa bakteeri- tai virustulehduksia, kuten hiv, B- ja C-hepatiittitartunnan. Seurauksena voi olla genitaalien kudosturvotusta, virtsaamisongelmia, kuten virtsaumpi, ongelmia haavan paranemisessa ja vieruskudoksen tai muiden elimien vaurioitumista. Pitkäaikaisia terveyshaittoja voivat olla kuukautiskivut, virtsaamisongelmat, kuten virtsatietulehdukset, virtsanpidätyskyvyttömyys ja virtsaamiskivut. Lisäksi silpominen voi aiheuttaa ulosteepidätyskyvyttömyyttä, kroonisia infektioita ja arpeutumisen jälkiseurauksia, kuten ulkosynnyttimien kystat ja märkäpesäkkeet, hermokasvaimet (neuroomat), arpikasvannaiset (keloidit), kudosten joustamattomuus, kuukautisvuodon kerääntyminen emättimeen sekä avanteita (fistelit) virtsarakkoon ja suoleen. Emättimen ongelmat, kuten vuoto, kutina ja infektiot, ovat eräiden tutkimuksen mukaan tyypillisiä silpomisen läpikäyneillä naisilla (Berg & Underland 2013).

Tutkimustiedon mukaan silpominen voi aiheuttaa myös hedelmättömyyttä ja varsinkin WHO:n luokituksen tyyppin 3 silpomisen (infibulaatio, emättimen aukon pienentäminen) läpikäyneillä naisilla yhdyntä voi olla mahdoton liian pienen emätinaukon takia. Myös seksuaalisuuteen liittyviä muita ongelmia, kuten yhdyntäpelkoa ja -kipuja, ongelmia kiihottumisessa ja orgasmin kokemisessa, haluttomuutta ja tyytymättömyyttä seksuaalielämään voi esiintyä. (Banks 2006; Berg & Underland 2013; WHO 2018 & 2020, Berg ym. 2014, Reisel ym. 2014, Andro ym. 2014, Pérez-López ym. 2020.) Myös miehille aiheutuvista ongelmista seksipartnerin läpikäymän sukuelinten silpomisen vuoksi on raportoitu, ja tutkimuksissa on nostettu esiin muun muassa yhdyntäkipuja ja -ongelmia, erektiohäiriöitä, peniksen haavaumia ja infektiota (ks. esim. Mohamed & Latvala 2020, 19-20).

Silpomisen ja erityisesti infibulaation läpikäyneiden naisten raskauden ja synnytyksen aikainen seuranta voi olla hankalaa gynekologisen tutkimisen mahdottomuuden vuoksi. Ponnistusvaiheen pitkittyminen, sikiön voinnin ja synnytyksen edistymisen seuraamisen haasteet, keisarileikkaukset ja repeämät ovat silpomisen läpikäyneillä muita yleisempiä. Myös krooniset infektiot, kuten hiv, B- ja C-hepatiitti, siirtyvät synnytyksen aikana äidistä lapsen silpomisen läpikäyneillä naisilla muita yleisemmin (Varol ym. 2016; Banks 2006; Wuest ym. 2009, Berg ym. 2014, Sylla ym. 2020, Reisel ym. 2014). Myös synnytyksen jälkeiset verenvuodot, vastasyntyneen virvoittelu ja äidin pitkittynyt sairaalassa olo on todettu joissain tutkimuksissa silpomisen läpikäyneillä naisilla muita yleisemmiksi. (Banks 2006). Voimakas synnytyspelko ja synnytystilanteessa esiin nousevat takauumat silpomistilanteesta sekä haluttomuus synnyttää uudelleen ovat myös silpomisen mahdollisia pitkäaikaisia terveyshaittoja. (Banks 2006; WHO 2018 & 2020; Berg & Underland 2013)

Tyttöjen ja naisten silpomiseen voi liittyä myös psykologisia haittavaikutuksia ja mielen-terveyden ongelmia. Silpomistapahtumassa koettu kipu, shokki ja toimenpiteen suorittajien fyysisen voiman käyttö ovat yleensä syitä traumaattiseen kokemukseen. Myös silpomisesta aiheutuvat fyysiset ja seksuaaliset terveyshaitat sekä silpomiseen liittyvät kirurgiset toimenpiteet, kuten avausleikkaus, voivat aiheuttaa psyykkisiä ongelmia. Silpomisen aiheuttamia psyykkisiä haittavaikutuksia ei ole laajalti tutkittu, mutta tiedetään, että niissä on runsaasti vaihtelua. Psyykkisten ongelmien syntyyn silpomisen läpikäyneillä voi vaikuttaa muun muassa tytön sosioekonominen asema, kulttuuritausta, koulutus, ikä, siirtolaisuus, perinteen hyväksyttävyyys ympäröivässä yhteisössä, terveydenhuollon edustajien asenteet ja lainsäädäntö perinteen suhteen. (WHO 2018 & 2020; Buggio ym. 2019.). Välittömiä psykologisia haittoja silpomisesta voivat olla pelko ja stressi. Pitkäaikaisia psykologisia ongelmia silpomisen läpikäyneillä tytöillä ja naisilla ovat tavallisimmin posttraumaattinen stressireaktio, painajaiset ja unettomuus. Silpomisesta voi seurata myös syömishäiriöitä, kognitiivisia häiriöitä ja matalaa itsetuntoa. Seurauksena voi olla myös ahdistus ja masennus. (Banks 2006; Berg & Underland 2013; WHO 2018 & 2020; Andro ym. 2014; O'Neill & Pallitto 2021.) Myös silpomisen negatiivisia sosiaalisia vaikutuksia on tutkimuksissa kuvattu (O'Neill & Pallitto 2021).

Tarkasteltaessa silpomisen vaikutuksista raportoineita tutkimuksia on kuitenkin hyvä huomata silpomisen määritelmään liittyvät ongelmat (ks. kappale 2.1). Esimerkiksi WHO:n mukaan silpominen keskittyy lähinnä tiettyihin Afrikan ja Lähi-idän maihin sekä muutamaaan Aasian maahan ja on levinnyt maahanmuuton mukana myös muualle. Useissa silpomisen vaikutuksia selvittäneissä tutkimuksissa on keskitytty ensisijaisesti Afrikan maihin, mutta laajoja tutkimuskatsauksia on viime vuosina tehty myös Euroopassa. On myös hyvä huomata, että silpominen on säädetty rangaistavaksi myös monessa Afrikan maassa, joissa tapaa on harjoitettu, mikä on vaikuttanut perinteen harjoittamisen siirtymisen aiempaa enempää piiloon. Paikoittain silpominen on siirtynyt myös sairaaloissa tehtäväksi tai terveydenhuollon ammattilaisten suoritettavaksi.

Lääketieteellisesti asianmukaisissa oloissa tehtyjen sukuelimen vahingoittamisen lievien muotojen, kuten labiaplastioiden, vaikutuksista ei ole laajalti tutkimusta. Esimerkiksi labiaplastiaa tai klitoriksen hupun osittaista poistoa mainostetaan usein itsetuntoa tai seksuaalista nautintoa lisäävänä toimenpiteenä ja operaatioiden komplikaatioiden mainitaan usein olevan vähäisiä. Joidenkin työryhmän kuulemien asiantuntijoiden mukaan yksittäinen pisto, pinnallinen palovamma tai ihon pintakerroksen (epidermiksen) viilto voi parantua jälkiä jättämättä, mutta koko ihon läpi menevä viilto jättää aina jonkinlaisen arven. Hyvin parantunut arpi pienten häpyhuulien tai klitoriksen hupun alueella ohuessa ihossa voi kuitenkin olla pehmeä, oireeton ja käytännössä huomaamaton, jolloin vahinko jää erittäin lieväksi. Esimerkiksi kosmeettisen labiaplastian arpi voi olla jo muutaman kuukauden jälkeen lähes mahdotonta havaita ja on lähes kaikilla oireeton. Labiaplastian jälkeen pysyvät ongelmat ovat myös erittäin harvinaisia. Erilaisia komplikaatioita tai ongelmia, kuten häpyhuulten epäsymmetrisyyttä, värimuutoksia, arpimuodostumista, kipua, yhdyntäkipua tai tuntomuutoksia voi kuitenkin myös seurata (Aukee 2020). Silpomiseksi luokiteltujen tekojen vaikutukset ja komplikaatiot voivatkin vaihdella suuresti.

3.3 Arvioita tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen esiintyvyydestä

Silpomisen esiintyvyyden arviointi riippuu siitä, mitä silpomisella tarkoitetaan. Kuten yllä on esitetty, silpomiselle ei ole selvää kansainvälistä legaalimääritelmää. Yleisin yleiskielessä käytetty silpomisen määritelmä on WHO:n käyttämä laaja määritelmä, jonka piiriin kuuluvat lähtökohtaisesti kaikki sukuelinten vahingoittamisen muodot mukaan lukien yksittäiset pistot ja viillot. Silpomisesta raportoineissa tilastoissa ei välttämättä avata tarkemmin silpomisen määritelmää, tai niissä viitataan WHO:n määritelmään, mutta jätetään käytännössä muun muassa erilaiset kauneuskirurgiset toimenpiteet tai sukuelinlävistykset tarkastelun ulkopuolelle. Alla on esitelty silpomisesta raportoineita tilastoja.

3.3.1 Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisesta raportoineita tilastoja

Arvioiden mukaan esimerkiksi Guineassa, Djiboutissa ja Somaliassa lähes kaikki tytöt joutuvat jonkinasteisen sukuelinten silpomisen kohteeksi. Muuttoliikkeen myötä silpominen on levinnyt myös Eurooppaan, Australiaan ja Pohjois-Amerikkaan, joista löytyy silpomista harjoittavia yhteisöjä. Silpominen on saanut osakseen laajaa kansainvälistä arvostelua, ja

sen kokonaismäärä on vähentynyt viimeisen 30 vuoden aikana - tosin väheneminen on ollut epätasaista eri maissa, joissa silpomista harjoitetaan. Euroopan tasa-arvoinstituutti EIGE taas on arvioinut Euroopassa olevan noin 180 000 tyttöä silpomisvaarassa.⁷

Silpomisen läpikäyneistä tytöistä ja naisista Suomessa ei ole saatavilla kattavaa tutkimustietoa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) on kartoittanut silpomisen esiintyvyyttä Suomessa. THL:n mukaan Suomessa asuvat silpomisvaarassa olevat tytöt tai heidän vanhempansa ovat yleisimmin lähtöisin Somaliasta, Sudanista, Egyptistä, Irakista, Syyriasta ja Turkista. THL on tehnyt Euroopan tasa-arvoinstituutin ohjeistuksen perusteella laskennallisia arvioita perustuen perinteen yleisyyteen lähtömaassa, siihen, minkä ikäisenä teko näihin tyttöihin yleensä kohdistetaan sekä kustakin maasta lähtöisin olevien tyttöjen lukumäärään Suomessa määrättyjen tilastojen perusteella. Suomessa perinnettä harjoittavista maista lähtöisin olevia tyttöjä ja naisia arvioidaan olevan noin 38 000 ja heistä mahdollisesti noin 10 000 arvioidaan läpikäyneen silpomisen. Silpomisvaarassa arvioidaan olevan noin 650 tyttöä, jos laskenta perustuu sille lähtökohdalle, ettei ketään Suomessa synnyttä tyttöä enää silvota (matalan riskin skenaario). Jos lähtökohta on, ettei silpomisperinne katkea Suomessa maahanmuuton jälkeen, arvio riskissä olevien tyttöjen lukumäärästä on noin 3 080 (korkean riskin skenaario), joskin kansainvälisen tutkimusnäytön perusteella korkean riskin skenaarion lukumääriä pidetään todennäköisesti liian korkeina. Esimerkiksi 2010–2012 toteutetussa maahanmuuttajien terveys- ja hyvinvointitutkimuksessa noin 70 % somalitaustaisista ja noin 30 % kurditaustaisista Suomessa asuvista naisista kertoi läpikäyneensä silpomisen. Silpominen oli sitä yleisempää mitä vanhempi nainen oli. Turvapaikanhakijoiden terveys- ja hyvinvointitutkimuksessa noin 11 % turvapaikkaa vuonna 2018 Suomesta hakeneista naisista kertoi läpikäyneensä silpomisen, mutta yhdenkään turvapaikkaa hakeneen alle 12-vuotiaan tytön ei raportoitu läpikäyneen sitä.⁸

Ulkomaalaistaustaisen aikuisväestön terveydestä ja hyvinvoinnista 2018–2019 tehdyssä tutkimuksessa noin kaksi prosenttia naisista kertoi läpikäyneensä sukuelinten silpomisen. Yleisimmin silpomisesta kertoivat 30–44 -vuotiaat naiset, joista silpomisen läpikäyneitä oli noin kolme prosenttia. Silpominen oli tapahtunut keskimäärin 7-vuotiaana. Silpomisen kokeneita oli erityisesti Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta (8 %) sekä muualta Afrikasta muuttaneiden naisten keskuudessa (18 %). Silpomisen esiintyvyys (2 %) oli tässä tutkimuksessa

⁷ Ks. mm. THL lausunto lakivaliokunnan kuulemistilaisuudessa 3.10.2019 THL/1614/4.00.02/2019

⁸ Ks. LaVM 6/2020 vp, s. 4-6 ja THL lausunto lakivaliokunnan kuulemistilaisuudessa 3.10.2019 THL/1614/4.00.02/2019, s. 1-2.

alhaisempi kuin aiemmissa aihetta käsittelevissä Suomessa toteutetuissa ulkomaalaistaustaisten väestötutkimuksissa, mutta tutkimustuloksia ei saadun selvityksen mukaan voida suoraan verrata toisiinsa, sillä tutkimusten tiedonkeruutavat poikkeavat toisistaan.

Myös koko maan kattavassa kouluterveyskyselyssä on keväällä 2019 ensi kertaa kysytty, onko tyttö ympärileikattu. Kyselyyn vastasi yhteensä 26 241 lukiossa ja 9 363 ammatillisessa oppilaitoksessa ensimmäistä ja toista vuotta opiskelevaa iältään 15–21 -vuotiasta tyttöä. Lukioden osalta kysely kattaa 70 % opiskelijoista. Aineistosta tehdyn analyysin mukaan kaikista kouluterveyskyselyyn vastanneista lukiossa ja ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevista tytöistä 80 (0,2 %) kertoi olevansa ympärileikattu. Tytöistä 18 kertoi olevansa ulkomailla syntyneitä, 11 ei vastannut syntymämaata koskevaan kysymykseen ja 51 kertoi olevansa Suomessa syntynyt. Ulkomailla syntyneistä yleisimmin ympärileikkauksesta raportoivat somalialaissyntyiset tytöt, joista 8 (19,5 %) kertoi olevansa ympärileikattu. Suomessa syntyneistä ympärileikatuista tytöistä, jotka olivat vastanneet omaa ja vanhempiensa syntymämaata koskevaan kysymykseen, 10 kertoi vanhempiensa tai toisen vanhempansa syntyneen ulkomailla ja 40 kertoi molempien vanhempiensa tai ainoan tiedossa olevan vanhempansa syntyneen Suomessa. Ympärileikatuksi ilmoitti tulleen 10 ulkomailla syntyneiden vanhempien Suomessa syntynyttä tyttöä, mutta heistä pääosassa vanhempien syntymämaissa ei ole ympärileikkausperinnettä. Vastaajien joukossa on näin ollen todennäköisesti muutama ympärileikkauksen läpikäynyt Suomessa syntynyt tyttö. Järjestelmällistä tiedonkeruuta tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisesta on pyritty kehittämään keräämällä tietoa vuodesta 2017 alkaen hoitoilmoitusrekisterin ja syntyneiden lasten rekisterin avulla. Syntyneiden lasten rekisterin vuotta 2017 ja 2018 koskevien tietojen perusteella yksikään silpomisen läpikäyneistä synnyttäjistä ei ollut syntynyt Suomessa, mutta tieto syntymämaista ei ole kattava.⁹

Myös asenteita tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomista kohtaan on viime vuosina selvitetty. Ihmisoikeusliiton tekemästä selvityksestä (Mohamed & Latvala, 2020) Helsingin seudulla asuvien somalimiesten tietoisuudesta ja käsityksistä silpomisesta käy ilmi, että Suomessa asuvat somalimiehet suhtautuvat tyttöjen sukuelinten silpomiseen pääosin kielteisesti ja heidän asenteensa sitä kohtaan ovat muuttuneet huomattavasti kielteisemmiksi Suomessa asuminen aikana. Yhtä melko hiljattain Suomeen muuttanutta osallistujaa lukuun ottamatta kaikki myös tiesivät, että tyttöjen sukuelinten silpominen on laitonta Suomessa. Selvitys antaa viitteitä siitä, että jotkut somalitaustaiset hyväksyvät lievämutoisen tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen.

⁹ Ks. LaVM 6/2020 vp, s. 4-6 ja THL lausunto lakivaliokunnan kuulemistilaisuudessa 3.10.2019 THL/1614/4.00.02/2019, s. 1-2

Myös toisessa tuoreessa suomalaisessa tutkimuksessa (Alakärppä, 2022) on selvitetty nuorten Suomessa asuvien somalinaisten käsityksiä tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisperinteestä. Tutkimuksen mukaan lievintä silpomismuotoa, joita somalikulttuureissa kutsutaan yleensä sunnaksi, ei välttämättä mielletä silpomiseksi ja se voidaan nähdä hyväksyttävänä perinnettä vaalivan yhteisön keskuudessa. Sunna-termillä tarkoitetaan joissain kulttuureissa (mm. somali- ja sudanilais-) silpomisen lievempiä muotoja. WHO:n luokituksessa sunna vastaa lähinnä tyyppiä 1 ja 4, eli yleisimmin se ymmärretään pienenä pistona tai viiltana klitoriksen huppuun. Kuitenkin tutkimuksissa on käynyt ilmi, että sunna voi käytännössä olla myös tyyppi 2 tai jopa tyyppi 3. Termi itsessään tulee arabiankielestä ja sitä käytetään islamissa yleisesti tarkoittaen uskonnollisesti hyväksyttävää käytäntöä. (Johansen, 2022)

3.3.2 Muut tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen määritelmän piiriin mahdollisesti kuuluvat teot

Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomista on Suomessa tutkittu ensisijaisesti maahanmuuttajataustaisia henkilöitä koskevana kysymyksenä. Silpomista koskevaan lakialoitteeseen liittyvässä lakivaliokunnan lausunnossa on tuotu esille näkökohtia, joiden mukaan suomalaisessa kantaväestössä ei ympärileikkausperinnettä ole ja kantasuomalaisten erilaisissa tutkimuksissa ilmoittamat ympärileikkauskokemukset on arvioitu näin ollen vääriksi.¹⁰ Tutkimukset eivät siten vaikuta ottavan silpomisena huomioon esimerkiksi Suomessa tehtäviä tai muille kuin maahanmuuttajataustaisille ulkomailla tehtäviä kosmeettisia genitaalikirurgisia toimenpiteitä.

Kansainvälisen esteettisen kirurgian liiton (The international society of aesthetic plastic surgeons) julkaiseman selvityksen mukaan vuonna 2019 suoritettiin maailmanlaajuisesti yli 164 000 labiaplastiaa eli häpyhuulten pienennysleikkausta, jossa poistetaan osa häpyhuulia. Labiaplastioiden lukumäärä oli lisääntynyt edellisestä vuodesta 24 % ja 73 % vuodesta 2015. Labiaplastioita tehtiin eniten Brasiliassa, USA:ssa, Venäjällä ja Saksassa, jotka kaikki ovat maita, joita ei yleensä määritellä silpomista harjoittaviksi kulttuureiksi.¹¹ Sukuelinten kosmeettisista syistä tapahtuva kirurginen muokkaus vaikuttaa olevan maailmanlaajuisesti kasvussa ja operaatioita voidaan tehdä myös alaikäisille. Osassa maista

10 Ks. LaVM 6/2020 s. 5.

11 International Society of Aesthetic Plastic Surgery. International Survey on Aesthetic/Cosmetic Procedures performed in 2019. <https://www.isaps.org/wp-content/uploads/2020/12/Global-Survey-2019.pdf>.

alaikäisten pääsyä toimenpiteisiin on rajoitettu esimerkiksi ammattilaisten eettisten ohjeistusten ja käytännön ohjeiden avulla. Esimerkiksi USA:ssa vuonna 2019 ei raportoitu tehdyn ainuttakaan labiaplastiaa alle 17-vuotiaalle.¹²

Kosmeettisia genitaalikirurgisia toimenpiteitä on laillisesti tarjolla Suomessa. Saatavilla ei ole tilastoja siitä, kuinka suuri osa Suomessa suoritetuista kosmeettisen genitaalikirurgian toimenpiteistä on suoritettu kosmeettisesta tai uskontoon tai kulttuuriin liittyvästä syystä. Silpomisen yleisyyttä Suomessa tilastoivista tutkimuksista ei käy myöskään ilmi, onko näissä tutkimuksissa otettu silpomisena huomioon myös Suomessa tehtäviä kosmeettisia genitaalikirurgian toimenpiteitä. Esimerkiksi THL:n silpomisen esiintyvyyttä koskevissa tutkimuksissa ei huomioida kosmeettista länsimaista sukuelimiin kohdistuvaa kirurgiaa, koska sitä ei yleisesti lääketieteessä ja terveystieteissä mielletä sukuelinten silpomiseksi, vaikka tekojen voidaan katsoa lähtökohtaisesti täyttävän Istanbulin sopimuksen sanamuodon ja WHO:n määritelmät siten, että niissä vahingoitetaan tytön tai naisen sukuelintä ilman lääketieteellistä syytä. Muun muassa Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa tällaiset teot ovat lain sanamuodon mukaan rangaistavia silpomisena suostumuksesta riippumatta, joskin kosmeettista kauneuskirurgiaa harjoitetaan näissä maissa avoimesti (ks. kappale 4.2).

3.4 Intersukupuolisten lasten sukuelinten kosmeettiset leikkaukset

Pienten lasten sukuelimiin kohdistetaan kosmeettisia leikkauksia myös tilanteissa, joissa lapsen sukuelimet poikkeavat rakenteeltaan valtavirtaisesta käsityksestä siitä, miltä eri sukupuolten sukuelimet näyttävät. Lapsia, joiden sukupuoli on sukuelinten rakenteen vuoksi epäselvä, kutsutaan intersukupuolisiksi. Termiä ei kuitenkaan ole määritelty tarkasti esimerkiksi lainsäädännössä, eikä se ole myöskään lääketieteellinen diagnoosi. Lasten sukuelimiä saatetaan joutua muokkaamaan lääketieteellisistä syistä, esimerkiksi virtsaamisongelmiin liittyen, mutta osa toimenpiteistä on myös puhtaasti kosmeettisia. Työryhmä on saanut Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin lastenkirurgilta selvityksen aiheesta. Kappaleen tiedot pohjautuvat mainittuun selvitykseen. Työryhmän työn loppuvaiheessa työryhmän tietoon on tullut STM:n asiantuntijoiden tässä jaksossa esitetyistä eriäviä näkemyksiä muun muassa intersukupuolisuuden määritelmästä ja operaatioiden määristä ja laaduista. Koska intersukupuolisia lapsia koskevat kysymykset eivät ole työryhmän toimeksiannon keskiössä, ei näitä kysymyksiä ole käsitelty tässä mietinnössä ajan puutteen vuoksi laajemmin.

¹² The Aesthetic Society. Aesthetic Plastic Surgery National Databank Statistics 2019. https://www.surgery.org/sites/default/files/Aesthetic-Society_Stats2019Book_FINAL.pdf.

Tyttöjä koskevat leikkaukset ovat vuosien saatossa runsaasti muuttuneet. Vielä 1970- ja 1980-luvuilla tyttöjen häpykieleen (klitoris) saatettiin kohdistaa amputaatioleikkauksia, jotka johtavat tunnottomuuteen ja ongelmiin sukuelimen seksuaalisissa toiminnoissa. Myöhemmin leikkauksissa ryhdyttiin säästämään hermotusta, mutta pienentämään häpykieltä. Kaksituhattaluvulle tultaessa häpykielen pienentämisestä on luovuttu, ja nykyisin operaatioissa pyritään piilottamaan häpykieltä alavatsan kudoksiin. Toimenpide, jossa häpykieltä ei poisteta, on peruttavissa. Muutamia vuosia sitten tehdyn kansainvälisen tutkimuksen mukaan piilotettujen häpykielten osalta ei oltu raportoitu palautusleikkauksia. Nykyisin kaikki tyttöjen sukuelinten kosmeettiset operaatiot on keskitetty Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiriin (HUS), ja häpykielen leikkauksia suoritetaan lapsille noin 0-2 kappaletta vuosittain.

Häpykielen pienennysleikkauksen lisäksi on myös lapsia, joiden sukurauhaset ovat huonosti kehittyneet. Näihin rauhasiin liittyy usein kasvainriski ja ne ovat usein myös toimimattomat, jolloin ne voidaan poistaa lääketieteellisesti perustellusti. Joissain tapauksissa lapsella saattaa olla tytön sukuelinten lisäksi kivekset. Näissä tapauksissa kivekset on ennen poistettu, mutta nykytiedon valossa kiveksistä voi olla hyötyä murrosiän hormoni-toiminnon estrogeenituotannon kehityksessä, jonka vuoksi niitä ei nykyisin poisteta varhaislapsuudessa.

Osalla lapsista sukuelimissä voi olla rakenteellisia poikkeamia, jotka aiheuttavat terveys-haittoja myöhemmällä iällä, esimerkiksi kuukautisveren poistumisongelmina. Näitä poikkeavuuksia hoidetaan usein silloin, kun oireet ilmenevät, tai ennaltaehkäisevästi. Esimerkiksi urogenitaalisinus, missä emätin laskee virtsaputkeen, saattaa olla oireeton pienellä lapsella tai aiheuttaa oireena esimerkiksi infektioita. Näitä poikkeamia voidaan korjata tapauskohtaisesti joko pieneltä lapselta tai myöhemmällä iällä.

Emättimen poikkeavuuksien osalta hoitokäytännöt ovat vaihdelleet. Tapauksissa, joissa emätin puuttuu, on 1990-luvulla ollut hoitomuotona emättimen rakentaminen suolesta. Emätin on voinut olla myös hyvin kapea, jolloin sitä on laajennettu, tai siinä on voinut olla osittaisia puutoksia. Nykyisin vastaavat operaatiot jätetään kuitenkin nuoreen aikuisikään.

Tutkimuksia, joissa tarkastellaan lapsille tehtyjen kosmeettisten leikkausten vaikutuksia, on tehty vähän. Työryhmän saamien tietojen mukaan HUS selvitti vuosina 2003–2005 viimeisen 20 vuoden aikana leikkauksen kokeneiden naisten palautetta leikkauksista. Noin 70–80 % vastasi kyselyyn, ja reilulle puolelle kohdistettiin vielä tarkennettu kysely. Muutamat vanhalla leikkaustekniikalla leikatut kokivat tyytymättömyyttä operaatiosta. Ne potilaat, joita oli kyselyn mukaan hoidettu modernimmalla klitoriksen säästävällä menetelmällä, olivat tyytyväisiä operaatioon tai esittivät tyytymättömyyttä siitä, ettei operaatiota tehty jo nuoremmalla iällä. Palautteen perusteella sairaanhoitopiiri jatkaa edelleen myös kosmeettisten leikkausten suorittamista pienillekin tytöille, mutta vain erityistapauksissa.

Sittemmin sairaanhoitopiirille on tehty yksi reklamaatio sinänsä asiallisesti toteutetusta klitoriksen pienennysleikkauksesta, jonka potilas kuitenkin kokee turhana ja haitallisena. STM:n asiantuntijoiden mukaan tutkimusta on kritisoitu muun muassa suunnittelun ja toteutuksen osalta.

Oikeusministeriön tiedossa ei ole oikeustapauksia, joissa olisi käsitelty pahoinpitelysääntösten tunnusmerkistön täyttymistä tapauksissa, joissa pienille lapsille olisi tehty intersukupuolisuudesta johtuen kosmeettisia toimenpiteitä. Tietävästi yksi potilas on hakenut vuonna 2003 korvausta hänelle 14 -vuotiaana tutkimuksissa todetun intersukupuolisuutta koskevan leikkauksen vuoksi. Toimenpiteen kuitenkin katsottiin olevan tuon ajan hoitokäytännön mukainen.

Intersukupuolisten lasten hoitoon ovat viime vuosina ottaneet kantaa muun muassa YK:n ihmisoikeusvaltuutettu, Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu, Euroopan unionin perusoikeusvirasto sekä Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous. Edellä mainitut tahot ovat muun muassa tuoneet esille sukupuolipiirteitä muokkaavien lääketieteellisten toimenpiteiden aiheuttamia haittoja ja vahinkoja ja peräänkuuluttaneet lapsen omaa tietoon perustuvaa suostumusta sellaisille toimenpiteille, jotka eivät ole välttämättömiä lapsen terveyden kannalta. YK:n ihmisoikeuskomitea huomautti vuonna 2021 Suomelle antamissaan päätelmissä ja suosituksissa (CCPR/C/FIN/CO/7) olevansa huolissaan siitä, että intersukupuolisille lapsille tehdään edelleen peruuttamattomia ja kajoavia lääketieteellisiä toimenpiteitä. Komitea pani myös huolestuneena merkille, että tällaiset toimet perustuvat usein stereotyyppiseen näkemykseen sukupuolirooleista ja ne toteutetaan ennen kuin lapsi on sen ikäinen, että pystyisi itse antamaan täyden, vapaan ja tietoon perustuvan suostumuksensa toimenpiteelle. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa on käsitelty kaksi intersukupuolista henkilöä koskevaa valitusta. Valitus *M c. France*⁸ koski valittajalle lapsena tehtyjä ”feminisoivia” lääketieteellisiä toimenpiteitä ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 artiklaa (kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun kieltö). Tapauksessa *Y c. France*⁹ on puolestaan kyse viranomaisten epäämystä hakemuksesta tulla merkityksi syntymätodistukseen miehen sijaan neutraalisti tai intersukupuolisena. Tapauksessa valittaja vetoaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen artiklan 8 mukaiseen yksityiselämän suojaan.

Asenteet ovat viime vuosina Suomessa muuttuneet sallivammaksi sukupuolten moninaisuutta kohtaan. Tätä ilmentää myös Sanna Marinin hallitusohjelman kirjaus, jonka mukaan intersukupuolisten lasten itsemääräämisoikeutta vahvistetaan ja luovutaan pienten lasten kosmeettisesta, ei-lääketieteellisestä sukuelinkirurgiasta. Sosiaali- ja terveysministeriön asettama työryhmä on laatinut ”Ehdotukset intersukupuolisten lasten itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi” –muistion (VN/2369/2021). Työryhmän ehdotukset sisältävät

ensisijaisesti ei-lainsäädännöllisiä toimenpiteitä, kuten selvitystä intersukupuolisten lasten sukupuolipiirteitä muokkaaviin toimenpiteisiin ja hoitoihin liittyvistä käytännöistä, asianmukaisen tiedon saamisen varmistamista, ohjausta ja koulutusta.

3.5 Poikien ja miesten ympärileikkaukset

Yleisellä tasolla puhuttaessa tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen ja poikien ja miesten ympärileikkaus nähdään erillisinä ja toisistaan poikkeavina ilmiöinä. Yleisimmät perustelut tälle ovat se, että silpominen on fyysisiltä vaikutuksiltaan ympärileikkausta vakavampi teko ja se, että silpomisen, toisin kuin ympärileikkauksen, tarkoituksena on kunniallisuuden ja siveyden suojeleminen sekä seksuaalisuuden vahingoittaminen tai kontrollointi.

Tarkasteltaessa silpomisen legaalimääritelmiä on kuitenkin huomattava, että silpomiseksi voidaan katsoa myös fyysisiltä vaikutuksiltaan ympärileikkausta lievempiä tai yhtä vakavia tekoja (ks. kappale 3.1 ja 3.6 ja 4.2). Lisäksi kaikki silpomisen legaalimääritelmät eivät sanamuotonsa perusteella vaikuta edellyttävän esimerkiksi seksuaalisuuden vahingoittamiseen tai kontrollointiin liittyvää tarkoitustahallisuutta. (ks. edellä viitatus kappaleet). Lisäksi myös poikien ympärileikkauksia on historiassa perusteltu seksuaalisuuden kontrolloinnilla ja niitä harjoitetaan myös yhteisöissä, joissa myös yhteisön miesjäsenten seksuaalista käyttäytymistä pyritään rajoittamaan erilaisin normein. (ks kappale 3.5.2 alla).

Tässä mietinnössä on käsitelty sääntelymalleja, jotka eivät edellytä esimerkiksi seksuaalisuuden vahingoittamisen tarkoitustahallisuutta, vaan jossa rangaistavuus pohjautuu sukuelimen vahingoittamiseen itsessään. Mietinnössä on myös käsitelty malleja, jossa silpomisena olisi rangaistavaa tytön tai naisen sukuelimen vakavaa lievempi vahingoittaminen, joka fyysisiltä vaikutuksiltaan voidaan rinnastaa ympärileikkauksiin. (ks. kappale 4.3). Nykyisin tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomista koskeva pahoinpitelysäännöstö on sukupuolineutraalia. Perustuslain yhdenvertaisuusedellytyksen vuoksi on perusteltua tarkastella myös poikien ja miesten ympärileikkauksia ja sitä, onko vain tyttöjä ja naisia koskevalle lainsäädännölle perusteita.

Tarkastelemalla mietinnössä myös ympärileikkauksia ei kuitenkaan ole tarkoitus esittää, etteivät tyttöjen ja naisten silpomisten vakavat muodot, kuten klitoriksen poisto, olisi vaikutuksiltaan huomattavasti ympärileikkauksia vahingollisempia, tai ettei silpomiseen käytännössä liittyisi ympärileikkauksia useammin sukupuoleen perustuvaa väkivaltaa tai seksuaalisuuden kontrollointia.

3.5.1 Ympärileikkauksen yleisyys ja vaikutukset

Miesten tai poikien ympärileikkauksessa peniksen kärkeä (terskaa) peittävä ihopoimu (esinahka) poistetaan leikkauksella kokonaan tai osittain. Esinahalla viitataan yleisesti miehen sukuelimiin, joskin joissain yhteyksissä saatetaan viitata myös naisen häpykielen (klitoriksen) päällä olevaan ihopoimuun esinahkana. Selkeyden vuoksi tässä muistiossa esinahalla ja terskalla viitataan ainoastaan miesten ja poikien sukuelimiin.

Ympärileikkauksia tehdään uskonnollisista, kulttuurisista, kosmeettisista ja lääketieteellisistä syistä. Lääketieteellinen syy voi olla esimerkiksi esinahan ahtaus.

Ympärileikkauksien vaikutuksista on esitetty useita, osittain toisistaan eriäviä mielipiteitä ja tutkimuksia. Maailman terveysjärjestö WHO suosittelee vapaaehtoista ympärileikkausta yli 15-vuotiaille pojille ja miehille alueilla, joissa hiv-infektiota esiintyy yleisesti. WHO perustaa suosituksen laajaan lääketieteelliseen tutkimusnäyttöön, jonka mukaan poikien ja miesten ympärileikkaus vähentää hi-viruksen ja muiden seksin välityksellä tarttuvien tautien leviämistä (WHO 2020, Farley ym. 2020, Gao ym. 2021, Sharma ym. 2018, Lei ym. 2015). Tutkimuksissa on havaittu ympärileikkauksen vähentäneen miesten hiv-infektion määrää jopa 50–70 prosentilla (WHO 2020, Sharma ym. 2018, Lei ym. 2015). Myös naisten hiv-infektioiden määrissä on tutkimuksissa havaittu laskua alueilla, joissa miehiä ympärileikataan (WHO 2020, Grund ym. 2017).

Tutkimuksissa on myös nostettu esiin ympärileikkauksen haittavaikutuksia (Morris ym. 2019, Bossio & Pukall 2018, Thorup ym. 2013, Frisch & Simonsen 2018, Fish ym. 2020). Esinahan on argumentoitu suojaavan penistä hankausvaurioita, viruksia ja bakteereja vastaan ja ympärileikkauksen aiheuttavan siten peniksen luonnollisen suojan heikkenemisen näitä taudinaiheuttajia vastaan. Kiistatonta on, että ympärileikkauksen tapaiseen kirurgiseen toimenpiteeseen, jossa sukuelimistä poistetaan kudosta, liittyy vakavienkin komplikaatioiden riski, samoin kuin tyttöjen ja naistenkin kohdalla. Komplikaatioita esiintyy tutkimuksissa vaihdellen 0,3 – 7,5 %:lla leikatuista pojista. (Shabanzadeh ym. 2021).

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos teki vuonna 2013 sosiaali- ja terveysministeriön pyynnöstä laajan kirjallisuuskatsauksen alle 7-vuotiaiden poikien ympärileikkausten komplikaatioista (Mäkinen ym. 2013). Selvityksessä todettiin, että vakavat haitat ovat harvinaisia erityisesti pienille pojille tehdyissä ympärileikkauksissa, mutta seurauksena voi joskus olla peniksen vakava vaurio, pahimmillaan jopa amputaatio tai pojan kuolema.

Tavallisimmat komplikaatiot ovat verenvuoto, virtsausvaikeudet, virtsaumpi, virtsaputken pään haavauma, virtsaputken pään ahtaus, paikallinen infektio tai huono kosmeettinen tulos. Toimenpiteen hyvin harvinaisia komplikaatioita ovat bakteerien aiheuttama verenmyrkytys, virtsafisteli, peniksen osan kuolio, peniksen osan amputaatio tai pojan kuolema. Imeväisikäisille tehtynä toimenpiteen komplikaatoriskiä on pidetty hieman aikuisille

tehtyjä toimenpiteitä matalampana. Ympärileikkaus on myös palautumaton toimenpide, jonka pitkäaikaisia vaikutuksia voi olla ristiriitaisten tutkimustulosten valossa hyvin vaikea ennustaa.

Ristiriitaisia tuloksia on myös esitetty tutkimuksissa, joissa tarkastellaan ympärileikkauksen psykologisia haittavaikutuksia. Leikkaus ja toipuminen aiheuttavat kiistattomasti eriasteista kipua. Tutkimuksissa, joissa ympärileikkaus on tehty vapaaehtoisille suostumuksensa antaneille miehille, on myös tuotu esiin kokemuksia, joiden mukaan ympärileikkaus voi edistää seksuaalista nautintoa tai itsetuntoa. Toisaalta viime aikoina on noussut esiin myös tutkimuksia, joissa ympärileikkauksen on katsottu voivan aiheuttaa seksuaalisen nautinnon tai itsetunnon vahingoittumista erityisesti tapauksissa, joissa toimenpide on suoritettu lapselle ilman tämän suostumusta. (mm. Borris & Krieger, 2020; Miani ym., 2020; Spees ym., 2020; Frisk ym., 2011)

Ilmiön yleisyys maailmanlaajuisesti vaihtelee suuresti. Vuonna 2015 tehdyn kattavan tutkimuksen mukaan ympärileikkattujen miesten ja poikien määrä vaihteli 99 % (mm. eri Lähi-idän maissa, kuten Afganistan, Jemen, Gaza, Tunisia) ja alle 1 % :n (mm. Etelä- ja Keski-Amerikan maissa, kuten Chile, Kuuba, Venezuela) välillä. Tutkimuksen mukaan Suomessa ympärileikkattujen miesten ja poikien määrä oli noin 0,7 %. Yleisintä ympärileikkaus vaikuttaa olevan Lähi-idässä, Etelä- ja Keski-Afrikassa sekä Yhdysvalloissa. Tutkimuksen mukaan maailmanlaajuisesti voidaan arvioida ympärileikkattuja miehiä ja poikia olevan noin 39 %, joista noin puolet (noin 20 %) on leikattu uskonnollisista ja kulttuurisista syistä.¹³

3.5.2 Ympärileikkausten uskonnollinen ja kulttuurinen tausta sekä tarkoitus

Miesten ja poikien ympärileikkauksia, tehdään maailmalla yleisesti kulttuurisista tai uskonnollisista syistä. Toimenpiteitä tehdään myös uskontoon liittymättömistä, kuten kulttuuriin, tapaan tai kauneuskäsitykseen liittyvistä syistä.

Uskonnoista juutalaisuus vaatii kaikkien miespuolisten henkilöiden ympärileikkauksen, ja toimenpide on yleinen, joskin hieman vähemmän tarkasti säännelty myös islaminuskoisten keskuudessa. Juutalaisuudessa ympärileikkaus (brit milah) tulee suorittaa lähtökohtaisesti kahdeksan päivän ikäisille poikalapsille, ja sitä pidetään keskeisenä osana juutalaisuutta. Islamissa ympärileikkaus ei perustu Koraaniin, vaan elämäntapaohjeeksi katsottuun sunnaan. Islamilaisten oppineiden keskuudessa on vaihtelua siitä, onko

¹³ <https://pophealthmetrics.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12963-016-0073-5>;
<https://pophealthmetrics.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12963-016-0073-5/tables/1>

ympärileikkaus pakollista, joskin pakollisuutta kannattava suuntaus on enemmistönä. Ympärileikkaus suositellaan tehtäväksi kahdeksan päivän ikäisille pojille, mutta ajankohta on joustavampi kuin juutalaisuudessa. Suomessa asuu juutalaisten ja muslimien lisäksi myös muihin uskonnollisiin yhteisöihin, kuten Etiopian ortodoksiseen kirkkoon kuuluvia, joissa poikien ympärileikkaus on yleistä.

Myös miesten ja poikien ympärileikkauksilla on nähty voivan olla yhteyttä seksuaalisuuden kontrolloimiseen. Monissa kulttuureissa tai uskonnollisissa yhteisöissä, joissa harjoitetaan poikien ympärileikkausta, myös poikien ja miesten seksuaalisuutta pyritään kontrolloimaan erilaisin seksuaaliseen toimintaan liittyvin normein ja säännöin. Esimerkiksi ortodoksijuutalaisuudessa miesten ja poikien seksuaalista käyttäytymistä sääntelevät useat normit, joskin myös esimerkiksi kristillisissä ja muslimiyhteisöissä on erilaisia seksuaalisen käytöksen sääntelyyn liittyviä normeja. Myös esimerkiksi Yhdysvalloissa, joissa 70 % miehistä arvellaan olevan ympärileikattu, ympärileikkausta on historian aikana avoimesti markkinoitu poikien haitallisena pidettyä itsettydytystä hillitsevänä toimenpiteenä. Julkisessa keskustelussa on tuotu esiin mielipiteitä, joiden mukaan esimerkiksi juutalaisuuden piirissä ympärileikkausta on myös perusteltu historian aikana juuri sen seksuaalisuutta hillitsevällä vaikutuksella. Ympärileikkauksen on muun muassa ajateltu muistuttavan juutalaisia miehiä seksuaalisesta pidättyvyydestä¹⁴. Se, onko yksittäistapauksessa ympärileikkauksen tarkoituksena seksuaalisuuden kontrollointi vai esimerkiksi uskonnollinen tai kulttuurinen tapa tai kauneuskäsitys, on käytännössä hyvin hankalaa osoittaa, sillä, vaikka tekoon liittyy sukuelimen pysyvän vahingoittumisen riski, ei sitä lähtökohtaisesti voida pitää vakavasti sukuelintä vahingoittavana tekona. Eri kulttuurien ja yhteisöjen yksittäistenkin jäsenten kesken ympärileikkauksen tarkoituksesta ja merkityksestä voi myös olla hyvin erilaisia mielipiteitä.

3.6 Kansainväliset velvoitteet

Useissa kansainvälisissä ihmisoikeusinstrumenteissa on määräyksiä oikeudesta henkilökohtaiseen koskemattomuuteen sekä oikeudesta uskontoon ja kulttuuriin. Nämä ihmisoikeudet liittyvät sukuelinten vahingoittamiseen uskonnollisista tai kulttuurisista syistä. Alla on käsitelty näistä instrumenteista keskeisimpiä.

¹⁴ Ks. Mm. Helsingin juutalaisen seurakunnan puheenjohtajana toimineen Bolotowskyn ja Weintraubin mielipidekirjoitus ”Pojan ympärileikkaus ei ole silpomista” Helsingin sanomissa 16.10.2003

3.6.1 Euroopan neuvoston instrumentit

Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 63/1999) sisältää useita erilaisia oikeuksia ja määräyksiä, jotka liittyvät sukuelinten vahingoittamiseen kulttuurisista ja uskonnollisista syistä. Sopimuksen 2 artikla sisältää oikeuden elämään, 3 artikla kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun kiellon, 8 artikla oikeuden nauttia yksityisen- ja perhe-elämän kunnioitusta ja artikla 9 ajatuksen-, uskonnon ja omantunnonvapauden.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artiklassa säädetään ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapaudesta. Sopimuksen mukaan jokaisella on oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen. Tämä oikeus sisältää vapauden vaihtaa uskontoa tai uskoa ja vapauden tunnustaa uskontoaan tai uskoaan joko yksin tai yhdessä muiden kanssa julkisesti tai yksityisesti jumalanpalveluksissa, opettamalla, hartausharjoituksissa ja uskonnollisin menoin. Lisäksi artiklassa säädetään, että henkilön vapaudelle tunnustaa uskontoaan tai uskoaan voidaan asettaa vain sellaisia rajoituksia, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa yleisen turvallisuuden vuoksi, yleisen järjestyksen, terveyden tai moraalien suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi. Sopimuksen 14 artikla sisältää vaatimuksen taata sopimuksessa tunnustetuista oikeuksista ja vapauksista nauttiminen ilman syrjintää. Sopimuksen 12. lisäpöytäkirjan (ETS 177) 1 artiklan 1 kappaleeseen sisältyvä kaikkinaisen syrjinnän kieltä laajentaa 14 artiklan syrjinnän kiellon koskemaan laissa tunnustetuista oikeuksista nauttimista, ja artiklan 2 kappale kieltää syrjinnän viranomaistoiminnassa. Ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä 14 artiklaan on liitetty myös prosessuaalisia Aspekteja, ja siihen on sisällytetty viranomaisten aktiivinen velvollisuus tutkia rikoksen mahdollisia rasistisia vaikutuksia (Secic v Kroatia no. 40116/02, 31.5.2007).

Ihmisoikeussopimuksen toteutumista valvova Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ottanut tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomiseen kantaa osassa ratkaisujaan. Ratkaisussa R.B.A.B. and Others v. the Netherlands (no. 7211/06, 07.06.2016, kohta 54) todetaan, että lapsen tai aikuisen saattaminen silpomisen kohteeksi täyttää artiklassa 3 kuvattun toiminnan (kidutus, epäinhimillinen tai halventava kohtelu. Ks myös Collins and Akaziebie v. Sweden no. 23944/05, Izevbekhai and others v. Ireland no. 43408/08, 73). Mainituissa ratkaisussa tuomioistuin määrittelee kansainvälistä aineistoa koskevassa kappaleessa silpomiseksi tytön tai naisen ulkoisten sukuelinten täydellisen tai osittaisen poiston tai muun vamman, joka on aiheutettu sukuelimeen ei-lääketieteellisestä syystä (kohta 27).

Euroopan neuvoston parlamentaarisen edustajakokouksen päätöslauselmassa 1952 vuodelta 2013 mainitaan, että edustajakokous on erityisen huolissaan lasten fyysisen koskemattomuuden loukkaamisesta ja että menettelyjen kannattajat perustelevat tekojen olevan hyödyllisiä lapsille itselleen, vaikka tätä vastaan on selviä todisteita. Tekoihin mainitaan kuuluvat muun muassa naisten sukuelinten silpominen ja nuorten poikien

ympärileikkaus uskonnollisista syistä. Päätöslauselma kuitenkin kehottaa valtioita kieltämään tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen ja säätämään olosuhteista, joita esimerkiksi poikien ei-lääketieteellisessä ympärileikkauksessa tulisi noudattaa.¹⁵

Euroopan neuvostossa on myös laadittu yleissopimus ihmisoikeuksien ja ihmisarvon suojaamiseksi biologian ja lääketieteen alalla. Suomi on ratifioinut sopimuksen (SopS 23-24/2010). Sopimuksen 1 artiklassa määrätään sopimuksen tarkoituksesta ja päämäärästä. Artiklan mukaan yleissopimuksen sopimuspuolet suojelevat kaikkien ihmisarvoa ja identiteettiä ja takaavat ketään syrjimättä, että jokaisen koskemattomuutta ja muita oikeuksia ja perusvapauksia kunnioitetaan biologian ja lääketieteen sovellusten alalla. Biolääketiedesopimuksen keskeiset velvoitteet koskevat terveydenhuoltopalveluiden ja niiden ammatillisuuden turvaamista, henkilön suostumusta lääketieteellisiin toimenpiteisiin, yksityiselämän suojaa ja tiedonsaantioikeutta terveyttä koskevista tiedoista, yksilön perimään liittyviä kysymyksiä, yksilön suojaa biolääketieteellisissä tutkimuksissa sekä ihmisen elinten ja kudosten irrottamista elinsiirtoa varten (HE 216/2008 vp s. 1). Sopimuksen 5 artiklan 1 kappaleen mukaan terveyteen kohdistuva toimenpide voidaan suorittaa vain, jos kyseinen henkilö on antanut suostumuksensa vapaasta tahdostaan ja tietoisena kaikista asiaan vaikuttavista seikoista. Sopimuksen 6 artiklan 1 kappaleen mukaan, jos henkilö ei voi antaa suostumustaan, toimenpide voidaan suorittaa vain, jos siitä on hänelle välitöntä hyötyä. Saman artiklan 2 kappaleen mukaan, jos alaikäinen ei lain mukaan voi antaa suostumustaan toimenpiteeseen, voidaan toimenpide suorittaa vain hänen laillisen edustajansa tai laissa määrätyn viranomaisen, henkilön tai muun tahon luvalla.

3.6.1.1 Istanbulin sopimus

Silpomista koskevista kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista yksityiskohtaisimmin silpomisen kiellon määrittää Istanbulin sopimus. Sen 38 artiklan mukaan sopimuksen osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että seuraavat tahalliset menettelyt säädetään rangaistaviksi: a. naisen isojen häpyhuulten, pienten häpyhuulten tai häpykielen täydellinen tai osittainen poistaminen leikkaamalla, faraoninen ympärileikkaus tai muu silpominen; b. naisen pakottaminen tai järjestäminen alistumaan johonkin a alakohdassa mainittuun tekoon; c. tytön kehottaminen, pakottaminen tai järjestäminen alistumaan johonkin a alakohdassa mainittuun tekoon. Sopimus ei edellytä, että rangaistavuus tulee toteuttaa erillissäännöksellä tai vain tyttöjä ja naisia koskevalla säännöksellä.

¹⁵ Children's right to physical integrity', Resolution 1952 (2013) of Parliamentary Assembly, kohdat 2, 7.5.1 ja 7.5.2.

Lisäksi sopimuksen 12 artiklan 1 kohdan mukaan sopimusosapuolet toteuttavat tarvittavat toimet edistääkseen naisten ja miesten sosiaalisten ja kulttuuristen käyttäytymismallien muuttamista tarkoituksena poistaa ennakkoluuloja, tapoja, perinteitä ja kaikkia muita käytäntöjä, jotka perustuvat ajatukseen naisten alhaisemmasta asemasta tai kaavamaisiin käsityksiin naisten ja miesten rooleista. Sopimuksen 35 artiklan mukaan sopimusosapuolet taas toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että toiseen henkilöön kohdistuvat tahalliset ruumiilliset väkivallanteot säädetään rangaistaviksi. Suomi on voimaansaattanut kaikki sopimuksen em. velvoitteet (ks. HE 155/2014 vp ja laki 376/2015).

Istanbulin sopimus koskee sanamuotonsa mukaan siis silpomisen vakavimpien muotojen (häpyhuulten ja häpykielen täydellinen poisto) lisäksi myös vähemmän vakavia tekoja, kuten häpyhuulten tai häpykielen osittaista poistamista leikkaamalla. Sopimuksen selitysmuistiossa todetaan, että sopimus kattaa myös lääketieteen ammattilaisten tekemät operaatiot ja että sen tarkoituksena on kriminalisoida yhteisöissä harjoitettu perinne, jossa tytön tai naisen tiettyjen sukuelinten osia poistetaan. Muistion mukaan ”muu silpominen” kattaa kaikki muut fyysisesti naisten sukuelimiä muokkaavat toimenpiteet. Sopimuksen selitysmuistion mukaan syy silpomisen kriminalisoinnille on se, että käytäntö aiheuttaa kestäväää ja korjaamatonta vahinkoa (irreparable and lifelong damage), ja on yleensä tehty ilman uhrin suostumusta.

Kansainvälisiä sopimuksia ja niiden tulkintaa koskien on tehty Wienin yleissopimus (Vienna Convention on the Law of Treaties, 1969, SopS 32-33/1980). Sopimus määrittää lähtökohdat muun muassa kansainvälisten sopimusten solmimiselle ja niiden tulkinnalle. Sopimuksen 31 artiklan 1 momentin mukaan valtiosopimusta on tulkittava vilpittömässä mielessä ja antamalla valtiosopimuksessa käytetyille sanonnoille niille kuuluvassa yhteydessä niiden tavallinen merkitys, sekä tulkittava sopimusta valtiosopimuksen tarkoituksen ja päämäärän valossa. Artiklan 3 momentin b-kohdan mukaan lisäksi tulee ottaa huomioon jokainen myöhempi valtiosopimusta sovellettaessa noudatettu käytäntö, joka osoittaa osapuolten välisen yhteisymmärryksen valtiosopimuksen tulkinnasta. Sopimusosapuolten käytännön merkitystä lain tulkinnalle on myös korostanut kansainvälisen oikeuden periaatteita tulkitseva International Law Commission (ILC).¹⁶Lisäksi ihmisoikeus-sopimusten erityisluonteesta ja tulkinnasta on kehittynyt omaa kansainvälistä

16 “The importance of such subsequent practice in the application of the treaty, as an element of interpretation, is obvious; for it constitutes objective evidence of the understanding of the parties as to the meaning of the treaty. Recourse to it as a means of interpretation is well-established in the jurisprudence of international tribunals”; Yearbook of the International Law Commission, 1966, Vol. II, s. 241 para 15.

oikeuskäytäntöä. Muun muassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on korostanut Euroopan ihmisoikeussopimuksen olevan elävä instrumentti, jota on tulkittava sopimuksen laatimisen jälkeen muuttuneiden olosuhteiden valossa (mm. *Loizidou v. Turkey*, 23.3.1995).

Istanbulin sopimus vaikuttaisi siis pelkän sanamuotonsa mukaisesti lähtökohtaisesti kriminalisoivan myös kosmeettisena kauneuskirurgiana yleisesti harjoitetut toimenpiteet, kuten labiaplastian (häpyhuulten osittaisen poiston) ja klitoriksen hupun pienennyksen, sekä minkä tahansa naisen sukuelimen pysyvän muokkauksen. Näitä toimenpiteitä kuitenkin harjoitetaan avoimesti yleisesti Istanbulin sopimuksen ratifioineissa maissa erityisesti esteettistä kirurgiaa harjoittavilla klinikoilla. Tekoja voidaan tehdä useissa maissa myös lapsille. Sopimuksen sanamuodon, selitysmuistion ja maailmanlaajuisen käytännön perusteella vaikuttaa hieman tulkinnanvaraiselta, kattaako Istanbulin sopimus myös silpomisen muodot, joista ei aiheudu vakavaa vahinkoa sukuelimille tai edellyttääkö sopimus, että vain teot, joihin liittyy perinne tai naisiin kohdistuvaa väkivaltaa säädetään rangaistavaksi, ja jos kyllä, miten tämä väkivalta tulisi lainsäädännössä määritellä.

Sopimuksessa käytetty termi ”silpominen” (mutilation) viittaa jo lähtökohtaisesti vakavien haitallisten muutosten aiheuttamiseen. Tätä tulkintaa puoltaa myös sopimuksen selitysmuistion kirjaus siitä, että sopimuksen taustalla on tarve estää silpomisen aiheuttamaa kestävää ja korjaamatonta vahinkoa. Vaikka sopimuksen sanamuoto kattaa esimerkiksi häpyhuulten tai klitoriksen osittaisen poistamisen, voidaan tällainen toimenpide kuitenkin suorittaa myös vahingoittamatta sukuelintä vakavasti, joskin riskejä näihin aina liittyy.

Sopimuksen voimaansaattamista valvova GREVIO -asiantuntijakomitea ei ole kiinnittänyt kosmeettisen genitaalikirurgian yleisyyteen huomiota tai kehottanut maita kriminalisoimaan näitä yleisesti harjoitettuja tekoja. Näin ollen Wienin sopimuksen mukaisesti on mahdollista esittää tulkinta, jonka mukaan käytäntö on osoittanut Istanbulin sopimuksen tavoitteena olevan vain sellaisten sukuelinten muokkausten muotojen, joista aiheutuu pysyvää haittaa sukuelimelle, kriminalisoiminen. Näin ollen sopimuksen voitaisiin katsoa kattavan lähinnä vakaviksi sukuelinten silpomiseksi luokiteltavat teot, kuten häpyhuulten tai häpykielen täydellisen poistamisen tai näiden sukuelinten osien osittaisen poiston tai muun sukuelimen muokkaamisen siten, että toimenpiteestä aiheutuu pysyvää, vähäistä vakavampaa tai huomattavaa haittaa sukuelimelle. Toisaalta Istanbulin sopimuksen määritelmän tarkastelussa on hyvä huomata, että sopimus ei estä kansallisten vastuuvapausperusteiden soveltamista, vaikka näitä ei sopimuksessa erikseen mainittaisi. Sopimuksen voitaisiin siten myös esimerkiksi arvioida kattavan kaikki sukuelintä vahingoittavat teot, mutta teon oikeuttamisperusteena voisi kuitenkin tästä huolimatta toimia esimerkiksi suostumus tai mahdollisesti lapsen edun tapainen oikeuttamisperuste.

3.6.2 CEDAW-sopimus

Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (CEDAW -sopimus, SopS 68/1986) on naisten syrjintää koskeva yleissopimus. Sopimus on tullut Suomen osalta voimaan 4.10.1986, ja Suomi on täytäntöönpannut kaikki sopimuksen sisältämät velvoitteet. Sopimus ei sisällä nimenomaisia määräyksiä naisten sukuelinten silpomiseen liittyen, mutta CEDAW-sopimuksen täytäntöönpanoa valvova CEDAW -komitea on antanut aiheesta suosituksia.

CEDAW-komitean vuonna 1990 hyväksymässä suosituksessa on esitetty huoli siitä, että naisten silpomista (suosituksessa: ympärileikkausta) ja muita perinteisiä haitallisia käytäntöjä jatketaan. Asiakirjassa on suositeltu erilaisia toimenpiteitä naisten ympärileikkausten poistamiseksi; tällaisina mainitaan mm. ympärileikkauksia koskevan tiedon keruu, torjuntatyötä tekevien järjestöjen tukeminen sekä koulutuksen järjestäminen. Asiakirjassa ei lausuta rikosoikeudellisista keinoista naisten ympärileikkauksen vastaisessa työssä. Asiakirjassa naisten ympärileikkausta ei määritellä, mutta tekoon viitataan vakavia terveydellisiä ja muita seuraamuksia aiheuttavana.¹⁷

CEDAW-komitea on vuonna 1992 antanut suosituksen, joka koskee naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Suosituksessa sukupuoleen perustuvan väkivallan todetaan olevan syrjintää, joka vakavalla tavalla estää naisia käyttämästä oikeuksiaan ja vapauksiaan tasavertaisesti miesten kanssa. Suosituksessa tuodaan esiin erilaisia naisiin kohdistuvan väkivallan muotoja, joista naisten ympärileikkaus mainitaan yhtenä. Naisten ympärileikkausta ei kuitenkaan tarkemmin määritellä. Suosituksessa viitataan komitean aiemmin antamaan naisten ympärileikkausta koskevaan suositukseen.¹⁸

Naisten ympärileikkausta koskevaan suositukseen viitataan myös *CEDAW-komitean* vuonna 1999 antamassa suosituksessa, joka koskee naisia ja terveyttä. Kyseisessä suosituksessa todetaan lisäksi, että sopijavaltioiden tulisi taata silpomisen kieltävien säännösten voimaan saattaminen ja tehokas täytäntöönpano.¹⁹

CEDAW-komitean yhdessä lapsen oikeuksien komitean kanssa antamassa vuoden 2014 suosituksessa komiteat kehottavat sopimusvaltiota varmistamaan, että lainsäädännöllä vahvistetaan toimivalta haitallisiin käytäntöihin (kuten naisten sukuelinten silpominen) liittyvissä rikoksissa, ja sitä sovelletaan sopimusvaltion kansalaisiin ja vakituisiin

17 CEDAW General Recommendation No. 14: Female Circumcision, 1990, A/45/38 and Corrigendum; <https://www.refworld.org/docid/453882a30.html>

18 General Recommendation 19 of CEDAW (11th session, 1992), U.N. Doc. A/47/38 at 1 (1993); <https://www.refworld.org/type,GENERAL,CEDAW,,453882a422,0.html>

19 CEDAW General Recommendation No. 24: A/54/38/Rev.1 <https://www.refworld.org/type,GENERAL,CEDAW,,453882a73,0.html>

asukkaisiin, vaikka rikokset olisi tehty toisessa valtiossa, jossa niitä ei ole kriminalisoitu. CEDAW-komitea suosittelee vuoden 2014 Suomea koskevissa loppupäätelmissään koskien Suomen seitsemättä määräaikaisraporttia, että Suomi ryhtyy toimiin poistaakseen naisten sukuelinten silpomisen muun muassa sisällyttämällä lainsäädäntöön nimenomaisen säännöksen, jolla naisten sukuelinten silpominen kriminalisoidaan (kohta 17). CEDAW on toistanut tämän vuonna 2022 Suomelle antamassaan suosituksessa, sekä suosittanut, että silpomisen haitallisista vaikutuksista myös tiedotettaisiin yhteisöissä, joissa tekoja esiintyy (CEDAW/C/FIN/CO/8, 31 lokakuuta 2022, kohta 22 a).

3.6.3 Lasten oikeuksien yleissopimus

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (SopS 59 ja 60/1991) mukaan lasta on suojeltava kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä, välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä (19 artikla). Vanhemmilla tai muilla lapsesta huolta pitävillä aikuisilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvusta ja kehityksestä, ja lapsen edun on määrättävä heidän toimintaansa (18 artikla). Sopimuksen 30 artiklan mukaan niissä maissa, joissa on etnisiä, uskonnollisia tai kielellisiä vähemmistöryhmiä tai alkuperäiskansoihin kuuluvia henkilöitä, tällaiseen vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaansa kuululta lapselta ei saa kieltää oikeutta nauttia yhdessä ryhmän muiden jäsenten kanssa omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään.

Sopimuksen noudattamista valvovan YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan valtion tulee ryhtyä kaikkiin tehokkaisiin ja tarkoituksenmukaisiin toimiin, että lasten terveydelle vahingollisia perinteisiä tapoja poistetaan, ja tyttöjen sukuelinten silpominen mainitaan nimenomaisesti niin sanottuna vahingollisena käytäntönä. Komitea ei salli minkään asteista tai millään perusteella lapseen kohdistuvaa fyysistä tai psyykkistä väkivaltaa ja korostaa lapsen seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Lapsella on myös oikeus parhaaseen mahdolliseen terveydentilaan (24 artikla) ja siihen liittyy sopimusvaltion velvollisuus ryhtyä kaikkiin tehokkaisiin ja tarkoituksenmukaisiin toimiin poistaakseen lapsen terveydelle vahingollisia perinteisiä tapoja (24 artikla 3 kohta). Komitean mukaan aikuisen arvio lapsen edusta ei voi ohittaa velvollisuutta kunnioittaa kaikkia yleissopimuksen mukaisia lapsen oikeuksia. Komitean mukaan uskonnollisten ja kulttuuristen arvojen ja perinteiden säilyttäminen on otettava huomioon osana lapsen identiteettiä, mutta yleissopimuksessa vahvistettujen oikeuksien kanssa yhteen sopimattomat tai niiden vastaiset käytännöt eivät ole lapsen edun mukaisia. Komitea jatkaa, että kulttuuriseen identiteettiin vedoten ei voida puolustella tai oikeuttaa sitä, että päätöksentekijät tai viranomaiset ylläpitävät perinteitä ja kulttuurisia arvoja, jotka epäävät lapselta tai lapsilta yleissopimuksessa taatut oikeudet. (ks. CRC/C/GC/14, ja CRC/C/GC/13).

YK:n lapsen oikeuksien komitea on samoin kiinnittänyt silpomiseen huomiota lausumassaan vuonna 2003. Komitea on todennut pitävänsä keskeisenä sitä, että lapset ja nuoret saavat asianmukaista tietoa terveyteen liittyvistä seikoista. Tämä on olennaista, kun sopijavaltioiden edellytetään edistävän kustannustehokkaita toimenpiteitä, kuten lakeja, käytäntöjä ja ohjelmia, joilla voidaan esimerkiksi suojella lapsia haitallisilta perinteisiltä käytännöiltä, kuten silpomiselta. Lausumassa kehoitetaan sopijavaltioita ryhtymään kaikkiin tarvittaviin tehokkaisiin toimenpiteisiin, jotta voidaan poistaa toimet ja toimenpiteet, jotka uhkaavat lasten ja nuorten oikeutta elämään. Olennaista on muun muassa tiedon jakaminen, koulutusohjelmat ja asenteiden muuttaminen lainsäädännön kautta. Sopijavaltioiden tulisi edistää esimerkiksi naisten sukuelinten silpomiseen liittyvien moniammatillisten tieto- ja neuvontakeskusten perustamista. (CRC/GC/2003/4)

3.6.4 Muut YK:n instrumentit

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa (SopS 8/1976) ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapaus sisältyy 4 artiklan 2 kappaleen luetteloon niin sanotuista ehdottomista oikeuksista, joihin ei ulotu mahdollisuus poiketa sopimusvelvoitteista vakavimmissa kriisioloissa. Sen sijaan sopimuksen 18 artikla mahdollistaa vähäisemmät rajoitukset oikeuteen tunnustaa uskontoa tai uskoa, mutta ei muihin uskonnon ja vakaumuksen vapauden ulottuvuuksiin. Sopimuksen 2 artiklassa säädetään yhdenvertaisuusperiaatteesta, jonka mukaan jokainen sopimusvaltio sitoutuu kunnioittamaan ja takaamaan jokaiselle alueellaan olevalle ja oikeuspiiriinsä kuuluvalle yksilölle tässä yleissopimuksessa tunnustetut oikeudet ilman minkäänlaista rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, omaisuuteen, syntyperään tai muuhun asemaan perustuvaa syrjintää. Artikla 7 pitää sisällään kiellon kohdella ketään epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla ja artiklassa 9 säädetään jokaisen oikeudesta henkilökohtaiseen turvallisuuteen. Sopimuksen 26 artikla taas sisältää laaja-alaisen ja itsenäisen ihmisoikeuden, joka käsittää oikeuden yhdenvertaiseen kohteluun ja syrjinnän kiellon. Sopimuksen valvontaa varten perustettu ihmisoikeuskomitea on katsonut tämän sopimusmääräyksen edellyttävän, että suojan syrjintää vastaan tulee kattaa viranomaistoiminta kokonaisuudessaan sekä yksityisten väliset oikeussuhteet keskeisillä elämänaloilla, kuten työ ja asuminen. Syrjityksi tulleella on sopimuksen 2 artiklan perusteella oltava käytettävissään tehokkaat oikeussuojakeinot.

YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia käsittelevän komitean terveyteen liittyviä seikkoja koskevassa lausumassa vuodelta 2000 on kiinnitetty huomiota naisten sukuelinten silpomiseen. Lausumassa tuodaan esiin tarve ottaa käyttöön tehokkaita ja sopivia toimenpiteitä, joilla voidaan hävittää esimerkiksi silpomisen kaltaiset haitalliset

perinteiset käytänteet, jotka vaikuttavat lasten – erityisesti tyttöjen – terveyteen. Lausuman mukaan sopijavaltioilla on velvollisuus estää kolmansia henkilöitä pakottamasta naisia perinteisten käytäntöjen, kuten naisten sukuelinten silpomisen, kohteeksi.²⁰

Komitean näkemyksen mukaan sopijavaltioiden tulee ryhtyä kaikkiin asianmukaisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimenpiteisiin lasten ja nuorten terveyden ja kehitykseen liittyvien oikeuksien toteuttamiseksi ja valvomiseksi. Sopijavaltioiden tulee siten täyttää muun muassa velvollisuus suojella alaikäisiä kaikilta haitallisilta perinteisiltä käytännöiltä, kuten silpomiselta.²¹

YK:n kestävän kehityksen tavoitteissa tavoite 5.3 on ”Lopettaa kaikki haitalliset käytännöt, kuten lapsi- ja pakkoavioliitot sekä naisten sukupuolielinten silpominen”. Silpomista ei kuitenkaan tavoitteissa tarkemmin määritellä.

Silpominen mainitaan yhtenä naisiin kohdistuvan väkivallan muotona YK:n parlamentaarisen yleiskokouksen päätöslauselmassa ja julistuksessa naisiin kohdistuvan väkivallan poistamisesta vuodelta 1994. Julistuksessa kehoitetaan jäsenvaltioita ryhtymään erilaisiin toimenpiteisiin naisiin kohdistuvan väkivallan poistamiseksi.²²

Myös YK:n piirissä vuonna 1994 sovitussa väestöä ja kehitystä koskevassa toimintaohjelmassa mainitaan silpominen esimerkkinä haitallisesta käytännöstä. Aktiivisen toiminnan haitallisten käytäntöjen lopettamiseksi pitäisi olla olennainen osa perusterveydenhoitoa, mukaan lukien lisääntymisterveyteen liittyvät ohjelmat. Toimintaohjelman mukaan hallitusten ja yhteisöjen tulisi ryhtyä toimiin silpomisen lopettamiseksi ja tyttöjen ja naisten suojelemiseksi kaikilta vastaavilta tarpeettomilta ja vaarallisilta käytänteiltä. Näihin toimiin tulisi kuulua erilaiset tiedotuskampanjat, koulutus ja neuvonta sekä asianmukainen hoito ja kuntoutus silpomisen kohteeksi joutuneille. Tarjolla tulisi olla neuvontaa naisille ja miehille käytänteiden lopettamiseksi.²³

20 General Comment No. 14, 2000. UN Doc. E/C.12/2000/4. <https://www.refworld.org/pdf-id/4538838d0.pdf>

21 CRC General Comment No. 4: CRC/GC/2003/4, <https://www.refworld.org/docid/4538834f0.html>

22 Resolution 48/104, <https://undocs.org/en/A/RES/48/104>

23 UN Doc. A/CONF.171/13/Rev. 1 (1995), https://www.unfpa.org/sites/default/files/event-pdf/PoA_en.pdf, s. 57

YK:n talous- ja sosiaalineuvosto on vuonna 2007 antanut julkilausuman²⁴ naisten sukuelinten silpomisen lopettamisesta. Julkilausumassa todetaan naisten sukuelinten silpomisen loukkaavan tyttöjen ja naisten ihmisoikeuksia ja vahingoittavan näiden oikeuksien käyttämistä tai estävän sen kokonaan. Julkilausumassa silpominen nähdään peruuttamattomana väkivaltana. Julkilausumassa peräänkuulutetaan monia toimenpiteitä, kuten tiedotusta, koulutusta, tukipalvelujen kehittämistä ja toimintaohjelmien perustamista. Lisäksi julkilausumassa muun muassa kehoitetaan valtioita ryhtymään kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin, mukaan lukien lainsäädännön säätäminen ja toimeenpano, silpomisen kieltämiseksi ja tyttöjen ja naisten suojelemiseksi tältä väkivallan muodolta, sekä tekemään lopun rankaisemattomuudelle näihin tekoihin liittyen.

YK:n ihmisoikeuskomitean resoluutiossa vuodelta 2020²⁵ valtioita kehoitetaan kehittämään ja vahvistamaan tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen ehkäisyä muun muassa säätämällä tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen rangaistavaksi kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden mukaisesti ja takaamalla säännösten tiukan soveltamisen.

3.6.5 Muut EU:n instrumentit

Myös EU:ssa silpomisen ehkäisy on noussut esille. Euroopan komissio on antanut tiedonannon vuonna 2013 Euroopan parlamentille ja neuvostolle aiheesta nollatoleranssi naisten sukuelinten silpomiseen.²⁶ Tiedonannon tavoitteena on muun muassa ymmärtää tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen ilmiötä Euroopassa paremmin, kehittää tehokkaita ehkäisytöitä, tukea jäsenvaltioita naisten sukuelinten silpomisen kieltävän lainsäädännön täytäntöönpanossa ja edistää naisten sukuelinten silpomisen lopettamista maailmanlaajuisesti. Silpominen määritellään tiedonannossa WHO:n määritelmään viitaten sukuelinten osien osittaisella tai kokonaan poistamisella, tai muulla vahingoittamisella ei-lääketieteellisestä syystä. Tiedonannon mukaan, vaikka silpomisella on vakavia lyhyt- ja pitkäaikaisia fyysisiä ja psyykkisiä seurauksia, toimenpide suoritetaan usein siinä uskossa, että siitä on tytöille hyötyä. Maahanmuuton yhteydessä naisten sukuelinten silpominen saattaa myös olla keino säilyttää yhteys alkuperämaahan ja suojella kulttuurista identiteettiä.

24 E/CN.6/2007/L.3/Rev.1. https://www.un.org/womenwatch/daw/csw/csw52/AC_resolutions/Final%20L2%20ending%20female%20genital%20mutilation%20-%20advance%20unedited.pdf

25 <https://undocs.org/A/HRC/44/L.20>

26 com/2013/0833 final; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=CELEX:52013DC0833&from=EN>

Lisäksi Euroopan parlamentti on antanut silpomista koskevan päätöslauselman vuonna 2018 *Zero tolerance for FGM* ja vuonna 2020 päätöslauselman *EU strategy to put an end to female genital mutilation around the world*.²⁷ Silpomisen lopettaminen mainitaan tavoitteena myös ihmisoikeuksia ja demokratiaa koskevassa EU:n toimintasuunnitelma 2020–2024.²⁸

EU:n komission tasa-arvostrategia vuosille 2020 - 2025 linjaa, että koska osa naisiin kohdistuvasta väkivallasta sisältyy jo SEUT-sopimuksen 83 artiklan 1 kohdassa annettuun eurorikosten määritelmään, komissio aikoo ehdottaa lisätoimenpiteitä sukupuolistuneen väkivallan tiettyjen muotojen ehkäisemiseksi ja torjumiseksi, mukaan lukien seksuaalinen häirintä, naisten hyväksikäyttö ja naisten sukuelinten silpominen. Naisten sukuelinten silpominen, pakkoabortit ja -sterilisaatiot, lapsi- ja pakkoavioliitot, kunniaan liittyvä väkivalta ja muut naisiin ja tyttöihin kohdistuvat haitalliset käytännöt ovat sukupuolistuneen väkivallan muotoja ja vakavia naisten ja lasten oikeuksien loukkauksia EU:ssa ja maailmanlaajuisesti. Mahdollisen lainsäädännön lisäksi EU aikoo esittää suosituksen haitallisten käytäntöjen ehkäisemisestä muun muassa ennakoivin toimenpitein ja tunnustamalla kasvatuksen ja koulutuksen tärkeän roolin. Suositus kattaa myös julkisten palvelujen parantamisen, ehkäisy- ja tukitoimet, alan ammattilaisten valmiuksien kehittämisen ja uhrien oikeus-suojan.²⁹

Euroopan komissio on alkuvuodesta 2022 antanut direktiiviehdotuksen liittyen naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumiseen. Ehdotuksen 6 artikla koskee tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomista ja sen mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että seuraavat tahalliset menettelyt säädetään rangaistaviksi rikoksiksi: (a) naisten sukuelinten silpominen, infibulaatio tai muu isojen häpyhuulten, pienten häpyhuulten ja häpykielen vahingoittaminen tai jonkin niiden osan vahingoittaminen; (b) tytön tai naisen pakottaminen tai taivuttelemineen alistumaan johonkin a alakohdassa tarkoitettuun tekoon. Mahdollisen direktiivin lopullinen sanamuoto ei ole vielä selvillä, joten esityksen velvoitteita ei ole tarkasteltu tässä mietinnössä tarkemmin.

27 https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0033_EN.html ja https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0031_EN.html

28 https://eeas.europa.eu/sites/default/files/eu_action_plan_on_human_rights_and_democracy_2020-2024.pdf, s. 13

29 KOMISSION TIEDONANTO EUROOPAN PARLAMENTILLE, NEUVOSTOLLE, EUROOPAN TALOUS- JA SOSIAALIKOMITEALLE JA ALUEIDEN KOMITEALLE Tasa-arvon unioni: sukupuolten tasa-arvostrategia 2020–2025 (COM[2020] 152), s. 3-4

3.7 Lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö

3.7.1 Silpomistekoihin sovellettavat säännökset

Silpomisen rangaistavuus riippuu siitä, mitä tekoja silpomisella tarkoitetaan. Kuten yllä on tuotu esiin, tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisella ei ole selkeää kansainvälistä legaalimääritelmää. Se, tuleeko teolta edellyttää esimerkiksi tavoitetta vahingoittaa tytön tai naisen seksuaalisia toimintoja, ja edellytetäänkö teolta tiettyä vakavuusastetta tai suostumuksen puutetta, vaihtelee eri maiden lainsäädännössä ja oikeuskäytännössä, eikä määritelmä myöskään kansainvälisten sopimusten osalta ole selkeä (ks. kappale 2.1 ja 2.8.2).

Suomen rikoslaissa tai muussa sääntelyssä ei ole erikseen säännöksiä tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen kriminalisoimiseksi. Sen sijaan kaikkia sukuelimiä vahingoittavia tekoja arvioidaan yleisten pahoinpitelyä koskevien säännösten kautta. Suomen lainsäädännön on Istanbulin sopimuksen ratifiointin yhteydessä varmistettu täyttävän Istanbulin sopimuksen velvoitteet (ks. ks. HE 155/2014 vp ja laki 376/2015).

3.7.1.1 Pahoinpitelysäännökset

Pahoinpitelystä tuomitaan rikoslain 21 luvun 5 §:n mukaan muun muassa se, joka tekee toiselle ruumiillista väkivaltaa taikka tällaista väkivaltaa tekemättä vahingoittaa toisen terveyttä tai aiheuttaa toiselle kipua. Ruumiillisella väkivallalla tarkoitetaan ruumiillisen koskemattomuuden loukkausta, josta voi aiheutua toiselle vamma tai muu terveyden vahingoittuminen. Pahoinpitelyn tunnusmerkistön täytyminen ei kuitenkaan edellytä terveysvahinkoja. (HE 94/1993 vp, s. 95) Pahoinpitelyn rangaistusasteikko on sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta.

Törkeäksi pahoinpitelyn voi rikoslain 21 luvun 6 §:n mukaan tehdä se, että teossa esimerkiksi aiheutetaan toiselle vaikea ruumiinvamma tai hengenvaarallinen tila, tai jos rikos tehdään erityisen raa'alla tai julmalla tavalla tai siinä käytetään teräasetta taikka muuta tähän rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä. Teon on oltava myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Rangaistusasteikko törkeässä pahoinpitelyssä on vankeutta vähintään yksi ja enintään kymmenen vuotta. Vaikeana ruumiinvammana on pidetty esimerkiksi jonkun aistin menettämistä tai huomattavaa heikkenemistä, pysyvää ja pitkäaikaista haittaa ja olennaista kosmeettista haittaa (ks. HE 68/1966 vp, HE 94/1993 vp, s. 96–97, LaVM 11/1969 vp s. 5 ja KKO 1932 I 7, KKO 1933 I 51 ja 1975 II 79, KKO 1939 II 121, KKO 1955 II 49). Erityisen julmaa tekotapaa on luonnehdittu esitöissä esimerkiksi teon kohdistumisena puolustuskyvyttömään henkilöön (HE 94/1993 vp s. 96, ks. myös HE 6 /1997 vp s. 174).

Jos pahoinpitely taas on kokonaisuutena arvostellen vähäinen, huomioon ottaen väkivallan, ruumiillisen koskemattomuuden loukkauksen tai terveyden vahingoittamisen vähäisyys taikka muut rikokseen liittyvät seikat, voidaan rikoksentehtyjä tuomita lievästä pahoinpitelystä sakkoon rikoslain 21 luvun 7 §:n mukaan.

3.7.1.2 Pakottaminen

Pakottamista koskevan rikoslain 25 luvun 8 §:n säännöksen mukaan tuomitaan se, joka oikeudettomasti väkivallalla tai uhkauksella pakottaa toisen tekemään, sietämään tai tekemättä jättämään jotakin. Väkivallan ei tarvitse olla väkivaltarikoksena rangaistavaa eikä uhkauksen merkitä henkilöön kohdistuvalla väkivallalla uhkaamista. Hyvin monet oikeudettomat painostuskeinot tulevat kysymykseen, myös taloudelliset. Pakottaminen on mahdollista myös uhkaamalla tehdä jotakin paha taivutettavan läheiselle henkilölle. Olennaista on se, että painostuskeinolla voidaan vaikuttaa toisen tahtoon siten, että hän tekee tai sietää jotakin pakottajan tahtomaa tai tällaisen pakon vuoksi jättää tekemättä itse tahtomansa. Oikeudettomuus koskee pakotuskeinoa, sitä mihin pakotetaan tai näiden suhdetta. Pakottamista on myös esimerkiksi uhkaaminen vaadittaessa eräänäntyvän saatavan perimisellä eli sinänsä oikeutetulla asialla, jos pakottajalla ei ole oikeutta vaatia kyseistä tekoa tai tekemättä jättämistä. (HE 94/1993 vp s. 111) Rangaistusasteikko pakottamisesta on sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta.

3.7.1.3 Yritys ja valmistelu

Sekä perusmuotoisen että törkeän pahoinpitelyn yritys on rangaistava. Rikoslain 5 luvun 1 §:n mukaan yritykseksi katsotaan se, että tekijä on aloittanut rikoksen tekemisen ja saanut aikaan vaaran rikoksen täyttymisestä. Rikoksen yritys on kysymyksessä silloinkin, kun sellaista vaaraa ei aiheudu, jos vaaran syntymättä jääminen on johtunut vain satunnaisista syistä. Oikeuskirjallisuudessa ja -käytännössä omaksutun kannan mukaan teko on pääsääntöisesti rangaistavan yrityksen asteella, kun käsillä on konkreettinen vaara rikoksen täyttymisestä. (Tapani, et al., 2019, s. 469)

Mikäli yrityksen kynnys ei täyty, voi törkeän pahoinpitelyn tapauksessa kuitenkin jo teon valmistelu tulla itsessään rangaistavaksi rikoslain 21 luvun 6 a §:n nojalla törkeän hengen tai terveyden kohdistuvan rikoksen valmisteluna. Säännöksen mukaan rangaistaan sitä, joka törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa; sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohittaisen suunnitelman jonkin mainitun rikoksen tekemisestä tai palkkaa, käskee tai muuten yllyttää toista mainitun rikoksen tekemiseen taikka lupautuu tai tarjoutuu tekemään sen. Rangaistusasteikko teosta on vankeutta enintään neljä vuotta. Säännöstä ei sovelleta, jos vaara rikoksen toteuttamisesta on ollut muista kuin satunnaisista syistä vähäinen taikka

jos henkilö on vapaaehtoisesti luopunut rikoksen valmistelusta, estänyt sen jatkumisen tai muuten poistanut oman toimintansa merkityksen rikoksen valmistelussa. Lisäksi kyseessä täytyy olla konkreettinen, ainakin jollakin tavalla yksilöity teko, eikä pelkästään yleinen valmius tarpeen tullen tehdä mainittu rikos ole riittävää. Lisäksi rangaistavuus edellyttää jo tapahtunutta päätöstä rikoksen toteuttamisesta, eikä esimerkiksi pelkkä rikoksen tekemisestä keskusteleminen riitä tunnusmerkin toteuttamiseksi. Myöskään pelkistä ajatuksista ei voida rangaista, joten esimerkiksi teon suunnitelmalta vaaditaan yksityiskohtaisuutta. Tunnusmerkistö voi täytyä myös esimerkiksi, jos henkilö yksipuolisesti lupautuu tai tarjoutuu tekemään riittävästi yksilöidyn rikoksen tai yrittää tuloksettomasti yllyttää toista rikoksen tekemiseen. (HE 141/2012 vp, s. 35-37)

3.7.1.4 Muu lainsäädäntö

Muuhun lainsäädäntöön sisältyy muun muassa vanhempiin kohdistuvia veloitteita huolehtia lasten hyvinvoinnista. Lastensuojelulain (417/2007) 2 §:n mukaan lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista. Lapsen vanhemman ja muun huoltajan tulee turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa (361/1983) säädetään. Laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) säädetään huoltajan velvollisuudesta turvata lapsen kehitys ja hyvinvointi (4 §). Tähän velvollisuuteen sisältyy muun muassa lain 1 §:ssä mainittu velvollisuus suojella lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä. Lasta ei myöskään saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti (1 § 3 mom.). Lain uudistamista koskeneessa hallituksen esityksessä todetaan muun muassa, että vanhempien ja muiden huoltajien on suojeltava lasta myös muiden henkilöiden lapseen kohdistamalta väkivallalta ja muulta kaltoinkohtelulta. Selvää on, että vanhemmat ja muut huoltajat eivät saa itsekään kohdistaa lapseen minkäänlaista väkivaltaa, huonoa kohtelua tai hyväksikäyttöä. (HE 88/2018 vp, s. 35).

3.7.2 Osallisuuden eri muodot, välillinen tekeminen ja laiminlyönti

3.7.2.1 Rikoskumppanuus

Rikosoikeudellisesti tekijänä pidetään sitä, jonka menettely täyttää yhden tai useamman rikostunnusmerkistön edellytykset. Tapauksessa, jossa kahden henkilön toiminta yhdessä täyttää tunnusmerkistössä asetetut rangaistavuuden edellytykset, vaikka kummankaan toiminta ei yksinään riittäisi täyttämään tunnusmerkistöä, on kyseessä rikoskumppanuus (rikoslaki 5:3). Rikosoikeudellisen vastuun edellytyksenä on tällöin lisäksi vaatimus tahallisuudesta ja yhteisymmärryksestä. Tekijän täytyy toisin sanoen olla tietoinen siitä, että hänen oma toimintansa yhdessä muiden toiminnan kanssa toteuttaa tietyn rikoksen tunnusmerkistön. Oikeuskäytännössä esimerkiksi ryöstörikoksen yhteydessä

autonkuljettajana toimimisen on katsottu täyttäneen rikoskumppanuuden edellytykset, vaikka tekijä ei olisi osallistunut varsinaisen ryöstörikoksen suorittamiseen. (ks. KKO: 1996:94 ja KKO: 2008:18). Oikeuskirjallisuudessa väkivaltarikosten osalta edellytysten täytymistä tarkasteltaessa arvioitavaksi on katsottu muun muassa uhrin tekopaikalle houkuttelevuus, vahdissa oloinen, muiden henkilöiden estäminen puuttumasta tapahtumainkulkuun, tekovälineiden hankkiminen, sekä neuvojen antaminen ja verbaalinen kannustaminen ja tulevan uhrin paikantaminen. (Tapani, et al., 2019, s. 514)

3.7.2.2 Yllytys ja avunanto

Mikäli teon edistäminen ei täytä rikoskumppanuuden tunnusmerkistöä, voivat sovellettavaksi tulla rikoslain 5 luvun säännökset muun muassa yllytyksestä ja avunannosta. Yllytyksestä voidaan luvun 5 §:n mukaan tuomita rikoksen tekijän tavoin se, joka tahallaan taivuttaa toisen tahalliseen rikokseen tai sen rangaistavaan yritykseen. Yllyttäjän rikosoikeudellinen vastuu edellyttää, että päätekijä syyllistyy vähintään rangaistavaan yritykseen. Yllytysvastuun edellytyksenä on, että yllytys saa aikaan tekopäätöksen tekijässä. Mikäli yllytys vain vahvistaa jo aiemmin tehtyä tekopäätöstä, toiminta rangaistaan vain avunantona. Tyypillisiä yllyttämisen muotoja ovat käskeminen ja palkkaaminen. Teon on oltava tahallinen, mikä edellyttää tietoa oman toiminnan merkityksestä seurauksen syntymiselle. Yllytysvastuu soveltuu myös tilanteissa, joissa toinen yllytetään olemaan apuna rikosta suoritettaessa. Tällöin sovelletaan luvun 6 §:n 2 momenttia avunannosta. (HE 44/2002 vp, s. 154-155) Mikäli tekijä koettaa yllyttää toista törkeään pahoinpitelyyn, mutta yllytys jää tuloksettomaksi, eli yllytettävä ei ryhdy toteuttamaan rikosta, voidaan tekijä kuitenkin mahdollisesti tuomita valmistelurikoksesta yllä mainitun rikoslain 21 luvun 6 a §:n mukaan. (HE 141/2012 vp, s. 37)

Avunannosta voidaan taas tuomita rikoslain 5 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan se, joka ennen rikosta tai sen aikana neuvoin, toimin tai muilla tavoin tahallaan auttaa toista tahallisen rikoksen tai sen rangaistavan yrityksen tekemisessä. Avunanto otetaan huomioon rangaistuksen mittaamisessa rangaistusasteikon lieventämisenä, sillä avunantajalle voidaan rikoslain 6 luvun 8 §:n nojalla tuomita enintään kolme neljännessä rikoksesta säädetystä vankeus- tai sakkorangaistuksen enimmäismäärästä. Käytännössä avunanto-toimi voi olla luonteeltaan fyysistä tai psyykkistä, kuten neuvojen antamista. Avunannon tahallisuus määräytyy samalla tavoin kuin yllyttäjän tahallisuus. Avunantajan tulee olla selvillä oman toimensa merkityksestä koko suunnitelman kannalta, mutta sen sijaan ei edellytetä, että päätekijä olisi avunantajan toimien merkityksestä selvillä. Avunannon ei tarvitse olla seurauksen syntymisen välttämätön edellytys, mutta avunannon on tullut edistää rikosta. Avunantaminen on mahdollista myös laiminlyönnillä, jos laiminlyönti merkitsee täytäntöönpanon edistämistä tavalla, joka voidaan rinnastaa positiivisella toimella tapahtuvaan täytäntöönpanon edistämiseen. Jos vastuuasemassa oleva toimii yhteisymmärryksessä niiden kanssa, jotka saavat seurauksen aikaan positiivisella toiminnalla,

laiminlyöjälle seuraa tekijävastuu rikoskumppanuuden nojalla (ks. alla). Jolleivät osapuolet ole yhteisymmärryksessä, seuraa vastuu satunnaisena myötävaikuttajana. Lisäksi myös avunanto yllytykseen on mahdollinen. Tällöin avunantajaa rangaistaan kuten avunannosta päätekoon. (HE 44/2002 vp, s. 156-157)

3.7.2.3 Välillinen tekeminen

Rikoslain 5 luvun 4 §:ssä säädetään välillisestä tekemisestä. Säännöksen mukaan tuomiin se, joka on tehnyt tahallisen rikoksen käyttäen välikappaleena toista, jota ei voida rangaista siitä rikoksesta syyntakeettomuuden tai tahallisuuden puuttumisen vuoksi taikka muusta rikosoikeudellisen vastuun edellytyksiin liittyvästä syystä. Oikeuskirjallisuudessa on välillisen tekemisen kautta tarkasteltu myös tilannetta, jossa tekijä esimerkiksi erehdyttämällä tai toisen nuorta ikää tai ymmärtämättömyyttä hyväksikäyttämällä saa toisen vahingoittamaan itseään. Ratkaisussa KKO 2001:7 oli kyse siitä, että A oli antanut 12-vuotiaalle B:lle juotavaksi väkevää alkoholiuomaa sillä seurauksella, että B oli juonut itsensä tiedottomaan humalutilaan. A tuomittiin rangaistukseen pahoinpitelystä. Perustelujen mukaan 12-vuotiaan lapsen ei voida katsoa ymmärtävän alkoholin juomisesta terveydelleen aiheutuvia vaaroja, kun otetaan huomioon tämän ikäisen lapsen kehitystaso sekä tieto- ja kokemuspiiri. B ei ollut voinut antaa häneen kohdistuneeseen tekoon sellaista suostumusta, joka poistaisi A:n teon rangaistavuuden.

3.7.2.4 Laiminlyönti

Rikoslain mukaan rangaistavaa voi olla aktiivisen toiminnan lisäksi myös se, että rikoksesta tietoisena sallii sen tapahtumisen. Esimerkiksi henkilö, joka tietää törkeän pahoinpitelyn tai törkeän terveyden vaarantamisen olevan hankkeilla eikä ajoissa, kun rikos vielä on estettävissä, anna siitä tietoa viranomaisille, voi syyllistyä rikoslain 15 luvun 10 §:n mukaiseen törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämiseen, josta säädetty rangaistus on sakkoa tai vankeutta enintään kuusi kuukautta. Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä ei kuitenkaan tuomita rangaistukseen sitä, jonka olisi rikoksen estämiseksi täytynyt antaa ilmi nykyinen tai entinen aviopuolisonsa taikka nykyinen avopuolisonsa, sisarusensa, sukulaisensa suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka se, johon hänellä on vastaavanlainen parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde. Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisen rangaistavuus edellyttää lisäksi sitä, että ehdotetussa lainkohdassa mainittu rikos on hankkeilla. Tällä tarkoitetaan sitä, ettei tieto toisen henkilön yleisestä valmiudesta jonkin törkeän rikoksen tekemiseen aiheuta ilmoittamisvelvollisuutta. Pelkkä toiseen henkilöön kohdistuva epäily ei myöskään ole riittävää. Edellytyksenä on, että rikossuunnitelma on edennyt riittävän pitkälle. Ilmiantovelvollisuus edellyttää yleensä, että tiedetään, mihin tai keihin tuleva rikos aiotaan kohdistaa ja millä tavoin rikos aiotaan tehdä. Ilmoitusvelvollisuuden syntyminen ei kuitenkaan edellytä, että hankkeilla oleva rikos olisi jo edennyt rangaistavuuden asteelle. Rangaistavuuden

edellytyksenä on, että kyseinen rikos tai sen rangaistava yritys tapahtuu, toisin sanoen ilmoitusvelvollisuuden alainen rikos on tehty tai sitä on ryhdytty toteuttamaan. Edellytyksenä sen sijaan ei ole, että kyseisen rikoksen tekijää myös käytännössä rangaistaan. (HE 6/1997 vp, s. 43)

Laiminlyönnin rangaistavuus voi perustua myös esimerkiksi tekijän asemaan. Rikoslain 3 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan laiminlyönti on rangaistava, jos tekijä on jättänyt estämättä tunnusmerkistön mukaisen seurauksen syntymisen, vaikka hänellä on ollut erityinen oikeudellinen velvollisuus estää seurauksen syntyminen. Tällainen velvollisuus voi perustua virkaan, toimeen tai asemaan, tekijän ja uhrin väliseen suhteeseen, tehtäväksi ottamiseen tai sopimukseen, tekijän vaaraa aiheuttaneeseen toimintaan tai muuhun niihin rinnastettavaan syyhyn. Tekijän ja uhrin läheinen suhde viittaa sukulaisuussuhteen taikka läheisen yhteiselämän johdosta syntyneeseen huolenpito- ja suojaamisvelvollisuuteen, mistä esimerkkinä mainitaan usein vanhempien suojeluvastuu lapsistaan. Esimerkki virkaan, toimeen tai asemaan perustuvasta laiminlyöntivastuusta on tapaus KKO 1994:101, jossa luontaishoidon asiantuntija, joka oli neuvonut lapsen vanhempia korvaamaan lapsen hoidossa lääkärin määräämän insuliinihoidon niin sanotulla kuhnehoidolla, rinnastettiin asemansa perusteella hoitavaan lääkäriin. Luontaishoitaja ei ollut huolehtinut siitä, että lapsi olisi ajoissa saatettu sairaalahoitoon, vaikka oli havainnut tämän olevan hälyttävässä kunnossa. Lapsi menehtyi insuliinihoidon puutteeseen, ja luontaishoitaja tuomittiin kuolemantuottamuksesta. (HE 44/2002 vp, s. 43-45) Laiminlyöntirikoksesta rangaistaan kuten aktiivisesta tekorikoksesta.

Rikoslain lisäksi muissa laeissa on myös viranomaisia ja esimerkiksi luottamustoimissa olevia henkilöitä koskevia velvoitteita, joiden mukaan henkilöllä on velvollisuus tehdä salassapitosäännösten estämättä ilmoitus poliisille, kun hänen on tehtävässään tietoon tulleiden seikkojen perusteella syytä epäillä, että lapseen on kohdistettu eräitä henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia, kuten esimerkiksi pahoinpitely. Lisäksi on tehtävä lastensuojeluilmoitus. Ilmoitusvelvollisuus koskee muun muassa kaikkia terveydenhuollon ammattihenkilöitä, sosiaalihuoltoa, opetustointia ja päivähoidtoa. (ks. lastensuojelulaki 417/2007 25 §) Virkavelvollisuuden rikkominen on rangaistavaa rikoslaisissa (40 luvun 9 §). Työhön tai virkaan liittyvien tehtävien laiminlyönti tulee yleensä rangaistavaksi jo varsinaisena laiminlyöntirikoksena rikoslain 3 luvun 3 §:n mukaan, mutta sovellettavaksi voi tulla myös tuottamuksellista virkavirhettä koskeva rikoslain säännös (rikoslain 40 luku 10 §).

3.7.3 Suostumus

Henkilöön liittyvien rikosten osalta olennaista on myös niin sanottu oppi loukatun suostumuksesta, joka pohjautuu itsemääräämisoikeuteen. Suostumusopista ei ole nimenomaista sääntelyä lainsäädännössä, vaan oppi on kehittynyt oikeuskäytännön ja -kirjallisuuden

pohjalta. Suostumusopin mukaisesti esimerkiksi pahoinpitelyn oikeudenvastaisuuden voi poistaa teon kohteen suostumus: tämä mahdollistaa esimerkiksi sen, ettei nyrkkeilyotteluun osallistujia tai kosmeettisista syistä kauneuskirurgisia toimenpiteitä tai lävistyksiä tekeviä henkilöitä tuomita pahoinpitelystä, mikäli teon kohde on pahoinpitelyn kriteerit muuten täyttävään tekoon suostunut. Suostumusta ei kuitenkaan voida antaa tekoon, jonka vahinkoseuraukset ovat vakavat. (Ks. Esim. KKO 1996:74, KKO 1997:129 sekä KKO 2016:14/15 ja KKO 20018:93 mm. kappaleessa 3.7.4)

Rikoslaisissa on lisäksi säännöksiä muun muassa pakottamisesta. Olosuhteissa, joissa henkilö on pakotettu antamaan suostumuksensa tekoon siten, että pakottaminen täyttää jo itsessään rikoslain määritelmän, ei voida luonnollisesti katsoa teon olleen oikeutettu henkilön suostumuksen perusteella. Pakottamista koskevassa sääntelyssä on otettu huomioon myös esimerkiksi erilaiset sosiaalisen ja taloudellisen painostamisen keinot. Pakottamista koskevan säännöksen kattamia erilaisia painostuksen keinoja voitaneen siten käyttää yhtenä lähtökohtana pätevän suostumuksen arvioinnissa.

3.7.4 Lasten asema

Yllä käsiteltyä loukatun suostumusta koskevaa oppia ei voida soveltaa tapauksiin, joissa teon kohteena on lapsi, sillä lapsen ei voida katsoa voivan ymmärtää teon seurauksia ja siten antaa tekoon pätevää suostumusta. Tarkkaa ikärajaa sille, milloin teon kohde voi antaa pätevän suostumuksen, ei ole määritelty. Esimerkiksi seksuaalirikoksia koskevassa lainsäädäntöuudistuksessa yli 16-vuotiaan on katsottu lähtökohtaisesti voivan päättää vapaaehtoisesta osallistumisesta seksuaalisiin tekoihin. Tässä kyse ei ole varsinaisesta loukatun suostumusta koskevasta opista, mutta sääntely ilmentää lähtökohtaa, jonka mukaan lapsen ymmärrys ja kypsyys ja sitä myötä oikeus päättää omaan kehoonsa kohdistuvista asioista kasvavat iän myötä.

Samanlainen periaate näkyy myös terveydenhuoltoa koskevassa sääntelyssä. Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992) 7 §:n mukaan alaikäisen potilaan mielipide hoitotoimenpiteeseen on selvitettävä silloin, kun se on hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden mahdollista. Jos alaikäinen ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenee päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan.

3.7.4.1 Korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntö

Lapsille suoritetuista, sukuelintä vakavaa lievemmin vahingoittavia toimenpiteitä koskevia oikeusohjeita on syntynyt lähinnä korkeimman oikeuden oikeuskäytännössä. Naisia tai tyttöjä koskevista silpomistapauksista ei ole saatavilla olevan tiedon mukaan annettu langettavia tuomioita Suomessa. Alioikeustasolla on käsitelty tällaista tekoa törkeää

pahoinpitelyä koskevana rikosasian, mutta syyte hylättiin näyttöön liittyvistä syistä (Varsinais-Suomen käräjäoikeus R 19/2942, 19.11.2019). Tapauksessa tehty operaatio oli selkeästi poikien ympärileikkausta vakavampi teko.

Korkein oikeus on poikien ympärileikkausta koskevassa oikeuskäytännössään linjannut joitain periaatteita, joiden mukaan lapselle suoritettun ympärileikkauksen tai silpomisen rangaistavuutta voidaan arvioida (KKO 2008:93, KKO 2016:25 ja 2016:24). Suomessa rikosoikeuden säännökset ovat sukupuolineutraaleja, mutta on tulkinnanvaraista, voidaanko korkeimman oikeuden oikeuskäytännössä linjaamien, poikien ympärileikkausta koskevien periaatteiden katsoa lähtökohtaisesti soveltuvan myös vakavuudeltaan vastaaviin tyttöjä koskeviin silpomistekoihin.

Korkein oikeus on arvioinut ratkaisussaan KKO 2008:93 nelivuotiaalle pojalle suoritettua ympärileikkausta perustuslain 7 §:n 3 momentin oikeuden henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, 10 §:n yksityiselämän suojan sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksessa turvatujen oikeuksien, kuten oikeuden perhe-elämään, oikeuden henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja oikeuden uskonnon ja omantunnonvapauteen, sekä lasten oikeuksia koskevan yleissopimuksen kannalta. Korkein oikeus katsoi, että lapsen huoltajilla voi olla oikeus päättää lapsensa puolesta mainitusta toimenpiteestä sillä edellytyksellä, että toimenpiteen tarkoituksena on edistää lapsen hyvinvointia ja kehitystä. Teon puolustettavuutta oli siis arvioitava ensisijaisesti lapsen oman edun kannalta, eikä toimenpide saa objektiivisesti arvioiden olla lapsen edun vastainen. Tätä arvioitaessa on erityistä merkitystä ruumiilliseen koskemattomuuteen puuttumisen laadulla. Korkein oikeus myös totesi, ettei lapsen ruumiillisen koskemattomuuden vakavaa loukkausta voida oikeuttaa esimerkiksi uskonnon vapauteen tai harjoittamiseen liittyvillä näkökohdilla siinäkin tapauksessa, että sitä perusteltaisiin lapsen etuun liittyvillä seikoilla. (kohta 23) Korkein oikeus katsoi, ettei pojan ympärileikkausta voitu perustella terveyshyödyillä, mutta operaatiolla voitiin arvioida olevan myönteistä merkitystä lapsen identiteetin kehittymisen ja uskonnolliseen ja sosiaaliseen yhteisöön kiinnittymisen kannalta (kohdat 9 ja 26).

Mainitussa tapauksessa toimenpide oli suoritettu asianmukaisesti, kivunlievityksestä huolehtien ja operaatiolle oli huoltajan suostumus. Korkein oikeus katsoi, että teko voitiin perustella lapsen edun näkökulmasta ja ettei teko ollut siten rangaistava.

Tapauksessa KKO 2016:25 ympärileikkaus oli myös suoritettu neljän kuukauden ikäiselle poikalapselle lääketieteellisesti oikein ja kivunlievitystä käyttäen, mutta toimenpide suoritettiin vastoin toisen huoltajan tahtoa. Tässä tapauksessa korkein oikeus päätyi toteamaan, että koska toimenpide oli suoritettu vain lapsen toisen huoltajan kulttuuristaan liittyvistä syistä ja lapsen toisen huoltajan nimenomaisen tahdon vastaisesti, toimenpiteen ei ollut osoitettu olleen objektiivisesti arvioiden lapsen edun mukainen, ja teko oli siten rangaistava.

Korkein oikeus on tuomiossaan 2008:93 ottanut myös kantaa tyttöjen ympärileikkauksiin (silpomisiin). Korkein oikeus toteaa tuomiossaan, että tytön ympärileikkaus merkitsee tosiasiallisesti silpomista ja on selvästi vakavampaa kajoamista tytön ruumiilliseen koskemattomuuteen kuin asianmukaisesti suoritettu pojan ympärileikkaus. Korkeimman oikeuden mukaan tässä teossa on siten kysymys lähinnä törkeäksi pahoinpitelyksi luokiteltavasta menettelystä, jota ei voida oikeuttaa tai rinnastaa poikien ympärileikkaukseen. (kohta 27) Korkein oikeus ei ole määritellyt tyttöjen ympärileikkauksen/silpomisen käsitettä, mutta tekoihin viitataan selvästi poikien ympärileikkausta vakavampana kajoamisena ruumiilliseen koskemattomuuteen. Tämän vuoksi ei ole täysin yksiselitteistä, voisiko poikien ympärileikkausta koskevaa lapsen edun oikeuttamisperustetta soveltaa myös tyttöihin kohdistuneisiin, vakavuudeltaan poikien ympärileikkausta vastaaviin tai tätä lievempiin silpomistekoihin. (silpomisen määritelmästä ks. kappale 3.1 ja 3.6 ja 4.2)

Korkein oikeus on arvioinut ratkaisussaan 2016:24 myös Euroopan neuvoston biolääketiedesopimuksen ja sen lisäpöytäkirjojen keskeistä soveltamisalaa liittyen poikien ympärileikkauksien rangaistavuuteen. Korkeimman oikeuden mukaan soveltamisala rajautuu terveydenhuollon piirissä tehtäviin terveydenhoidollisiin toimenpiteisiin ja lääketieteelliseen tutkimukseen. Korkeimman oikeuden mukaan kansainvälisen sopimuksen määräyksiä on tulkittava vilpittömässä mielessä ja antamalla valtiosopimuksessa käytetyille sanonnoille niille kuuluvassa yhteydessä niiden tavallinen merkitys ottaen huomioon valtiosopimuksen tarkoitus ja päämäärä. Ratkaisussaan korkein oikeus päätyy näkemykseen, jonka mukaan biolääketiedesopimuksen tarkoituksena ei ole ollut säännellä tai rajoittaa poikien ympärileikkauksia, joita sopimusvaltioissa tavanomaisesti tehdään uskonnollisista tai kulttuurisista syistä. Korkein oikeus siten katsoo, että biolääketieteen sovelluksia silmällä pitäen säädetyn sopimuksen määräyksiä ei voida suoraan soveltaa, kun arvioidaan muista kuin lääketieteellisistä tai terveydenhoidollisista syistä tehtävän ympärileikkauksen oikeutusta tai tällaisen toimenpiteen suorittamisesta mahdollisesti aiheutuvaa rikosvastuuta (ks. kohta 14).

3.7.4.2 Muuta oikeuskäytäntöä

Kuten yllä on tuotu esiin, ei ole täysin yksiselitteistä, voisiko poikien ympärileikkausta koskevaa lapsen edun oikeuttamisperustetta soveltaa myös tyttöihin kohdistuneisiin, vakavuudeltaan poikien ympärileikkausta vastaaviin tai tätä lievempiin silpomistekoihin. Koska pahoinpitelysäännökset ovat sukupuolineutraaleja, on mahdollista esittää tulkinta, jonka mukaan myös tytön sukuelimen vakavaa lievempi vahingoittaminen olisi mahdollista samoin KKO:n tulkintakäytännössä kehittynein lapsen edun perusteiden kuin poikien ympärileikkauksin. Myös tässä mietinnössä on arvioitu sukupuolineutraalia säännösvaihtoehtoa, joka kattaisi myös vakavaa lievemmät sukuelimen vahingoittamisen muodot. Tämän vuoksi tässä kappaleessa on tarkasteltu sitä, miten KKO:n käytännössä kehittyneitä lapsen etua koskevaa oikeuttamisperustetta on sovellettu muussa oikeuskäytännössä.

Oikeusministeriö pyysi syyttäjälaitokselta tätä selvitystä varten tietoa mahdollisista tyttöjen tai naisten silpomisista ja poikien tai miesten ympärileikkausta koskevista tapauksista. Tyttöjä ja naisia koskevia tapauksia oli aineistossa vain yksi. Miehiä tai poikia koskevia tapauksia löytyi syyttäjien järjestelmistä 22 kappaletta, joista kaikki yhtä lukuun ottamatta olivat johtaneet syyttämättäjäättämispäätöksiin. Kaikki tapaukset koskivat lapselle tehtyä ympärileikkausta, ja tapaus oli päätyneet usein esitutkintaan lääkärin, hoitajan tai muun viranomaisen tehtyä asiasta rikosilmoituksen.

Useissa tapauksissa asianomistajat olivat tiedustelleet viranomaisilta (mm. neuvola) mahdollisuutta ympärileikata poika. Heille oli kertomustensa mukaan annettu ristiriitaisia neuvoja tai sanottu, ettei toimenpidettä ole Suomessa laillista tehdä muutoin kuin lääketieteellisestä syystä. Eräs vastaaja kertoi ottaneensa yhteyttä sosiaali- ja terveysministeriöön ja saaneensa kuulla voitavansa ainoana huoltajana päättää ympärileikkauksesta, tapauksessa, jossa lapsen isä vastusti asiaa. Useassa tapauksessa toimenpide lähdettiin suorittamaan ulkomaille, kuten Ruotsiin, koska ympärileikkaus on siellä laissa säädetyin perustein sallittua. Joissain tapauksissa Ruotsista tai muualta ulkomailta (esim. Iranista) oli haettu lääkäri tai muu henkilö tekemään toimenpide kotioissa.

Useimmissa syyttäjien ratkaisuisissa oli viitattu KKO:n käytäntöön. Korkeimman oikeuden lapsen etua käsittelevä oikeuskäytäntö oli usein tiivistetty kysymykseen siitä, onko toimenpiteelle molempien vanhempien suostumus, ja onko toimenpide tehty lääketieteellisesti katsottuna asianmukaisesti. Monessa tapauksessa esiintyi kuitenkin vaihtelevaa tulkintaa laista. Osassa tapauksia esiin tuotiin, että ei-lääketieteellinen tai kotioissa tehty ympärileikkaus ei ole laillista Suomessa, kun taas yhdessä tapauksessa katsottiin, että toimenpiteen teko ilman toisen huoltajan suostumusta ei täytä rikoksen tunnusmerkistöä.

Korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöjen tulkinta johti asiaan liittyvän selvittelyn painottumiseen huoltajien mielipiteisiin leikkauksesta. Esimerkiksi yhdessä tarkastelluista tapauksista syyte jätettiin nostamatta, koska vanhempien mielipiteistä ei oltu saatu riittävä näyttöä.

Teon asianmukaisuuden arvioinnin osalta se, että leikkaushaava on parantunut eikä komplikaatioita ollut tiedossa, oli katsottu useimmiten indikoineen operaation olleen asianmukaisesti tehty. Olosuhteiden asianmukaisuutta kuitenkin arvioitiin vaihtelevasti. Esimerkiksi tapauksessa, jossa lapsen toinen vanhempi kertoi ”puoskarin” suorittaneen leikkauksen yksityisasunnossa katsottiin, että toimenpide oli suoritettu todennäköisesti lääketieteellisesti asianmukaisella tavalla. Yhdessä tapauksessa, jossa esim. kivunlievityksestä tai jälkitarkastuksesta ei oltu huolehdittu, katsottiin teon olleen laitton, mutta syyte jätettiin nostamatta vähäisyysperusteella.

Tapauksiin kuului useita ratkaisuja, joissa toimenpide oli tehty asianmukaisesti ja teolle oli molempien huoltajien suostumus, eikä erityisempiä komplikaatioita ollut ilmennyt. Näissä teoissa ei oltu nostettu syytettä KKO:n ratkaisukäytäntöihin vedoten.

3.7.5 Ulkomailta tehdyt teot

Suomen rikosoikeuden soveltamisalaa ja samalla Suomen tuomioistuinten toimivaltaa rikosasioissa määrittää rikoslain 1 luku. Luvun 1 §:n mukaan Suomen rikoslakia sovelletaan Suomessa tehtyihin rikoksiin. Luvun 10 §:n mukaan rikos katsotaan tehdyksi sekä siellä, missä rikollinen teko suoritettiin, että siellä, missä rikoksen tunnusmerkistön mukainen seuraus ilmeni. Laiminlyöntirikos katsotaan tehdyksi sekä siellä, missä tekijän olisi pitänyt toimia, että siellä, missä rikoksen tunnusmerkistön mukainen seuraus ilmeni. Jos rikos jäi yritykseksi, rikos katsotaan tehdyksi sielläkin, missä rikoksen täyttyessä sen tunnusmerkistön mukainen seuraus joko todennäköisesti tai tekijän käsityksen mukaan olisi ilmennyt. Yllyttäjän ja avunantajan rikos katsotaan tehdyksi sekä siellä, missä osallisuusteko suoritettiin, että siellä, missä rikosentekijän rikos katsotaan tehdyksi. Jos rikoksen tekopaikasta ei ole varmuutta, mutta on perusteltua syytä olettaa, että rikos on tehty Suomen alueella, se katsotaan tehdyksi Suomessa.

Suomen rangaistussäännöksiä voidaan kuitenkin soveltaa myös ulkomailta tapahtuneisiin rikoksiin rikoslain 1 luvun mukaisesti. Luvun 5 §:n mukaan rikokseen, joka kohdistuu suomalaisen tai Suomessa pysyvästi asuvaan ulkomaalaiseen sovelletaan Suomen lakia, jos teosta Suomen lain mukaan saattaa seurata yli kuuden kuukauden vankeusrangaistus. Lisäksi 6 §:n mukaan Suomen kansalaisen tekemään rikokseen sovelletaan Suomen lakia. Henkilön tulee säännöksen mukaan olla rikosentekohetkellä tai oikeudenkäynnin alkaessa Suomen kansalainen. Suomen kansalaiseen rinnastetaan säännöksen mukaan muun muassa myös Suomessa pysyvästi asuva henkilö. Molempien säännösten soveltaminen edellyttää kuitenkin rikoslain 1 luvun 11 §:n mukaan, että teko on rangaistava myös tekopaikan lain mukaan. Säännöksen toisen momentin mukaan tätä kaksoisrangaistavuuden vaatimusta ei kuitenkaan sovelleta pahoinpitelyyn tai törkeään pahoinpitelyyn, jos tekijä on Suomen kansalainen tai siihen vertautuva ja teko on Istanbulin sopimuksen 38 artiklassa tarkoitettu naisen sukuelinten silpominen.

Eri osallisuuden muotojen rangaistavuuteen ulkomailta tehdyistä teoista liittyy rikoslain 5 luvun 7 §, jonka mukaan erityinen henkilöön liittyvä olosuhde, joka poistaa jonkin teon rangaistavuuden taikka vähentää tai enentää sitä, koskee ainoastaan mainitussa suhteessa olevaa tekijää, yllyttäjää tai avunantajaa. Yllyttäjää tai avunantajaa ei vapauta rangaistusvastuusta se, ettei häntä koske sellainen erityinen henkilöön liittyvä olosuhde, joka perustaa tekijän teon rangaistavuuden. Säännöksen esitöiden mukaan säännöksessä

tarkoitettuja objektiivisesti henkilökohtaisia rangaistavuuden poistavia seikkoja ovat muun muassa eksterritoriaalisuus ja määrätynlainen sukulaisuus törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisessä (HE 44/2002 vp, s. 158).

Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen on kriminalisoitu useassa maassa sisällöltään vaihtelevin säännöksin (ks. kappale 4.2). Esimerkiksi Ruotsissa myös tytön tai naisen suostumuksella suoritettu sukuelinten pysyvä muokkaaminen on säädetty rangaistavaksi. Italiassa taas lievien vahingoittamisen muotojen edellytykseksi on katsottu tarkoitus vahingoittaa seksuaalisuutta. Lainsäädännössä on vaihtelevuutta erityisesti vakavaa lievempien, poikien ympärileikkausta vastaavien tai kosmeettisena kauneuskirurgiana tehtävien toimenpiteiden kriminalisoinnissa. Vakavien silpomistekojen kriminalisoinnissa ei sen sijaan ole juurikaan vaihtelevuutta. Tekojen, jotka täyttävät Istanbulin sopimuksen silpomisen määritelmät voidaan katsoa olevan laajalti rangaistavia myös silloin, kun teko tapahtuu ulkomailla (Istanbulin sopimuksesta ja silpomisen määritelmästä ks. kappale 3.6.1). Vakavien, ulkomailla tehtyjen silpomistekojen rangaistavuudesta ei ole epäselvyyttä.

Poikien ja miesten ympärileikkaukset ovat laajalti sallittuja, ja paikoitellen näitä toimenpiteitä koskee erillissäätely (ks. kappale 5.2). Yllä mainituissa syyttäjän poikien ympärileikkausta koskevissa tapauksissa oli useita tapauksia, joissa tekoa lähdettiin suorittamaan Ruotsiin, koska ympärileikkaus on siellä laissa säädettyin perustein sallittua. Tekoja oli tehty myös muun muassa Iranissa, Kosovossa ja Ghanassa. Eräissä näistä tapauksista teko katsottiin tehdyn toisen vanhemman tahdon vastaisesti, mutta syyttäjällä ei ole ollut syyteoikeutta, koska teko ei ole tekomaassa laitton (mm. R 19/9234, vrt. myös E 19/5891). Poikien ympärileikkausta ei koske samanlainen poikkeus kaksoisrangaistavuuden vaatimukseen kuin tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomista, joten ulkomailla tehtyjen tekojen rangaistavuus riippuu näissä teoissa laajalti tekomaan lainsäädännöstä.

3.8 Nykytilan arviointi

3.8.1 Lapsia koskevat teot

Vakavien silpomistekojen osalta oikeustilaa on pidetty julkisissa keskusteluissa ja kirjallisuudessa selkeänä. Vakaviin silpomistekoihin, kuten häpyhuulten ja klitoriksen näkyvän osan täydelliseen poistoon, ei ole löydettävissä suostumuksen kaltaista oikeuttamisperustetta aikuisten eikä lasten kohdalla. Tällaisia tekoja on suoritettu kosmeettisista syistä intersukupuolisuuteen liittyen pienille lapsille julkisessa terveydenhuollossa viime vuosikymmenellä, mutta nykyisin esimerkiksi poikkeuksellisen suurta klitorista koskevissa operaatioissa pitäydytään palautettavissa olevissa leikkauksissa, joissa runsaasti hermoitettu kudos pysyy vahingoittumattomana. Tulkinnanvaraisuutta voidaan sen sijaan katsoa

liittyvän lapsia koskeviin, vakavaa lievempiin tekoihin. Näihin tekoihin lukeutuvat esimerkiksi vakavuudeltaan poikien ympärileikkauksia vastaavat tai lievemmät tytöille tehtävät teot. Toisin kuin aikuisten osalta, rikosoikeudellista suostumusoppia ei voida soveltaa tekoihin, jotka koskevat pieniä lapsia. Lasten osalta oikeustila onkin muodostunut etupäässä korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön pohjalta (ks. kappale 2.7.4).

Korkein oikeus on linjannut, että poikien ympärileikkaus on lähtökohtaisesti pahoinpitelyä, mutta se voi olla oikeutettu, mikäli sitä voidaan pitää lapsen edun mukaisena. Teon puolustettavuutta on KKO:n linjauksen mukaisesti siis arvioitava ensisijaisesti lapsen oman edun kannalta, ja toimenpide ei saa objektiivisesti arvioiden olla lapsen edun vastainen. Tätä arvioitaessa on erityistä merkitystä ruumiilliseen koskemattomuuteen puuttumisen laadulla. Korkein oikeus arvioi, että uskonnollisista ja kulttuurisista syistä tehtävillä operatioilla voidaan arvioida olevan myönteistä merkitystä lapsen identiteetin kehittymisen ja uskonnolliseen ja sosiaaliseen yhteisöönä kiinnittymisen kannalta. Kuten yllä on mainittu, pahoinpitelyä koskevat säännökset ovat sukupuolineutraaleja, joten samaa arviointiperustetta saattaa olla mahdollista käyttää myös tarkasteltaessa tytöille tehtyjä, poikien ympärileikkausta vakavuudeltaan vastaavia tai tätä lievempiä silpomiseksi mahdollisesti luokiteltavia toimenpiteitä (ks. kappale 2.8.2).

Käytännössä korkein oikeus on kuitenkin ottanut kantaa yksittäistapauksiin, eikä siten ole linjannut selkeitä yleisiä arviointikriteerejä lapsen edun arviointiin. Myös korkein oikeus itse on todennut tapauksessa KKO:2016:25 (kohta 11), että tekojen hyväksyttävyyden arviointi edellyttää laaja-alaista ja monitahoista lapsen kokonaisuuteen liittyvää punnintaa, jossa otetaan huomioon paitsi lapsen ja lapsen huoltajien oikeudet, myös teko-olosuhteisiin ja toimenpiteen suorittajaan liittyvät kysymykset, ja että tällainen punninta on mahdollista vain asianmukaiseen valmisteluun perustuvassa lainsäädäntömenettelyssä. Tapauksessa, jossa toimenpide tehtiin lapsen toisen huoltajan nimenomaisen tahdon vastaisesti, korkein oikeus katsoi, ettei toimenpiteen oltu osoitettu olleen objektiivisesti arvioiden lapsen edun mukainen. Näistä linjauksista vaikuttaa syntyneen vaihtelevia tulkintakäytäntöjä, kuten käsitellyistä syyttämättäjättämispäätöksistä voidaan arvioida (ks. kappale 3.7.4). Sekä lasten huollosta vastaavilla viranomaisilla että lain soveltajilla vaikuttaa olevan vaihtelevia käsityksiä siitä, onko esimerkiksi pojan ympärileikkaus Suomessa laillista muista kuin lääketieteellisistä syistä. Osalle vastaajista oli kertomusten mukaan ohjeistettu teon olevan lain vastainen, kun taas osalle oli ilmoitettu sen olevan sallittu toisen vanhemman vastustuksesta huolimatta. Myös lain käyttäjien käsitys teon sallittavuudesta vaikuttaa vaihtelevan osan katsoessa teon olevan lähtökohtaisesti kielletty ja toisten taas katsoessa sen olevan sallittua vanhempien suostumuksella.

Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön tulkinta vaikuttaa käytännössä luoneen oikeustilan, jossa keskitytään tapausten arviointiin kahdelta eri kannalta: toisaalta tarkastellaan lasten huoltajien tai vanhempien mielipidettä ja toisaalta arvioidaan sitä, onko teko

tehty lääketieteellisesti asianmukaisissa olosuhteissa. Mikäli teko on tehty lääketieteellisesti asianmukaisesti, on lasten huoltajien mielipidettä pidetty suorana indikaationa lapsen edusta: mikäli toinen huoltaja vastustaa tekoa, ei teko ole lapsen edun mukainen, kun taas molempien huoltajien salliessa teon, sitä voidaan pitää myös lapsen edun mukaisena. Tätä ei voida pitää täysin ongelmattomana, sillä korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön mukaan arvioinnissa tulee painottaa lapsen objektiivista etua ja lapsen huoltajilla voi olla oikeus päättää lapsensa puolesta mainitusta toimenpiteestä vain sillä edellytyksellä, että toimenpiteen tarkoituksena on edistää lapsen hyvinvointia ja kehitystä. Pelkkä vanhempien suostumus tai toive esimerkiksi kunnioittaa omia sukujuuriaan tai uskontoaan ei siten voi olla oikeuttamisperuste teolle. Tämä periaate on tuotu selkeästi esiin myös perustuslain esitöissä (ks. mm. kappale 4.1). Lapsen tosiasiallisen elinympäristön ja lapselle toimenpiteestä tulevan edun arviointia ei vaikuteta juurikaan esitetyn ratkaisuisissa, vaan lasten huoltajien suostumus vaikuttaa korvanneen lasten objektiivisesti havaittavan edun arvioinnin.

Vaikka oikeuskäytäntö koskee tapauksia, joissa toimenpiteen kohteena on ollut poika, voitaisiin mahdollisesti kuitenkin sukupuolineutraaleista pahoinpitelysäännöksistä ja perustuslain yhdenvertaisuusperiaatteesta johtuen katsoa samojen periaatteiden koskevan myös tyttöjen sukuelinten silpomistapauksia, jotka vastaavat vakavuudeltaan poikien ympärileikkausta, tai ovat näitä toimenpiteitä vähemmän vahingoittavia. Tyttöille tehdyt toimenpiteet saattaa siten olla mahdollista arvioida samoin lapsen etua koskevin oikeuttamisperustein kuin poikien ympärileikkauksia. Nykyinen tulkintakäytäntö, jossa lapsen edun indikaattorina vaikutetaan käytettävän käytännössä vanhempien suostumusta toimenpiteeseen, saattaisi tulevaisuudessa siten mahdollisesti aiheuttaa tilanteita, joissa tyttöjen sukuelimille voidaan katsoa voitavan suorittaa pojan ympärileikkausta vakavuudeltaan vastaavia toimenpiteitä, kuten häpyhuulten osittainen poistaminen, mikäli tekoihin on vanhempien suostumus. Käytännössä kuitenkin kaikkien tytöille tehtävien toimenpiteiden argumentoidaan usein olevan sukuelinten silpomista ja laissa kiellettyä, eikä oikeuskäytäntöä tyttöjä koskevista silpomisen lievistä muodoista ole. Nykyistä oikeustilaa koskien silpomisen vakavaa lievempiä tekomuotoja voidaan siten pitää mahdollisesti tulkinnanvaraisena, mikä ei ole laillisuusperiaatteen kannalta ongelmattonta.

3.8.2 Lainsäädännön kattavuus ja kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet

Istanbulin sopimuksen toimeenpanoa arvioiva GREVIO-asiantuntijaryhmä on julkaisut Suomea koskevan arviointiraportin vuonna 2019. Raportti sisältää asiantuntijaryhmän suosituksia Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanoon liittyen, mutta suositukset eivät ole oikeudellisesti velvoittavia. GREVIO ei raportissaan nostonut esiin ongelmia, jotka liittyisivät silpomisen yleiseen rangaistavuuteen, aikuisia koskeviin tekomuotoihin

(38 artikla a ja b kohdat, ks. kappale 3.6.1) tai Suomessa käytössä olevaan sukupuolineutraaliin sääntelyyn. Suomen lainsäädännön on Istanbulin sopimuksen ratifioinnin yhteydessä varmistettu täyttävän Istanbulin sopimuksen velvoitteet (ks. HE 155/2014 vp ja laki 376/2015). Silpomisen voidaan siten lähtökohtaisesti katsoa olevan Suomessa rangaistavaa mainittujen Istanbulin sopimuksen velvoitteiden mukaisesti.

Raportissa GREVIO oli kuitenkin kiinnittänyt huomiota tilanteisiin, joissa esimerkiksi sukulaiset tai yhteisön jäsenet kehottavat, pakottavat tai suostuttelevat tytön alistumaan silpomisen kohteeksi ilman että ottavat aktiivista osaa varmistaakseen sen, että toimenpide tehdään. Artiklan 38 c kohdassa on GREVION mukaan kyse tilanteesta, jossa tyttöön, joka ei itse ole aikonut silpomisen kohteeksi, vaikutetaan ulkopuolelta. Raportissa GREVIO kehottaa Suomen viranomaisia säätämään yleissopimuksen 38 artiklan c alakohdan mukaisesti rangaistavaksi tytön tahallisen kehottamisen, pakottamisen tai järjestämisen alistumaan sukuelintensä silpomiseen (178. kohta).³⁰ Alla on arvioitu tämän velvoitteen täyttymistä nykytilanteessa.

Istanbulin sopimuksen selitysmuistion mukaan rikosvastuun toteutumiseksi tekijän tekojen on täytynyt voida johtaa silpomistapahtuman suorittamiseen. Lisäksi tahallisuusedellytyksen toteuttamiseksi tekijän teon on täytynyt ennakoitavasti voida johtaa silpomistekoon.³¹ Pelkän houkuttelun tai kehottamisen, jonka johdosta ei voida pitää todennäköisenä tytön joutumista silpomisen kohteeksi, ei tulisi olla sopimuksen mukaan rangaistavaa.

Silloin kun kyse on silpomisesta, joka täyttää pahoinpitelyn tai törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkit ja jota ei voida oikeuttaa lapsen etuun tai aikuisen suostumukseen vedoten, on rikoslaissa myös tekoon osallistuminen kriminalisoitu laajasti.

30 GREVIO encourages the Finnish authorities to criminalise the intentional conduct of inciting, coercing or procuring a girl to undergo FGM. (GREVIO baseline evaluation report Finland, s.46)

31 In applying lit.b and lit.c, an individual is not to be taken to have intentionally committed the offence merely because the offence resulting from the coercion, procurement or incitement was foreseeable. The individual's actions must also be able to cause the acts in lit.a to be committed. (<https://rm.coe.int/16800d383a> , Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence Istanbul, 11.V.2011)

Tekijä voi esimerkiksi pakottaa toisen henkilön silpomisen kohteeksi, vaikka ei itse suorittaisi varsinaista tekoa. Mikäli tekijä toimii tahallisesti yhteisymmärryksessä silpomisen suorittajan kanssa, on tällöin kyseessä rikoskumppanuus. Pakottaminen voi olla fyysistä kiinni pitelyä tai esimerkiksi henkistä, kuten uhkailua. Rikoskumppani tuomitaan tällöin teosta kuten teon varsinainen tekijä.

Rikoskumppanuuteen voi riittää myös lievempi osallisuus tekoon, kuten avunannon ylittävä neuvojen antaminen, muiden henkilöiden estäminen puuttumasta tapahtumiin, verbaalinen kannustaminen tai tulevan uhrin paikantaminen. Silpomisen järjestelyä esimerkiksi kuljettamalla uhri silpomisen suorittajan luo, hankkimalla silpomisen suorittavan henkilön yhteystiedot silpomisen suorittamista varten, antamalla ohjeita nimenomaiseen toimenpiteeseen, tilojen tai välineiden järjestämistä tai muuta teon edistämistä voidaan arvioida myös rikoskumppanuutena, mikäli tekojen osuus rikoksen suorittamisesta on riittävän merkittävä. Mikäli järjestäminen on niin pienimuotoista, ettei rikoskumppanuuden kynnys ylity, voidaan tekijä kuitenkin tuomita avunannosta, mikäli teko on edistänyt päätekoa tai sen rangaistavaa yritystä.

Yllytyksestä voidaan taas tuomita se, joka taivuttaa toisen suorittamaan silpomisteon esimerkiksi palkkaamalla tai käskemällä toisen henkilön suorittamaan toimenpide. Samoin esimerkiksi henkilö, joka käskää vanhemmat pakottamaan heidän tyttärensä silpomisen kohteeksi, voidaan näin tuomita teosta yllyttäjänä, mikäli silpomisteko tai sen rangaistava yritys tehdään. Yllytysvastuu soveltuu myös tilanteessa, jossa toinen yllytetään olemaan apuna rikoksen suorittaessa. Tällöin henkilö tuomitaan avunannosta itse rikokseen, mikäli rikos tai sen rangaistava yritys on tapahtunut.

Tilannetta, jossa tekijä suostuttelee uhrin alistumaan silpomisen kohteeksi, mutta ei muutoin aktiivisesti edistä tekoa, voidaan tarkastella useasta eri osallisuuden näkökulmasta. Ensinnäkin on huomioitava rikoslain 3 luvun 3 §:n laiminlyöntivastuu, joka voi perustua muun muassa tekijän ja uhrin suhteeseen. Mikäli tekijä on lapseen nähden erityisessä suhteessa, jossa tekijän yllytys voi johtaa tilanteeseen, jossa lapsi hakeutuu rangaistavan silpomisteon kohteeksi, voi tekijällä olla jo vaikutusvaltansa perusteella rikoslain 3 luvun 3 §:n mukainen velvollisuus estää teko. Tällöin pelkkä teon estämisen laiminlyönti voisi perustaa rangaistusvastuun, jossa lapsen yllyttäjä tuomitaan kuten tekijä. Esimerkki tällaisesta vastuuaseman perustuvasta suhteesta on lasten ja tämän vanhempien välinen suhde, mutta myös muu läheinen suhde voisi perustaa vastaavan velvollisuuden. Näin esimerkiksi lapsensa silpomisuhasta tietoinen vanhempi, joka ei ryhdy riittäviin toimiin sen estämiseksi, voidaan tuomita silpomisesta kuten tekijä.

Mikäli mainittua vastuuasemaa ei ole, voidaan suostuttelijan katsoa toimineen varsinaisessa teossa rikoskumppanina myös, mikäli suostuttelun aikaansaama uhrin alistuminen tekoon on olennainen teon toteutumiseksi. Mikäli uhrin suostuttelu on vain edistänyt teon tapahtumista vähentämällä esimerkiksi muuten mahdollisesti käytettävän väkivallan tai uhkailun määrää, voidaan suostuttelija tuomita avunannosta rikokseen.

Lisäksi, silpomisen kattaessa lähtökohtaisesti törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön, voi rikosvastuuseen törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä joutua myös täysin sivullinen henkilö, kuten uhrin sukulaisten tuttava, joka on saanut tietää teon uhasta, mutta ei ole ilmoittanut siitä ajoissa viranomaisille tai uhrille. Lisäksi esimerkiksi terveydenhuollon ja koulun henkilöstöllä on jo virkansa perusteella velvollisuus ilmoittaa silpomisepäilystä poliisille, mikäli teko täyttää pahoinpitelyn kriteerit. Virka tai tehtävä voi myös läheisen sukulaissuhteen tavoin perustaa rikosoikeudellisen vastuun ryhtyä toimiin teon estämiseksi.

Myös niissä mahdollisissa tilanteissa, joissa silpominen on niin lievää, ettei pahoinpitelyrikoksen tunnusmerkistö täyty tai se voidaan oikeuttaa suhteessa varsinaiseen tekijään esimerkiksi uhrin luultuun suostumukseen vedoten, voidaan pakottaja kuitenkin tuomita pakottamisrikoksesta, mikäli teko on suoritettu väkivallalla tai uhkauksella. Tästä esimerkki voisi olla tilanne, jossa henkilö pakottaa toisen esimerkiksi alistumaan labiaplastiaan. Tosin näissäkin tilanteissa arvioitavaksi voisi tulla myös esimerkiksi pahoinpitelyrikos välillisen tekemisen kautta.

Istanbulin sopimuksen kansallisen voimaansaattamisen yhteydessä vuonna 2015 arvioitiin, ettei tyttöjen sukuelinten silpomisen kriminalisointia koskeva 38 artikla edellyttänyt Suomessa lainsäädäntömuutoksia (ks. HE 155/2014 vp, s. 52). Istanbulin sopimuksen velvoitteet on saatettu voimaan lailla (276/2015). Suomen rangaistussääntelyn on katsottu täyttävän Suomea koskevat ihmisoikeusvelvoitteet, jotka koskevat tyttöjen ja naisten silpomisen periaatteellista rangaistavuutta (ks. LaVM 22/1994 vp, s. 21/1 ja HE 155/2014 vp, s. 52, LaVM 6/2020 vp, s. 11) eikä tekojen rangaistavuutta ole myöskään kyseenalaistettu kansalaisaloitteessa KAA 1/2019 tai tätä koskevissa eduskuntalausunnoissa tai lakivaliokunnan viimeisimmässä silpomista koskevassa mietinnössä LaVM 6/2020 (s. 11).

Voidaankin katsoa, että toisen pakottaminen tai järjestäminen ja lasten kohdalla myös kehottaminen silpomisen kohteeksi on Suomessa kattavasti ja Suomea Istanbulin velvoitteiden mukaan kriminalisoitu. Rangaistavuus kattaa laajasti erilaiset osallisuuden muodot, sekä myös perustaa muun muassa lapsen vanhemmille vahvan velvollisuuden estää kaikki lapsen kohdistuvat pahoinpitelynä rangaistavat teot.

3.8.3 Yhteenveto

Sukuelinten vahingoittaminen voidaan tehdä esimerkiksi osana laajempaa naiseen kohdistuvan väkivallan ja seksuaalisuuden kontrolloinnin viitekehystä. Toisaalta tekoon voi olla myös teon kohteen suostumus, ja tekojen motiivina voi toimia myös esimerkiksi henkilön oma kauneuskäsitys. Tekoon voi liittyä myös erilaisia uskonnollisia ja kulttuurisia motiiveja, jotka voivat vaikuttaa toisaalta teon kohteen suostumukseen ja toisaalta tuoda etuja sosiaaliseen ympäristöön kiinnittymisen kannalta. Aikuisten lisäksi tekoja tehdään myös pienille lapsille, joiden osalta tekoa ei voida arvioida oikeustieteen suostumusopin valossa. Kansainvälisissä sopimuksissa tai esimerkiksi muiden Pohjoismaiden lainsäädännöissä ei kuitenkaan ole asetettu teon rangaistavuuden edellytykseksi esimerkiksi tiettyä tarkoitusta tai teon liittymistä laajempaan kunniaan liittyvää väkivaltaan. Useat silpomisen legaalimääritelmät kattavat siten sanamuotonsa mukaan myös laajan joukon tekoja, joita harjoitetaan avoimesti muun muassa esteettisenä kirurgiana, ja joita ei käytännössä ole katsottu rangaistavaksi silpomiseksi.

Kuten edellä on tuotu esiin, silpomista koskevaa oikeuskäytäntöä on vähän, ja korkein oikeus on vain sivunnut tyttöjen sukuelinten silpomista poikien ympärileikkausta koskevassa ratkaisukäytännössään. Korkein oikeus on käytännössään todennut tyttöjen sukuelinten silpomisen tarkoittavan poikien ympärileikkausta vakavampia tekemuotoja (ks. kappale 3.7.4). Tämä määritelmä kuitenkin poikkeaa muun muassa Istanbulin sopimuksen sanamuodon ja WHO:n määritelmästä, mikä osaltaan on omiaan aiheuttamaan epäselvyyttä tyttöjen sukuelinten silpomisen vakavaa lievempien muotojen rangaistavuudesta.

Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön mukaan poikia koskevat lievät sukuelimiä vahingoittavat teot voidaan oikeuttaa, mikäli teko on kokonaisuutena katsoen lapsen edun mukainen. Oikeuskäytännössä ei kuitenkaan ole syntynyt selkeitä kriteereitä lapsen edun arviointiin ja korkeimman oikeuden ratkaisujen luomaa lapsen edun periaatetta on tulkittu oikeuskäytännössä vaihtelevasti. Oikeustapauksissa lapselle etua tuottavien tekijöiden objektiivisen arvion sijaan huomiota on arvioinnissa pääasiassa kiinnitetty vanhempien suostumukseen. Tarkastelluista syyttämättäjättämispäätöksistä käy ilmi, että sekä viranomaisilla että vanhemmillä voi olla hyvin vaihtelevia käsityksiä siitä, millä edellytyksillä lapsille voidaan tehdä sukuelimiä muokkaavia ei-lääketieteellisiä kirurgisia toimenpiteitä. Myös tapauksia koskevasta uutisoinnista on nähtävissä käsitys, että toimenpiteen oikeuttamisen edellytyksenä on vanhempien suostumus.³²

32 Mm. Helsingin sanomat 31.3.2016: Korkein oikeus: Poikalapsen ympärileikkaukseen tarvitaan molempien huoltajien lupa

Suomessa silpomiseen sovellettavat yleiset pahoinpitelyä koskevat säännökset ovat sukupuolineutraaleja. Kuitenkin voidaan mahdollisesti pitää tulkinnanvaraisena, kuinka korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöä tulisi tulkita tyttöjen osalta silloin, kun kyseessä ovat silpomisen vakavia muotoja lievemmat teot, jotka eivät ole vaikutuksiltaan poikien ympärileikkauksia vahingollisempia. Lähtökohtaisesti pahoinpitelysäännöksen sukupuoli-neutraalius kuitenkin voi nostaa esiin tulkinnan siitä, että myös tytöille tehtyjä toimenpiteitä olisi arvioitava samoin lapsen etua koskevin kriteerein ja poikien ympärileikkausta vakavuudeltaan vastaavat tai tätä lievemmat teot voisivat tulla siten sallituiksi lapsen edun perusteella. Oikeuskäytäntöä ei tällaisista teoista ole.

Alla on koottu taulukkoon koonti sukuelimen vahingoittamista koskevista säännöksistä ja soveltamisalasta. Taulukossa vahingoittamisen vakavuus on jaettu kolmeen eri luokkaan asian jäsentämisen helpottamiseksi. Taulukossa on vahingon vakavuuden asteen havainnollistamiseksi myös poikia ja miehiä koskevat teot sulkeissa.

Taulukko 1. Sukuelimen vahingoittamista koskevat säännökset ja soveltamisala

	Vakava vahingoittaminen	”Perusmuotoinen” vahingoittaminen	Vähäinen vahingoittaminen
Määrittely	Merkittävä haitta sukuelimen toiminnalle (mm. virtsaaminen, seksuaalisuus, lisääntyminen)	Vähäistä vakavampi/pitkäaikainen vahinko	Tilapäinen tai lievä haitta
Suostumuksen asema	Suostumus ei voi oikeuttaa tekoa	Suostumus voi oikeuttaa teon	Suostumus voi oikeuttaa teon
Lasten asema	Lasten etu ei voi oikeuttaa tekoa	Lapsen etu (KKO:n käytännössä määritelty) voi oikeuttaa teon (?)	Lapsen etu (KKO:n käytännössä määritelty) voi oikeuttaa teon (?)
Esimerkkejä teoista*	Klitoriksen näkyvän osan tai häpyhuulten täydellinen poisto (Peniksen tai kiveksen poisto)	Klitoriksen hupun poisto, häpyhuulten osittainen poisto (niin ettei aiheudu vakavaa vahinkoa) (Peniksen esinahan poisto)	Esim. lävistyksiset tai yksittäiset viillot tai pistot (jos vain lievä haitta), raapiminen, ihoärsytys, pelkkä kivun aiheuttaminen

* Esimerkkejä teoista, jotka voivat olla kaikissa luokissa: syövyttäminen, polttaminen, jäädyttäminen, häpyhuulten (osittainen) yhteen ompelu. Vakavuuden arvioinnissa otettava huomioon sukuelimen yksilölliset ominaisuudet ja vahingon objektiivinen laajuus.

	Vakava vahingoittaminen	”Perusmuotoinen” vahingoittaminen	Lievä vahingoittaminen
Nykytila - Sovellettavat säännökset:	Törkeä pahoinpitely (1–10 v), jos teko myös kokonaisuutena törkeä TAI Pahoinpitely (sakko – 2v)	Törkeä pahoinpitely (1–10 v), jos teko myös kokonaisuutena törkeä TAI Pahoinpitely (sakko – 2v)	Törkeä pahoinpitely (1–10 v), jos teko myös kokonaisuutena törkeä TAI Pahoinpitely (sakko – 2v) TAI Lievä pahoinpitely (sakko), jos kokonaisuutena arvostellen vähäinen

Suurimmat kysymykset nykysääntelyssä liittyvät sukuelinten silpomisen määritelmään ja erityisesti vakavaa lievempään vahingoittamiseen, kuten häpyhuulten osittaiseen poistoon, joka ei vakavasti vahingoita sukuelimiä. Kysymykset koskevat erityisesti tilanteista, joissa toimenpide tehdään lapselle. Suomen lainsäädännön voidaan kuitenkin katsoa kattavan Suomea koskevat kansainväliset velvoitteet. Oikeuskäytäntöä ei näistä teoista ole, eivätkä mahdolliset tulkintaongelmat ole nousseet esiin.

4 Lainsäädäntömuutoksen toteuttamisvaihtoehtoja

4.1 Perustuslain ja perusoikeuksien asettamat reunaehdot

Kun arvioidaan mahdollisia lainsäädäntömuutoksen vaihtoehtoja, jotka voisivat tulla kysymykseen tyttöjen ja naisten silpomista koskevin rangaistussäännösinä, on otettava huomioon perustuslain ja sen takaamien perusoikeuksien asettamat rajoitukset sääntelylle. Silpomista koskevat rangaistussäännökset ovat merkityksellisiä useiden perusoikeuksien näkökulmasta. Näitä ovat erityisesti uskonnon ja omantunnonvapaus, oikeus henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen sekä yhdenvertaisen kohtelun vaatimus. Lisäksi huomioon tulee ottaa rikosoikeudellinen laillisuusperiaate. Näitä on esitelty lyhyesti alla.

Kahden tai useamman perusoikeuden keskinäiset kollisiotilanteet ratkaistaan pääsäännön mukaan punninnalla. Punnintatilanteessa korostuu perusoikeuksien periaatevaikutus. Perusoikeusäännökset voidaan ymmärtää tällöin optimointikäskyiksi, joiden tarkoituksena on turvata mahdollisimman hyvin kunkin yksilön perusoikeuksien toteutuminen. Perusoikeuksien kollisiotilanteessa tulee pyrkiä ratkaisuun, joka mahdollisimman hyvin turvaisi kaikkien kilpailevien perusoikeuksien samanaikaisen toteutumisen. Tavoitteena on siten saavuttaa mahdollisimman hyvä tasapainotilanne yhteen sovitettavien perusoikeusintres-sien kesken. (ks. mm. Hallberg ym., 2022)

4.1.1 Oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen sekä uskonnon- ja omantunnonvapaus

Yksi rangaistussääntelyn kannalta keskeisimpiä perustuslain takaamia oikeuksia on perustuslain 7 §:ssä säädetty oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen (Jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen... Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta.) Perustuslain säännös turvaa siinä mainittuja oikeushyviä julkisen vallan toimenpiteiltä ja edellyttää, että valtio lainsäädäntötoimin turvaa näitä oikeuksia muita ulkopuolisia loukkauksia vastaan (PeVL 26/2014 vp., s. 2, HE 309/1993 vp, s. 46/I). Säännöksen 1 momentissa

säädetty henkilökohtainen vapaus on luonteeltaan yleisperusoikeus, joka suojaa ihmisen fyysisen vapauden ohella myös hänen tahdonvapauttaan ja itsemääräämisoikeuttaan (HE 309/1993 vp, s. 46).

Rikosoikeudellinen sääntely on jo lähtökohtaisesti merkittävää perusoikeuksien kannalta, sillä sen avulla rajoitetaan henkilöiden vapautta toimia. Perusoikeuksien yleisiin rajoitusedellytyksiin sisältyvä hyväksyttävyyssvaatimus koskee myös rikosoikeudellisia rangaistus-säännöksiä (ks. esim. PeVL 9/2016 vp s. 4–6). Perusteen, jolla perusoikeutta rajoitetaan, tulee olla perusoikeusjärjestelmän kokonaisuuden kannalta hyväksyttävä. Rajoitussääntelyn tulee lisäksi olla painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatimaa. Perusoikeuksia ei pidä rajoittaa tarpeettomasti tai vain varmuuden vuoksi, vaikka käsillä olisikin sinänsä hyväksyttävä rajoitusperuste. Rangaistavaksi säätämistä rajoittavat lisäksi muun muassa suhteellisuusvaatimus (ks. PeVL 9/2016 vp viittauksineen) ja -periaate (ks. HE 141/2012 vp). Toisaalta myös perusoikeuksien turvaamiseen voidaan käyttää myös rikoslainsäädäntöä.

Pohja velvollisuudelle turvata lasten oikeudet tarjoamalla erityistä suojelua sisältyy perustuslakiin (6 §:n 3 momentti, ks. erit. HE 309/1993 vp s. 45, PeVL 64/2018 vp s. 2 ja PeVL 17/2016 vp s. 5). Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan myös jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Lisäksi perustuslain 11 §:n mukaan jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus. Uskonnon ja omantunnon vapautteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen.

Perusoikeusuudistuksen esitöissä (HE 309/1993 vp) korostettiin sitä, että valtiolta on perinteisesti edellytetty myös aktiivisia toimenpiteitä yksityiselämän suojaamiseksi toisten yksilöiden loukkauksia vastaan. Myös perustuslain 22 §:ssä säädetään valtion velvollisuudesta perusoikeuksien turvaamiseksi. Sen mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen määräyksistä on johdettavissa valtiolle positiivisia velvoitteita edellä mainittujen oikeuksien suojelemiseksi. (ks. mm. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tapaukset Özgür Gündem v. Turkki [2000], Manole ym. v. Moldova [2009]). Oikeudesta ruumiilliseen koskemattomuuteen säädetään myös muun muassa lasten oikeuksien yleissopimuksessa sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (ks. kappale 2.6).

Perusoikeusuudistuksen (1995) yhteydessä uskonnon ja omantunnon vapautta koskevan 9 §:n (nyk. perustuslain 11 §) yksityiskohtaisissa perusteluissa todettiin, että kyseinen perusoikeus ei tarkoittaisi sitä, että ”uskonnon ja omantunnon vapautteen vedoten voitaisiin harjoittaa toimia, jotka loukkaavat ihmisarvoa tai muita perusoikeuksia tai ovat oikeusjärjestyksen perusteiden vastaisia. Mahdollinen sukuelinten silpomista koskeva säännös ei siten voisi esimerkiksi oikeuttaa missään olosuhteissa ihmisyksilöiden silpomista, kuten

naisten ympärileikkausta, huolimatta tällaisen toimenpiteen mahdollisesta yhteydestä johonkin uskonnolliseen suuntaukseen. Uskonnon ja omantunnon vapauden perustuslain tuoma turva ei myöskään estä lailla antamasta yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyjen moraalisten ja eettisten arvojen mukaisia järjestysluonteisia säännöksiä, jotka eri uskonnollisten suuntausten tulee ottaa huomioon uskonnollisissa tai niitä vastaavissa menoisissa. Erityisesti muiden ihmisten perusoikeuksiin liittyvät näkökohdat olisi muutoinkin otettava huomioon tulkittaessa, miten pitkälle säännöksen antama perusoikeussuoja, esimerkiksi uskonnon harjoittamisen käsite, ulottuu. Esitöissä myös nimenomaisesti todetaan, että lapsen perusoikeuksia, kuten oikeutta elämään ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, ei saa loukata muun henkilön uskonnon ja omantunnon vapautteen vedoten. (HE 309/1993 vp., s. 55, 56.) Lisäksi voidaan todeta, että perustuslain perusoikeussäännöksiin sisältyy oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kulttuuriaan (17 §), mutta senkin osalta on todettu, että säännös ei merkitsisi siinä tarkoitettujen ryhmien oikeutta omaan kulttuuriinsa vedoten poiketa suomalaisen oikeusjärjestyksen asettamista säännöistä. (HE 309/1993 vp)

4.1.2 Yhdenvertaisuus

Perustuslain 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan muun muassa sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Säännöksen 4 momentin mukaan sukupuolten tasa-arvoa edistetään yhteiskunnallisessa toiminnassa sekä työelämässä, erityisesti palkkauksesta ja muista palvelussuhteen ehtoista määrättäessä, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään.

Perustuslakivaliokunta on tulkintakäytännössään vakiintuneesti todennut, ettei perustuslain 6 §:n 1 momentin yleisestä yhdenvertaisuusperiaatteesta johdu tiukkoja rajoja lainsäätäjän harkinnalle pyrittäessä kulloisenkin yhteiskuntakehityksen vaatimaan sääntelyyn (vrt. esim. PeVL 37/2010 vp, s. 3/I, PeVM 11/2009 vp, s. 2/I ja PeVL 59/2002 vp, s. 2/II). Erottelut eivät kuitenkaan tällöinkään saa olla mielivaltaisia, eivätkä erot saa muodostua kohtuuttomiksi (vrt. esim. PeVL 37/2010 vp, s. 3/I, PeVM 11/2009 vp, s. 2, PeVL 18/2006 vp, s. 2/II). Perustuslakivaliokunta on katsonut, että lainsäädännölle on toisaalta ominaista, että se kohtelee tietyn hyväksyttävän yhteiskunnallisen intressin vuoksi ihmisiä eri tavoin edistääkseen muun muassa tosiasiallista tasa-arvoa tai lapsen edun toteutumista. (PeVL 12/2001 vp., s. 3; PeVL 59/2002 vp s.3 , ks. Myös HE 309/1993 vp, s. 43/I)

Perustuslakivaliokunnan mukaan perustuslain 6 §:n 2 momentin syrjäntäkiellon ei ole katsottu kieltävän kaikenlaista erontekoa ihmisten välillä, vaikka erottelu perustuisi säännöksessä nimenomaan mainittuun syyhyn. Olennaista on, voidaanko henkilöön liittyvään syyhyn perustuva erottelu perustella perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävällä

tavalla (PeVL 46/2006 vp, s. 2, PeVL 31/2013 vp). Perustelulle asetettavat vaatimukset ovat erityisesti säännöksessä lueteltujen kiellettyjen erotteluperusteiden kohdalla kuitenkin korkeat (mm. HE 309/1993 vp, s. 44; PeVL 57/2016 vp, PeVL 31/2013 vp ja siinä mainittu PeVL 1/2006 vp, s. 2, PeVL 38/2006 vp, s. 2, sekä HE 309/1993 vp, s. 44). Hyväksyttävän perusteen on valiokunnan käytännössä edellytetty olevan asiallisessa ja kiinteässä yhteydessä lain tarkoitukseen. (ks. esim. PeVL 44/2010 vp, s. 5–6; PeVL 57/2016 vp., s. 3). Esimerkiksi ikärajoihin perustuvan erottelun hyväksyttävyyden perustuslakivaliokunta on tiivistänyt siten, että huomioon on otettava ensinnäkin normatiivinen näkökulma, erityisesti perusoikeusjärjestelmä, toiseksi ehdotetun erottelun perusteluiksi esitetyt tosiasiat ja kolmanneksi tosiasialliset mahdollisuudet saavuttaa ehdotetulla erottelulla sääntelylle asetetut päämäärät (PeVL 44/2010 vp, s. 6/II; PeVL 57/2016 vp., s. 3). *sukupuolten erilaiseen kohteluun perustuvaa sääntelyä arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota myös tavoitteen saavuttamiseksi ehdotetun keinon hyväksyttävyyteen samoin kuin sääntelyn oikeasuhtaisuuteen* (viittaus PeVL 10/2003 vp, s. 3/I).

Kuten perusoikeussäännös edellyttää, naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain (609/1986) 4 §:llä on vahvistettu ja konkretisoitu viranomaisen tasa-arvon edistämisvelvollisuutta täsmentämällä tasa-arvon edistämiskeinoja. Tasa-arvolain mukaan viranomaisten tulee kaikessa toiminnassaan edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti sekä luoda ja vakiinnuttaa sellaiset hallinto- ja toimintatavat, joilla varmistetaan naisten ja miesten tasa-arvon edistäminen asioiden valmistelussa ja päätöksenteossa. Erityisesti tulee muuttaa niitä olosuhteita, jotka estävät tasa-arvon toteutumista. Merkityksellinen on myös lakiin sisältyvä välillisen sukupuoleen perustuvan syrjinnän kieltö (7 § 3 momentti). Säännös kieltää sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun nähden neutraalilta vaikuttavan säännöksen, perusteen tai käytännön, jos menettelyn vaikutuksesta henkilöt voivat tosiasiallisesti joutua epäedulliseen asemaan sukupuolen perusteella. Myös perustuslaissa (6 §) kielletään välillinen syrjintä eli sellaiset toimenpiteet, joiden vaikutukset tosiasiallisesti – vaikkakin vain välillisesti – johtaisivat syrjivään lopputulokseen. Suosinta tai jonkin yksilön tai ryhmän asettaminen etuoikeutettuun asemaan on niin ikään kiellettyä, jos se asiallisesti merkitsisi toisiin kohdistuvaa syrjintää.

Perustuslain 6 §:n 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Säännöksellä on haluttu korostaa, että lapsia tulee kohdella sekä aikuisväestöön nähden tasa-arvoisina, periaatteessa yhtäläiset perusoikeudet omaavina ihmisinä että keskenään yhdenvertaisesti. Tämän ohella se osoittaa, että jokaista lasta tulee kohdella yksilönä, ei pelkästään passiivisena toiminnan kohteena. (HE 309/1993 vp, s. 45.)

Rangaistussäätely on Suomessa yhdenvertaisuusperiaatteen ja vakiintuneen lainkirjoittamistavan mukaisesti sukupuolineutraalia, eli sekä tekijä että teon kohde voivat olla mitä sukupuolta tahansa. Tätä periaatetta on noudatettu myös muun muassa seksuaalirikoksia koskevassa säätelyssä, jossa tekoja ei ole eritelty tekijän tai uhrin sukupuolen mukaan, vaikka tekotavat voivatkin olla erilaisia eri sukupuolille. Lisäksi eduskunnan käsittelyssä [tarkistetaan tilanne] on hallituksen esitys laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 189/2022 vp) . Esityksen tavoitteena on vahvistaa henkilön itsemääräämisoikeutta ja hakemus sukupuolen vahvistamisesta perustuisi henkilön omaan selvitykseen hänen sukupuolen kokemuksestaan. Rikoslakia muutettaisiin esityksessä siten, että lapsensurmaa (RL 21:4) ja laitonta raskauden keskeyttämistä (RL 22:1 ja 2) sekä laitonta alkioon puuttumista (RL 22:3) koskeviin säännöksiin tehtäisiin muutokset, joilla säännökset muutettaisiin sukupuolineutraaleiksi. Säännösten soveltamisala ei siten olisi riippuvainen raskaana olevan tai synnyttäneen henkilön sukupuolesta. Muutosten taustalla on muun muassa tavoite edistää ihmisten yhdenvertaista kohtelua. Lakiehdotuksen myötä arvioidaan, että henkilöiden, joiden juridinen sukupuoli ei vastaa tämän niin sanottuja sukupuoliyhteyksiä sukuelimiä, määrä lisääntyy. Juridisesti miehellä voisi siten entistä useammin olla niin sanotut naistyyppilliset sukuelimet, kuten klitoris ja vagina (HE s. 67).

4.1.3 Laillisuusperiaate ja muut rikoslain laatimisen periaatteet

Perustuslain 8 §:n mukaan ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Säännöksessä turvattu rikosoikeudellinen laillisuusperiaate sisältää myös lain sisältöön kohdistuvan niin sanotun korostetun täsmällisyysvaatimuksen. Sen mukaan kunkin rikoksen tunnusmerkistö on ilmaistava laissa riittävällä täsmällisyydellä siten, että lain sanamuodon perusteella on ennakoitavissa, onko jokin teko tai laiminlyönti rangaistava (esim. PeVL 56/2016 vp s. 6, PeVL 3/2015 vp s. 2, PeVL 56/2014 s. 2/II–3/I). Tunnuksmerkistön sisältöä voidaan selventää yksityiskohtaisissa perusteluissa muun muassa esimerkein, mutta rangaistavuuden alan on käytävä tästä huolimatta selkeästi ilmi säännöstekstistä. Myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklan 1 kappaleen 1 virkkeen mukaan ketään ei ole pidettävä syyppäänä rikokseen sellaisen teon tai laiminlyönnin perusteella, joka ei ollut tekohetkellä kansallisen lainsäädännön tai kansainvälisen oikeuden mukaan rikos. Myös tämä artikla edellyttää rangaistussäännöksiltä ennustettavuuden takaavaa yksityiskohtaisuutta ja täsmällisyyttä.

Myös eduskunnan valiokuntakäytännössä on muotoutunut rikoslain kirjoittamiseen vaikuttavia periaatteita. Perustuslakivaliokunta on lausunnoissaan PeVL 5/2009 ja PeVL 29/2001 vp tuonut esiin, ettei ole perusteltua säätää puhtaasti symbolista rikoslainsäädäntöä. Ensimmäiseksi mainitussa lausunnossa oli kysymys siitä, ettei rangaistussäännöstä käytännössä voinut eikä poliisin ollut tarkoituskaan ollut sitä valvoa, eli

rangaistavan käyttäytymisen alaa olisi laajennettu ilman tosiasiallisia vaikutuksia. Viimeksi mainittu lausunto koski puolestaan tilannetta, jossa rangaistussäännöksen perusteella oli mahdollista esittää erilaisia tulkintoja rangaistavan käyttäytymisen alasta, ja suojelukohtetta oli vaikea konkretisoida objektiivisin perustein. Rangaistavan käyttäytymisen alaa olisi täten periaatteellisesti laajennettu ilman riittävää konkretiaa. On huomattava, ettei perustuslakivaliokunta pitänyt viimeksi mainittua säännöstä ongelmallisena rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta, vaan nimenomaan symbolisen rikosoikeuden kiellon kannalta. Viimeksi mainitussa lausunnossa perustuslakivaliokunta totesi selkeästi, että "[e]hdotetulla kriminalisoinnilla on lähinnä symbolinen merkitys, eikä rikoslakia valiokunnan mielestä pidä käyttää tällaiseen tarkoitukseen" (s.4). Lakivaliokunta on syksyllä 2022 antamassaan, sukupuolta koventamisperusteena koskevaa hallituksen esitystä koskevassa lausunnossaan LaVM 16/2022 vp katsonut, että mainitun esityksen mukaan keskeisenä tavoitteena on korostaa sellaisten tekojen moitittavuutta, joiden vaikuttimena on sukupuoleen perustuva viha. Lisäksi tavoitteena on korostaa yhteisöjen vastuuta valvoa ja estää edellä mainittuja rikoksia toimintansa piirissä. Lakivaliokunnan mukaan tällaiset tavoitteet ovat sinällään aivan hyväksyttäviä perusoikeusjärjestelmän ja Suomea velvoittavien kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kannalta. Valiokunta katsoo myös, että esitystä perustellaan myös esimerkiksi oikeustilan selkeyttämisellä. Valiokunta toteaa lisäksi, että rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen ja erityisesti tarkkarajaisuusperiaatteen näkökulmasta on perusteltua, että sukupuolivaikutin säädetään nimenomaisesti koventamisperusteena huomioon otettavaksi, vaikka tämä olisi ollut mahdollista myös jo aiemmassa oikeustilassa.

Symbolisen rikoslainsäädännön kieltoa lähellä on myös rikoslain kokonaisuudistuksen lähtökohtiin omaksuttu ja tätä kautta yleiseksi lainkirjoittamisen periaatteeksi muotoutunut ajatus siitä, että rangaistussäännöksiä laadittaessa tulisi välttää samankaltaisia tekoja koskevia yksityiskohtaisia säännöksiä (ks. Finlex, lainkirjoittajan opas, kohta 12.9.4). Symbolisen lainsäädännön laatimista vastaan puhuu myös rikosoikeuden viimesijaisuusperiaate eli *ultima ratio* -periaate. Rikosoikeutta tulisi periaatteen mukaisesti käyttää viimeisenä vaihtoehtona, ja moitittavaan käyttäytymiseen tulisi ensisijaisesti puuttua muilla, vähemmän perusoikeuksia rajoittavilla keinoilla.

Suomen rikosoikeusjärjestelmä perustuu tekorikosoikeuteen. Rikoslaki ei siten ole moralisoinnin väline, vaan keino keskeisten yhteiskunnallisten ja yksilöllisten intressien suojaamiseksi. Rikoslaisissa rangaistavuuden pohjaksi on otettu teko- eikä tekijäsyällisyys. Arvostelun kohteena ei siten ole esimerkiksi tekijän persoonallisuus ja elämäntavat yllä, mikä on ilmennyt konkreettisissa rikoksissa. Syyllisyysarvostelun rajaaminen konkreettisiin yksittäistekoihin perustuu oikeusvaltiolliseen käsitykseen rikoslain tehtävistä ja toimintatavoista. Rikoslain perusteella rangaistaan teoista, ei esimerkiksi elämäntavasta. (HE 4/2002 s 188 - 189). Rikostunnusmerkistöt käsittävät yksittäisiä tekoja (tekorikosoikeus), joista rankaiseminen edellyttää kyseisen rikostunnusmerkistön toteuttavaa tekoa

ja säännöksen edellyttämää syyksiluettavuutta (tahallisuutta tai tuottamusta). Tarkasteltaessa rangaistavaksi säätämistä on kiinnitettävä huomiota itse teon vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen. Rikoslain säännöksellä tulisi pystyä puuttumaan haitalliseen tekoon, ja rangaistussäännöksen tulee perustua eriteltävissä olevan oikeushyvän suojeluun. Rikoslakia ei tulisi käyttää esimerkiksi moraalien tai muun abstraktin tavoitteen ylläpitämiseen. Teon paheksuttavuutta tai muuta moraalista näkökulmaa tulisi osoittaa ensisijaisesti muita kuin rikosoikeudellisia keinoja käyttäen. Myös lakivaliokunta on yllä mainitussa mietinnössään 16/2022 vp tuonut esiin, että tekorikosoikeuden periaate edellyttää, että tekijän persoonallisuutta ja luonteenpiirteitä ei sellaisenaan oteta rangaistuksen mittaamisen perusteeksi. Kielteisen vaikuttimen tulee ilmetä teon kautta (Jussi Tapani & Matti Tolvanen, Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. 3. uudistettu painos, 2016). Edellä todettuun viitaten valiokunta korostaa mietinnössään, että vihan, sukupuolen halveksunnan tai alistamisen halun tulee tekorikosoikeuden mukaisesti ilmetä tekona.

Näyttökysymykset ovat merkityksellisiä myös yleisten, vakiintuneiden kriminalisointiperiaatteiden kannalta. Lainsäädäntökäytännössä on katsottu, että rikoslaissa ei tule lähtökohtaisesti säätää rangaistussäännöksiä, joihin liittyy ylitsepääsemättömiä tai mieltävaltaisesti ratkaistavia näyttöongelmia (ks. HE 18/2014 vp, s. 12/II).

Perusoikeuksiin on liitettävissä myös muita rikosoikeudellisia periaatteita, kuten rikosoikeudellinen laillisuusperiaate sekä ultima ratio -periaate. Rangaistavaksi säätäminen edellyttää myös rikosoikeudellisen ultima ratio -periaatteen nojalla sitä, että rikosoikeudellista sääntelyä voidaan käyttää vasta viimesijaisena keinona, jollei haitalliseen käytökseen voida puuttua riittävästi muilla keinoilla. Rangaistussäännöksen tulee olla myös oikein kohdennettu siten, että sillä kyetään puuttumaan vahingolliseen käytökseen ja suojelemaan tiettyä eriteltävissä olevaa oikeushyvä.

4.2 Ulkomaiden lainsäädäntö ja muut ulkomailta käytetyt keinot

Kansainvälisen vertailun tarkoituksena on selvittää sukuelinten silpomisen kriminalisoinnin sääntelymalleja Suomelle perinteisesti merkityksellisissä vertailuvaltioissa eli Pohjoismaissa ja Saksassa. Lisäksi vertailussa on käsitelty Italian sukuelinten silpomista koskevaa säännöstä. Vertailussa on keskitytty erityisesti Ruotsiin. Vertailussa on selvitetty vertailumaiden lainsäädäntöratkaisut sukuelinten silpomisen kriminalisoinnista. Vertailussa on kiinnitetty huomiota myös siihen, onko tytön kehottaminen (inciting), pakottaminen (coercing) tai järjestäminen (procuring) alistumaan sukuelinten silpomiseen säädetty rangaistavaksi Istanbulin sopimuksen 38 artiklan c alakohdan edellyttämällä tavalla. Kuten kappaleessa 4.3 on esitetty, useat tyttöjen ja naisten silpomista koskevista

sääntelymalleista voivat nostaa esiin yhdenvertaisuuskysymyksiä. Näiden kysymysten kartoittamiseksi myös tässä kappaleessa on kartoitettu, onko vertailumaissa sääntelyä poikien ympärileikkauksesta.

4.2.1 Ruotsi

4.2.1.1 Sukuelinten silpomisen sääntely

Ruotsissa on erillinen laki naisten sukuelinten silpomisen kieltämisestä (1982:316)³³, eikä Ruotsin rikoskaaressa (brottsbalk 1962:700) ole sukuelinten silpomista kieltävää säännöstä. Ruotsilla on ollut vuodesta 2018 kansallinen toimintasuunnitelma tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen torjumiseksi.³⁴

Sukuelinten silpomisen kieltämisestä annetun lain 1 §:n mukaan naisten ulompiin sukuelimiin ei saa tehdä toimenpidettä, jonka tarkoituksena on silpoa ne tai aiheuttaa muita pysyviä muutoksia niihin (sukuelinten silpominen), riippumatta siitä, onko toimenpiteelle annettu suostumus vai ei.³⁵ Sääntelyä koskevan hallituksen esityksen (Prop. 1981/82:172, s. 8-9) mukaan ulommilla sukuelimillä tarkoitetaan sisempiä ja ulompia häpyhuulia sekä klitorista. Säännös kattaa kaikki toimenpiteet (ingrepp) kaikkein kajoavimmista toimenpiteistä, kuten suurten sukuelinten osien silpomisen sekä emättimen aukon sulkemisen ompelemalla (infibulaatio), vähemmän kajoaviin toimenpiteisiin, kuten klitoriksen pistämisen terävällä esineellä. Esitöissä korostetaan, että rangaistavuudelta edellytetään tarkoitustunnusmerkin täyttymistä. Kaikkein kajoavimmat silpomisen muodot johtavat kehon luonnollisten toimintojen, kuten seksuaalisuuden, estämiseen tai tuhoutumiseen. Muilla pysyvillä muutoksilla (andra bestående förändringar) tarkoitetaan sellaisia lievempiä kajoamisen muotoja, joiden tarkoituksena on vähentää mahdollisuutta tavalliseen seksuaalielämään. Hallituksen esityksen mukaan suostumus voi kuitenkin yksittäistapauksissa poistaa rikosvastuun, jos kyse on lievästi kajoavasta toimenpiteestä, joka on tehty aikuisen omalla suostumuksella tai jopa tämän pyynnöstä. Lääketieteellisistä toimenpiteistä ei esitöiden mukaan tarvitse mainita erikseen säännöksessä, koska tällaisten toimenpiteiden katsotaan olevan sallittuja yleisten oikeusperiaatteiden näkökulmasta.

33 Lag (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor <https://lagen.nu/1982:316> ;
käännös englanniksi vuodelta 2011 https://www.legislationline.org/download/id/3394/file/Sweden_Act%20Prohibitiing%20Genital%20Mutilation%20of%20Women_1982_en.pdf

34 Handlingsplan mot könsstympning av flickor och kvinnor https://www.regeringen.se/4a34bd/contentassets/3257c5e17acb44258a8a1caf5b343414/handlingsplan-mot-konsstympning-av-flickor-och-kvinnor_webb.pdf

35 Ingrepp i de kvinnliga yttre könsorganen i syfte att stympa dessa eller åstadkomma andra bestående förändringar av dem (könsstympning) får inte utföras, oavsett om samtycke har lämnats till ingreppet eller inte

Vuonna 1998 tehtiin terminologinen muutos lain nimeen ja 1 §:n sulussa olevaan sanaan, kun ympärileikkaus (omskärelse) muutettiin muotoon sukuelinten silpominen (könsstympling).³⁶ Säännöstä koskevan hallituksen esityksen (Prop. 1997/98:55, s. 136) mukaan lailla ei ollut kuitenkaan tarkoitus muuttaa säännöstä sisällöllisesti.

Lain voimassa olevan 2 §:n mukaan se, joka rikkoo 1 §:ää, tuomitaan vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi. Jos rikos on olosuhteet huomioon ottaen vähemmän törkeä, tuomitaan vankeutta enintään neljä vuotta. Jos teko on törkeä, tuomitaan vankeutta vähintään viisi ja korkeintaan kymmenen vuotta. Arvioitaessa rikoksen törkeyttä on otettava erityisesti huomioon, onko sukuelinten silpominen erityisen kattava ja onko teko aiheuttanut hengenvaaraa tai vakavan sairauden taikka jos tekijä on muulla tapaa toiminut erityisen piittaamattomasti. Yrityksestä, valmistelusta ja salahankkeesta (stämpling) sekä laiminlyönnistä paljastaa tai estää rikos tuomitaan rikosvastuuseen rikoskaaren 23 luvun mukaan.

Lain 2 §:ää on muutettu lähivuosien aikana kahdesti. Lailla 2016:512³⁷ muutettiin neljättä momenttia osana laajempaa yritysvastuuta ja vakavan rikoksen ilmoittamatta jättämisestä koskevaa lainsäädäntöhanketta. Lailla 2017:333 ankaroitettiin rangaistuksia säättämällä aiemman neljän vuoden enimmäisrangaistuksen sijasta rangaistusasteikko kahdesta kuuteen vuoteen vankeutta. Lisäksi säädettiin uusi 2 momentti lievemmästä teko muodosta ja 3 momentin mukaisia törkeysarvioinnin edellytyksiä muutettiin.³⁸ Lailla 2021:1024 laista on lisäksi kumottu sen 3 §, jossa säädettiin kaksoisrangaistavuutta koskeva poikkeuksesta (ks. jäljempänä jakso Ulkomailla tapahtuvat teot).

Vuoden 2020 huhtikuussa säädettiin lapsiin kohdistuvan sukuelinten silpomisen vanhentumisajan poistamisesta (laki 2020:173³⁹). Rikoskaaren 35 luvun 2 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan seurauksen raukeamista koskevat säännöt eivät koske perusmuotoista silpomisrikosta ja törkeää silpomisrikosta, jos rikos kohdistuu henkilöön, joka ei ole täyttänyt kahdeksaatoista vuotta. Sen sijaan 2 momentissa tarkoitettu vähemmän törkeä teko muoto vanhentuu tavallisesti rikoskaaren 35 luvun sääntöjen mukaan.

36 Lag (1998:407) om ändring i lagen (1982:316) med förbud mot omskärrelse av kvinnor.

37 Ks. Lag (2016:512) om ändring i lagen (1982:316) med förbud mot könsstympling av kvinnor ja hallituksen esitys Prop. 2015/16:113.

38 Ks. Lag (2017:333) om ändring i lagen (1982:316) med förbud mot könsstympling av kvinnor ja hallituksen esitys Prop. 2016/17:108

39 Lag om ändring i brottsbalken 2020:173 ja hallituksen esitys Prop. 2019/20:69

Laissa naisten sukuelinten silpomisen kieltämisestä ei säädetä suoraan tytön kehottamisesta, pakottamisesta tai järjestämisestä alistumaan sukuelinten silpomista. Asiaa ei ole myöskään käsitelty lain esitöissä, koska laki on säädetty ennen Istanbulin sopimusta. Ruotsin raportissa GREVIO:lle todetaan, että tytön kehottaminen, pakottaminen tai järjestäminen alistumaan sukuelinten silpomiselle olisi todennäköisesti rangaistavaa monissa tapauksissa osallisuutena rikokseen. Lisäksi valmistelu ja salahanke sukuelinten silpomiseksi on rangaistavaa. Tällainen menettely voisi olla rangaistavaa myös rikoskaaren 4 luvun 4 §:n mukaisena pakottamisena.⁴⁰ GREVIO on 21.1.2019 julkaissut Ruotsia koskevan arvion, jossa ei kuitenkaan suoranaisesti käsitellä Ruotsin silpomissäännöstä. Raportissa todetaan kuitenkin välillisesti, että Ruotsin lainsäädäntö kattaa kaikki Istanbulin sopimuksen 33-40 artikloissa luetellut rikokset, joihin myös sukuelinten silpomista koskeva 38 artikla lukeutuu.⁴¹

Ruotsissa kauneuskirurgisia operaatioita sääntelee myös erillislaki (Lag (2021:363) om estetiska kirurgiska ingrepp och estetiska injektionsbehandlingar). Laissa on erilliset säännökset muun muassa toimenpiteiden suorittajalta vaadittavasta pätevyyydestä sekä teon kohteen suostumuksesta. Tekoja voidaan lain mukaan suorittaa vain 18 vuotta täyttäneille. Mikäli toimenpide on silpomista koskevan lain vastainen, tulevat silpomista koskevat säännökset kuitenkin sovellettaviksi. Lain perusteluissa (regeringens proposition 2020/21:57) mukaan lääkärin on naisen omasta mielipiteestä riippumatta, kokemukseen ja tieteesseen perustuen pääteltävä, onko toimenpiteessä kyse kielletystä sukuelinten silpomisesta (s.19: "Av detta följer att när en kvinna efterfrågar ett ingrepp i de yttre könsorganen, då är den behandlande läkaren skyldig att ta ställning till huruvida behandlingen är i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet och bör utföras eller inte oavsett kvinnans uttryckliga önskemål. I detta ingår att försäkra sig om att lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor inte är tillämplig").

Ruotsissa on aloitettu myös hallituksen johdolla selvitystyö koskien tyttöjen ja naisten niin sanottuja neitsyysleikkauksia.⁴²

40 Ruotsin raportti GREVIO:lle (2017), s. 62. <https://rm.coe.int/state-report-on-sweden/168073fff6>

41 GREVIO's (Baseline) Evaluation Report Sweden (2019), s. 44. <https://rm.coe.int/grevio-inf-2018-15-eng-final/168091e686>; <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/sweden>

42 Komittédirektiv 2021:98

Oikeuskäytäntöä on Ruotsissa ollut sukuelinten silpomiseen liittyen vähän. Ruotsissa on annettu kolme tuomiota (2006, 2006 ja 2007) FGM:ään liittyen: kaksi ensimmäistä toteutuneesta teosta ja kolmas suunnittelusta. Länsi-Ruotsin hovioikeus (Hovrätten för Västra Sverige) on antanut tuomion RH 2007:7 rangaistuksen mittaamisesta sukuelinten silpomiseen liittyen.⁴³

4.2.1.2 Ulkomailla tapahtuvat teot

Rikoskaaren 2 luvun 5 §:n 1 momentin mukaisesti muualla kuin Ruotsissa tehtyjen rikosten kohdalla edellytetään tietyissä tapauksissa (2 luvun 3 §:n 2, 3 ja 5 kohdat) niin sanottua kaksoisrangaistavuutta eli sitä, että teko on myös tekopaikan lain mukaan rangaistava. Säännöksessä säädetään myös tilanteesta, jossa teko on tehty usean valtion alueella, sekä lähtökohdasta määrättävän rangaistuksen tason osalta.

Pykälän 2 momentissa säädetään poikkeuksista 1 momentissa säädettyyn. Säännöksen 2 momentin mukaan 1 momentissa säädetty ei koske rikoksia, joita tarkoitetaan silpomisesta säädetyn erillislain (1982:316) 2 §:ssä.

Mainitut säännökset ovat tulleet voimaan 1.1.2022. Tätä ennen kaksoisrangaistavuuden vaatimusta koskevista poikkeuksista säädettiin silpomista koskevan lain 3 §:ssä, joka kumottiin lailla 2021:1024. Rikoskaaren 2 luvun säännökset ruotsalaisen tuomioistuimen toimivallasta uudistettiin kokonaisuutena, eivätkä erityissäännökset laissa 1982:316 olleet hallituksen esityksen Prop. 2020/21:204 mukaan enää tarpeen.⁴⁴

Muun muassa kumottua 3 §:ää koskevan hallituksen esityksen Prop. 1998/99:70 mukaan säännöksen tarkoituksena oli mahdollistaa lain soveltaminen ruotsalaisessa tuomioistuimessa ulkomailla tehtyihin rikoksiin riippumatta siitä, onko teko rangaistava teko-maassa vai ei.⁴⁵ Valtakunnansyyttäjä (riksåklagaren) totesi lausunnossaan, että ulkomailla oleviin tekijöihin oli vaikeaa päästä käsiksi, mutta vanhempia voitiin mahdollisesti syyttää yllyttämisestä (anstiftan) tai avunannosta (medhjälp) rikokseen. Valtakunnansyyttäjä huomautti kuitenkin näyttövaikeuksista.⁴⁶

43 Hovrätten för Västra Sverige, RH 2007:7, annettu 30.1.2007 <https://lagen.nu/dom/rh/2007:7>

44 Prop. 2020/21:204. Aggressionsbrottet i svensk rätt och svensk straffrättslig domsrätt, s. 134. <https://lagen.nu/prop/2020/21:204#sid134-img>,

45 Prop. 1998/99:70, s. 14-15. <https://www.regeringen.se/49bbe7/contentassets/4478b8d0b430407e9e9974f684b4cc7d/konsstympning>

46 Prop. 1998/99:70, s. 18. <https://www.regeringen.se/49bbe7/contentassets/4478b8d0b430407e9e9974f684b4cc7d/konsstympning>

Ruotsissa on säädetty erillislaki, joka koskee erityisiä toimenpiteitä nuorten henkilöiden huoltoon liittyen (laki 1990:52).⁴⁷ Laissa säädetään muun muassa matkustuskiellosta, joka voidaan lain 31 a §:n mukaan määrätä alle 18-vuotiaalle, johon kohdistuu ilmeinen riski siitä, että tämä viedään ulkomaille tai lähtee Ruotsista tarkoituksena sukuelinten silpominen. Päätöksen matkustuskiellosta tekee hallinto-oikeus sosiaalilautakunnan hakemuksesta (31 b §:n 1 mom.). Sosiaalilautakunta voi lisäksi tiettyjen edellytysten täytyessä tehdä päätöksen tilapäisestä matkustuskiellosta (31 d §). Hallituksen esityksen Prop. 2019/20:131 mukaan sääntelyn tarkoituksena on tältä osin ollut suojata lapsia ulkomailla tapahtuvilta sukuelinten silpomisilta⁴⁸.

4.2.1.3 Sääntely poikien ympärileikkauksesta

Ruotsissa on erillinen vuonna 2001 säädetty laki (2001:499) poikien ympärileikkauksesta.⁴⁹ Lain esitöiden mukaan tarkoituksena on säännellä tilanteita, joissa ympärileikkaus ei johdu lääketieteellisestä perusteesta.⁵⁰

Lain 1 §:n mukaan laissa tarkoitetaan ympärileikkauksella sellaista kirurgista toimenpidettä, jonka tavoitteena on kokonaan tai osittain poistaa esinahka peniksen ympäriltä ja jota ei pidetä terveyden- ja sairaanhoitolain 2 luvun 1 §:ssä tarkoitettuna terveyden- tai sairaanhoitona. Lakia sovelletaan alle kahdeksantoistavuotiaiden poikien ympärileikkaukseen.

Lain 3 §:n mukaan toimenpiteeseen tulee olla lapsen huoltajien suostumus. Toimenpiteestä tulee antaa riittävät tiedot sekä lapsen huoltajille, että lapselle, mikäli tämä pystyy tiedon ymmärtämään. Toimenpidettä ei saa suorittaa lapsen tahdon vastaisesti.

Lain 4 §:n mukaan toimenpiteessä tulee ottaa huomioon lapsen etu ja toimenpide tulee suorittaa kivunlievityksestä ja asiallisesta hygieniasta huolehtien. Lain esitöissä (Prop. 2000/01: 81) lapsen etuun viitataan lähinnä mainittuihin leikkausolosuhteisiin liittyen.

47 Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

48 Prop. 2019/20:131, s. 61-95. <https://www.regeringen.se/495873/contentassets/e3a7d739e2b444e6a24a05a2db80066a/prop-201920-131.pdf>

49 Lag (2001:499) om omskärkelse av pojkar

50 Prop. 2000/01:81, s 1. <https://www.regeringen.se/49bbe4/contentassets/b1cf950936c14ad48398f5ebc965243a/omskarelse-av-pojkar>

Lain 9 §:n rangaistussäännöksen mukaan se, joka tekee ympärileikkauksen ilman lääkärin pätevyyttä tai ilman erityistä lupaa, tuomitaan sakkoihin tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

4.2.2 Norja

4.2.2.1 Sukuelinten silpomisen sääntely

Norjan rikoslain (straffeloven 2005) 284 §:ssä on säännös sukuelinten silpomisesta (kjønnslemlestelse) ja 285 §:ssä törkeästä sukuelinten silpomisesta (grov kjønnslemlestelse). Rikokset on sijoitettu väkivaltarikoksia sääntelevään 25 lukuun. Vuonna 1995 säädettiin erillislaki sukuelinten silpomisen kieltämisestä, mutta vuonna 2009 erillislaki kumottiin osana rikoslain kokonaisuudistusta, jossa rikossäännökset siirrettiin Norjan rikoslakiin⁵¹. Vuonna 2011 muokattiin 284 §:n silpomissäännöksen 3 momenttia siten, että laiminlyöntivastuun soveltamisalaa laajennettiin kattamaan myös sosiaalipalvelujen ja terveydenhuollon työntekijät⁵². Edelleen 1.1.2021 voimaan tulleella lakimuutoksella säännöksen 3 momentti kumottiin, ja laiminlyöntiä koskeva rangaistusvastuu perustuu nykyisin tiettyjen vakavien rikosten estämistä koskevaan rikoslain 196 §:ään.

Silpomista koskevan säännöksen 1 momentin mukaan se, joka tekee naisen sukuelimeen sellaisen toimenpiteen, joka vahingoittaa sukuelintä tai saa aikaan pysyviä muutoksia, tuomitaan vankeuteen enintään kuudeksi vuodeksi. Sukuelinten silpomisen toistamisesta rangaistaan samalla tavalla. Toisen momentin mukaan suostumus ei vapauta vastuusta.

Norjan rikoslain 285 §:n mukaan törkeästä sukuelinten silpomisesta tuomitaan vankeutta enintään 15 vuotta. Harkittaessa sukuelinten silpomisen törkeyttä on annettava painoarvoa sille, onko toimenpiteen seurauksena aiheutunut a) sairaus tai jonkin mittainen työkyvyttömyys b) parantumaton vamma, vika tai vahinko, tai c) kuolema tai merkittävä vahinko keholle tai terveydelle.

Vuoden 2009 lainmuutoksella ei esitöiden mukaan ollut tarkoitus muuttaa jo voimassa olevia säännöksiä sisällöllisesti, vaan muutokset olivat pitkälti lakitekniisiä lukuun ottamatta rangaistusasteikon korottamista. Silpomissäännös kattaa esitöiden mukaan kaiken sukuelinten silpomisen, kuten sukuelinten osien poistamisen ja emättimen aukon ompelamisen sekä klitoriksen ympärillä olevan esinahan poistamisen. Vahingolla tarkoitetaan

51 Ks. Lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (LOV-2009-06-19-74) ja hallituksen esitys [Ot.prp.nr.22](#) (2008–2009)

52 Ks. Lov om kommunale helse- og omsorgstjenester m.m. (LOV-2011-06-24-30) ja hallituksen esitys [Prop.91 L](#) (2010–2011)

samaa kuin muualla rikoslain 25 luvussa. Esitöissä todetaan kuitenkin, ettei pieni pisto klitorikseen täytä sukuelinten silpomisen määritelmää. Näitä tekoja voidaan kuitenkin arvioida rikoslain muiden säännösten mukaan (kroppskrenkelse). Sukuelinten silpomisen toistamisella tarkoitetaan esimerkiksi tilanteita, joissa nainen on silvottu ja ommeltu, jonka jälkeen ompeleminen toistetaan myöhemmin uudelleen.⁵³

Silpomista koskevan rikoslain 284 §:n kumotun 3 momentin mukaan ammatinharjoittaja sekä lastentarhan, lastensuojelun, sosiaalipalvelujen, terveydenhuollon, koulun, koulun vapaa-ajan järjestön tai uskontokunnan työntekijä, joka laiminlöi ilmoittaa sukuelinten silpomisesta tai muulla tavalla laiminlöi yrittää estää sukuelinten silpomisen, tuomittiin sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi. Sama koski myös uskontokunnan edustajia ja uskonnollisia johtajia. Ehkäisyvelvollisuus koski myös vaitiolovelvollisuuden piirissä olevia asioita. Laiminlyönti ei ollut rangaistavaa, jos silpomisrikosta ei saatettu loppuun tai rangaistavan yrityksen asteelle.

Nykyisin silpomisen estämisen laiminlyönti on rangaistavaa rikoslain 196 §:n nojalla. Pykälän mukaan sakolla tai enintään yhden vuoden vankeudella rangaistaan sitä, joka laiminlyö ilmoittaa tai muulla tavoin laiminlyö yrittää estää rikoksen tai rikoksen seurauksen hetkellä, jolloin tämä oli mahdollista, ja vaikuttaa varmalta tai varsin todennäköiseltä, että rikos on tekeillä tai tultaisiin tekemään. Estämisvelvollisuus on voimassa luottamuksellisuusvelvollisuudesta riippumatta ja koskee tiettyjä säännöksessä tarkoitettuja rikoksia, kuten 284 §:n mukaista sukuelinten silpomista.

Silpomista koskevan rikoslain 284 §:n 3 momentin kumoamista koskevassa hallituksen esityksessä Prop. 66 L (2019 –2020) tuodaan esiin, että sellaisten säännösten, joissa kriminalisoidaan rikoksen estämistä koskevan velvollisuuden laiminlyönti, kokoamisella yhteen rikoslain säännökseen on tiettyjä lakitekniisiä ja pedagogisia etuja.⁵⁴ Tärkeänä pidettiin sitä, että estämisvelvollisuus koskisi kaikkia henkilöitä, ei vain määrättyjä ammattiryhmiä. Rikoslain 196 §:ään perustuva sääntely koskee siten myös perheenjäseniä. Rikoslain 196 §:n 3 momenttiin sisältyy kuitenkin rajoitussäännös, jonka mukaan estämisvelvollisuuden rikkomisesta ei rangaista muun muassa, kun velvollisuutta ei voitu täyttää ilman, että henkilö saattaisi itsensä tai lähimmäisensä syytteen alaiseksi.

53 Ot.prp.nr.22 (2008–2009), s. 201 ja 435. <https://www.regjeringen.no/contentassets/10118c83df37474e9c61e86765c7af98/no/pdfs/otp200820090022000dddpdfs.pdf>

54 Prop. 66 L (2019 –2020). Endringer i straffeloven mv. (avvergingsplikt, utenomrettslig tvangsekteskap, diskrimineringsvern, skyting mot politiet mv.) <https://www.regjeringen.no/contentassets/ebc345549f9f441e9dcee7a91fb214dc/no/pdfs/prp201920200066000dddpdfs.pdf>, s. 30.

Norjassa ei ole erillistä säännöstä, jossa mainittaisiin tytön kehottaminen, pakottaminen tai järjestäminen alistumaan sukuelinten silpomiseen. Osallisuus silpomisrikokseen on rangaistavaa Norjan rikosoikeuden yleisten oppien mukaan.

Sekä perusmuotoisen että törkeän silpomisrikoksen yritys on rangaistava, koska Norjan rikoslain 3 luvun 16 §:n mukaan yritys on rangaistava, jos teosta saattaa seurata yli vuosi vankeutta. Lisäksi osallisuus rikokseen on rangaistavaa rikoslain 3 luvun 15 §:n mukaan.

Työryhmän tiedossa ei ole, että Norjassa olisi annettu tuomioita sukuelinten silpomisesta.

4.2.2.2 Ulkomailta tapahtuvat teot

Norjan rikoslain 1 luvun 5 §:n 1 momentin 5 kohdan mukaan sukuelinten silpomisen osalta ei edellytetä kaksoisrangaistavuutta, jos tekijä on Norjan kansalainen, hänellä on vakiintunut asuinpaikka Norjassa tai Norjassa rekisteröidyn yrityksen puolesta. Saman pykälän 5 momentin mukaan myös muita tekijöitä voidaan rangaista, mikäli teon enimmäisrangaistus on kuusi vuotta vankeutta tai enemmän ja teko kohdistuu henkilöön, joka on Norjan kansalainen tai jolla on pysyvä asuinpaikka Norjassa.

4.2.2.3 Sääntely poikien ympärileikkauksesta

Norjassa on erillislaki poikien rituaalisesta ympärileikkauksesta (lov om rituell omskjæring av gutter, LOV-2014-06-20-40), joka tuli voimaan vuonna 2015.⁵⁵ Lain 1 §:n mukaan lain tarkoituksena on säädellä, miten rituaalinen ympärileikkaus voidaan toteuttaa oikeutetulla tavalla. Lain 2 §:n mukaan rituaalisella ympärileikkauksella tarkoitetaan kirurgista toimenpidettä, jolla peniksen ympärillä oleva esinahka poistetaan osittain tai kokonaan, ja sen tavoite on ainoastaan uskonnollisesti perusteltu.

Lain 5-7 §:ssä säädetään muun muassa vaaditusta toimenpiteen tekijän pätevydestä ja siitä, että teon aikana sekä ennen ja jälkeen tekoa tulee käyttää kivunlievitystä. Lain 8 §:n mukaan leikkaus voidaan suorittaa vain lapsen huoltajan suostumuksella. Pojan omalle mielipiteelle tulee myös antaa painoarvoa lapsen iän ja kypsyyden mukaan eikä leikkausta saada suorittaa pojan tahdon vastaisesti.

⁵⁵ Lov om rituell omskjæring av gutter (LOV-2014-06-20-40) <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2014-06-20-40?q=Lov%20om%20rituell%20omskj%C3%A6ring%20av> & hallituksen esitys Prop. 70 L (2013–2014) <https://www.regjeringen.no/contentassets/fe03e255bc924fc-68123fdb9824af630/no/pdfs/prp201320140070000dddpdfs.pdf>

Lain 9 §:n rangaistussäännöksen mukaan lääkäri, joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta suorittaa ympärileikkauksen vastoin lain 5-8 §:iä (pätevyysvaatimukset, kivunlievitys tiedotus ja suostumus) tai säännöksiä, jotka on annettu lain 3 §:n nojalla, tuomitaan sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi kuukaudeksi. Se, joka olematta lääkäri rikkoo tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta lain 5-8 §:iä tai säännöksiä, tai säännöksiä, jotka on annettu lain 3 §:n nojalla, tuomitaan sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

4.2.3 Tanska

4.2.3.1 Sukuelinten silpomisen sääntely

Tanskan rikoslaisissa (Lovbekendtgørelse nr 1851 af 20/09/2021, straffeloven)⁵⁶ on erilliskriminalisointi sukuelinten silpomisesta (kønslæstelse) lain 245 a §:ssä. Törkeästä tekemuodosta säädetään rikoslain 246 §:ssä. Sukuelinten silpominen otettiin rikoslakiin vuonna 2003⁵⁷.

Tanskan rikoslain 245 a §:n mukaan se, joka väkivallalla (legemsangreb) ilman suostumusta tai suostumuksen kanssa leikkaa tai muulla tavoin poistaa naisen uloisimmat sukuelimet kokonaan tai osittain, tuomitaan vankeuteen enintään kuudeksi vuodeksi. Tunnusmerkistössä käytetty käsite "legemsangreb" on vaikeasti käännettävissä suomeksi, mutta ilmaisu tarkoittaa väkivaltaa rikosoikeudellisessa merkityksessä, jolloin sanan suomenkielinen merkityssisältö on jotakuinkin väkivallanteko tai pahoinpitely.⁵⁸ Esitöiden mukaan säännös kattaa kaikki toimenpiteet, joilla poistetaan osia naisten ulkoisista sukuelimistä kulttuurin tai perinteen johdosta. Ulkoisilla sukuelimillä tarkoitetaan klitorista ja sen ympärillä olevaa esinahkaa sekä ulompia ja sisempiä häpyhuulia. Lain sanamuoto ei pidä sisälään emättimen aukon ompelamista, mutta se on kuitenkin teon kvalifiointiperuste. Uudelleenompelemista esimerkiksi synnytyksen jälkeen ei pidetä säännöksen tarkoittamalla tavalla sukuelinten silpomisena. Säännös ei kata lääketieteellisesti perusteltuja toimenpiteitä, joista esimerkkinä mainitaan myös sukupuolenvaihdos.⁵⁹

56 Lovbekendtgørelse nr 1851 af 20/09/2021 straffeloven <https://www.retsinformation.dk/eli/Lta/2021/1851>

57 Lov om ændring af straffeloven og udlændingeloven (LOV nr 386 af 28/05/2003) <https://www.retsinformation.dk/eli/Lta/2003/386>

58 Ks. lyhyt artikkeli käsitteestä "legemsangreb" <https://denstoredanske.lex.dk/legemsangreb>

59 Forslag til Lov om ændring af straffeloven og udlændingeloven (2002/1 LSF 183), luku 3.1 & Bemærkninger til lovforslagets enkelte bestemmelser. <https://www.retsinformation.dk/eli/ft/200212L00183>

Lain 246 §:n mukaan, jos teko on luonteeltaan törkeä tai siitä on aiheutunut vakava vahinko tai sen seurauksena on ollut kuolema, ja tämän vuoksi olosuhteet ovat erityisen raskauttavat, rangaistus voi olla vankeutta enintään 10 vuotta.

Yritys tekoihin on rangaistava rikoslain 21 §:n nojalla ja osallisuus rikoslain 23 §:n nojalla. Tanskan rikoslaissa ei suoraan säädetä tytön kehottamisesta, pakottamisesta tai järjestämisestä alistumaan sukuelinten silpomiseen. Tanskan raportissa GREVIO:lle todetaan, että tekijän avustamista tarkastellaan osallisuutena rikokseen.⁶⁰ GREVIO on julkaissut Tanskaa koskevan arvion 24.11.2017.⁶¹ Sukuelinten silpomista koskevaan sääntelyyn ei oteta kantaa raportissa, mutta GREVIO kehottaa Tanskaa tekemään tutkimusta muun muassa sukuelinten silpomisesta.⁶²

Tanskan rikoslain 94 §:n 1 ja 4 momentin mukaan 245 a §:n mukaisen sukuelinten silpomisen ja 260 §:n mukaisen törkeän sukuelinten silpomisen vanhentumisajan laskeminen alkaa uhrin täytettyä 21 vuotta, jos tämä oli tekoikaan alle 18-vuotias.

Tanskassa sukuelinten silpomisesta on annettu kaksi tuomiota vuosina 2008 ja 2017. Molemmissa tapauksissa tyttö oli joutunut silpomisen kohteeksi ulkomailla. Vuonna 2008 tuomittiin äiti kahdeksi vuodeksi vankeuteen. Isää ei tuomittu, koska toimenpide oli oletettavasti tehty hänen tietämättään. Vuonna 2017 tytön molemmat vanhemmat tuomittiin yhdeksän kuukauden vankeuteen. Korkein oikeus kuitenkin puolitti alkuperäisen tuomion pituuden, sillä toimenpiteellä ei ollut osoitettu olevan vaikutuksia tytön elämään, kuten seksuaaliterveyteen.

4.2.3.2 Ulkomailla tapahtuvat teot

Tanskan rikoslain 7 a §:n 2 momentin 5 kohdan mukaan kaksoisrangaistavuutta ei edellytetä ulkomailla tapahtuvan sukuelinten silpomisen osalta, jos uhrilla on tekohetkellä Tanskan kansalaisuus tai pysyvä asuinpaikka Tanskassa tai hän oleskelee pysyvästi Tanskassa.

60 Tanskan raportti GREVIO:lle (2017), s. 40. Ks. myös s. 41-43 yleisistä opeista englanniksi. <https://rm.coe.int/16806dd217>

61 GREVIO Baseline Evaluation Report Denmark (2017) <https://rm.coe.int/grevio-first-baseline-report-on-denmark/16807688ae>. Tanskan hallituksen vastaus : <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/denmark>.

62 GREVIO Baseline Evaluation Report Denmark (2017), s. 24. <https://rm.coe.int/grevio-first-baseline-report-on-denmark/16807688ae>

Esitöissä täsmennetään, että yritys ja osallisuus tulevat kyseeseen myös tilanteessa, jossa henkilö myötävaikuttaa kotimaassa teon tekemiseen ulkomailla, jossa teko ei ole rangaistava.⁶³

4.2.3.3 Sääntely poikien ympärileikkauksesta

Vertailussa ei löydetty tanskalaista lainsäädäntöä, joka koski poikien ympärileikkausta, vaan asiaa tulee arvioida muiden rikoslain ja terveydenhoitoa koskevien säännösten valossa. Käytännössä ympärileikkauksia tehdään Tanskassa vanhempien tai lapsen itsensä suostumuksella.

Keväällä 2018 Tanskassa laitettiin vireille kansalaisaloite 18 vuoden ikäraja terveiden lasten ympärileikkauksessa.⁶⁴ Kansalaisaloitteen tarkoitus oli saada käyttöön 18 vuoden ikäraja kaikille ympärileikkauksille, jotka eivät ole terveydellisistä syistä välttämättömiä. Aloite oli sukupuolineutraali, joten kiello olisi koskenut sekä pojille että tytöille tehtyjä ympärileikkauksia. Kansalaisaloite saavutti vaaditun 50 000 allekirjoituksen määrän kesäkuussa 2018, mutta se hylättiin kansankäräjillä toukokuussa 2021.

4.2.4 Islanti

4.2.4.1 Sukuelinten silpomisen sääntely

Islannin rikoslain (Almenn hegningarlög, 19/1940) 218 a §:ssä on erillinen säännös sukuelinten silpomisesta, joka tuli voimaan vuonna 2005.⁶⁵ Säännöksen mukaan se, joka pahoinpitelyllä aiheuttaa ruumiinvamman tai vahinkoa tytön tai naisen terveydelle poistamalla hänen sukuelimensä kokonaan tai osittain, tuomitaan vankeuteen enintään kuudeksi vuodeksi. Jos pahoinpitely johtaa vakavaan ruumiinvammaan tai vahinkoon terveydelle, kuolemaan taikka, jos tekotapaa on pidettävä erityisen moitittavana, vankeutta voidaan tuomita enintään 16 vuotta. Greviolle toimitetussa Islannin raportissa todetaan myös, että säännöstä sovelletaan myös tilanteessa, jossa henkilöllä on naisen sukuelimet, mutta tämä on muuttanut rekisteröidyn sukupuolensa.⁶⁶

63 Forslag til Lov om ændring af straffeloven og udlændingeloven (2002/1 LSF 183), Bemærkninger til lovforslagets enkelte bestemmelser Til nr. 1 (straffelovens § 7, stk. 3). <https://www.retsinformation.dk/eli/ft/200212L00183>

64 <https://www.borgerforslag.dk/se-og-stoet-forslag/?Id=FT-00124>

65 Ks. Lög um breytingar á almennum hegningarlögum, nr. 19/1940, með síðari breytingum 11.5.2005 <https://www.althingi.is/altext/stjt/2005.083.html>

66 <https://rm.coe.int/grevio-inf-2021-9-state-report-iceland/1680a3b9e2>

Islannin rikoslaisissa ei suoraan säädetä tytön kehottamisesta, pakottamisesta tai järjestämisestä alistumaan sukuelinten silpomiseen. Lain esitöiden mukaan sukuelinten silpomisen yritys ja osallisuus sukuelinten silpomiseen on rangaistavaa rikoslain III luvun sääntöjen mukaisesti.⁶⁷

4.2.4.2 Ulkomailla tapahtuvat teot

Islannin rikoslain 5 §:n 3 momentin mukaan kaksoisrangaistavuuden vaatimus ei koske ulkomailla tehtyä sukuelinten silpomista, jos tekijä on Islannin kansalainen tai hänellä on pysyvä kotipaikka Islannissa.⁶⁸ Vertailussa ei löytynyt kannanottoa kotimaassa olevan avunantajan tai yllyttäjän vastuuseen, jos teko tehdään ulkomailla.

4.2.4.3 Sääntely poikien ympärileikkauksesta

Islannissa annettiin vuonna 2018 hallituksen esitys poikien ympärileikkauksen kieltämisestä. Lain tarkoituksena oli muuttaa nykyinen rikoslain 218 a § sukupuolineutraaliin muotoon vaihtamalla sanan ”tyttö” sijaan ”lapsi”, jolloin silpomissäännös kattaisi myös poikien ympärileikkauksen. Lakiehdotus ei kuitenkaan mennyt läpi Islannin parlamentissa (Alþingi).

4.2.5 Saksa

4.2.5.1 Sukuelinten silpomisen sääntely

Saksan rikoslaisissa (Strafgesetzbuch [StGB], 15.05.1871, muutoksin 3.3.2020 saakka, BGBI. I S. 3322) on erillinen säännös sukuelinten silpomisesta 226 a §:ssä, joka otettiin rikoslakiin vuonna 2013⁶⁹. Säännöksen mukaan se, joka silpoo naisen uloisimmat sukuelimet, tuomitaan vankeuteen vähintään yhdeksi vuodeksi. Vähemmän vakavissa tapauksissa rangaistus on vankeutta kuudesta kuukaudesta viiteen vuoteen.

67 Frumvarp til laga um bann við umskurði á kynfærum kvenna, 1 gr. <https://www.althingi.is/altext/128/s/1155.html>

68 Islannin rikoslaki englanniksi (2018) <https://www.government.is/lisalib/getfile.aspx?itemid=dd8240cc-c8d5-11e9-9449-005056bc530c>

69 Ks. Siebenundvierzigstes Gesetz zur Änderung des Strafgesetzbuches – Strafbarkeit der Verstümmelung weiblicher Genitalien vom 24.09.2013 (BGBl. I, 3671) https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav#__bgbl__%2F%2F%5B%40attr_id%3D%27bgbl113s3671.pdf%27%5D__1595832977996

Lain esitöissä viitataan sukuelinten silpomisen osalta WHO:n laajaan määritelmään, eikä tunnusmerkistön täyttymisen näkökulmasta ole merkitystä sillä, millä tapaa sukuelinten silpominen on toteutettu. Silpomissäännös koskee ulkoisia sukuelimiä ja siten säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle jäävät sisäiset elimet, kuten munasarjat ja kohtu, joihin ei ole tapana kajota uskonnollisesta syystä tai perinteen johdosta. Tunnusmerkistön mukaisella silpomisella tarkoitetaan negatiivisten muutosten tekemistä, eivätkä siten intiimilävistyksiset tai kauneuskirurgiset toimenpiteet ole rangaistavia. Esitöiden mukaan suostumuksesta ei ole tarvetta säättää erikseen, sillä suostumusta pidetään tehottomana, jos se on hyvän tavan vastainen.⁷⁰ Saksan rikoslaisissa ei suoraan säädetä tytön kehottamisesta, pakottamisesta tai järjestämisestä alistumaan sukuelinten silpomiseen.

Saksan rikoslain 227 §:ssä on säädetty erikseen rangaistavaksi kuoleman aiheuttaminen ruumiinvamman aiheuttamisen kautta. Säännöksen mukaisesti rangaistaan sitä, joka tietyissä rikoslain säännöksissä (ml. 226 a §) tarkoitetun ruumiinvamman aiheuttamisen kautta aiheuttaa loukkaantuneen henkilön kuoleman. Rangaistus on vankeutta vähintään kolme vuotta tai vähemmän vakavissa tapauksissa yhdestä vuodesta kymmeneen vuotta.

Työryhmän tiedossa ei ole Saksassa annettuja tuomioita sukuelinten silpomisesta.

4.2.5.2 Ulkomailla tapahtuvat teot

Saksan rikoslain 1 luvun 5 §:n 9 a kohdan b alakohdan mukaan kaksoisrangaistavuutta ei edellytetä sukuelinten silpomisen (226 a §) osalta, jos tekijä on Saksan kansalainen teko-
hetkellä tai jos teko kohdistetaan henkilöön, jonka kotipaikka on Saksassa.⁷¹

70 Gesetzentwurf – Strafbarkeit der Verstümmelung weiblicher Genitalien 4.6.2013 (17/13707), s. 6. <http://dipbt.bundestag.de/dip21/btd/17/137/1713707.pdf> & ks. myös Deutscher Bundestag 2018 <https://www.bundestag.de/resource/blob/546718/cac43661680abd6dbc19b8d7b33ebbf7/WD-7-020-18-pdf-data.pdf>

71 Ks. myös Deutscher Bundestag (2020) <https://www.bundestag.de/resource/blob/691782/57ce9c6b257d6d00ba46af2858b6e9ad/WD-7-032-20-pdf-data.pdf>

4.2.5.3 Sääntely poikien ympärileikkauksesta

Saksan siviililakikirjan (Bürgerliches Gesetzbuch [BGB], 2.1.2002, muutoksiin 12.6.2020 saakka, BGBL I S. 1245) 1631 d §:ssä säädetään poikien ympärileikkauksesta. Säännös otettiin siviililakikirjaan vuonna 2012 sen jälkeen, kun saksalainen tuomioistuin oli katsonut pojalle tehdyn ympärileikkauksen olevan rangaistavaa pahoinpitelynä.⁷²

Säännöksen mukaan huoltajan luvalla on oikeus tehdä poikalapsen ympärileikkaus, joka ei ole lääketieteellisesti tarpeen, jos ympärileikkaus suoritetaan lääketieteen sääntöjen mukaan. Tämä ei koske tilannetta, jossa ympärileikkaus vaarantaa lapsen edun. Kuuden kuukauden kuluessa syntymästä, myös uskonnollisen yhdyskunnan osoittamat henkilöt voivat suorittaa ympärileikkauksen 1 momentin sääntöjen mukaan, jos he ovat tehtävään erikseen koulutettuja ja ovat verrattain kykeneviä suorittamaan toimenpiteen. Vertailussa ei havaittu säännöksen rikkomiselle suoraa rangaistusuhkaa, mutta näihin tilanteisiin voivat soveltua rikoslakikirjan yleiset tunnusmerkistöt.

4.2.6 Italia

4.2.6.1 Sukuelinten silpomisen sääntely

Italiassa on ollut vuodesta 2006 erillinen säännös sukuelinten silvonnasta rikoslain (Codice Penale, dalla L. 19 luglio 2019, n. 69)⁷³ 2 osan 5 luvun 583-bis artiklassa ja terveydenhuollon ammattilaisen lisärangaistuksesta 583-ter artiklassa.⁷⁴ Rikoslain 583-bis artikla kattaa kaiken naisten silpomisen ja sukuelinten vahingoittamisen, jolla ei ole hoidollista tarkoitusta. Rangaistus on vankeutta neljästä vuodesta kahteentoista vuoteen. Sukuelinten silvonnalla tarkoitetaan klitoriksen poistamista, häpyhuulien leikkaamista ja infibulaatiota sekä kaikkia muita käytäntöjä, jotka aiheuttavat samat vaikutukset.

Säännöksen mukaan tuomitaan 3-7 vuotta vankeutta myös sille, joka aiheuttaa muuta vahinkoa naisen sukuelimelle tarkoituksenaan vahingoittaa seksuaalisia toimintoja, ja saataen aikaan fyysisen tai henkisen sairauden. Rangaistusta korotetaan kolmanneksella, jos uhri on alaikäinen tai jos rikos on tehty taloudellisessa hyötymistarkoituksessa.

72 Gesetz über den Umfang der Personensorge bei einer Beschneidung des männlichen Kindes 20.12.2012 https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav#__bgbl__%2F%2F%5B%40attr_id%3D%27bgbl112s2749.pdf%27%5D__1595844055760 ja hallituksen esitys (17/11295) <https://dip21.bundestag.de/dip21/btd/17/112/1711295.pdf> sekä Landgericht Köln, 151 Ns 169/11.

73 Codice Penale, Libro II, Titolo XII <https://www.altalex.com/documents/news/2014/10/28/dei-delitti-contro-la-persona>

74 Legge, 09/01/2006 n° 7 <https://www.altalex.com/documents/leggi/2006/03/31/infibulazione-norme-sul-divieto-delle-pratiche-di-mutilazione-genitale-femminile>.

Säännöksen mukaan kaksoisrangaistavuutta ei edellytetä, jos teko tehdään ulkomailla ja tekijä on Italian kansalainen tai hän oleskelee pysyvästi Italiassa taikka uhri on Italian kansalainen tai oleskelee pysyvästi Italiassa. Italian rikoslaisissa ei suoraan säädetä tytön kehottamisesta, pakottamisesta tai järjestämisestä alistumaan sukuelinten silpomiseen. Italian vastauksessa GREVIO:lle todetaan kuitenkin, että rikoslain avunantoa sääntelevä 378 artikla ja yritystä sääntelevä 56 artikla soveltuvat sukuelinten silpomiseen.⁷⁵ GREVIO on julkaissut raportin Italiaa koskevan raporttinsa 13.1.2020. GREVIO totesi raportissaan, että Italian tulisi huomioida lainsäädännössä paremmin Istanbulin sopimuksen 38 artiklan b ja c kohtien mukainen menettely eli kehottaminen, pakottaminen tai järjestäminen alistumaan sukuelinten silvonnalle.⁷⁶

Italiassa on annettu sukuelinten silpomisesta yhteensä kolme tuomiota vuosina 2018, 2010 ja 2006. Tuomiot ovat koskeneet kahta tapausta. Vuoden 2006 tytön vanhempia koskenut tuomio kumottiin valitustuomioistuimessa vuonna 2010, koska vanhemmilla ei katsottu olleen tarkoitusta vahingoittaa lapsen seksuaalisia toimintoja.

4.2.7 Ulkomaiden lainsäädännön arviointi

Kuten 3.1 kappaleessa ja yllä on tuotu esiin, ei eri maiden kansallisista lainsäädännöistä ole löydettävissä selkeää yhtenäistä tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen määritelmää. GREVIO ei ole huomauttanut lähtökohtaisista ongelmista käsiteltyjen maiden lainsäädännössä, vaikka maiden lainsäädäntöjen kattavuudessa ja silpomisen legaalimääritelmässä on eroja (Istanbulin sopimuksen silpomisen määritelmää on käsitelty tarkemmin kappaleessa 3.6.1). Esimerkiksi Italian lainsäädäntömallissa vakavaa lievemmän vahingoittamisen ehtona on haitan aiheuttamisen tarkoitus ja näin ollen kulttuurisesta tai uskonnollisesta syystä tehty vakavaa lievempi tytön sukuelimen vahingoittaminen ei siten ollut rangaistavaa tapauksessa, jossa tällaista tarkoitusta ei voitu näyttää toteen.

Pohjoismaiden lainsäädännössä on huomattavia eroja silpomisen määrittelyn kesken ja osaan säännöksistä voidaan mahdollisesti arvioida liittyvän tulkinnanvaraisuutta. Esimerkiksi Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa lain sanamuodon mukaan naisen suostumus ei voi poistaa teon rangaistavuutta, joskin Ruotsissa lain esitöissä mainitaan, että lievissä tapauksissa suostumus voisikin poistaa rangaistavuuden. Myös Saksassa suostumus on

⁷⁵ Italian vastaus GREVIO:lle (2018) s. 101. <https://rm.coe.int/grevio-state-report-italy/16808e8133>

⁷⁶ GREVIO Baseline Evaluation Report Italy (2020), s. 64. <https://rm.coe.int/grevio-report-italy-first-baseline-evaluation/168099724e>. Lisää tietoa <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/italy>.

lain esitöissä rajattu oikeuttamisperusteiden ulkopuolelle. Kaikissa mainituissa maissa kuitenkin harjoitetaan avoimesti naisten sukuelinten osien poistoa kosmeettisena genitaalikirurgiana.

Ruotsissa kosmeettista kirurgiaa koskevan lain esitöissä mainitaan, että lääkärin tulisi henkilön suostumuksen sijaan tieteseen ja koeteltuun kokemukseen perustuen pystyä määrittelemään, milloin kyse on kielletystä sukuelimen silpomisesta. Esitöistä ei tarkemmin käy ilmi, millaisiin tekijöihin mainittu kokemus voisi perustua ja esiin voi nousta kysymys, saatetaanko käytännössä arviota tehdä yhdenvertaisuuden kannalta ongelmallisiin seikkoihin, kuten ihonväriin tai etnisyyteen, vedoten.

Saksassa taas sukuelinten silpomiseksi on lain esitöiden mukaan määritelty negatiivisten muutosten tekemistä, eivätkä siten intiimilävistyksen tai kauneuskirurgiset toimenpiteet ole rangaistavia. Lain esitöistä ei selviä tarkemmin, millä perusteilla muutosten negatiivisuutta tulisi arvioida ja onko edellytyksenä teon negatiivinen vaikutus esimerkiksi sukuelimen toimintaan vai voidaanko pelkkä sukuelimen ulkonäön muuttaminen katsoa negatiiviseksi muutokseksi.

Huomattavaa on, että kaikissa käsitellyissä maissa silpomista koskee erillissäännös, joka on sukupuolispesifi ja koskee vain tyttöjä ja naisia. Poikien ympärileikkausta ei sen sijaan ole kielletty yhdessäkään maassa, joskin lakiehdotuksia tai teot kieltävää oikeuskäytäntöä on jonkin verran. Islannissa laissa on määritelty, että säännöksiä sovelletaan myös tapauksissa, joissa henkilöllä on naisen sukuelimet, mutta tämä on muuttanut rekisteröidyn sukupuolensa.

Mitään selkeää kansainvälisesti yhtenäistä sääntelymallia ja sukuelinten silpomisen legaalimääritelmää ei ole vertailumaissa löydettävissä. Mitään yllä mainituista lainsäädäntömallista ei voida myöskään sellaisenaan pitää Suomen rikosoikeusjärjestelmän kannalta ongelmattomana.

Ensinnäkin loukatun suostumusta koskevalla opilla on Suomessa vahva ja vakiintunut asema. Sukuelimen vakavaa lievemmän vahingoittamisen säätämistä rangaistavaksi teon kohteen suostumuksesta huolimatta ei voida pitää perusteltuna, ottaen huomioon myös, ettei kosmeettista sukuelinkirurgiaa ole tiettävästi käytännössä pidetty rangaistavana missään Euroopan maassa.

Toisaalta oikeuskäytäntöä koskien erityisesti tyttöjen ja naisten silpomisenlievempiä muotoja on vertailumaissa hyvin vähän, joten varmoja johtopäätöksiä siitä, miten yllä esitetyjen maiden oikeuskäytännössä suhtauduttaisiin esimerkiksi tytölle tehtyyn lievään sukuelimen vahingoittamisen muotoon ja nousisiko lain soveltamisessa esiin ongelmia esimerkiksi yhdenvertaisuuden kannalta, ei voida tehdä. Oikeuskäytännön vähäisyyden

vuoksi onkin vaikeaa arvioida, miten esimerkiksi muissa Pohjoismaissa käsiteltäisiin oikeuskäytännössä tapausta, joka koskisi tytön vakavaa lievempää silpomisen muotoja ja onko mahdolliset yhdenvertaisuutta tai laillisuusperiaatetta koskevat kysymykset ratkaistu käsiteltyjen maiden lainsäädännössä kestäväällä tavalla. On myös huomattava, että mikään esitellyistä malleista ei vaikuta ottavan täysimääräisesti huomioon trans- ja intersukupuolisten henkilöiden asemaa ja tähän liittyviä kysymyksiä. Näitä kysymyksiä on käsitelty tarkemmin kappaleessa 4.3 alla.

4.3 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset

Tässä kappaleessa on käsitelty erilaisia työryhmän työn aikana esiin nostettuja sääntelymalleja, joilla tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen rangaistavuutta rikoslaisissa voitaisiin pyrkiä selkeyttämään. Osa sääntelymalleista on nykyisten pahoinpitelysäännösten tapaan sukupuolineutraaleja, joten ne koskisivat myös miesten ja poikien sukuelinten vahingoittamista.

Kuten johdannossa on tuotu esiin, työryhmä ei päätenyt kannattamaan mitään alla esitetystä vaihtoehdoista. Työryhmä ei näin ollen ole myöskään käsitellyt tarkemmin esimerkiksi rangaistustasoja tai säännöksen sijoitusta koskevia kysymyksiä. Rikoslaisissa sekä muissa laeissa on säännöksiä, jotka sisältävät viittauksia tekoihin, jotka voisivat tulla eritetyjen mallivaihtoehtojen soveltamisalaa. Viittauksia sisältyy rikoslain 1 luvun 11 §:ään, 2 c luvun 11 §:ään, 15 luvun 10 §:ään sekä 21 luvun 6 a §:ään. Lisäksi viittauksia sisältyy rikosrekisterilain muuttamisesta annetun lain (770/1993) 6 §:ään, vankeuslain (767/2005) 4 § ja 5 §:iin, poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain (841/2006) 16 luvun 2 §:ään, esitutkintalain (805/2011) 4 luvun 19 §:ään, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (436/2013) 2 luvun 1 a §:ään, sekä liikenteen palveluista annetun lain (320/2017) 25 §:ään. Myöskään näiden lakien mahdollisia muutostarpeita ei ole mietinnössä tarkemmin käsitelty.

4.3.1 Vaihtoehto 1 A: Sukupuolineutraali säännös, joka kattaisi kaikki sukuelintä vähäistä vakavammin vahingoittavat teot

Yksi työryhmän käsittelemä sääntelyvaihtoehto on säännös, joka koskisi kaikkia vähäistä vakavampia sukuelimen vahingoittamisen muotoja. Kyseisen sääntelymallin mukaisesti vähäinen sukuelimen vahingoittaminen olisi edelleen rangaistavaa nykyisten pahoinpitelysäännösten nojalla. Mallin mukainen säännös olisi myös sukupuolineutraali, joten se koskisi kaikkia sukupuolia ja vastaisi siten nykyistä oikeustilaa.

Vaikka kyseisen vaihtoehdon mukaisessa säännöksessä säädettäisiin lähtökohtaisesti rangaistavaksi kaikki sukuelinten vähäistä vakavampi vahingoittaminen, voisi vakavaa vahingoittamista lievemmissä tapauksissa teon oikeuttaa aikuisten kohdalla suostumus ja lasten kohdalla lapsen etu. Myös näiltä osin säännös siis vastaisi lähtökohtaisesti nykyistä oikeustilaa (rangaistavuuden nykytilaa on käsitelty yllä kappaleessa 3). Säännöksellä kuitenkin voitaisiin selkeyttää erityisesti lapsille tehtävien toimenpiteiden edellytyksiä siten, että säännöksen perusteluissa lapsen edun käsitettä täsmennettäisiin nykyisestä. Käytännössä esimerkiksi juutalaisen perheen poikalapselle tehty ympärileikkaus voisi siten kyseisen vaihtoehdon mukaan edelleen olla rangaistavuuden ulkopuolella. Toisaalta olisi epätodennäköistä, että tytön voitaisiin Suomessa katsoa saavan toimenpiteestä sellaista hyötyä, että tämän sukuelimen vahingoittaminen olisi oikeutettua lapsen edun käsitteen perusteella.

Esimerkki säännösmuotoilusta:

X §

Sukuelinten silpominen

Joka toimenpiteellä vahingoittaa muutoin kuin vähäisesti toisen ulkoista sukuelintä, on tuomittava *sukuelinten silpomisesta* (...)

Yritys on rangaistava.

4.3.1.1 Säännöksen perustelut

Vähäistä vakavampi vahingoittaminen

Säännöksen soveltaminen edellyttäisi ensinnäkin sukuelimen vahingoittamista. Sukuelimen vahingoittamisena voitaisiin pitää esimerkiksi vamman, kuten arven tai muun muutoksen, aiheuttamista sukuelimeen tai sukuelimen osan poistoa. Pelkkää kivun aiheuttamista esimerkiksi hankaamalla, nipistämällä, polttamalla tai jäädyttämällä ei siten katsottaisi säännöksessä tarkoitetuksi vahingoittamiseksi, ellei teko tosiasiallisesti myös aiheuttaisi sukuelimeen vammaa. Nämä säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle jäävät teot tulisivat arvioitavaksi yleisten pahoinpitelyä koskevien säännösten mukaan. Mainittujen säännösten mukaan arvioitaisiin lähtökohtaisesti myös sukuelimiin vaikuttavien sairauksien aiheuttaminen, sillä nämä vahingoittavat yleisesti ihmisen kokonaisvaltaista terveyttä laajemmin. Yleisten pahoinpitelyä koskevien säännösten mukaisesti voitaisiin arvioida myös säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle jääviä tekoja, joista aiheutuisi terveydelle lähinnä psyykkistä vahinkoa.

Sukuelimen vahingoittaminen voi lähtökohtaisesti sisältää vakavuudeltaan ja kestoltaan hyvin vaihtelevia tekoja, kuten esimerkiksi ihon arpeuttamista, kudoksen poistoa tai mustelman tai ruhjeen aiheuttamisen. Vahingon suuruutta arvioitaessa olisi otettava huomioon haitan kesto ja sen vaikutukset sukuelimen toimintaan. Teon aiheuttama haitta voi kohdistua esimerkiksi virtsaamiseen, menstruaatioon, sukupuolielämään, seksuaaliseen nautintoon tai lasten hankintaan ja synnytykseen. Arvioitaessa vahingon vakavuutta tulisi huomioon ottaa sukuelimen yksilölliset ominaisuudet. Erityisesti naisten osalta ulkoisten sukuelinten muoto ja koko voivat vaihdella olennaisesti, joten aiheutetun vahingon arviointi olisi tehtävä tapauskohtaisesti. Pieniä lapsia koskevissa tapauksissa vahingon todellinen vaikutus saattaa ilmetä vasta myöhemmällä iällä.

Sukuelimen vahingoittamista tulisi myös arvioida objektiivisin kriteerein. Sukuelimet ja esimerkiksi seksuaalisuus ja kehonkuva ovat hyvin yksilöllisiä, ja teon aiheuttaman haitan kokemus voi siten vaihdella suurestikin. Säännöksen soveltaminen ei siten edellyttäisi, että teon kohde tai tekijä itse mieltäisi tai kokisi teosta aiheutuvan haittaa sukuelimen toiminnalle. Rangaistavuuden voisi sen sijaan poistaa teon kohteen suostumus, jota on arvioitu jäljempänä.

Säännöksen soveltamisala koskisi vähäistä vakavamman vahingon aiheuttamista. Säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle jäisivät teot, joiden voidaan katsoa vahingoittavan sukuelimiä vain vähäisesti. Näistä teoista voidaan katsoa aiheutuvan vain suhteellisen vähäistä tai tilapäistä haittaa. Esimerkiksi sukuelinlävistystä tai vähäistä kirurgista toimenpidettä, kuten yksittäistä pinnallista pistoa tai viiltoa, voitaisiin pitää vähäisenä, mikäli näistä toimenpiteistä ei sukuelimen yksilölliset ominaisuudet huomioiden voitaisi katsoa aiheutuvan sukuelimelle vähäistä suurempaa vahinkoa, kuten esimerkiksi hermojen tai erityisen tuntoherkän osan vaurioita tai muuta kuin vähäistä kosmeettista haittaa aiheuttavaa arpikudosta. Samoin säännöksen ulkopuolelle jäisivät myös esimerkiksi vähäiset nirhaumat, hankaumat ja mustelmat. Säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle jäävää vahingoittamista voitaisiin kuitenkin arvioida yleisten pahoinpitelyä koskevien säännösten mukaan.

Säännöksen soveltamisalaan kuuluisivat siten lähtökohtaisesti esimerkiksi kudoksen poistaminen, kuten häpyhuulten tai klitoriksen osien poistaminen tai esinahan poisto. Häpyhuulten yhteen ompelu, polttaminen, jäädyttäminen tai syövyttäminen ovat esimerkkejä teoista, jotka voivat teon asteesta riippuen vahingoittaa sukuelimiä vähäisesti tai hyvin vakavasti. Näiden tekojen osalta arvioitavaksi tulisi aiheutetun vahingon aste ja pysyvyys ottaen huomioon sukuelinten yksilölliset ominaisuudet.

Muut soveltamisen edellytykset

Kyseisen mallin mukaisen säännöksen soveltaminen edellyttäisi, että vahingoittaminen suoritetaan toimenpiteellä. Edellytyksen tarkoitus olisi lähinnä erottaa teko tyypillisistä pahoinpitelyrikoksista. Esimerkiksi tappelutilanteessa teräaseella sukuelimiä kohti huitaistamista ei voitaisi katsoa toimenpiteeksi, vaikka teko vahingoittaisikin sukuelintä. Teon toimenpiteeksi katsomisen edellytys ei sen sijaan olisi, että kyse olisi esimerkiksi varsinaisesta lääketieteellisestä toimenpiteestä, vaan kotioloissakin kirurgiseen operaatioon sopimattomalla välineellä suoritettu sukuelimen vahingoittaminen voisi kuulua säännöksen soveltamisalaan.

Säännöksen soveltaminen edellyttäisi myös, ettei teolle ole lääketieteellistä perustetta. Lääketieteellisestä perusteesta tehtyjen toimenpiteiden on katsottu jäävän erilaisin oikeuttamisperustein myös pahoinpitelysäännösten soveltamisalan ulkopuolelle. Oikeus-tila ei siten muuttuisi näiltä osin.

Lääketieteellisiin perusteisiin voisi kuulua niin fyysisiä kuin psyykkisiä tekijöitä. Fyysisiin tekijöihin kuuluvia perusteita voisivat olla esimerkiksi terveyttä uhkaavien tai haittaa aiheuttavien kasvainten poisto, liian tiukan esinahan avaus tai poisto ja haittaa aiheuttavien suurten häpyhuulten pienennys sekä synnytyksen yhteydessä tehdyt avaus- tai kiinniompelutoimenpiteet, tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen avaus- ja korjausleikkaukset. Trans- tai muunsukupuolisten henkilöiden sukupuolenkorjausleikkaukset olisivat taas esimerkki psyykkisillä tekijöillä perustelluista lääketieteellisistä toimenpiteistä. Voimassa oleva transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annettu laki (563/2002) sisältää asetuksenantovaltuuden, jonka mukaan translain 1 §:ssä tarkoitettua lääketieteellisestä selvityksestä sekä sukupuolen muuttamiseen tähtäävän lääketieteellisen tutkimuksen ja hoidon järjestämisestä säädetään tarkemmin sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella. Asetuksen mukaan kaikkiin sukupuolen vahvistamiseksi suoritettaviin sukuelinkirurgisiin hoitoihin lähettäminen edellyttää henkilökohtaiseen tutkimukseen perustuvaa psykiatrian erikoislääkärin kirjallista suositusta. Suositukseen on liitettävä puoltava lausunto toiselta psykiatrian erikoislääkäriltä. (5 §) Eduskunnan käsiteltävänä on parhaillaan hallituksen esitys 189/2022 vp laiksi sukupuolen vahvistamisesta. Lailla kumottaisiin laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta, jolloin kumoutuisi myös sen nojalla annettu ns. transasetus. Tavoitteena on vahvistaa henkilön itsemääräämisoikeutta erottamalla sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen lääketieteellisistä tutkimuksista ja hoidoista. Voimassa olevassa laissa oleva vaatimus lisääntymiskyvyttömyydestä poistettaisiin. Hakemus sukupuolen vahvistamisesta perustuisi henkilön omaan selvitykseen hänen sukupuolen kokemuksestaan.

Silpomista koskevan säännöksen soveltaminen edellyttäisi myös, että teko kohdistuu ulkoiisiin sukuelimiin. Ulkoisia sukuelimiä ovat muun muassa sisemmät ja ulommat häpyhuulet, klitoriksen näkyvä osa, siitin ja kivespussi. Säännöksessä tarkoitettuna ulkoisena sukuelimenä ei pidettäisi esimerkiksi emätintä tai munasarjoja. Muiden kuin ulkoisten sukuelinten vahingoittamista voitaisiin arvioida yleisten pahoinpitelysäännösten nojalla.

Suostumuksen asema

Oikeuskirjallisuudessa ja käytännössä on vakiintuneesti katsottu, että teon merkityksen ymmärtävä aikuinen henkilö voi antaa pätevän, teon oikeudenvastaisuuden poistavan suostumuksen lieviin terveyden loukkauksiin. Rangaistavuuden rajana on pidetty törkeän pahoinpitelyn vakavuusasteelle yltäviä terveydenloukkauksia. Tätä lievemmän pahoinpitelyn asteelle jäävät teot voisivat olla rankaisemattomia, mikäli teon kohde on antanut tekoon suostumuksensa.

Säännöksen soveltamisalaan kuuluvia esimerkkejä teoista, joiden voitaisiin katsoa vahingoittavan sukuelimiä vakavasti, ovat klitoriksen näkyvän osan tai häpyhuulten täydellinen poisto tai häpyhuulten lähes täysin yhteen ompelu tai peniksen poisto tai ns. syväviilto (subincision, peniksen halkaisu kokonaan tai osittain). Näihin sukuelimiä vakavasti vahingoittaviin tekoihin ei voida antaa pätevää suostumusta ja ne olisivat siten aina rangaistavia.

Säännöksen soveltamisalaan kuuluisi myös vähemmän vakavia tekoja, jotka eivät vakavasti vahingoita sukuelimiä ja joiden rangaistavuuden voi siten poistaa teon kohteen suostumus. Esimerkkejä näistä teoista ovat sisempien häpyhuulten osittainen poisto (labiaplastia), klitoriksen hupun pienennys tai esinahan poisto, mikäli teoista ei sukuelimen yksilölliset ominaisuudet huomioiden voida katsoa aiheutuvan vakavaa haittaa sukuelimen toiminnalle.

Joissain Pohjoismaissa on omaksuttu sääntelyä, jonka mukaan aikuinenkaan nainen ei voisi antaa suostumusta sukuelimensä vahingoittamiseen. Tällaista ratkaisua ei kuitenkaan vaihtoehdossa esitettäisi. Suostumusta koskevalla opilla on Suomen oikeusjärjestelmässä vakiintunut asema. On myös huomattava, että myös esimerkiksi niin sanottu kantasuomalainen nainen saattaa hakeutua häpyhuulten osittaiseen poistoon, koska kokee, etteivät hänen epäsymmetriset tai isot häpyhuulensa ole länsimaisen kauneuskäsityksen mukaiset tai koska toimenpide parantaisi hänen viehättävyyttään ja mahdollisuuksia kumppanin hankintaan. Toisaalta täsmälleen samanlaiseen operaatioon saattaa hakeutua maahanmuuttajataustainen nainen, joka haluaa operaatiolla kunnioittaa sukunsa perinteitä ja parantaa mahdollisuuksiaan kumppanin hankintaan. Kummassakin tapauksessa naiset saattavat myös kokea sosiaalista painostusta hakeutua operaatioon, tai he voivat hakeutua siihen omasta aloitteestaan. On myös huomionarvoista, että myös mies voi kokea

vahvaakin painostusta hakeutua ympärileikkaukseen. Tällaisten tekojen rangaistavuutta olisi arvioitava ensisijaisesti suostumuksen olemassaolon kautta. Aikuisen pakottaminen tällaiseen toimenpiteeseen olisi nykyiseen tapaan aina rangaistavaa.

Sukupuolineutraalius

Kyseisessä sääntelyvaihtoehdossa säännös olisi kirjoitettu sukupuolineutraaliksi, joten se koskisi kaikkia ihmisiä sukupuolesta riippumatta. Säännös olisi siten rikoslain vakiintuneen kirjoitustavan ja perustuslain takaaman yhdenvertaisuusperiaatteen mukainen (ks. esim. HE 7/2021 vp, s. s. 11, 12, 15 ja 22, HE 6/1997 vp, s. 172/I ja HE 78/2010 vp, s. 10/II ja 21/II). Myös nykyinen tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomista koskeva yleinen pahoinpitelysääntely on sukupuolineutraalia, joten ehdotus ei näiltä osin muuttaisi nykytilaa.

Sukupuolineutraalin säännöksen puolesta on löydettävissä useita tekijöitä. Sukupuolineutraali säännös olisi ensinnäkin vakiintuneen rikoslain kirjoittamisen tavan mukainen. Myöskään tarkasteltaessa muita sukupuolittuneen rikollisuuden muotoja ei rikoslain säännöksiä ole pidetty tarkoituksenmukaisena säätää vain yhtä sukupuolta koskevaksi. Esimerkiksi tarkasteltaessa seksuaalirikoksia on selvää, että tilastollisesti seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkauksen kohteeksi joutuu useimmiten nainen tekijän ollessa mies (Vuonna 2018 poliisin tietoon tulleiden raiskausrikosten tekijöistä 99,6 prosenttia oli miehiä ja 0,4 prosenttia naisia. Uhrien sukupuolijakauma oli käytännössä päinvastainen: 97 prosenttia naisia ja kolme prosenttia miehiä. (Rikollisuustilanne 2018, s. 71). (Rikollisuustilanne 2018, rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Petri Danielsson (toim.), Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, Katsauksia 36/2019, s. 45). Pelkkää tilastollista todennäköisyyttä sille, että teko kohdistuu yhteen sukupuoleen, tai sille, että teko voi olla osa laajempaa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, ei ole pidetty kuitenkaan riittävänä perusteena rajata miehiin ja poikiin kohdistuvia seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkauksia rangaistavaksi vähemmän ankarasti tai laajasti kuin naisiin ja tyttöihin kohdistuvia tekoja. Myös esimerkiksi lakiehdotuksessa sukupuolen lisäämisestä rikoslain koventamisperusteeksi (HE 7/2021 vp, s.12) mainitaan, että rikoslaki on sukupuolineutraali laki, eikä miesten ja naisten asettamiseen säännöksessä eri asemaan ole perusteita. Esityksen mukaan selvitysten valossa ehdotuksen yhteiskunnallinen tarve on syntynyt kuitenkin erityisesti naisiin kohdistuvan seksuaalisävytteisen häirinnän, uhkailun ja yksityisyyttä loukkaavien tekojen moitittavuuden korostamiseksi silloin, kun niiden vaikuttimena on sukupuoli ja siihen kohdistuva viha. Vastaavat teot ovat kuitenkin miessukupuoleen kohdistuvina luonnollisesti yhtä moitittavia.

Vaikka säännösehdotus on sukupuolineutraali, sen tarpeen taustalla on kuitenkin nähtävissä sukupuolittunut, erityisesti naisiin ja tyttöihin kohdistuva väkivalta, kuten kunniaan liittyvä väkivalta, joskin oikeustilan selkeyttämiseen myös miesten ja poikien kohdalla on havaittu olevan selkeä tarve (ks. LaVM 6/2020 vp). Vaikka erityisesti vakavat silpomisen

muodot koskettavat ensisijaisesti tyttöjä ja naisia, on tyttöjen ja naisten silpomiseksi mahdollista katsoa myös tekoja, jotka vastaavat vahingollisuudeltaan miesten ja poikien ympärileikkauksia, tai ovat näitä tekoja lievempiä (silpomisen määritelmästä ks. kappale 3.1 ja 3.6). Mahdollisuutta rajoittaa säännös koskemaan vain tyttöjä ja naisia on käsitelty tarkemmin alla kappaleessa 4.3.2.

Vaikka sääntely olisi sukupuolineutraalia, on rangaistavuuden arvioinnissa ja rangaistuksen mittaamisessa mahdollista ottaa huomioon sukupuolispesifejä tekijöitä, kuten naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, kunniaan liittyvää väkivaltaa tai muita tyttöjen ja naisten asemaan ja oikeuksiin vaikuttavia tekijöitä (ks. myös HE 7/2021). Esimerkiksi lähisuhdeväkivallan erityisluonne olisi nykyiseen tapaan mahdollista ottaa raskauttavana seikkana huomioon rangaistuksen mittaamista koskevien rikoslain 6 luvun 4 §:n yleisten periaatteiden nojalla. Istanbulin sopimuksen sopimusvelvoitteisiin perustuen korkein oikeus on ratkaisukäytännössään katsonut, että esimerkiksi perhe- ja lähisuhdeväkivaltatapauksissa, joissa tekijä ja uhri eivät ole tasavertaisessa asemassa, vaan uhri tarvitsee erityistä suojelua, teon vahingollisuus ja vaarallisuus sekä tekijän syyllisyyden aste puoltavat rangaistuksen mittaamista yleistä rangaistuskäytäntöä ankarammaksi (KKO 2002:2, KKO 2012:9, kohta 6 ja KKO 2018:22, kohta 16, KKO 2020:20). Lisäksi naisiin kohdistuva väkivalta tai muu pakottaminen ja painostaminen voidaan ottaa huomioon arvioitaessa teon rangaistavuuden edellytyksiä, kuten suostumuksen olemassaoloa aikuisten kohdalla. Rangaistavan silpomisteon kohteeksi pakottaminen tai teon muu edistäminen järjestelemällä tai suostutteleamalla uhria teon kohteeksi voi myös tulla rangaistavaksi nykyisen tapaan osallisuutta koskevien yleisten oppien perusteella. Myös näissä tapauksissa huomioon voidaan ottaa sukupuoleen liittyviä tekijöitä, kuten alisteinen asema tai sukupuoleen perustuva muu väkivalta. Tekoihin, jotka vakavasti vahingoittavat sukuelimiä, ja joita voidaan näin ollen käyttää seksuaalisuuden kontrollointiin vähentämällä esimerkiksi mahdollisuutta kokea seksuaalista nautintoa, ei voida antaa suostumusta, ja nämä teot olisivat esitetyn vaihtoehdon mukaisessa sääntelyssä nykyisen kaltaisesti aina rangaistavia.

4.3.1.2 Lapsia koskevat teot

Suostumuksen edellytyksiksi on oikeuskirjallisuudessa katsottu, että suostumuksen antaja on selvillä siitä, mihin hän suostuu, sekä ymmärtää ikänsä ja terveytensä puolesta antamansa suostumuksen merkityksen. Pieneltä lapselta puuttuvat edellytykset muodostaa omaehtoinen ja itsenäinen käsitys sukuelimiin kohdistuvasta ja niihin pysyvästi vaikuttavasta toimenpiteestä ja sen merkityksestä. Pienten lasten ei siten voida katsoa pystyvän antamaan pätevää suostumusta sukuelimiä vahingoittaviin teoihin.

Silloin kun lapsella ei ikänsä vuoksi ole valmiuksia ymmärtää toimenpiteen merkitystä ja antaa siihen suostumustaan, pelkästään lapsen omasta uskonnonvapaudesta ei myöskään voida johtaa oikeutusta tällaiselle teolle. Lisäksi perusoikeusuudistuksen yhteydessä

on katsottu, että uskonnon ja omantunnonvapautta koskeva säännös ei voi missään olosuhteissa oikeuttaa ihmisyksilöiden silpomista, kuten naisten ympärileikkausta, huolimatta tällaisen toimenpiteen mahdollisesta yhteydestä johonkin uskonnolliseen suuntaukseen (HE 309/1993 vp, s. 56). Oikeutusta puuttua lapsen ruumiilliseen koskemattomuuteen lapsen huoltajaan tai lapseen liittyvillä kulttuurisilla tai uskonnollisilla syillä on siten arvioitava yksinomaan lapsen edun näkökulmasta (ks. mm. KKO 2008:93, KKO 2016:24, mm. kappaleessa 2.7.4).

Lapsi voi saada etua esimerkiksi uskonnollisesta tai kulttuurisesta syystä tehdystä sukuelintä vahingoittavasta toimenpiteestä siten, että lapsi voi teon myötä kiinnittyä uskonnolliseen, kulttuuriseen tai muuhun sosiaaliseen yhteisönsä. Vaikka pienikin lapsi voi olla uskonnon tai kulttuurin vaikutuksen piirissä ja osallistua esimerkiksi näitä koskeviin riitteihin ja menoihin, on lapsen etua arvioitaessa otettava huomioon uskonnon, kulttuurin ja yhteisön merkitys lapselle itselleen. Lapsen fyysistä koskemattomuutta loukkaavaa tekoa ei siis voida oikeuttaa esimerkiksi itse uskonnon tai kulttuurin vaalimiseen liittyvillä argumenteilla tai uskonnollisen tai kulttuurisen ryhmän oikeuksiin harjoittaa omaa uskontoaan tai kulttuuriaan vedoten. Myöskään lapsen vanhempien uskonnonvapaus ei voi oikeuttaa lapsen fyysiseen koskemattomuuteen puuttumista. (ks. em. KKO:n ratkaisukäytäntö kappaleessa 3.7.4 sekä kappale 4.1)

Lapsen edun arviointi

Nykyisessä, korkeimman oikeuden oikeuskäytännön myötä kehittyneessä oikeustilassa on katsottu, että lapsen sukuelintä vahingoittava ja pahoinpitelyn tunnusmerkistön täyttävä teko, kuten pojan ympärileikkaus, voi olla oikeutettu, mikäli teko voidaan perustella lapsen edulla. Myös tässä kappaleessa käsitellyn sääntelymallin mukaisessa säännöksessä säilytettäisiin mahdollisuus katsoa lapsen sukuelintä vahingoittava teko oikeutetuksi lapsen edun perusteella. Ehdotettu säännös ei siten olennaisesti muuttaisi nykyistä oikeustilaa.

Nykyisessä korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöön perustuvassa oikeustilassa lapsen edun arvioinnin kriteerejä ei kuitenkaan ole selkeästi esitetty. Näitä kriteerejä olisi sääntelymallin mukaisessa ratkaisussa tarpeen selkeyttää. Arvioitaessa lapsen etua olisi huomiota kiinnitettävä kolmeen toisistaan riippumattomaan seikkaan: teon vahingollisuuden asteeseen, lapsen omaan tahtoon sekä muihin olosuhteisiin, kuten lapsen elinpiiriin ja sosiaaliseen kasvuympäristöön.

Vahingollisuuden aste

Mitä pysyvämmin tai vakavammin toimenpide vahingoittaa lapsen sukuelimiä, sitä painavammat perusteet toimenpiteelle olisi sääntelyvaihtoehdon mukaisesti oltava. Teon vahingollisuuden arvioinnissa olisi kiinnitettävä yllä esitetyn tavoin huomiota teon vaikutuksiin

sukuelimeen ja sen toimintaan, ottaen huomioon sukuelimen yksilölliset ominaisuudet. Sukuelintä vakavasti vahingoittavaa tekoa, kuten klitoriksen näkyvän osan tai häpyhuulten täydellistä poistoa ei voitaisi koskaan perustella lapsen edulla, ja nämä teot olisivat siten aina rangaistavia. Sen sijaan vähemmän vakavia tekoja, kuten poikien ympärileikkausta tai muuta vakavuudeltaan vastaavaa toimenpidettä, voitaisiin pitää oikeutettuna lapsen edun näkökulma huomioiden. Säännöksen voidaan katsoa vastaavan tältä osin nykyistä oikeustilaa.

Vahingollisuuden asteen arvioinnissa olisi kiinnitettävä huomiota myös tekotapaan ja -olosuhteisiin, kuten tekijän ammattitaitoon, hygieniaolosuhteisiin, komplikaatioihin varautumiseen ja asianmukaiseen kivunlievitykseen sekä jälkihoitoon. Suhteellisen vähäisestäkin sukuelimen vahingoittamisesta voi aiheutua huomattavaa kipua, joka taas voi aiheuttaa pitkäaikaista vahinkoa psyykkiselle terveydelle esimerkiksi traumakokemuksen muodossa. Vähimmäisedellytyksenä teon lapsen edun mukaisuudelle voitaisiin pitää asianmukaisen kivunlievityksen käyttöä teon aikana sekä sen jälkeen. Kaikkiin kirurgisiin toimenpiteisiin liittyy myös aina vakavienkin komplikaatioiden riski, joten teon vähimmäisedellytyksenä voitaisiin pitää myös tekovälineiden sterilointia. Mikä vakavammasta vahingoittamisesta olisi kyse, sitä korkeampi olisi vaatimustaso tekijän asianmukaiselle koulutukselle, komplikaatioihin varautumiselle ja tekoympäristön hygieniavaatimuksille.

Muut olosuhteet

Arvioitaessa lapsen etua olisi arvioitava teon vahingollisuuden ja lapsen oman tahdon lisäksi muita olosuhteita. Näiden merkitys kasvaa erityisesti tilanteissa, joissa lapsi ei ikänsä tai kehitystasonsa vuoksi kykene ymmärtämään toimenpiteen merkitystä tai muodostamaan tästä mielipidettä. Muita huomioon otettavia olosuhteita voisivat olla esimerkiksi uskonnollinen tai kulttuurinen yhteisö, joihin kuulumisesta lapsen voidaan katsoa saavan välitöntä etua. Pelkkä lapsen huoltajien tai vanhempien uskonto, kulttuuri tai esimerkiksi kauneuskäsitykset eivät sellaisenaan voi lähtökohtaisesti nykyisinkään koskaan yksin oikeuttaa lapsen fyysiseen koskemattomuuteen puuttuvia toimenpiteitä. Arvioitaessa toimenpidettä lapsen edun näkökulmasta on siten nykyisessäkin oikeustilassa arvioitava etua, jonka lapsi mahdollisesti itse saa toimenpiteestä liittyessään toimenpiteen myötä kiinteämmin esimerkiksi osaksi kulttuurista, uskonnollista tai muuta sosiaalista yhteisöä (ks. kappale 3.7.4). Nämä lapsen edun arvioinnin periaatteet säilyisivät edelleen ehdotuksessa ennallaan.

Lapsen edun arvioinnin kriteereitä voitaisiin mallissa täsmentää. Lapsen etua arvioitaessa olisi huomioon otettava lapsen koko kasvuympäristö ja elinpiiri sekä toimenpiteen merkitys näissä. Jotta toimenpidettä voitaisiin pitää lapsen edun mukaisena tilanteissa, joissa lapsi ei itse kykene muodostamaan asiasta mielipidettä tai ymmärtämään toimenpiteen merkitystä, tulisi lapsen kasvaa kiinteästi ja pääsääntöisesti osana kulttuuripiiriä

ja sosiaalista ympäristöä, joihin kuulumista toimenpide edistäisi niin merkittävästi, että toimenpiteestä voitaisiin katsoa aiheutuvan kokonaisuutena lapselle olennaista ja huomattavan vahvaa hyötyä ottaen huomioon myös toimenpiteen vahingoittavuuden aste.

Kasvu ympäristön ja elinpiirin vaikutusta arvioitaessa olisi arvioitava myös lapsen laajempaa kehitys- ja kasvuaikaa. Nämä arviot voisivat perustua todennäköisiin arvioihin siitä, millaisessa elinpiirissä, yhteisössä ja yhteiskunnassa lapsi tulee kasvamaan. Arviota ei siten voitaisi perustaa pelkästään lapsen vanhempien tai muiden lähisukulaisten tarjoamaan välittömään elinpiiriin, vaan huomioon olisi otettava myös laajempi ympäristö ja yhteiskunta, jonka osana lapsi todennäköisesti tulisi kasvamaan. Osana lapsen laajan elinpiirin arviointia huomiota voitaisiin kiinnittää esimerkiksi lapsen päiväkotiin, kouluun ja harrastus-, yhdistystoimintaan sekä uskonnolliseen tai kulttuuriseen yhteisöön, sekä laajemmalti yhteiskuntaan, joissa lapsi tulee todennäköisesti kasvamaan. Tilannetta, jossa lapsi ei tosiasiallisesti kiinteästi kasvaisi tai ei todennäköisesti tulisi kiinteästi kasvamaan elinpiirissä, jossa sukuelimiä vahingoittavasta toimenpiteestä olisi olennaista ja merkittävän vahvaa sosiaalista hyötyä, tai jossa tällaisen elinpiirin vaikutus voitaisiin katsoa verrattain vähäiseksi, ei voitaisi pitää näin arvioituna lapsen edun mukaisena. Lapsen toimenpiteestä saaman edun tulisi myös olla käsillä lapsen lapsuus- ja kasvuaikana, jotta toimenpide voisi olla lapsen edun mukainen. Esimerkiksi avioliittomahdollisuuksien parantaminen lapsen vartuttua aikuiseksi ei siten voi yksinään perustaa riittävää hyötyä, jotta toimenpide voitaisiin katsoa lapsen edun mukaiseksi.

Esimerkiksi juutalaisten vanhempien lapsi voi kasvaa elinpiirissä, johon kuuluu juutalainen päiväkotiki, koulu ja seurakunta. Lapsi voi tällöin todennäköisesti kasvaa kiinteästi ja pääsääntöisesti osana kulttuuripiiriä ja sosiaalista ympäristöä, jossa pojalle suoritettu ympärileikkaus toisi merkittävää sosiaalista etua, tai missä ympärileikkaamattomuus voisi taas tuoda merkittävää sosiaalista haittaa. Elinpiiriä arvioitaessa olisi otettava huomioon myös laajempi yhteiskunta. Esimerkiksi Suomessa suhtautuminen poikien ja miesten ympärileikkauksiin ei pääsääntöisesti ole voimakkaan negatiivista. Näin ollen kaikki lapsen elinpiiriin liittyvät tekijät huomioon ottaen voitaisiin katsoa mainituissa olosuhteissa pojan ympärileikkauksen olevan lapsen edun mukaista. Toisaalta esimerkiksi tyttöjen sukuelimille tehtäviä toimenpiteitä koskevat asenteet ovat Suomessa hyvin negatiivisia. Onkin epätodennäköistä, että tyttölapsi kasvaisi Suomessa kiinteästi osana sellaista elinpiiriä, missä edes vakavaa lievempi sukuelimen vahingoittamisen muoto voisi tuottaa lapselle huomattavaa hyötyä, ottaen huomioon lapsen laaja kasvu ympäristö, kuten koulu, päiväkotiki, harrastukset ja muu kodin ulkopuolinen, yhteiskunnallinen sosiaalinen ympäristö. Arviointi ei kuitenkaan voisi perustua moraaliarvosteluun tai eri kulttuurien tai uskontojen asettamiselle eriarvoiseen asemaan, vaan se tulisi suorittaa objektiivisesti vertaillen toimenpiteen mahdollisia sosiaalisia etuja ja haittoja lapsen tosiasiallisessa elinpiirissä ja kasvu ympäristössä.

Arvioinnissa olisi otettava huomioon, että yhteiskunnan asenteet lasten sukuelimille tehtäviä ei-lääketieteellisiä toimenpiteitä kohtaan voivat muuttua. Mikäli esimerkiksi yhteiskunnalliset asenteet poikien ympärileikkauksiin suhtautumisessa muuttuisivat laajassa mittakaavassa vastaamaan tytöille suoritettuja tekoja, tulisi tämä ottaa huomioon lapsen edun arvioinnissa. Arviointi ei myöskään voisi perustua pelkästään lapsen vanhempien suostumukseen tai mielipiteeseen. Esimerkiksi tilanteessa, jossa lapsen vanhemmat haluaisivat ympärileikata pojan oman uskontonsa tai kulttuurinsa vuoksi tilanteessa, jossa lapsi ei tosiasiallisesti tulisi todennäköisesti kasvamaan mainitun uskonnon tai kulttuurin vaikutuspiirissä, tai jossa tuo vaikutus on verrattain vähäinen, ei tekoa voitaisi pitää lapsen edun mukaisena.

Lapsen edun arvioinnissa tulisi näin ollen tosiasiallisesti arvioida myös ympäristöä ja elinpiiriä, jossa lapsi todennäköisesti tulee kasvamaan. Suomalaisen tai Suomessa vakituisen asuinpaikan omaavien vanhempien lapsen voidaan lähtökohtaisesti arvioida tulevan todennäköisesti kasvamaan osana suomalaista yhteiskuntaa ja kulttuuripiiriä. Teon rangaistavuutta voitaisiin kuitenkin arvioida vain tekohetkellä. Toisin sanoen, mikäli lapsi ei tosiasiallisesti kasvaisikaan elinpiirissä, jossa teko olisi lapsen edun mukainen, ei tämä tekisi teosta rangaistavaa, mikäli teon tekohetkellä teko olisi voitu todennäköisin perustein arvioida lapsen edun mukaiseksi. Myöskään lapsen oma, jälkikäteen muodostettu mielipide ei voisi tehdä teosta rangaistavaa, mikäli teko olisi voitu tekohetkellä todennäköisin perustein arvioida lapsen edun mukaiseksi.

Lapsen oma tahto

Lapsen iän ja ymmärryksen lisääntyessä lapsen oman mielipiteen merkittävyys arvioitaessa toimenpidettä lapsen edun kannalta kasvaa. Lain potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) 7 §:n mukaan alaikäisen potilaan mielipide hoitotoimenpiteeseen on selvittävä silloin, kun se on hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden mahdollista. Jos alaikäinen ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenee päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Säännöstä voitaisiin pitää pätevänä lähtökohtana myös sukuelimiin kohdistuvan ei-lääketieteellisen toimenpiteen rangaistavuuden arvioinnissa. Lapsen oma mielipide toimenpiteeseen tulisi siten aina pyrkiä selvittämään.

Lapsi ei kuitenkaan voi aikuisen tavoin antaa pätevää suostumusta sukuelimiä vahingoittavaan toimenpiteeseen. Pelkkää lapsen myönteistä mielipidettä sukuelimiä vähäistä vakavammin vahingoittavaan toimenpiteeseen ei voitaisi siten yksin pitää riittävänä oikeutuksena toimenpiteelle, vaan myös muut olosuhteet olisi otettava huomioon. Mikäli lapsi ymmärtäisi toimenpiteen merkityksen ja itse haluaisi sitä, ei kuitenkaan olisi tarpeen edellyttää yhtä vahvaa kasvu- ja elinympäristöstä johtuvaa etua kuin nuoremmilla lapsilla, vaan lapsen oma halu liittyä esimerkiksi osaksi huoltajansa uskonnollista tai kulttuurista

elinpiiriä voisi olla perusteena sille, että toimenpide katsotaan kokonaisuudessaan lapsen edun mukaiseksi, vaikkei mainitun uskonnon tai kulttuurin vaikutus ole lapsen elinpiirissä niin merkittävä, että se yksin voisi toimia oikeutuksena teolle. Samoin voitaisiin arvioida toimenpidettä, joka tehdään kosmeettisista syistä: mikäli lapsi itse ymmärtäisi toimenpiteen merkityksen ja haluaisi toimenpidettä ja sen voitaisiin katsoa tuovan lapselle etua tämän sosiaalisessa ympäristössä, voitaisiin toimenpidettä pitää perusteltuna lapsen edun kannalta. Toimenpiteestä ei siten saisi aiheutua lapselle haittaa lapsen tosiasiallinen sosiaalinen elinpiiri huomioiden.

Toisaalta, jos lapsi ikänsä ja kehitystasonsa puolesta pystyy ymmärtämään toimenpiteen merkityksen, ei lapsen tahdon vastaista toimenpidettä voitaisi pitää lapsen edun mukaisena, ja nämä teot kuuluisivat siten sääntelymallin mukaisen säännöksen soveltamisalan piiriin. Sääntely vastaisi tältä osin esimerkiksi Ruotsissa ja Norjassa poikien ympärileikkauksesta säädettyä. Lapsen mielipidettä selvitettyä olisi varmistuttava siitä, että lapsi on saanut ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti toimenpiteen merkityksestä, pysyvyydestä ja vaikutuksista riittävät tiedot.

Intersukupuoliset lapset

Kosmeettisia sukuelimiä muokkaavia toimenpiteitä, joita suoritetaan lapsille, joiden sukuelimet eivät vastaa rakenteeltaan selkeästi nais- tai miessukupuolelle tyypillisiä sukuelimiä (ns. intersukupuoliset lapset), tulisi myös arvioida yllä esitetyn kriteerein. Esimerkiksi intersukupuolisille lapsille tai lapsille, joiden sukuelinten rakenne vaikuttaa poikkeavalta, tehdyt toimenpiteet voivat olla perusteltuja lääketieteellisestä syystä elintoimintojen, kuten virtsaamisen tai ulostamisen, turvaamisen vuoksi. Nämä toimenpiteet eivät kuuluisi säännöksen soveltamisalaan.

Esteettisistä syistä tehtäviä kosmeettisia toimenpiteitä tarkasteltaessa olisi sen sijaan arvioitava yllä esitetyn mukaisesti lapselle toimenpiteestä aiheutuvaa haittaa sekä mahdollisia sosiaalisia hyötyjä, joita lapsi voi saada kasvuympäristössään. Mitä vakavammasta toimenpiteestä on kyse, sitä painavimmat sosiaaliseen ja kulttuuriseen ympäristöön tai lapsen omaan mielipiteeseen liittyvät syyt tarvittaisiin, jotta toimenpide voisi olla oikeutettu lapsen edun perusteella. Vakavasti sukuelimiä vahingoittavia toimenpiteitä, kuten klitoriksen palautumatonta poistoa, ei lapsen edun nojalla voitaisi oikeuttaa. Sen sijaan esimerkiksi nykyisin käytössä oleva toimenpide, jossa klitoris tai sen osa piilotetaan osaksi vatsapeitteitä siten, ettei klitoriksen runsaasti hermotettua osaa poisteta ja siten, että muutos on myös palautettavissa, voisi olla edelleen perusteltu lapsen edun mukaisena, mikäli toimenpiteestä voitaisiin katsoa olevan lapselle huomattavaa sosiaalista hyötyä lapsen elinympäristössä yllä esitetyn tavoin. Arvioinnissa olisi kuitenkin hyvä huomata, että yhteiskunnalliset asenteet ovat viime vuosina muuttuneet yhä hyväksyvämmäksi sukupuolten moninaisuuden suhteen.

Nykyisen hallitusohjelman mukaisesti intersukupuolisten lasten itsemääräämisoikeutta vahvistetaan ja luovutaan pienten lasten kosmeettisesta, ei-lääketieteellisestä sukuelin-kirurgiasta. Myös asiaa koskevan virkamiesryhmän muistion mukaan muita kuin lääke-tieteellisesti välttämättömiä toimenpiteitä tai hoitoja tulisi lykätä siihen saakka, kunnes lapsi voi itse päättää toimenpiteestä tai hoidosta ikänsä ja kehitystahonsa mukaisesti. Työ-ryhmä ei kuitenkaan ole ehdottanut oikeudellista sääntelyä asiasta. Mahdollista on, että pienten lasten kosmeettisesta sukuelinkirurgiasta tullaan tulevaisuudessa hallitusohjelma-kirjauksen mukaan luopumaan.

4.3.1.3 Vaihtoehdon arviointi

Vaihtoehdon arviointi perustuslain kannalta

Kyseisen mallin mukainen säännös olisi nykyisen sääntelyn tapaan sukupuolineutraali ja koskisi siten yhtä lailla niin tytöille ja naisille kuin miehille ja pojille tehtyjä toimenpiteitä. Säännös mahdollistaisi myös esimerkiksi naisiin kohdistuvan tai kulttuuriin liittyvän väki-vallan huomioimisen rangaistavuuden edellytysten, kuten suostumuksen tai lapsen edun puutteen, arvioinnissa sekä rangaistuksen mittaamisessa. Säännöksen voidaan katsoa mahdollistavan myös ihmisten yhdenvertaisen kohtelun esimerkiksi uskonnollisesta tai kulttuurisesta taustasta riippumatta, sillä rangaistavuus pohjautuisi ensisijaisesti teosta sukuelimelle aiheutuvaan vahinkoon. Teot, jotka tosiasiallisesti vahingoittaisivat vakavasti sukuelintä, olisivat aina rangaistavia.

Toisaalta olisi mahdollista esittää, että ehdotetun kaltainen sääntely asettaisi ihmiset eri-arvoiseen asemaan esimerkiksi asuinpaikan perusteella. Tällöin katsottaisiin, että esimerkiksi Lapissa asuvat juutalaiset olisivat eriarvoisessa asemassa pääkaupunkiseudulla asu-viin nähden, sillä Lapissa asuvat tuskin voisivat ympärileikkauttaa poikiaan, koska lapsi ei kasvaisi kiinteästi osana sellaista elinpiiriä, jossa toimenpiteestä olisi huomattavaa hyötyä. On kuitenkin huomattava, että edellisessä kappaleessa esitetyn mukaisesti vanhemman etu tai oikeus esimerkiksi uskontoon tai kulttuuriin ei voi koskaan oikeuttaa lapsen fyysi-sen koskemattomuuden loukkaamista. Säännöstä voitaisiin perustella siten, että perus-oikeuksien toteutumista olisi tarkasteltava yksinomaan lapsen, eikä esimerkiksi lapsen vanhemman, tai uskonnollisen yhteisön, näkökulmasta.

Tarkasteltaessa säännöstä laillisuusperiaatteen kannalta on hyvä huomioida, että vaka-vaa lievemmän sukuelimen vahingoittamisen rangaistavuuteen sisältyisi edelleen poik-keuksia, jotka eivät käy suoraan ilmi säännöksen sanamuodosta. Aikuisten osalta olen-naisin poikkeus rangaistavuuteen on suostumus tekoon. Rikosoikeudellisesta suostu-mustopista ei ole säädetty lain tasolla, mutta sitä voidaan tästä huolimatta pitää vakiintu-neena osana Suomen rikosoikeusjärjestelmää. Lasten sukuelinten vahingoittamista kos-kee taas korkeimman oikeuden oikeuskäytännön perusteella muotoutunut lapsen edun periaate. Näitä oikeuttamisperusteita ei edelleenkään mallissa olisi sisällytetty säännöksen

kirjoitusasuun. Suostumusta koskevaa oikeuttamisperustetta ei rikoslainkirjoittamisen käytäntöjen mukaan ole mainittu teonkuvauksissa. Lapsen edun käsitteen sisältö taas ei ole täysin vakiintunut ja sen on käytännössä tulkittu merkitsevän vanhempien suostumusta tekoon, mitä taas voidaan pitää yllä esitettyjen perustuslain esitöiden tai korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön perusteella mahdollisesti ongelmallisena. Lapsen edun käsitteen kirjaaminen säännökseen voisi kuitenkin antaa kuvan, että lapsen sukuelimen vahingoittaminen voisi olla oikeutettua esimerkiksi kasvatuksellisen ideologian perusteella, mikäli vanhemmat pitävät tällaista lapsen edun mukaisena. Lapsen edun kriteerejä sen sijaan voitaisiin avata yksityiskohtaisesti säännöksen perusteluissa.

Vaikka mallia ei voida pitää täysin ongelmattomana rikoslain laillisuusperiaatteen kannalta, sen voitaisiin kuitenkin katsoa selkeyttävän nykytilaa joiltain osin, mikä voisi edistää näin laillisuusperiaatteen toteutumista.

Vaihtoehdon kokonaisarviointi

Työryhmän työn aikana esitetystä vaihtoehdosta on nostettu esiin useita hyviä ja huonoja puolia. Mallin etuna voidaan pitää sitä, että nykyisin tulkinnanvaraisuuksia voidaan katsoa liittyvän tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen vakavaa lievempiin muotoihin, ja ehdotetun mallin voitaisiin katsoa joiltain osin selkeyttävän oikeustilaa näiden tekojen osalta. Säännös ei myöskään merkitsisi lähtökohtaista muutosta nykyiseen oikeustilaan, jossa silpomista koskevat säännökset ovat sukupuolineutraaleja. Säännös ei myöskään olisi ongelmallinen perustuslain sukupuolten yhdenvertaisuusvaatimuksen kannalta, sillä sama sääntely koskisi nykyiseen tapaan kaikkia sukupuolia.

Suurimmaksi ongelmaksi vaihtoehdon kannalta on työryhmän työssä noussut esiin se, että säännös kattaisi myös poikien ympärileikkaukset. Vaikka oikeustila säilyisi myös näiden tekojen osalta pääosin entisellään siten, että lapsen etu voisi oikeuttaa teot, selvennettäisiin säännöksen perusteluissa kuitenkin lapsen edun kriteereitä. Tämä tarkoittaisi kuitenkin jonkinasteista tiukennusta nykyiseen oikeuskäytännössä muodostuneeseen linjaan, jossa lapsen edun on käytännössä katsottu edellyttävän vain huoltajien suostumusta. Toisaalta ehdotusta voidaan pitää nykytilaa selkeyttävänä myös poikien ympärileikkauksen osalta, mitä korkein oikeus ja lakivaliokunta ovat pitäneet tarpeellisena (ks. mm. LaVM 6/2020 ja kappale 3.7.4). Lisäksi sen voidaan katsoa parantavan myös poikalasten ruumiillisen koskemattomuuden suoja, sillä ympärileikkaus tulisi voida perustella lapsen omaan etuun liittyen vanhempien suostumuksen sijaan.

On kuitenkin huomattava, että vaikka oikeustila pysyisi lähtökohtaisesti nykyisellään, voitaisiin poikien ympärileikkausta koskevien lapsen edun kriteerien katsoa käytännössä jonkin verran kiristävän ehdotuksen myötä. Tällaiseen kiristämiseen liittyy runsaasti yhteiskunnallisia herkkyyksiä. Muissa Pohjoismaissa, joissa poikien fyysisestä koskemattomuuden

suojaa on yritetty parantaa kieltämällä poikalasten ympärileikkaukset, ovat tällaiset muutosehdotukset joko kaatuneet parlamenteissa tai ympärileikkaukset kieltävä oikeuskäytäntö on kumottu erillislainsäädännöllä (ks. kappale 4.2).

Ehdotettua mallia voidaan kritisoida myös laajuutensa vuoksi. Säännös kattaa laajan määrän tekoja, mukaan lukien kaikkein vakavimmat ja erittäin vahingolliset tyttöjen ja naisten silpomisen muodot, sekä lievemmat teot, kuten sukuelinlävistykset ja häpyhuulten osittaiset poistot, jotka eivät vahingoita vakavasti sukuelintä, sekä poikien ja miesten ympärileikkaukset. Säännöksen sukupuolineutraaliuteen liittyen on myös esitetty näkemyksiä, ettei säännös riittävässä määrin korosta tyttöjen ja naisten silpomisen taustasyitä, joiden on nähty liittyvän sukupuolittuneeseen väkivaltaan (näitä kysymyksiä on käsitelty tarkemmin mm. kappaleessa 3.1).

Toisaalta kritiikkiä voidaan esittää myös siitä, ettei säännös olisi soveltamisalaltaan tarpeeksi kattava, sillä se ei täysin kieltäisi tyttöjen sukuelinten vahingoittamisen vakavaa lievempiä muotoja. Käytännössä olisi kuitenkin hyvin epätodennäköistä, että tytön sukuelimen lieväkään vahingoittaminen voitaisiin oikeuttaa lapsen edun perusteella. On kuitenkin huomattava, että jotkut maahanmuuttajataustaiset elävät Suomessa hyvin kiinteässä, suljetussakin yhteisössä, jonka sisällä näkemys silpomisen lievestä muodoista voi olla hyväksyvä ja tytöt eivät välttämättä vietä juuri muuta kodin, perheen ja oman yhteisön ulkopuolista aikaa. Yhteiskunnalliset asenteet tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen muotoja kohtaan ovat kuitenkin toisaalta hyvin kielteiset ja tytöt käyvät yleensä yllä mainituissakin tilanteissa esimerkiksi tavallisissa kouluissa. Täysin poissuljettuna ei voida kuitenkaan pitää sitä, ettei tytön lievää silpomisen muotoa voitaisi pitää yksittäistapauksessa oikeutettuna lapsen edun kannalta. Säännöstä, joka kieltäisi kaikki lasten sukuelinten vahingoittamisen muodot, on käsitelty kappaleessa 4.3.4.

4.3.2 Vaihtoehto 1 B: Vain tyttöjen tai naisten sukuelinten vähäistä vakavampaa vahingoittamista koskeva säännös

Työryhmä on tarkastellut myös vaihtoehtoa, joka koskisi vain tyttöjä ja naisia ja jossa rangaistavaa olisi sukuelimen vähäistä vakavampi vahingoittaminen. Kyseinen säännösmalli vastaisi siis muutoin yllä esitettyä mallia 1 A, mutta se koskisi ainoastaan naisille ja tytöille tehtyjä tekoja.

Keskeinen työryhmän käsittelemä kysymys liittyy siihen, tulisiko mahdollisen säännöksen koskea vain tyttöjä ja naisia vai kaikkia sukupuolia. Kysymys liittyy erityisesti perustuslain asettamiin vaatimuksiin sukupuolten yhdenvertaisesta kohtelusta, rikoslain vakiintuneeseen sukupuolineutraaliin kirjoittamistapaan sekä laillisuusperiaatteeseen. Nämä kysymykset nousevat erityisesti esille tarkasteltaessa vakavaa lievempiä sukuelimen

vahingoittamisen muotoja, jotka voivat fyysisiltä vaikutuksiltaan rinnastua poikien ja miesten ympärileikkauksiin tai olla näitä lievempiä. Näitä kysymyksiä on tarkasteltu tarkemmin alla.

Esimerkki säännösmuotoilusta:

X §

Sukuelinten silpominen

Joka toimenpiteellä vahingoittaa muutoin kuin vähäisesti tytön tai naisen ulkoista sukuelintä, on tuomittava *sukuelinten silpomisesta* (...)

Yritys on rangaistava.

4.3.2.1 Säännöksen perustelut

Säännöksen perustelut vastaisivat pääosin yllä kappaleessa 1 A esitettyä mallia. Aikuisten osalta vakavaa silpomista lievemmat teot olisi yllä esitetyn 1 A mallin mukaisesti mahdollista oikeuttaa suostumukseen vedoten. Lasten osalta säännös olisi mahdollista laatia joko siten, että se sisältäisi myös yllä mainitun lapsen edun oikeuttamisperusteen, tai siten, että kaikki tytön sukuelimen vähäistä vakavimmat vahingoittamisen muodot olisivat poikkeuksetta rangaistavia.

Mikäli lapsen etu toimisi oikeuttamisperusteena myös vain tyttöjä ja naisia koskevassa säännöksessä, voisivat säännöksen perustelut myös lasten osalta vastata pääosin yllä esitettyä vaihtoehtoa 1 A, tai niissä voitaisiin vain viitata KKO:n asiaa koskevaan käytäntöön. Tällaisen mallin keskeisiä ongelmia on arvioitu yllä kappaleessa 4.3.1. Keskeisempänä ongelmana voidaan tällaisessa mallissa pitää sitä, että lievät tyttöjen sukuelinten silpomisen muodot voisivat olla sallittuja lapsen etua koskevan oikeuttamisperusteen vuoksi.

Työryhmän työssä on tullut esiin näkökohtia, joiden mukaan tyttöjä ja poikia koskevan sääntelyn tulisi olla toisistaan poikkeavaa. Tällöin vain tyttöjen sukuelinten vahingoittaminen olisi kiellettyä siten, ettei tekoa voitaisi oikeuttaa lapsen edun käsitteeseen vedoten, kun taas poikien ympärileikkausten osalta tämä olisi edelleen mahdollista. Tällaisen sääntelyvaihtoehdon perustelut vastaisivat tyttöjen osalta pääosin alla esitetyn 2 vaihtoehdon perusteluita (ks. kappale 4.3.4), joskin perusteluissa mahdollisesti todettaisiin nykyisen oikeustilan säilyvän poikien ympärileikkausten osalta. Tällaiseen malliin liittyy kuitenkin haasteita, ottaen huomioon muun muassa perustuslain takaama yhdenvertaisen kohtelun vaatimus. Näitä kysymyksiä on tarkasteltu alla.

4.3.2.2 Säännösvaihtoehdon arviointi perustuslain kannalta

Säännös, joka koskisi vain tyttöjä ja naisia merkitsisi muutosta nykyiseen sukupuolineutraaliin sääntelyyn sekä rikoslain vakiintuneeseen kirjoittamistapaan. Tällainen sukupuolispesifi sääntely olisi kuitenkin mahdollista laatia myös siten, että se ei asettaisi henkilöitä erilaiseen asemaan sukupuolensa perusteella. Sääntelyn perusteluissa voitaisiin esimerkiksi tuoda esiin, että lapsen edun oikeuttamisperustetta tulisi soveltaa samoin riippumatta siitä, onko teon kohde tyttö vai poika ja arvioidaanko tekoa pahoinpitelyä vai silpomista koskevan tunnusmerkistön nojalla. Tällöin säännöksen ei voitaisi katsoa lähtökohtaisesti muuttavan nykyistä oikeustilaa. Tähän liittyviä kysymyksiä on käsitelty tarkemmin vaihtoedon 1 A kohdalla kappaleessa 4.3.1.

Yllä mainittu ehdotus, jossa tyttöjen sukuelinten vahingoittaminen olisi aina rangaistavaa, kun taas poikien sukuelinten vahingoittaminen voisi olla nykyiseen tapaan lapsen etua koskevan opin mukaisesti sallittua, asettaisi lapset erilaiseen asemaan sukupuolensa perusteella. Tässä kappaleessa on arvioitu pääsääntöisesti tällaista mallia.

Kuten yllä 4.1 kappaleessa on esitetty, perustuslain yhdenvertaisen kohtelun vaatimus edellyttää muun muassa sitä, että kaikkien ihmisten ruumiillista koskemattomuutta tulee lähtökohtaisesti suojella yhtäläisesti riippumatta henkilön sukupuolesta. Tätä ilmentää myös rikoslain vakiintunut sukupuolineutraali lainkirjoittamisen tapa. Toisaalta voidaan katsoa, että sukupuolineutraaliutta ei voida pitää ehdottomana vaatimuksena rikoslainsäädännölle, jos on olemassa erityisiä, hyväksyttäviä syitä suojata nimenomaan jompaa kumpaa sukupuolta pelkästään tähän sukupuoleen säännönmukaisesti kohdistuvilta oikeudenloukkauksilta. Tällaista sääntelyä olisi arvioitava perustuslain takaaman sukupuolten yhdenvertaisen kohtelun pohjalta ja tarkasteltava, olisiko sille perustuslain kannalta hyväksyttävä peruste.

Poikien sukuelinten vakavaa vahingoittamista voidaan pitää myös nykyisin aina rangaistavana (ks. kappale 3.7.4 ja tässä esitelty KKO:n käytäntö). Tässä kappaleessa esitetty malli asettaisi pojat ja tytöt erilaiseen asemaan siten lähinnä tapauksissa, joissa on kyse vakavaa lievemmästä sukuelimen vahingoittamisen muodoista.

Perusteena sille, että ainoastaan tyttöjen ja naisten sukuelinten vahingoittaminen tulisi säätää rangaistavaksi, esitetään usein muun muassa sitä, että tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen on huomattavasti poikien tai miesten ympärileikkausta vakavampi teko, eikä näitä tekoja voida siten rinnastaa toisiinsa. (ks. mm. professori Viljasen lausunto lakivaliokunnalle kansalaisaloitteen 1/2019 vp käsittelyn yhteydessä ja siinä viitattu korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntö, jota on käsitelty yllä kappaleessa 3.7.4). Alla on tarkasteltu, ovatko tyttöjen silpomisen vakavaa lievemmat muodot ja poikien ympärileikkaukset

toisistaan poikkeavia esimerkiksi esiintyvyytensä, vaikutustensa, vakavuutensa ja vahingollisuuden tai teon motiiviin liittyvän moitittavuuden, tai jonkun muun tekijän vuoksi, tai voidaanko sukupuolten erilainen kohtelu oikeuttaa muulla tekijällä.

Silpomisen esiintyvyys, vakavuus ja vaikutukset verrattuna poikien ja miesten ympärileikkauksiin

Tarkasteltaessa kysymystä, olisiko myös vakavaa lievempiä silpomisen muotoja koskeva säännös mahdollista kirjoittaa vain tyttöjä ja naisia koskevaksi, voidaan ensin siten tarkastella sitä, onko silpomisessa kyse sellaisesta, sukuelintä vahingoittavasta teosta, joka koskee pääsääntöisesti ainoastaan tyttöjä ja naisia. Kuten yllä kappaleessa 3.5.2 on tuotu esiin, myös poikien ja miesten sukuelimiä voidaan vahingoittaa uskontoon tai kulttuuriin liittyvistä syistä. Lisäksi oikeuskäytännön perusteella esimerkiksi syyteharkintaan johtaneet poikien ympärileikkaukset ovat huomattavasti yleisempiä kuin tyttöjen sukuelinten silpomiset. Sukuelinten vahingoittamista uskonnollisista tai kulttuurisista syistä ei siten voida pitää ainoastaan tyttöjä ja naisia koskettavana ilmiönä.

Kuten yllä silpomisen määritelmää koskevissa kappaleissa on esitetty, tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomiseksi luokitellaan usein vakavien tekojen lisäksi myös joukko muita toimenpiteitä, jotka vastaavat vakavuudeltaan ja vahingollisuudeltaan poikien ympärileikkausta tai ovat tätä lievempiä. Tällaisista teoista esimerkkeinä voidaan mainita yksittäiset pistot ja viillot, sukuelinlävistyksyet tai häpyhuulten tai klitoriksen hupun osittainen poistaminen. Kaikki mainitut teot luokitellaan silpomiseksi WHO:n määritelmän mukaan, ja esimerkiksi häpyhuulten osittainen poistaminen on silpomista myös Istanbulin sopimuksen määritelmän perusteella. Kaikkia näitä tekoja kuitenkin tehdään maailmanlaajuisesti kosmeettisena genitaalikirurgiana tai genitaalilävistyksinä, eikä niistä siten voida objektiivisesti katsoa lähtökohtaisesti aiheutuvan vakavaa vahinkoa naisten tai tyttöjen sukuelimille. Tällaiset teot ovat näin ollen fyysisiltä vaikutuksiltaan ja vakavuudeltaan verrattavissa poikien ympärileikkauksiin tai ovat niitä lievempiä. Pelkästään sen, että naisille ja tytöille tehdään myös vakavuudeltaan huomattavasti ympärileikkauksia vakavampia tekoja, ei voi katsoa oikeuttavan sääntelyä, joka suojelisi tyttöjä ja naisia miehiä ja poikia kattavammin myös lievemmiltä sukuelimen vahingoittamisen muodoilta.

Säännöstä, joka koskisi siis vain tyttöjä ja naisia olisi siten ongelmallista perustella sillä, että tyttöjä ja naisia koskevat teot olisivat vakavampia tai yleisempiä kuin miehille ja pojille tehdyt teot, mikäli säännös kattaisi myös vakavaa lievemmän sukuelimen vahingoittamisen.

Silpomisen motiivi ja moitittavuus verrattuna poikien ja miesten ympärileikkauksiin

Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen eroa poikien ja miesten ympärileikkauksiin on myös perusteltu tekojen erilaisilla motiiveilla. Tyttöihin kohdistuvat teot on nähty osana laajempaa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, kun taas poikiin kohdistuvia tekoja on pidetty

hyväksyttävänä uskontoon ja kulttuuriperimään liittyvillä perusteilla. Joissain maissa, kuten Ruotsissa, on jopa säännelty, ettei mihinkään sääntelyssä tarkoitetun silpomisen muotoihin voi edes aikuinen antaa pätevää suostumusta. Taustana tällaiselle ajattelulle on usein käsitys siitä, että kaikki naisten sukuelinten vahingoittaminen liittyy naiseen kohdistuvaan tai kunniaan liittyvään väkivaltaan.

Tyttöjen vakavaa lievemmän silpomisen säätäminen poikien ympärileikkausta vakavammin rangaistavaksi olisi siten kyseenalaista perustella yksinomaan argumentilla, jonka mukaan tytöt ja naiset tarvitsevat yleisesti erityistä suojelua heikomman asemansa vuoksi. Lapset ovat aina erityisen haavoittuvassa asemassa aikuisiin nähden ja näiden suojelun tarve korostuu sitä enemmän mitä nuoremasta lapsesta on kyse (ks. muun muassa Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen 20 päivänä marraskuuta 1959 hyväksymässä lapsen oikeuksien julistus). On huomattavaa, että poikien ympärileikkauksia tehdään usein vain muutamien päivien ikäisille poikalapsille, joiden voidaan katsoa ikänsä vuoksi olevan myös erityisen haavoittuvassa asemassa.

Eräs usein käytetty perustelu erilaiselle suhtautumiselle tyttöjen vakavaa lievempään silpomiseen ja poikien ympärileikkaukseen on se, että kaiken tyttöjen silpomisen katsotaan olevan osa tyttöjen ja naisten seksuaalisuuden kontrollointia, toisin kuin ympärileikkauksen. On kuitenkin huomattava, että myös poikien ympärileikkausta on perusteltu historiassa sillä, että toimenpide hillitsee seksuaaliviättä, kuten haitallisena pidettyä masturbointia. (ks. kappale 3.5.2)

On myös hyvä huomata, että nykyisin Suomessa monet uskonnolliset ja kulttuuriset ryhmät pyrkivät kontrolloimaan jäsentensä seksuaalisuutta erilaisin keinoin. Kontrollointi liittyy usein esiaviollisen tai avioliiton ulkopuolella tapahtuvan seksin kieltoon. Esimerkiksi Suomessakin jo pitkään vaikuttaneissa kristillisissä liikkeissä, kuten lestadiolaisuudessa ja helluntailaisuudessa, yhteisön jäsenten seksuaalisuutta pyritään kontrolloimaan seksuaalista käyttäytymistä koskevilla normeilla, jotka liittyvät muun muassa esiaviollisen seksin kieltoon. Lisäksi esimerkiksi ortodoksijuutalaisuudessa seksuaalisuutta ja myös arkielämässä tapahtuvaa sukupuolten välistä kanssakäymistä pyritään kontrolloimaan tiukoin normistoin ja avioliiton ulkopuolista seksiä pidetään kiellettynä. Tällaista yhteisöjen jäseniinsä kohdistamaa seksuaalisuuden kontrollointia ei ole pidetty sellaisenaan lähtökohtaisesti niin moitittavana tai vaaraa tai vahinkoa aiheuttavana, että sen tulisi itsessään olla rangaistavaa. Sitä, että pojan sukuelimen vahingoittaminen ympärileikkauksella tehdään osana yhteisöä, joka voi pyrkiä kontrolloimaan miesjäsentensä seksuaalisuutta, ei ole katsottu riittäväksi perusteeksi teon rangaistavuudelle. Sen sijaan oikeuttamisperusteen puolesta näissä tilanteissa on puhunut se, että lapsi voi saada etua uskonnolliseen tai kulttuuriseen ryhmään kuulumisesta.

Yhteisön jäsenten seksuaalisuuden kontrollointia voi siis esiintyä sekä yhteisöissä, joissa harjoitetaan poikien ympärileikkausta, että yhteisöissä, joissa harjoitetaan tyttöjen sukuelinten silpomisen vakavaa lievempiä muotoja. Naisten tai tyttöjen seksuaalisuuteen kohdistuvaa kontrollointia ei ongelmitta voida pitää lähtökohtaisesti sen moitittavampana kuin miessukupuolisiin henkilöihin kohdistuvaa kontrollointia. Lisäksi sitä, onko yksittäisen sukuelintä vakavaa vähäisemmin vahingoittavan teon tarkoituksena ollut esimerkiksi seksuaalisuuden kontrollointi, yhteisöön liittäminen, tapa tai kauneuskäsitys, on käytännössä hyvin hankalaa osoittaa riippumatta teon kohteen sukupuolesta (ks. myös kappale 4.3.7).

Tarkasteltaessa vakavaa lievempiä silpomisen muotoja ei rangaistavuutta siten ole ongelmattonta perustaa sille, että sillä suojeltaisiin yleisesti tyttöjä ja naisia joutumasta sukupuoleen kohdistuvan väkivallan kohteeksi. Vaikka tyttölapsen ovat poikia suuremmissa vaarassa yleisesti joutua sukupuoleen kohdistuvan väkivallan kohteeksi elämänsä aikana, ei pelkkää todennäköisyyttä muista mahdollisista tulevaisuuden väkivallan muodoista voida ongelmitta pitää riittävänä perusteena rajata sääntelyä siten, että tyttölapsien fyysistä koskemattomuutta suojeltaisiin laajemmin kuin poikien, kun kyse on sukuelinten vahingoittamisesta. Työryhmän tiedossa ei ole näyttöä siitä, että tyttöjen vakavaa lievemmän sukuelimen vahingoittamisen säättäminen poikkeuksetta rangaistavaksi vähentäisi muita tyttöihin tai naisiin kohdistuvan väkivallan muotoja, kuten esimerkiksi naisten tai tyttöjen seksuaalisuuden kontrollointia. Mikäli teko ei tosiasiallisesti aiheuta juuri pysyvää vahinkoa sukuelimen toiminnalle, on myös haasteellista osoittaa tällaisen teon yhteys esimerkiksi seksuaalisuuden kontrollointiin. Lisäksi samoin perustein silpomisen rangaistavuutta ei voida ongelmitta laajentaa vakavaa lievempiin tekoihin (jotka vastaavat vaikutuksiltaan poikien ympärileikkausta) siten, että nämä olisivat aina ja poikkeuksetta rangaistavia, vain sillä perusteella, että tyttöihin ja naisiin voi kohdistua myös vakavia silpomisen muotoja, joita vastaavat teot taas ovat pojille ja miehille tehtyinä nykyisin harvinaisia. Vain vakavia muotoja koskevaa säännöshdotusta on käsitelty kappaleissa 4.3.5 ja 4.3.6.

Tyttöjen sukuelinten silpomisen ja poikien ympärileikkausten keskeisenä erona voidaan myös esittää ympärileikkauksen keskeinen merkitys tietyille uskonnoille, kuten juutalaisuudelle tai islamille. Perustuslain yhdenvertaisuusvaatimuksen mukaan eri uskontoja tai kulttuureita tulee kuitenkin kohdella samanarvoisina. Siten rangaistavuuden rajamista vain naisiin ja tyttöihin kohdistuviin tekoihin olisi ongelmallista oikeuttaa esimerkiksi poikien ympärileikkauksen merkityksellä tietyille yleiselle tai institutionalisoituneelle uskonnolle tai kulttuurille. Sen sijaan kulttuureita, joissa harjoitetaan myös tyttöjen sukuelimille tehtäviä toimenpiteitä, tulee kohdella lähtökohtaisesti samanarvoisina. Myöskään pelkästään se, että uskonnollinen tapa on institutionalisoituneempi kuin kulttuuriin pohjautuva, on yhdenvertaisen kohtelun periaatteen mukaan ongelmallista oikeuttaa näiden eriarvoista oikeudellista arviointia. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan uskonnonvapauden suoja ja siihen liittyvä valtion velvoite toimia neutraalisti ja puolueettomasti estää valtioita arvioimasta uskonnollisten vakaumusten tai niiden

ilmaisutavan legitimiteettiä tai hyväksyttävyyttä. (Ks. esim. Vartic v. Romania (2013), kohta 34; Leyla Şahin v. Turkey (2005), kohta 107; Manoussakis ym. v. Greece (1996) kohta 47.) (ks. myös KKO:n hylkäämä valituslupa asiassa R2018/286, joka koski siviilipalveluksesta kieltäytyvän vapauttamista. Hovioikeuden mukaan vastaajan edustamaa pasifistista vakaumusta ei voitu asettaa Jehovan todistajien vakaumukseen nähden eriarvoiseen asemaan.) Sääntelyn rajaamista pelkästään tyttöjä ja naisia koskeviin tekoihin voisi siten olla ongelmallista oikeuttaa esimerkiksi sillä, että poikien ja miesten ympärileikkauksilla on vahva institutionalisoitunut uskonnollinen asema, ja että tytöille tehtävät toimenpiteet ovat muodoltaan ja merkitykseltään vaihtelevampia.

4.3.2.3 Säännöksen kokonaisarviointi

Kuten yllä on esitetty, vain tyttöjä ja naisia koskevaa sääntelymallia voidaan jossain määrin pitää haasteellisena perustuslain kannalta. Ongelmallisena voidaan pitää erityisesti mallia, joka asettaisi tytöt ja pojat erilaiseen asemaan sukupuolensa perusteella siten, että tyttöjen fyysistä koskemattomuutta suojeltaisiin poikia laajemmin sukuelintä vahingoittavilta teoilta.

Rikoslainsäädännön lähtökohdaksi olisi myös hyvin ongelmallista asettaa olettaus, jonka mukaan tyttöjen ja naisten sukuelimiin kohdistuva toimenpide olisi aina tehty lähtökohtaisesti tarkoituksenaan haitan aiheuttaminen tai esimerkiksi seksuaalisuuden kontrollointi, kun taas poikien ja miesten sukuelimille tehty vakavuudeltaan vastaava teko ei. Tekoja voidaan tehdä hyvin vaihtelevista syistä. Vaikka eri kulttuureissa esimerkiksi naisille ja miehille asetetut seksuaalisen käyttäytymisen normit voivat olla hyvinkin erilaiset, ei rikosoikeutta tulisi myöskään käyttää moraaliseen moitearvosteluun eri kulttuurien välillä. Rikosoikeuden käytön pohjalla tulee olla yksilön oikeudenloukkauksen estäminen eikä yhteisöjen tai kulttuurien tapojen arvottaminen.

On totta, että vakavaa lievemmat silpomisteot voivat tapahtua ympäristössä, jossa esiintyy naisiin ja tyttöihin kohdistuvaa seksuaalisuuden kontrollointia, painostusta tai väkivaltaa. Vakavaa lievempien silpomistekojen yhteyttä esimerkiksi naisiin kohdistuvaan väkivaltaan tai seksuaalisuuden kontrollointiin ei kuitenkaan ole ongelmattomaa näyttää toteen. Lisäksi ei ole nähtävissä näyttöä siitä, että tyttöjen sukuelimen vakavaa lievemmän vahingoittamisen säätämällä poikkeuksetta rangaistavaksi voitaisiin vaikuttaa yleisemmin naisiin ja tyttöihin kohdistuvaan väkivaltaan tai seksuaalisuuden kontrollointiin tai parantaa tyttöjen ja naisten asemaa muutoin. Onkin kyseenalaista, olisiko tytöt ja pojat erilaiseen asemaan asettavalle säännökselle löydettävissä perustuslain kannalta hyväksyttävä peruste.

Periaatteessa lienee mahdollista muotoilla vain tyttöjä ja naisia koskevan säännöksen perustelut siten, että rangaistavuus vastaisi käytännössä miehiin ja poikiin kohdistuvien tekojen rangaistavuutta. Tämä edellyttäisi kuitenkin muun muassa lapsen etua koskevaan

oppiin liittyvien kysymysten ratkaisua esimerkiksi siten, että lapsen etu voisi toimia oikeutamisperusteena samoin tavoin sekä poikia että tyttöjä koskevissa säännöksissä. Tällaista mallia on käsitelty kappaleessa 4.3.1.

Ongelma pelkästään tyttöjä ja naisia koskevassa säännöksessä on myös se, että henkilön sukuelimet voivat poiketa siitä, millaisia sukuelimiä kyseisen juridisen sukupuolen omaavalla henkilöllä oletetaan olevan. Esimerkiksi inter- tai transsukupuolisilla henkilöillä voi olla myös heidän juridisesta sukupuolestaan perinteisesti poikkeavat sukuelimet. Näin ollen esimerkiksi intersukupuolinen, juridisesti poika tai mies tai transmies on voinut tai voi elämänsä aikana joutua vakavankin sukuelimen silpomisen kohteeksi. Sääntely, joka koskisi esimerkiksi vain juridisesti naisia tai tyttöjä, voisi siten johtaa tilanteeseen, jossa identtiset sukuelimiin kohdistuneet silpomistapaukset arvioitaisiin eri tunnusmerkistöjen mukaan sen perusteella, mikä on uhrin juridinen sukupuoli.

Ehdotetun kaltaiseen säännökseen voidaan siten katsoa liittyvän lukuisia ongelmia, joista keskeisimpiä ovat ongelmat suhteessa poikien ympärileikkauksiin ja perustuslain takamaan yhdenvertaisuuden vaatimukseen. Mikäli säännöksessä määriteltäisiin, ettei esimerkiksi oikeuskäytännössä muotoutunut lapsen edun käsite voi oikeuttaa tytön sukuelimen vahingoittamista, voisi säännöksellä olla arvaamattomia vaikutuksia poikien ympärileikkausta koskevaan oikeustilaan, sillä olisi kyseenalaista, voitaisiinko tyttöjen ja poikien sukuelinten vakavaa lievempien vahingoittamisen muotoihin suhtautua oikeudellisesti eri tavoin, ottaen huomioon näiden tekojen yhteneväisyyksistä yllä esitetty. Säännös, joka käytännössä tekisi nykyisestä oikeustilasta entistä epäselvemmän poikien ympärileikkauksen osalta, olisi myös laillisuusperiaatteen osalta ongelmallinen.

Esitetyn mallin eduksi voidaan katsoa lähinnä se, että se korostaisi tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen moitittavuutta ja selkeyttäisi oikeustilaa ainakin tyttöjä ja naisia koskevan oikeustilan osalta.

4.3.3 Vaihtoehto 1 C: Myös lievimpiä sukuelimen vahingoittamisen muotoja koskeva säännös

Työryhmän työssä on nostettu esiin näkemyksiä, joiden mukaan kaikki sukuelimen vahingoittaminen tulisi olla rangaistavaa riippumatta teon vakavuudesta. Alla on esitelty vaihtoehtoja 1 A, 1 B ja 2 muokattuina siten, että niiden soveltamisala kattaisi myös lievät vahingoittamisen muodot. Muutoin mallit vastaisivat näiden mallien kohdalla esitettyä.

Esimerkkejä säännösmuotoiluista:

X S

Sukuelinten silpominen

Joka toimenpiteellä vahingoittaa tytön tai naisen ulkoista sukuelintä, on tuomittava *sukuelinten silpomisesta* (...)

TAI

Joka toimenpiteellä vahingoittaa toisen ulkoista sukuelintä, on tuomittava *sukuelinten silpomisesta* (...)

TAI

Joka toimenpiteellä vahingoittaa [alle esim. 13/15/16 –vuotiaan] lapsen ulkoista sukuelintä, on tuomittava *sukuelinten silpomisesta*

Yritys on rangaistava.

4.3.3.1 Perustelut

Säännöksen soveltaminen edellyttäisi sukuelimen vahingoittamista. Perustelut vastaisivat vahingon aiheuttamisen osalta pääosin yllä 1 A mallin kohdalla esitettyä. Toisin kuin 1 A mallissa, soveltamisalaa ei kuitenkaan olisi rajattu vähäistä vakavamman vahingon aiheuttamiseen. Tällöin säännöksen soveltamisalaan kuuluisivat myös esimerkiksi yksittäiset pistot tai viillot. Myös esimerkiksi tilapäisen vamman, kuten mustelman tai nirhauman aiheuttaminen sukuelimeen, olisi säännöksen mukaan rangaistavaa. Pelkkää kivun aiheuttamista sukuelintä lainkaan vahingoittamatta arvioitaisiin pahoinpitelyä koskevien säännösten mukaan.

4.3.3.2 Vaihtoehdon arviointi

Vaihtoehdon etuna voidaan pitää sitä, että se kattaisi hyvin laajalti eri tekemuotoja, mukaan lukien kaikki WHO:n sukuelinten silpomisen määritelmän mukaiset teot. Vaihtoehdon huonona puolena voidaan pitää sitä, että silpomisen voidaan katsoa yleiskielisessä merkityksessä viittaavaan vähäistä vakavamman vahingon aiheuttamiseen. Myös useissa legaalimääritelmässä silpominen on rajattu lievää vakavampaan sukuelimen vahingoittamiseen siten, että esimerkiksi yksittäiset neulanpistot eivät kuulu

säännöksen soveltamisalaan (ks. kappale 4.2), tai silpomisen edellytykseksi on katsottu pysyvän muutoksen aiheuttaminen. Mikäli säännös kattaisi myös vähäisen sukuelimen vahingoittamisen, olisi rangaistusasteikosta tehtävä myös varsin laaja tai olisi harkittava törkeysporttastusta.

4.3.4 Vaihtoehto 2: Lasten sukuelinten vahingoittamista koskeva säännös

Kuten yllä (ks. kappale 3.8) on tuotu esiin, kysymyksiä liittyy erityisesti tytöille tehtäviin, sukuelintä vakavaa lievemmin vahingoittaviin tekoihin.

Työryhmän työn aikana käsiteltiin myös säännöstä, joka koskisi kaikkia lievää vakavamman sukuelimen vahingoittamisen muotoja silloin, kun teot kohdistuvat lapseen.

Esimerkki säännösmuotoilusta:

X § Lapsen sukuelimen silpominen

Joka toimenpiteellä vahingoittaa muutoin kuin vähäisesti [alle esim. 13/15/16-vuotiaan] lapsen ulkoista sukuelintä, on tuomittava *sukuelinten silpomisesta* (...)

Yritys on rangaistava.

4.3.4.1 Säännöksen perustelut

Säännös vastaisi vahingoittamisen määritelmän osalta kappaleessa 4.3.1 esitettyä 1 A -mallia. Säännös olisi yllä kappaleessa 4.3.2 esitetyn 1 B vaihtoehtoa koskevien huomioiden vuoksi sukupuolineutraali, joten se koskisi sekä tytöille että pojille tehtäviä tekoja. Säännöksen ikäraja voitaisiin asettaa esimerkiksi 13, 15, 16 tai 18 vuoteen. Koska työryhmä ei ole päätenyt kannattamaan tätä vaihtoehtoa, ei asianmukaista ikärajaa ole tarkemmin tarkasteltu. Asian arvioiminen edellyttäisi jatkovalmistelua.

Esitetty malli tarkoittaisi muutosta nykyiseen oikeustilaan, jossa KKO on katsonut poikien ympärileikkauksen voivan olla lapsen edun mukaista tietyissä tapauksissa. Ehdotus selkeyttäisi huomattavasti nykyistä oikeustilaa lisäämällä kaikki alle säädetyn ikäisiin lapsiin kohdistuvat teot rangaistavuuden piiriin.

Säännöstä voitaisiin perustella sillä, että pieneltä lapselta puuttuvat edellytykset muodostaa omaehtoinen ja itsenäinen käsitys sukuelimiin kohdistuvasta, pysyvästi vaikuttavasta toimenpiteestä ja sen merkityksestä. Silloin kun lapsella ei ikänsä vuoksi olisi valmiuksia

ymmärtää toimenpiteen merkitystä ja antaa siihen suostumustaan, pelkäänsä lapsen omasta uskonnonvapaudesta ei voitaisi johtaa oikeutusta myöskään hänen huoltajiansa päätösvalalle sukuelimen vahingoittamista koskevassa asiassa. Myös perusoikeus-uudistuksen yhteydessä on jo katsottu, että uskonnon ja omantunnonvapautta koskeva säännös ei voi missään olosuhteissa oikeuttaa ihmisyksilöiden silpomista, kuten naisten ympärileikkausta, huolimatta tällaisen toimenpiteen mahdollisesta yhteydestä johonkin uskonnolliseen suuntaukseen (HE 309/1993 vp, s. 56). Oikeutusta puuttua lapsen ruumiilliseen koskemattomuuteen lapsen huoltajaan ja lapseen liittyvillä kulttuurisilla tai uskonnollisilla syillä on siten arvioitava yksinomaan lapsen edun näkökulmasta (ks. mm. KKO 2008:93, KKO 2016:24).

Lapsen sukuelintä vahingoittavan, esimerkiksi genitaalikirurgisen toimenpiteen etuina lapselle voitaisiin pitää etua, jonka lapsi voi esimerkiksi uskonnollisesta tai kulttuurisesta syystä tehdyn toimenpiteen vuoksi saada identiteetin kehittymisen ja uskonnolliseen ja sosiaaliseen yhteisöön kiinnittymisen kannalta. Vaikka pienikin lapsi voi olla uskonnon tai kulttuurin vaikutuksen piirissä ja osallistua esimerkiksi näitä koskeviin riitteihin ja menoihin, on lapsen etua arvioitaessa otettava huomioon uskonnon, kulttuurin ja yhteisön merkitys lapselle itselleen. Lapsen fyysistä koskemattomuutta loukkaavaa tekoa ei siis voitaisi oikeuttaa esimerkiksi itse uskonnon tai kulttuurin vaalimiseen liittyvillä argumenteilla.

Ensimmäiset elinvuodet lapsi on yleensä kiinnittynyt vahvasti vain lähiomaisiinsa. Pienten lasten tai vauvojen sukuelinten vahingoittamista ei siten voitaisi oikeuttaa lapsen edulla, sillä laajemmalla sosiaalisella yhteisöllä voitaisiin katsoa olevan nuorella iällä lapselle vain hyvin rajattu merkitys. Lapsen kasvaessa olisi huomioon otettava lapsen kyky ymmärtää sekä häntä koskevan toimenpiteen pysyvyys ja merkitys ja teon olisi voitava katsoa muutoinkin kokonaisuutena olevan lapsen edun kannalta hyväksyttävä. Lapsen etua arvioitaessa olisi myös huomioitava, että kysymys on intiimialueeseen kohdistuvasta toimenpiteestä, jota on mahdotonta ulkoapäin havaita, ellei lapsi ole alasti. Näin ollen toimenpiteen suorittamatta jättäminen ei vaikuttaisi esimerkiksi lapsen ulkoisesti erottumiseen lapsen tavanomaisen perheen ulkoisen sosiaalisen kanssakäymisen piirissä, mikä osaltaan vähentää mahdollista sosiaalista haittaa, joka voisi aiheutua toimenpiteen siirtämisestä myöhempään ikään.

Tutkimusta vaikutuksiltaan lievien sukuelintä vahingoittavien toimenpiteiden vaikutuksista on nykyisen oikeuskäytännön linjausten jälkeen tehty lisää (ks. kappale 3.5.1). Tutkimukset ovat keskittyneet pääasiassa poikien ja miesten ympärileikkauksiin. Eri tutkimuksissa on noussut esille lapsena tehtyjen ympärileikkausten hyötyjä kuin haittojakin. Vaikka osa nuorina lapsina tai vauvoina ympärileikatuista on pitänyt jälkikäteen toimenpidettä hyödyllisenä, on esiin noussut viime aikoina yhä vahvempi ihmisoikeuspainotteinen näkökulma, jossa esiin on tuotu päinvastaisia näkökulmia. Erityisesti mahdollisuuden päättää

toimenpiteeseen osallistumisesta itse on havaittu korreloivan positiivisesti myöhemmän hyvinvoinnin ja kehotuutyväisyyden kanssa. Tutkittaessa ympärileikkauksen vaikutuksia on myös huomattu, että henkilö, joka ei ole itse antanut suostumusta toimenpiteeseen, kokee todennäköisemmin leikkauksen aiheuttaneen pysyviä fyysisiä tai henkisiä haittoja. Asianmukaisin menetelmin ja välinein tehtyä ympärileikkausta tai muuta vastaavaa kosmetista genitaalikirurgista toimenpidettä ei voida pitää olennaisesti riskialttiimpana, mikäli toimenpide suoritetaan aikuiselle pienen lapsen sijaan, joten myöskään terveystieteisiin liittyvät seikat eivät riitä perustelemaan genitaalikirurgisten toimenpiteiden tekemistä pienille lapsille. On myös huomattava, että lapsi tai nuori voi myös halutessaan antaa vartuessaan suostumuksen vaikutuksiltaan lievään toimenpiteeseen, kuten ympärileikkaukseen, mutta vastaavaa pysyvästi sukuelimiä muuttavaa toimenpidettä ei enää voi perua myöhemmin.

Aiemmin mainittuja, vaikutuksiltaan vakavia genitaalikirurgisia toimenpiteitä, kuten häpyhuulten ja klitoriksen tai kivesten täydellistä poistoa ei voitaisi pitää ilman lääketieteellistä syytä koskaan hyväksyttävänä lapsen edun kannalta ja toimenpiteet olisivat pääsääntöisesti rangaistavia myös aikuisiin kohdistuessaan.

Kyseisen mallin mukaisella säännöksellä säädettäisiin rangaistavaksi kaikki sukuelinten vahingoittaminen laissa mainitun ikärajan alittavien lasten osalta. Vakavaa lievemmät tekemuodot, kuten yleisesti tarjolla olevat genitaalikirurgiset toimenpiteet (labiaplastia, klitoriksen hupun pienennys, genitaalilävistys, poikien ympärileikkaus), voivat vaihdella jonkin verran vaikutuksiltaan ja riskeiltään. Oikeustilan selkeyttämiseksi mallissa määriteltäisiin ikäraja, jonka ylittäneiden lasten voitaisiin katsoa pystyvän itsenäisesti antamaan suostumus mainitun kaltaisiin vakavaa lievempiin sukuelintä vahingoittaviin toimenpiteisiin.

Säännöksessä mainittua ikää vanhempien lasten osalta sovellettaisiin samoja periaatteita kuin teon rangaistavuuden arvioinnissa aikuisten osalta. Keskeinen tekijä näissä tapauksissa olisi lapsen/nuoren oma mielipide ja sovellettavaksi voisivat tulla myös mm. yleiset pahoinpitelysäännökset, mikäli toimenpide olisi lievä, mutta tehtäisiin lapsen/nuoren tahdon vastaisesti.

Säännös olisi sukupuolineutraali yllä 5.1.1 kappaleessa esitetyistä syistä. Kaikkien pienten lasten voidaan katsoa olevan lähtökohtaisesti haavoittuvaisessa asemassa. Tyttöjen mahdollisesti kokema sukupuolittunut väkivalta voitaisiin kuitenkin ottaa huomioon rangaistuksen mittaamisessa. Toisaalta tytöille suoritettavat toimenpiteet voivat olla myös vaikutuksiltaan poikien ympärileikkauksia lievempiä, ja tämä voitaisiin myös ottaa huomioon rangaistuksen mittaamisessa.

4.3.4.2 Säännöksen kokonaisarviointi

Mallin mukaisen säännöksen hyvinä puolina voidaan pitää ensinnäkin sen selkeyttä. Säännös muuttaisi oikeustilaa poistamalla nykyisen käytössä olevan lapsen edun oikeuttamisperusteen ja säätäisi kaikki ilman lääketieteellistä syytä tehdyt lasten sukuelimiä vahingoittavat teot rangaistavaksi. Säännöksen voitaisiin katsoa selkeyttävän nykyistä oikeustilaa ja poistavan tyttöjen silpomisen vakavaa lievempiä muotoja koskevat tulkinnanvaraisuudet. Tällaista muutosta voitaisiin pitää erityisesti laillisuusperiaatteen kannalta kannatettavana.

Lisäksi säännöksen voitaisiin katsoa parantavan lasten henkilökohtaisen koskemattomuuden suojaa. Lapsen sukuelintä vakavaa vähäisemmin vahingoittava teko, joka voi nykyisin olla oikeutettavissa lapsen edun perusteella (kuten pojan ympärileikkaus), voi muokata lapsen sukuelintä pysyvästi ja peruuttamattomasti. Lisäksi kirurgisiin operaatioihin liittyy aina vakavienkin komplikaatioiden riski. Toimenpiteitä voi olla mahdotonta peruuttaa, mikäli lapsi esimerkiksi aikuistuttuaan ei olisi tyytyväinen sukuelimensä muokkaukseen.

Mallin mukaisen sääntelyn haittapuolena voitaisiin pitää sitä, että lapsi ei enää voisi saada nykyisen kaltaista etua esimerkiksi vanhempiansa uskonnolliseen tai kulttuuriseen ryhmään vahvemmin liittämistä sukuelintä vahingoittavan teon myötä. Toisaalta lapsen olisi kuitenkin edelleen mahdollista antaa suostumuksensa sukuelintä vakavaa vähäisemmin vahingoittavaan tekoon ylitettyään säännöksessä määritellyn ikärajan ja saada tällöin sosiaalisia etuja, joita toimenpiteestä voi seurata.

On huomattava, että vaikka fyysistä koskemattomuutta puoltavat näkökulmat ovat nousseet yhä vahvemmin esille keskustelussa muun muassa ympärileikkausten sallittavuudesta, ei poikalapsille suoritettuja ympärileikkauksia ole täysin kriminalisoitu missään päin maailmaa. Poikien ympärileikkausten kieltämisestä on tehty lakialoitteita, mutta nämä eivät ole johtaneet lainsäädäntömuutoksiin. On olemassa myös oikeustapaus Saksasta, jossa pojan ympärileikkaus katsottiin rangaistavaksi pahoinpitelynä, mutta paikallista lainsäädäntöä on tapauksen jälkeen muutettu leikkaukset sallivammaksi. (ks. kappale 4.2.5) Myös Suomessa eduskunnalle on luovutettu aloitteita liittyen poikien ympärileikkauksien kieltoon tai tarkempaan sääntelyyn. Näiden aloitteiden käsittely on eduskunnassa kesken (TPA 113/2020 vp ja LA 99/2020 vp).

On todennäköistä, että poikien ympärileikkauksen täydellinen tai ikärajaan sidottu kieltö edellyttäisi laajamittaisempaa yhteiskunnallista keskustelua, sillä toimenpiteitä pidetään yhä keskeisenä ja laajasti harjoitettuinä tietyissä uskonnoissa, kuten juutalaisuudessa ja islamissa.

4.3.5 Vaihtoehto 3 A: Vain sukuelimen vahingoittamisen vakavia muotoja koskeva, sukupuolineutraali säännös

Työryhmä tarkasteli myös mahdollisuutta säätää nimenomaisesti rangaistavaksi vain silpomisen vakavat muodot, joissa sukuelintä vahingoitetaan vakavasti. Sääntely voisi koskea joko pelkästään tyttöjä ja naisia, tai se voisi olla sukupuolineutraali (vain tyttöjä ja naisia koskeva säännös on esitelty alla kappaleessa 4.3.6 alla).

Esitellyssä säännösmallissa silpomisen vakavaa lievempien tekojen rangaistavuus määräytyisi edelleen sukupuolineutraalien pahoinpitelysäännösten nojalla. Vakavasti sukuelintä vahingoittavat, silpomisen vakaviksi muodoiksi katsottavat teot ovat nykyisin rangaistavia lähinnä törkeänä pahoinpitelynä, joten muutos ei muuttaisi nykyistä oikeustilaa.

Esimerkki säännösmuotoilusta:

6 § Törkeä pahoinpitely

Jos pahoinpitelyssä (...)

4) vahingoitetaan vakavasti ulkoista sukuelintä,

(...) rikoksentehtijä on tuomittava *törkeästä pahoinpitelystä* (...)

Tai,

X § Sukuelimen silpominen

Joka toimenpiteellä vahingoittaa vakavasti toisen ulkoista sukuelintä, on tuomittava *sukuelinten silpomisesta* (...)

Yritys on rangaistava

4.3.5.1 Säännöksen perustelut

Säännöksen soveltamisalaan kuuluvia esimerkkejä teoista, joiden voitaisiin katsoa vahingoittavan sukuelimiä vakavasti, olisivat klitoriksen näkyvän osan ja häpyhuulten täydellinen poisto tai kivesten tai peniksen poisto tai ns. syväviilto (subincision, peniksen halkaisu kokonaan tai osittain). Näihin sukuelimiä vakavasti vahingoittaviin teoihin ei voitaisi antaa pätevää suostumusta, ja ne olisivat siten aina rangaistavia.

Säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle jäisi siten laaja määrä tekoja, joiden voidaan katsoa vahingoittavan sukuelimiä vakavaa vähäisemmin. Esimerkiksi kudoksen poisto, kuten häpyhuulen tai klitoriksen hupun osittainen poistaminen tai esinahan poistaminen, voisivat jäädä säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle, mikäli teon ei voitaisi sukuelimen yksilölliset ominaisuudet huomioiden katsoa vahingoittavan sukuelintä vakavasti. Teon vakavuuden arvioinnissa olisi huomiota kiinnitettävä teosta objektiivisesti aiheutuneeseen vahinkoon ja vaaraan. Esimerkiksi erityisen tuntoherkän kudoksen, kuten klitoriksen täydellisen poistamisen, voidaan katsoa vahingoittavan sukuelintä vakavasti, ja teko olisi siten rangaistavaa riippumatta teon kohteen tai tekijän käsityksestä aiheutetun vahingon vakavuudesta.

Kyseisen mallin mukainen säännös ei muuttaisi nykyistä oikeustilaa, mutta korostaisi vakavasti sukuelimiä vahingoittavien tekojen rangaistavuutta. Sukuelinten koskemattomuus liittyy vahvasti myös ihmisen seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen ja sukuelinten vahingoittamisessa on täten lähtökohtaisesti kyseessä vakavasta väkivallasta ja henkilön itsemääräämisoikeuden ydinalueeseen puuttumisesta. Sukuelinten vahingoittamisella voi olla kauaskantoisia seurauksia henkilön kykyyn toteuttaa itseään seksuaalisesti tai lisääntyä, jotka ovat myös yksilön oikeuksien kannalta keskeisiä suojeltavia oikeushyviä.

4.3.5.2 Säännösvaihtoehdon arviointi

Säännösvaihtoehdon hyvinä puolina voidaan pitää ensinnäkin sen soveltamisalan selkeyttä. Säännös koskisi vain vakavasti sukuelintä vahingoittavia tekoja, joita voidaan eittämättä pitää sukuelinten silpomisena. Säännöksen puolesta puhuvana seikkana voidaan pitää myös sitä, että säännös myös noudattaisi rikoslain sukupuolineutraalia lain kirjoittamisen tapaa, eikä olisi näin perustuslain yhdenvertaisuusvaatimuksen kannalta ongelmallinen, mutta se ei myöskään rajauksensa vuoksi koskisi käytännössä esimerkiksi poikien ympärileikkauksia, joihin liittyy erityistä yhteiskunnallista herkkyyttä. Myös kosmeettisena kauneuskirurgiana tehtävät sukuelimen muokkaukset, kuten häpyhuulten osittainen poisto (labioplastia), jäisivät soveltamisalan ulkopuolelle. Säännös ei merkitsisi asiallista muutosta nykyiseen oikeustilaan. Säännöksen voitaisiin katsoa kuitenkin korostavan sukuelinten ja seksuaalisuuden koskemattomuuden merkitystä ja näitä vahingoittavien tekojen moitittavuutta.

Säännöksen haittapuolina voidaan toisaalta nähdä juuri sen suppea soveltamisala. Kuten jo aiemmin on esitetty, nykysääntelyssä vakavasti sukuelintä vahingoittavien tekojen rangaistavuudesta ei ole epäselvyyttä, vaan tekoja arvioidaan lähtökohtaisesti törkeinä pahoinpitelyinä, Tulkinnanvaraisuuksia voidaan katsoa liittyvän erityisesti tyttölapsille tehtäviin, vakavaa lievempiin silpomisen tekemuotoihin, jotka vaikutuksiltaan vastaavat poikien ympärileikkauksia tai ovat tätä lievempiä. Säännös, joka kattaisi vain vakavat sukuelinten vahingoittamisen muodot, ei siten juurikaan juridisesti selkeyttäisi silpomisen

rangaistavuutta. Lisäksi pelkästään vakavia tekemuotoja koskeva säännös voisi luoda erheellistä mielikuvaa, jonka mukaan vain vakavat sukuelimen vahingoittamisen muodot olisivat rangaistavia, vaikka myös lievemmat teot voisivat tulla rangaistaviksi nykyisten pahoinpitelyä koskevien säännösten nojalla. Säännösmuutos edellyttäisi siten myös kattavaa tiedotusta myös muiden sukuelinten silpomisen muotojen rangaistavuudesta.

Vain vakavia vahingoittamisen muotoja koskevaan säännökseen liittyy ongelmia myös perustuslakivaliokunnan muotoileman symbolisen rikoslain kiellon kannalta (ks. kap-pale 4.1). Perustuslakivaliokunta on linjannut, ettei tulisi säätää rikossäännöksiä, joilla olisi lähinnä symbolinen merkitys. Jo nykyisin vakavien tekemuotojen rangaistavuudesta ei ole epäselvyyttä, joten esitetyn kaltaista muutosta on mahdollista pitää lähinnä symbolisena.

4.3.6 Vaihtoehto 3 B: Vain sukuelimen vahingoittamisen vakavia muotoja ja vain tyttöjä ja naisia koskeva säännös

Yllä esitetty vain sukuelimen vahingoittamisen vakavia muotoja koskeva säännös (3 A) voitaisiin myös laatia vain tyttöjä ja naisia koskevaksi.

Esimerkki säännösmuotoilusta:

6 § Törkeä pahoinpitely

Jos pahoinpitelyssä (...)

4) vahingoitetaan vakavasti tytön tai naisen ulkoista sukuelintä,

(...) rikoksentehtäjä on tuomittava *törkeästä pahoinpitelystä* (...)

Tai

X § Sukuelimen silpominen

Joka toimenpiteellä vahingoittaa vakavasti tytön tai naisen ulkoista sukuelintä, on tuomittava *sukuelinten silpomisesta* (...)

Yritys on rangaistava

Säännöksen perustelut vastaisivat pääosin yllä 3 A mallin osalta esitettyjä perusteluita siten, että niissä viitattaisiin kuitenkin vain naisille ja tytöille tehtäviin tekemuotoihin.

4.3.6.1 Säännösvaihtoehdon arviointi

Säännöksen hyvät ja huonot puolet vastaavat säännöksen selkeyden ja toisaalta suppeuden osalta pääosin yllä mallin 3 A osalta esitettyä. Lisäksi voidaan arvioida sukupuolispesifin vaihtoehdon etuja ja haittoja verrattuna yllä esitettyyn sukupuolineutraaliin vaihtoehtoon.

Yllä 1 B sääntelyvaihtoehdon kohdalla on esitelty kattavasti perustuslain vaatimuksiin liittyviä ongelmia tapauksessa, joissa sääntely koskisi vain tyttöjä ja naisia sekä myös silpomisen vakavaa lievempiä muotoja. Näitä tekoja on mahdollista rinnastaa miesten ja poikien ympärileikkauksiin, joten pelkästään tyttöjä ja naisia koskeva sääntely ei olisi ongelmallista esimerkiksi rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen tai perustuslain takaaman yhdenvertaisen kohtelun vaatimuksen vuoksi.

Silpomisen vakavia muotoja ei voida rinnastaa vakavuudeltaan tai vaikutuksiltaan poikien tai miesten ympärileikkauksiin. Silti, vaikka nykyisin vakavat sukuelinten silpomisen muodot kohdistuvat lähinnä naisiin tai tyttöihin, on olemassa myös vakavia miesten sukuelinten vahingoittamisen muotoja. Näistä esimerkkeinä voidaan pitää miesten kivesien rituaalista poistamista (kastraatio), joka on ollut historiallisesti yleisempää, mutta jota esiintyy paikoitellen edelleen. Hyvin harvinaisena esimerkkinä poikien ja miesten sukuelinten vakavasta vahingoittamisesta voidaan pitää muun muassa Australian tiettyjen aboriginaaliryhmien keskuudessa esiintynyttä peniksen osittaista tai kokonaan halkaisua virtsaputkea myöten (ns. syväviilto, subincision).

Vaikka rituaalista miesten tai poikien kastraatiota tai muita vakavia miesten tai poikien sukuelinten vahingoittamisen vakavia muotoja ei enää harjoiteta yleisesti suuressa mittakaavassa, esiintyy esimerkiksi kivesien poistamista maailmalla edelleen muun muassa sadomasokistiseen kulttuuriin ja myös ihmiskauppaan liittyen. Ei ole nähtävissä lähtökohtaista syytä, miksei vastaavia miehiin tai poikiin kohdistuvia silpomistapauksia tulisi kohdella samoin kuin naisten tai tyttöjen sukuelinten vakavia silpomisia, ottaen erityisesti huomioon, kuinka laajasti esimerkiksi kivesien poisto vaikuttaa miessukupuolisten henkilöiden hormonitasapainoon, seksielämään ja lisääntymiseen. Toisaalta naisiin ja tyttöihin kohdistuvien tekojen yleisempää esiintymistä voitaisiin taas käyttää vain tyttöjä ja naisia koskevan säännöksen puolesta puhuvana seikkana.

Lisäksi arvioitaessa sitä, tulisiko säännös kirjoittaa vain tyttöjä ja naisia koskevaksi vai sukupuolineutraaliksi, on huomioon otettava vaihtoehto 1 A:n ja B:n kohdalla esitetyt huomiot rikoslain sukupuolineutraalista kirjoittamistavasta, jota on sovellettu myös hyvin sukupuolittuneissa rikoksissa, kuten seksuaalirikoksissa.

Ongelmallista vain tyttöjä ja naisia koskevassa säännöksessä olisi myös se, että henkilön sukuelimet voivat poiketa siitä, millaisia sukuelimiä kyseisen juridisen sukupuolen omaavalla henkilöllä oletetaan olevan. Esimerkiksi inter- tai transsukupuolisilla henkilöillä voi olla myös heidän juridisesta sukupuolestaan perinteisesti poikkeavat sukuelimet. Näin ollen esimerkiksi intersukupuolinen pojaksi tai mieheksi määritelty tai transmies on voinut tai voi elämänsä aikana joutua vakavan sukuelimen silpomisen, kuten klitoriksen näkyvän osan tai häpyhuulten täydellisen poiston, kohteeksi. Sääntely, joka koskisi esimerkiksi vain juridisesti naisia tai tyttöjä voisi siten johtaa tilanteeseen, jossa identtiset sukuelimiin kohdistuneet silpomistapaukset arvioitaisiin eri tunnusmerkistöjen mukaan sen perusteella, mikä on uhrin juridinen sukupuoli.

Työryhmä on myös arvioinut vaihtoehtoa, jossa sukupuolen sijaan sääntely rajattaisiin koskemaan tiettyjä sukuelimiä ja näiden vahingoittamista. Tällainen sääntely kuitenkin voisi johtaa tarpeettoman monimutkaiseen ja kasuistiseen lainsäädäntöön. Tällaisessa säännöksessä tulisi luetella tyhjentävästi kaikki sukuelimen eri osat (kuten isot ja pienet häpyhuulet, häpykieli eli klitoris, klitoriksen huppu, virtsa-aukko, emättimen aukko, sekä kaikki mainittujen osien väliin tai ympärille jäävä kudosis). Säännösmalli voisi aiheuttaa sekavia tulkintatilanteita myös erityisesti intersukupuolisten henkilöiden osalta. Intersukupuolisten osalta ongelmallinen voisi olla myös säännös, jotta viitattaisiin ns. sukupuoli-tyypillisiin sukuelimiin, sillä intersukupuolisten sukuelimet poikkeavat sukupuoli-tyypillisistä sukuelimistä.

Yhteenvedon voidaan todeta, että esitetyn kaltaiseen säännökseen liittyy huomattavasti vähemmän perustuslain kannalta ongelmallisia kysymyksiä, kuin vaihtoehtoon 1 B. Toisaalta on huomattavaa, että esitetyn säännöksen kirjoittamiseen sukupuolineutraalisti ei liity poikien ympärileikkaukseen liittyviä yhteiskunnallisia herkkyyksiä, joten säännöksen kirjoittamiselle rikoslain vakiintuneen tavan mukaan sukupuolineutraaliksi ei ole havaittavissa huomattavia esteitä. Vain tyttöjä ja naisia koskevan säännöksen voidaan toisaalta katsoa korostavan sitä, että vakavasti sukuelintä vahingoittavat teot kohdistuvat huomattavasti yleisemmin naisiin ja tyttöihin kuin miehiin ja poikiin. Tällaisen säännöksen voidaan katsoa korostavan näiden tekojen moitittavuutta ja tyttöjen ja naisten haavoittuvaa asemaa. Harkittaessa 3 A ja B vaihtoehtojen välillä olisivat vastakkain siis rikoslain vakiintunut sukupuolineutraali kirjoittamistapa, inter- ja transsukupuolisten asema ja toisaalta tyttöjä ja naisia koskevien tekojen yleisempi esiintyvyys sekä naissukupuolisten haavoittuvampi asema.

4.3.7 Vaihtoehto 4: Vahingon aiheuttamisen tarkoitusta edellyttävä säännös

Työryhmä on käsitellyt myös säännösvaihtoehtoa, jonka mukaisesti rangaistavaa olisi sukuelimen vahingoittaminen siten, että teon tarkoituksena on vahingoittaa toisen terveyttä tai seksuaalisuutta.

Esimerkki säännösmuotoilusta:

X S

Sukuelinten silpominen

Joka toimenpiteellä tarkoituksenaan toisen terveyden tai seksuaalisuuden vahingoittaminen vahingoittaa tämän sukuelintä, on tuomittava *sukuelinten silpomisesta* vankeuteen (...)

Yritys on rangaistava.

Säännösmalli perustuisi siihen silpomisen määritelmän yhteydessä usein esitettyyn oletukseen, että silpomisen tarkoituksena on tytön tai naisen seksuaalisuuden tai terveyden vahingoittaminen ja kontrollointi. Säännös siten kieltäisi sanamuotonsa mukaan sukuelimen vahingoittamisen muodot, joiden tarkoituksena on vahingoittaa teon kohteen terveyttä tai seksuaalisuutta.

Säännös olisi mahdollista laatia joko sukupuolineutraaliksi tai vain naisia tai tyttöjä koskevaksi ("joka toimenpiteellä tarkoituksenaan tytön tai naisen terveyden tai seksuaalisuuden vahingoittaminen, vahingoittaa tämän sukuelintä [...]"). Vain tyttöjä ja naisia koskevaan säännökseen liittyen voidaan kuitenkin nostaa esiin samoja perustuslain yhdenvertaisuusvaatimukseen ja tarkoituksenmukaisuuteen liittyviä kysymyksiä, joita on käsitelty vaihtoehtojen 1 B ja 3 B kohdalla. Esiin voidaan nostaa erityisesti se, että ottaen huomioon, että myös poikien ympärileikkauksia on perusteltu seksuaalisuuden kontrolloinnilla, ja että toimenpiteitä harjoitetaan edelleen yhteisöissä, jotka pyrkivät myös kontrolloimaan (mies)jäsentensä seksuaalisuutta, ei olisi ongelmattonta esittää, että vain tyttöjä ja naisia koskeviin sukuelinten vahingoittamisen muotoihin liittyy seksuaalisuuden kontrollointia. Samoin on otettava huomioon muun muassa inter- ja transsukupuolisten asema. Vain tytöt ja naisia koskevan säännöksen etuja ja ongelmia ei ole kuitenkaan käsitelty enää tässä yhteydessä tarkemmin.

4.3.7.1 Säännöksen perustelut

Mallin mukaisen säännöksen perusteluissa tulisi määritellä tekijät, joiden perusteella teko voitaisiin katsoa tehdyn siten, että sen tarkoituksena on ollut terveyden tai seksuaalisuuden vahingoittaminen. Teoissa, joissa esimerkiksi tytön tai naisen sukuelimiä vahingoitetaan vakavasti, voitaisiin teon tarkoituksena todennäköisesti lähtökohtaisesti olettaa seksuaalisuuden tai terveyden vahingoittaminen, sillä sukuelimen vakavalla vahingoittamisella on selkeästi vakavia vahingollisia vaikutuksia teon kohteen seksuaalisuuteen ja terveyteen. Tekijän omaa käsitystä siitä, vahingoittaako esimerkiksi klitoriksen näkyvän osan poisto tytön tai naisen terveyttä, ei tällöin olisi tarpeellista pitää asian arvioinnin kannalta keskeisenä, vaan nämä teot voitaisiin katsoa kuuluvan lähtökohtaisesti säännöksen soveltamisalan piiriin. Asiantilan selkeyttämiseksi säännöksen tunnusmerkistöön olisi toisaalta myös mahdollista lisätä kirjaus vakavasti sukuelintä vahingoittavien tekojen rangaistavuudesta teon motiivista huolimatta.

Vakavaa lievempien tekojen osalta säännöksen tarkoitukseen liittyvän tunnusmerkistön osan täytyminen olisi huomattavasti hankalampaa. Huomattavaa on, että teon rangaistavuuden edellytys olisi sidoksissa lähtökohtaisesti tekijän tarkoitukseen. Mikäli esimerkiksi nainen itse hakeutuisi häpyhuulten pienennysleikkaukseen omasta tahdostaan pitäen toimenpidettä kokonaisuutena hyvinvointiaan edistävänä, ei naisen oma käsitys teon merkityksestä hyvinvoinnilleen olisi säännöksen sanamuodon mukaan lähtökohtaisesti rangaistavuuden osalta ratkaiseva. Sen sijaan tulisi periaatteessa tarkastella, olisiko myös tekijä pitänyt tekoa naisen hyvinvointia edistävänä, vai olisiko tämän tarkoituksena ollut naisen terveyden tai seksuaalisuuden vahingoittaminen. Kuitenkin lähtökohtaisesti esimerkiksi lääketieteen ammattiharjoittajien voitaneen olettaa suorittavan sukuelimiä vahingoittavia toimenpiteitä vain, mikäli nämä uskovat toimenpiteen olevan teon kohteen kokonaisuhyvinvoinnin kannalta perusteltu. Toisaalta aikuisten osalta teon kohteen suostumus tekoon voisi käytännössä edelleen poistaa rangaistavuuden, jolloin tekijän teon tarkoituksien selvittäminen ei olisi aiheellista.

Eriyisen haastavaa teon tarkoituksen arviointi olisi tapauksissa, joissa teko koskee lapsia. Lasten sukuelinten vahingoittamisen motiivit voivat olla hyvin erilaisia. Tyttöjen sukuelimiä saatetaan esimerkiksi vahingoittaa kulttuurin tai perinteen kunnioittamiseen liittyvistä syistä. Vanhemmat saattavat myös esimerkiksi pelätä lapsensa joutuvan syrjityksi, mikäli tämän sukuelimiä ei leikata. Toimenpiteen saatetaan myös perustella parantavan esimerkiksi avioliittomahdollisuuksia tai tekevän lapsen sukuelimistä esteettisemmät. Myös korkein oikeus on poikien ympärileikkausta koskevassa oikeuskäytännössään katsonut vanhempien lähtökohtaisesti tarkoittavan lapsensa parasta. Oikeuskäytännössä (ks. kappale 2.7.4) lapsen edun objektiivinen arviointi onkin poikien ympärileikkausta koskevassa oikeuskäytännössä lähinnä muotoutunut vanhempien suostumuksen arvioinniksi.

Perusteluissa teon tarkoituksen arviointi voisikin linkittyä läheisesti esimerkiksi nykyisessä oikeuskäytännössä käytössä olevaan lapsen edun käsitteeseen. Tällöin tarkoitustahallisuus käytännössä korvaisi nykyisen lapsen edun käsitteen ja sen arvioinnin. Teot, jotka eivät vahingoita sukuelintä vakavasti ja joihin nykyiseen tapaan olisi lapsen huoltajien suostumus, voisivat siten nykyiseen tapaan olla sallittuja, elleivät vanhemmat nimenomaisesti ilmoittaisi teettäneensä tekoa tarkoituksenaan lapsen terveyden tai seksuaalisuuden vahingoittaminen tai ellei tällainen tarkoitus kävisi joistain muista seikoista ilmi.

Toinen mahdollisuus olisi asettaa objektiiviset kriteerit teon tarkoituksen arvioinnille silloin, kun kyseessä on lapseen kohdistunut teko. Näin perustelut voisivat vastata lähtökohdiltaan yllä vaihtoehdon 1 A osalta esitettyä. Tällöin seksuaalisuuden kontrolloinnin tarkoituksen voisi näyttää toteen esimerkiksi vetoamalla siihen, että lapsi kasvaa osana kulttuuria, jossa hänen seksuaalisuuttaan tullaan todennäköisesti kontrolloimaan. Tällaisessa vaihtoehdossa olisi kuitenkin hyvä huomioida, että useat, myös Suomessa esiintyvät kulttuuriset tai uskonnolliset yhteisöt pyrkivät kontrolloimaan jäsentensä seksuaalisuutta tai lisääntymistä. Kontrollointia esiintyy sekä maahanmuuttajataustaisissa yhteisöissä että myös esimerkiksi joissain niin sanottujen kantasuomalaisien kristillisissä yhteisöissä. Pelkkää yhteisön moraalista tai uskonnollista normistoa, jolla pyritään kontrolloimaan sen jäsenten seksuaalisuutta, ei ole itsessään pidetty rangaistavana. Täten voidaan pitää myös ongelmallisena teon rangaistavuuden perustamista vain siihen, että yhteisö pyrkii kontrolloimaan jäsentensä seksuaalisuutta.

Jos esimerkiksi lapselle esteettisistä syistä tehty sukuelintä vahingoittava toimenpide on sallittu, on kyseenalaista, voiko saman teon tekeminen esimerkiksi seksuaalisuuden kontrollointiin liittyvästä vaikuttimesta täyttää rikoslain rangaistavuuden edellytyksenä olevan teon moitittavuuden, vaaran ja vahingon kriteeristön. Mikäli rangaistavuuden edellytykseksi katsottaisiin riittävän esimerkiksi se, että esimerkiksi lapsi, jonka sukuelimiä vahingoidetaan vakavaa lievemmin uskonnollisista tai kulttuurisista syistä, kasvaa yhteisössä, jonka jäsenten seksuaalisuutta pyritään kontrolloimaan, voisi tämä johtaa tilanteeseen, jossa esimerkiksi pojan ympärileikkaus olisi rangaistavaa ortodoksijuutalaisessa yhteisössä, mutta sallittua sekulaarisissa yhteisöissä, jossa yhteisön jäsenten seksuaalisuuden kontrollointia ei vastaavasti esiinny.

4.3.7.2 Vaihtoehdon arviointi

Säännöksen etuna voidaan pitää sitä, että se mukailisi silpomisen yleiskielistä määritelmää, jonka mukaan silpominen on aina osa naiseen kohdistuvaa väkivaltaa ja sen taustalla on halu kontrolloida tai vahingoittaa tytön tai naisen seksuaalisuutta. Säännös selkeyttäisi siten oikeustilaa määrittelemällä silpomisen selkeästi teoksi, jonka motiivina on terveyden tai seksuaalisuuden vahingoittaminen.

Säännöksen edellyttämä tarkoitustahallisuus olisi suhteellisen helposti näytettävissä toteen teoissa, jotka vahingoittavat sukuelintä vakavasti. Sen sijaan teon tarkoituksen osoittaminen voisi olla hyvin haastavaa lapsille tehdyissä, vakavaa lievemmissä teko-muodoissa. Voisi olla ongelmallista, mikäli teko olisi esimerkiksi rangaistavaa vain, mikäli teon kohde kuuluu uskonnolliseen tai kulttuuriseen yhteisöön, jonka normistoon kuuluu jäsentensä seksuaalisuuden kontrollointi.

Mikäli vahingoittamisen motiivia ei sidottaisi objektiivisesti havaittaviin seikkoihin, kuten yhteisön seksuaalista käyttäytymistä koskeviin sääntöihin, olisi tarkoitustahallisuuden toteen näyttäminen hyvin haastavaa. Käytännössä vahingoittamisen motiivia edellyttävä rangaistussäännös voisikin johtaa siihen, että myös tyttölapsille tehtävät sukuelimiä vakavaa vähäisemmin vahingoittavat toimenpiteet yleistyisivät. Esimerkiksi Italiassa, missä lieviltä vahingoittamisen muodoilta edellytetään tarkoitusta vahingoittaa esimerkiksi seksuaalisia toimintoja, lapsen vanhempia, jotka teetättivät tyttölapselleen toimenpiteen, joka vahingoitti tämän sukuelimiä vakavaa vähäisemmin, ei tuomittu sukuelinten silpomisesta, sillä lainsäädännön edellyttämää teon tarkoitusta ei pystytty osoittamaan (ks. kappale 5.2.6).

On huomattava, että nykyisin tekijän on näytettävä toteen, että lapselle tehdyn vakavaa lievemmän sukuelimen vahingoittaminen on lapsen edun mukaista, kun taas ehdotetussa säännöksessä todistustaakka teon motiivista olisi syyttäjällä. Tämä merkitsisi asiallisesti rangaistavuuden kynnyksen korottamista. Toisaalta jo nykyisin lapsen edun toteen näyttämisen on oikeuskäytännössä korvannut vanhempien suostumus, joten käytännössä oikeustila voisi myös pysyä ennallaan siten, että vanhempien hyväksyessä teon ei sitä voitaisi lähtökohtaisesti katsoa tehdyn tarkoituksena terveyden tai seksuaalisuuden vahingoittaminen.

Sääntelyä, joka edellyttää tekijän motiivin osoittamista, voidaan pitää ongelmallisena myös rikosoikeudellisten kriminalisointiperiaatteiden kannalta. Teon motiivia on usein vaikeaa selvittää ulkoisista tekijöistä. Lainsäädäntökäytännössä on katsottu, että rikoslaissa ei tule lähtökohtaisesti säätää rangaistussäännöksiä, joihin liittyy ylitsepääsemättömiä tai mielivaltaisesti ratkaistavia näyttöongelmia (ks. HE 18/2014 vp, s. 12/II). Säännös voisi näyttöä koskevien ongelmien vuoksi jäädä siten lähinnä symboliseksi, mikä olisi perustuslakivaliokunnan linjaaman symbolisen rikoslainsäädännön kiellon vastaista (ks. kappale 2.8.1 ja PeVL 5/2009 ja PeVL 29/2001 vp). Myöskään muissa Pohjoismaissa sääntely ei perustu teon tarkoitukseen vaan itse tekoon (esimerkiksi pysyvien muutosten aiheuttaminen sukuelimiin).

4.3.8 Vaihtoehto 5: Silpomisperinnettä edellyttävä säännös

Työryhmässä on käsitelty myös vaihtoehtoa, jonka mukaan rangaistavaa olisi tytön tai naisen sukuelimeen kajoaminen silloin, kun teon tarkoituksena on silpomisperinteen jatkaminen.

Esimerkki säännösmuotoilusta:

X §

Sukuelinten silpominen

Joka silpomisperinnettä harjoittaakseen teräaseella tai siihen rinnastuvalla välineellä, taikka polttamalla tai syövyttämällä kajoaa tytön tai naisen sukuelimiin, on tuomittava *tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisesta (...)*

Yritys on rangaistava

4.3.8.1 Säännöksen perustelut

Mallin mukainen tunnusmerkistö edellyttäisi, että teko olisi tehty silpomisperinteen harjoittamiseksi. Silpomisperinteen olemassaoloa tulisi arvioida esimerkiksi sen perusteella, onko teolla liityntää silpomisperinnettä harjoittavaan maahan tai yhteisöön. Pelkkä kansalaisuus tai muu etninen tausta ei kuitenkaan yksin riittäisi sen osoittamiseen, että teko olisi tehty silpomisperinteen harjoittamiseksi. Silpomisperinteen yleisyys esimerkiksi tekijän lähtömaassa voitaisiin kuitenkin ottaa huomioon teon tunnusmerkistön täyttymistä arvioitaessa. Muita seikkoja, joita voitaisiin arvioida osoituksena silpomisperinteen harjoittamisesta, olisivat esimerkiksi teon teettäjän, kuten vanhempien, arvot tai motiivit, ja se, olisivatko he tai heidän naispuoliset sukulaisensa läpikäyneet silpomista. Viimeiseksi mainittua voitaisiin selvittää esimerkiksi erilaisista potilasasiakirjoista.

Toisin kuin yllä mallissa 4, säännös ei edellyttäisi sitä, että tekijän olisi tullut tavoitella teolla terveyden tai seksuaalisuuden vahingoittamista. Vaikka silpomisen sanan yleiskielisessä merkityksessä katsotaan olevan teko, jonka tarkoituksena on tytön tai naisen seksuaalisuuden kontrollointi, ei näyttöä tällaisesta tarkoituksesta kuitenkaan edellytettäisi. Sen sijaan silpomisperinteeksi voitaisiin katsoa kaikki teot, joissa tytön tai naisen sukuelimeen kajoaminen liittyy tytön tai naisen sukuelimen silpomisen perinteeseen. Teko olisi siten rangaistavaa silpomisena, vaikka tekijän tarkoituksena ei olisi ollut esimerkiksi vahingoittaa tai kontrolloida tytön tai naisen seksuaalisuutta. Sillä vaikka silpomisperinteen taustalla onkin naisten seksuaalisuuden kontrollointi, sitä harjoittavat ihmiset eivät välttämättä perustele tekoaan niin, vaan silpomisella he ajattelevat turvaavansa tyttärensä tulevaisuuden tai mahdollistavan hänelle hyvän aviomiehen löytymisen. Toisaalta vakavankaan

sukuelimen vahingoittamisen, jota ei olisi tehty silpomisperinteen harjoittamisen vuoksi, ei olisi säännöksen mukaan rangaistavaa sukuelinten silpomisena. Näitä tekoja voitaisiin sen sijaan arvioida pahoinpitelyä koskevien säännösten perusteella.

Säännös poikkeaisi myös muista esitetyistä malleista siten, että sukuelimen vahingoittamisen sijaan tunnusmerkistössä mainittaisiin tunnusmerkistökijänä sukuelimeen kajoaminen. Säännös kattaisi siten myös teot, joissa sukuelimeen kajotaan siten, että teosta ei aiheudu sukuelimelle edes lievää vahinkoa. Säännös kattaisi siten lähtökohtaisesti myös esimerkiksi sukuelimen koskettelun säännöksessä mainituilla tavoilla, joskin myös tällaisen teon tulisi olla tehty silpomisperinteen harjoittamisen vuoksi.

Säännöksen mukaan rangaistavuuden edellytyksenä on myös, että teko on tehty teräaseella tai siihen rinnastuvalla välineellä taikka polttamalla tai syövyttämällä. Säännöksen sanamuoto eroaisi siten esimerkiksi törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistöstä, jossa mainitaan ampuma- tai teräase taikka muu niihin rinnastettavaa hengenvaarallinen väline, sillä säännöksessä ei välineeltä edellytettäisi hengenvaarallisuutta. Korkein oikeus on törkeää pahoinpitelyä koskevassa ratkaisukäytännössään arvioinut ensiksi mainittua määritelmää (ks. mm. KKO:2020:37). Teräaseella tai siihen rinnastuvalla välineellä tarkoitettaisiin säännöksessä esimerkiksi partakoneen terää, lasinpalaa tai neulaa. Rangaistavuuden ulkopuolelle jäisivät siten teot, jotka on tehty esimerkiksi vaikkapa jäädyttämällä. Tällaisia tekoja arvioitaisiin yleisten pahoinpitelysäännösten perusteella.

4.3.8.2 Vaihtoehdon arviointi

Säännöksen etuna voidaan pitää sen selkeyttä. Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisessa on yleiskielisen määritelmän mukaan kyse haitallisesta perinteestä, jolla pyritään tyttöjen ja naisten seksuaalisuuden kontrolloimiseen. Säännöksen vahvuutena on se, että se huomioi laajasti erilaiset tytön tai naisen sukuelimiin tehdyt teot, mikäli ne on tehty silpomisperinteen harjoittamiseksi. Näin ollen säännös selkeyttäisi nykyistä oikeustilaa vähäisempien tekojen osalta ja antaisi myös selvän viestin siitä, että tyttöjen sukuelinten silpomisen perinne on tuomittavaa itsessään ja rangaistavaa riippumatta siitä, millaisia seurauksia siitä tytölle aiheutuu.

Säännöksen soveltamiseksi ei siten riittäisi, kuten vaihtoehdoissa 1-3, pelkkä vakavankaan sukuelimen vahingoittamisen osoittaminen. Säännökseen sisältyy myös silpomisperinteen harjoittamisen edellytys, jollaista ei sisälly muiden vertailumaiden tai kansainvälisten sopimusten legaalimääritelmiin, joskin Istanbulin sopimuksen selitysmuistiossa viitataan perinteestä johtuvaan sukuelimen vahingoittamiseen.

Silpomisperinteen olemassaolo voi olla haastavaa näyttää toteen oikeuskäytännössä. Vaikka säännöksen perusteluissa on lueteltu joitain tekijöitä, joita silpomisperinteen toteen näyttämiseksi voitaisiin arvioida, ei esimerkiksi pelkkä syntyperään liittyvä tekijä voisi yksin osoittaa silpomisperinteen olemassaoloa. Esimerkiksi lievät silpomisen muodot eivät välttämättä tule esiin potilastyössä ellei henkilö itse tuo näitä ilmi. Silpomiseen syyl- listyvä henkilö voi kuitenkin itse haluta nimenomaisesti nostaa esiin, että sukuelimeen kajoaminen on tehty perinteen johdosta, eikä sen tarkoituksena ole ollut sukuelimen vahingoittaminen tai pahoinpitely. Mikäli tekijä tai teon taustalla olevat henkilöt eivät itse vetoa tyttöjen sukuelinten silpomisen perinteeseen, silpomisperinteen olemassaolo voitaisiin arvioida muun muassa sen perusteella, olisiko tekijä tai tekijän suvun tai perheen naisia silvottu. On kuitenkin huomattava, että asianosaisen nykyinen tai entinen avio- puoliso taikka nykyinen avopuoliso, sisarus, sukulainen suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka se, jolla on vastaavanlainen parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde asianosaiseen, saa kieltäytyä todistamasta rikosasiassa (oikeudenkäymis- kaari 17:17).

Vaihtoehtoa voidaan pitää jokseenkin ongelmallisena myös laillisuusperiaatteen kan- nalta. Tämän vuoksi silpomisperinne tulisi määrittellä tarkasti perusteluissa. Erityisesti ilmai- sua "silpomisperinne" voidaan pitää osittain tulkinnanvaraisena siltä osin, tulisiko lievä- kin sukuelimen vahingoittamisen perinne, kuten yksittäisen viillon teko, jolla ei ole osoi- tettavissa selvää yhteyttä esimerkiksi seksuaalisuuden kontrollointiin, katsoa silpomis- perinteeksi tunnusmerkistön edellyttämällä tavalla. Silpominen viittaa yleiskielisesti lievää vakavamman vahingon aiheuttamiseen, ja myös useassa silpomisen legaalimääritelmässä (ks. kappaleet 3.1 ja 4.2) teolta on myös edellytetty tiettyä vakavuusastetta. Tekijä ei vält- tämättä miellä, että lieväkin sukuelimen vahingoittamisen perinne, jota ei perustella seksuaalisuuden kontrolloinnilla, voisi olla katsottavaksi silpomisperinteeksi. Tekijät voivat käyttää tällaisista teoista esimerkiksi nimitystä ympärileikkaus tai sunna.

Säännöstä voidaan pitää ongelmallisena myös sen vuoksi, että säännöksessä esitetty silpo- misen määritelmä poikkeaa muissa vertailumaissa sekä kansainvälisissä sopimuksissa esi- tetyistä legaalimääritelmistä. Säännös toisaalta laajentaa silpomisen määritelmää tekoi- hin, joihin ei sisälly sukuelimen vahingoittamista, vaan joissa sukuelimeen muutoin kajo- taan. Keskeistä säännöksen soveltamisalan kannalta ei siten ole vahingon aiheuttami- nen tai sen laatu, vaan tekoväline ja teon kohdistuminen sukuelimeen silpomisperinteen harjoittamiseksi.

Perustelujen mukaan silpomisperinteen olemassaoloa voitaisiin selvittää esimerkiksi erilai- sista potilasasiakirjoista. Käytännössä esimerkiksi naisen hakeutumista avaus- tai korjaus- leikkaukseen silpomisen jälkeen voitaisiin käyttää oikeudenkäynnissä todisteena naista tai tämän läheistä vastaan, mikäli heitä epäiltäisiin esimerkiksi naisen tyttären sukuelimen sil- pomisesta. Samoin olisi myös tilanteessa, missä silpomisen läpikäynyt nainen synnyttäisi

julkisen terveydenhuollon piirissä, sillä synnyttäjien silpomisstatus merkitään ylös. Työryhmässä on nostettu esiin kysymys siitä, saattaisiko mallin mukaisella sääntelyllä olla vaikutuksia silpomisen kokeneiden tyttöjen ja naisten halukkuuteen tai mahdollisuuksiin hakeutua terveydenhuollon piiriin. Tällaista voidaan pitää ongelmallisena. Silpomisen läpikäynyt nainen saattaisi kokea esimerkiksi painostusta salata häneen kohdistunut silpomisteko terveydenhuollossa, jotta tätä ei voitaisi käyttää todisteena muissa suvun piirissä mahdollisesti tehtävissä silpomisteoissa.

5 Yhteenveto ja eri vaihtoehtojen vertailu

Työryhmän tehtävänä on ollut selkeyttää tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen rangaistavuutta rikoslainsäädännössä. Kuten yllä esitetystä on nähtävissä, työryhmä on työnsä aikana käsitellyt laajasti erilaisia säännösvaihtoehtoja ja niiden etuja ja haittoja. Kaikkiin malleihin on kuitenkin havaittu liittyvän selviä ongelmakohtia. Näitä on käsitelty tarkemmin yllä kunkin mallin kohdalla, ja alla vaihtoehtoja on vain vertailu tiivistetysti.

Merkittävimmät kysymykset niin nykysäätelyssä kuin käsitellyissä malleissa liittyvät vakavaa lievempiin sukuelinten silpomisen muotoihin, erityisesti silloin kun näitä tehdään lapsille. Tyttöihin kohdistuvia sukuelinten silpomisen vakavaa lievempiä muotoja, jotka eivät vakavasti vahingoita sukuelintä, voidaan vaikutustensa ja vakavuutensa sekä tarkoituksensa perustella pitää verrannollisena poikien ympärileikkauksiin (ks. tarkemmin mallin 1 B osalta esitetty arviointi). Vaikka yleisessä keskustelussa kaikkia tyttöjen ja naisten silpomisen muotoja pidetään usein haitallisempina ja vakavampana kuin poikien ympärileikkauksista, on haastavaa löytää oikeudellisia perusteita tyttöjen ja poikien sukuelinten vahingoittamisen vakavaa lievempien muotojen erilaiselle kohtelulle rikoslainsäädännössä. Tämä johtuu ensisijaisesti siitä, että silpomisen yleisimmin käytettyjen määritelmien piiriin kuuluu varsin laaja määrä erilaisia tekoja, joiden vaikuttimet ja vaikutukset voivat vaihdella varsin paljon.

Perustuslain yhdenvertaisuusvaatimuksen kannalta olisi ongelmallista laatia säännöstä, joka asettaisi esimerkiksi lapset eri asemaan näiden sukupuolen perusteella. Toisaalta erityisesti poikien ympärileikkaukseen liittyvä monenlaisia yhteiskunnallisia ja perusoikeuksiin liittyviä kysymyksiä.

Sukupuolineutraaliuuteen ja –spesifiyteen liittyviä kysymyksiä on käsitelty tarkemmin erityisesti vaihtoehtojen 1 B (vain tyttöjä ja naisia ja silpomisen lievää vakavampia muotoja koskeva säännös) ja 3 B (vain tyttöjä ja naisia ja silpomisen vakavia muotoja koskeva säännös) kohdalla. Erityisesti mallissa 1 B on havaittavissa useita ongelmallisia kysymyksiä perustuslainmukaisuuden kannalta. Toisaalta malleissa 1 A (sukupuolineutraali, silpomisen lievää vakavampia muotoja koskeva säännös) sekä 2 (sukupuolineutraali, lasten silpomista koskeva säännös) on havaittavissa poikien ympärileikkauksen rangaistavuuteen liittyviä yhteiskunnallisia kysymyksiä. Vain silpomisen vakavia muotoja koskevia säännöksiä (3 A ja 3 B) eivät edellä mainitut yhdenvertaisuuteen liittyvät ongelmat samassa laajuudessa koske, mutta säännöksiä on mahdollista sen sijaan pitää lähinnä symbolisena, eivätkä ne

juurikaan oikeudellisesti tosiasiallisesti selkeyttäisi nykytilaa. Tarkoitustahallisuutta edellyttävä malli (4) voi taas olla ongelmallinen muun muassa näyttöongelmiin liittyvien kysymysten takia. Mallissa 5 esiin nousevat silpomisperinteen määrittelyyn ja näyttöön liittyvät ongelmat, sekä yhdenvertaisuuskysymykset.

Harkittaessa rikoslain muutoksia on huomioon otettava myös rikoslain säätämisen periaatteet (ks. tarkemmin kpl 4.1). Jo yllä käsitellyn ultima ratio- periaatteen pohjalta rangaistus- säännöksille on näytettävä toteen aito tarve ja on arvioitava muut keinot vaikuttaa käyttäytymiseen. Vaikka nykyistä oikeustilaa voidaan pitää joiltakin osin tulkinnanvaraisena tyttöjä koskevien, vakavaa lievempien silpomistekojen osalta, ei tällaisia tapauksia kuitenkaan ole työryhmän käsityksen mukaan lainkaan käsitelty tuomioistuimissa, eikä selkeää näyttöä nykyisen lainsäädännön riittämättömyydestä ole. Nykyisen lainsäädännön voidaan myös katsoa täyttävän Suomeen kohdistuvat kansainväliset velvoitteet (ks. kappale 3.8.2).

Julkisessa keskustelussa ei myöskään ole esitetty nykyisen lainsäädännön olevan puutteellista. Muun muassa tyttöjen ja naisten silpomisen rangaistavuutta koskevassa lakialoitteessa (KAA1/2019) silpomistekojen katsottiin olevan nykyisinkin rangaistavia ja tyttöjä ja naisia koskevaa erillissäännöstä perusteltiin lähinnä tarpeella vahvistaa viestiä tekojen moitittavuudesta ja esimerkiksi madaltaa kynnystä ottaa asia puheeksi terveydenhuollossa. Rikoslakia ei kuitenkaan tulisi käyttää symboliseen tarkoitukseen, ja ongelmia tulisi pyrkiä ratkomaan muilla kuin rikosoikeudellisilla keinoilla, kuten tiedotuksella ja koulutuksella.

Mietinnössä esiteltyjen, kutakin vaihtoehtoa koskevien ongelmallisten kysymysten takia työryhmän enemmistö ei ole päättänyt kannattamaan yhtäkään esitettyä mallia. Sen sijaan työryhmä korostaa, että tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen ja erityisesti näiden vakavat tekemuodot, sekä naisiin kohdistuva väkivalta yleisemmin ovat tärkeitä ongelma-kohtia. Näitä tulisi kuitenkin pyrkiä ratkomaan myös muutoin kuin rikoslain säätämiseen liittyvin keinoin.

Kuten kappaleessa 2.1.1 on esitetty, naisiin kohdistuva väkivalta ja kunniaan liittyvä väkivalta ovat laajoja kokonaisuuksia, joihin voi liittyä useita limittäisiä väkivallan, painostuksen ja kontrollin muotoja. Ottaen huomioon, että silpomiseksi muun muassa WHO:n mukaan luokiteltuja, ei-lääketieteellisiä sukuelimiä muokkaavia toimenpiteitä voidaan tehdä myös siten, että teot eivät liity naisiin kohdistuvaan väkivaltaan, tulisi silpomiseen osana naisiin kohdistuvaa väkivaltaa puuttua tarkastelemalla laajemmin naisiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyviä rakenteita, kuten eri elämänalueilla näkyvää painostusta, kontrollointia ja pakottamista. Näihin ongelmiin puuttumisen voidaan katsoa olevan huomattavasti tehokkaampaa muutoin kuin tyttöjen ja naisten silpomista koskevalla erillissääntelyllä. Muun muassa oikeusministeriön laatimassa Naisiin kohdistuvan

väkivallan torjuntaohjelmassa vuosille 2020–2023 on nostettu esiin useita toimenpiteitä liittyen muun muassa tiedotukseen, koulutukseen, tutkimukseen ja tekijöiden kanssa tehtäviin toimenpiteisiin, joilla pyritään vähentämään naisiin kohdistuvaa väkivaltaa useissa erilaisissa ilmenemismuodoissaan⁷⁷. Työryhmässä silpomisen torjuntakeinoista on nostettu esille perinnettä harjoittavilta alueilta lähtöisin olevia asiakkaita työssään kohtaavien ammattilaisten ja ammattiin opiskelevien koulutus, tiedonjakaminen silpomisen haitoista ja sen laittomuudesta Suomessa perinnettä harjoittavilta alueilta lähtöisin oleville yhteisöille, yhteisöjen avainhenkilöiden mukaan saaminen ehkäisevään työhön, silpomisen vastaista työtä tekevien järjestötoimijoiden tuki, kansallisen tutkimustoiminnan kehittäminen paremman tilannekuvan saamiseksi ja ehkäisevän työn kansallisen koordinaation jatkaminen.

77 Torjuntaohjelma: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-835-6>

6 Täydentävät lausumat

15.12.2022

Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen rangaistavuuden selkeyttäminen rikoslaissa - Täydentävä lausuma

Oikeusministeriön 2021 asettaman työryhmän tehtävänä on ollut valmistella säännösehdotukset tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen säätämiseksi rikoslaissa rangaistavaksi nykyistä selkeämmin taustalla olleen kansalaisaloitteen (KAA1/2019) ja lakivaliokunnan mietinnön (LaVM 6/2020 vp) tavoitteiden mukaisesti.

Nykyisellään tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen on katsottu olevan rangaistavaa rikoslain perusteella ja Suomen näin olleen täyttävän kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa asetetut velvoitteet. Istanbulin sopimus (Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta) edellyttää tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen kattavaa kriminalisointia yhtenä tyttöihin ja naisiin kohdistuvan väkivallan muotona. Sopimusta valvova asiantuntijaryhmä GREVIO on huomauttanut Suomelle puutteista silpomisen sääntelyyn liittyen, joka on osaltaan vaikuttanut lainsäädännön tarkentamiseen ryhtymiseen. Lisäksi YK:n lapsen oikeuksien sopimus vahvistaa lapselle oikeuden suojeluun kaikenlaiselta väkivallalta. Suojelu haitallisilta perinteisiltä tavoilta, joihin tyttöjen sukuelinten silpominenkin voidaan lukea, sisältyy sopimukseen. Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevaa yleissopimusta, CEDAW -sopimusta, valvova CEDAW -komitea on antanut aiheesta suosituksia. Loppuvuodesta 2022 komitea suositteli, että Suomi ryhtyy toimiin poistaakseen tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen muun muassa sisällyttämällä lainsäädäntöön nimenomaisen säännöksen, jolla naisten sukuelinten silpominen kriminalisoidaan.

Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen määrittelyminen on osoittautunut hankalaksi, eikä Maailman Terveysjärjestön tai Istanbulin sopimuksen määritelmiä ole automaattisesti voitu ottaa silpomisen legaaliksi määritelmäksi. Kuitenkin silpominen on kansainvälisesti laajasti ymmärretty tytön tai naisen sukuelinten vahingoittamiseksi ilman lääketieteellistä syytä ja määritelmään on katsottu sisältyväksi myös lievät silpomisen muodot. Tyttöjen sukuelinten silpomista ei tule missään tapauksessa katsoa lapsen edun mukaiseksi. Tyttöjen sukuelinten silpominen on vakava ihmisoikeusloukkaus, jonka oikeutusta ei voida myöskään perustella alaikäisen suostumuksella tai itsemääräämisoikeudella.

Työn taustalla ollut kansalaisaloite (KAA1/2019) koski vain tyttöjä ja naisia, mutta lakivaliokunta mietinnössään (LaVM 6/2020 vp) piti perusteltuna myös poikien ei-lääketieteellisen ympärileikkauksen rangaistavuuteen liittyvien kysymysten arviointia, mutta kuitenkin korosti, että poikien ei-lääketieteellisiin ympärileikkauksiin liittyvät sääntelytarpeet eivät saa viivästyttää tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen rangaistavuuden selkeyttämistä. Työryhmän työskentely lähti liikkeelle erilaisten lainsäädäntömallien tarkastelusta, mutta jo alkuvaiheessa sukupuolineutraali malli katsottiin tarkoituksenmukaiseksi ja työ keskittyi pitkälti sen muokkaamiseen. Näin ollen sellaisia malleja, jotka olisivat perustuneet vain tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen kieltämiseen ja kaikkiin silpomisen muotoihin, ei ehditty kunnolla käsitellä työryhmän toimikauden aikana huolimatta työryhmän jäsenten esittämistä tarkastelun laajentamiseen liittyvistä pyynnöistä. Asiantuntijakuulemisessa syksyllä 2021 arvioitavana oli vain sukupuolineutraaleja malleja, jolloin kuultavilla ei ollut mahdollisuutta kommentoida sukupuolispesifejä malleja, joita on myöhemmin lisätty mietintöön.

Useat arvostetut lausujat ovat työryhmälle antamissaan lausunnoissa todenneet, ettei ole oikeutettua samaistaa tyttöjen ja poikien sukuelinten silpomista/yläleikkauksia, koska tyttöjen ja naisten kohdalla taustalla on institutionalisoitunutta alistamista ja syrjintää, ja tyttöjen ja naisten on katsottu tarvitsevan erityissuojelua tällaisia toimenpiteitä vastaan. Tämän vuoksi he ovat pitäneet tarpeellisenä poiketa rikoslainsäädännön lähtökohtaisesta sukupuolineutraaliudesta. Myös lakivaliokunta mietinnössään (LaVM 6/2020 vp) toteaa, että vaikka sukupuolineutraalia kirjoitustapaa tulisi pitää lainsäädännössä selkeänä pääsääntönä, sitä ei voida pitää ehdottomana vaatimuksena rikoslainsäädännössä, jos on olemassa erityisiä, hyväksyttävistä syistä suojata nimenomaan jompaakumpaa sukupuolta pelkästään tähän sukupuoleen säännönmukaisesti kohdistuvilta oikeudenloukkauksilta.

Työryhmä päätyi siihen lopputulokseen, ettei uutta säännöstä esitetä. Kaikkiin käsiteltyihin malleihin on liittynyt ongelmakohtia ja jotkut niistä olisivat jopa voineet heikentää nykyistä oikeustilaa. Useimmat mietinnössä esitellyistä uusista sääntelyvaihtoehdoista eivät kata riittävän hyvin kaikkia silpomisen muotoja ja erityisesti silpomisen lievimpien muotojen rangaistavuus ei muuttuisi nykytilaa selkeämmäksi. Osassa esitellyistä sääntelymalleista lievät silpomisen muodot voitaisiin tulkita joissain tapauksissa sallituiksi, mikä ei vastaa kansainvälisiä pyrkimyksiä kieltää kaikki silpomisen muodot. Se ei myöskään vastaa Istanbulin sopimukseen sisältyvän kriminalisointivelvoitteen sisältöä tai tarkoitusta eikä sopimuksen velvoitetta torjua naisiin kohdistuvaa väkivaltaa yhtenä tyttöihin ja naisiin kohdistuvan syrjinnän muotona. Yhdenkään käsitellyn mallin ei ole nähty varauksetta olevan sellainen, jota enemmistö työryhmän jäsenistä olisi voinut kannattaa ja joka olisi ollut parempi kuin nykyinen oikeustila.

Silpomiseen ilmiönä perehtyneenä asiantuntijana näen kuitenkin tarpeelliseksi edelleen pohtia uuden, kansainvälisiä velvoitteita noudattavan sääntelymallin kehittämistä. Ruotsissa ja Norjassa on esimerkiksi pystytty kehittämään sukupuolispesifi lainsäädäntömalli, joka vastaa myös kansainvälisiin velvoitteisiin, vaikkakaan nekaan eivät täysin ongelmattomia ole käytännössä olleet.

Lakivaliokunnan mietinnön (LaVM 6/2020 vp) mukaan silpomiseen ilmiönä liittyy erityisen painavia syitä perustuslain 6 §:n 2 momentin sukupuolen perusteella tapahtuvan syrjinnän kiellon estämättä kohdistaa erityisiä lainsäädännöllisiä toimenpiteitä tyttöjen ja naisten oikeuksien suojaamiseksi ottaen huomioon, että tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen kieltämisen tarkoituksena on torjua nimenomaan tyttöihin ja naisiin luonteensa puolesta kohdistuvia, poikkeuksellisen vakavia oikeudenloukkauksia. Yhdenvertaisuuteen liittyvien näkökohtien ei siis tule estää lainsäädäntötoimenpiteitä, joilla torjutaan tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomista.

Yhdessäkään maassa ei ole säädetty sukupuolineutraalisti tyttöjen ja poikien sukuelinten silpomisesta/ympärileikkauksesta. Tyttöjen sukuelinten silpomisen sukupuolispesifi sääntely ei jättäisi poikia tai muunsukupuolisia ilman oikeussuojaa, sillä poikien ja muunsukupuolisten osalta voitaisiin edelleen tarvittaessa hyödyntää muita pahoinpitelysäännöksiä. Kansalliseen toimenpidesuunnitelmaan lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä on kirjattu toimenpiteeksi yhteiskunnallisen keskustelun aloittaminen poikien ei-lääketieteellisen ympärileikkauksen siirtämisestä ikään, jolloin poika voi itse osallistua päätöksentekoon. Myös lakivaliokunta on esittänyt mietinnössään, että poikien ei-lääketieteelliseen ympärileikkaukseen liittyviä kysymyksiä tulee selvittää tarkemmin.

Mielestäni säädännön kehittämistyötä tulisi vielä tulevaisuudessa jatkaa, jotta silpomisen kaikkien muotojen, myös lievimpien, rangaistavuus saataisiin paremmin varmistettua ja kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet voitaisiin huomioida riittävän kattavasti. Samanaikaisesti silpomisen vastaiselle työlle tulee varmistaa riittävät resurssit, jotta ammattilaisille ja perinnettä harjoittavista maista lähtöisin oleville yhteisöille saadaan riittävästi tietoa silpomisen haitallisuudesta ja sen ehkäisystä, sekä siitä, että se jo nykyiselläänkin on rikoslain perusteella tuomittavaa.

Mimmi Koukkula
erityisasiantuntija
Väkivallan vastaisen työn osaamiskeskittymä
Terveystieteiden tutkimuskeskus

Täydentävä mielipide

Työryhmän tehtäväksi on asettamispäätöksessä annettu *valmistella säännöshdotukset tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen säätämiseksi rikoslaissa rangaistavaksi nykyistä selkeämmin*. Työryhmän tuli laatia ehdotuksensa hallituksen esityksen muotoon.

Työryhmän tehtävä on ollut haastava, koska asiaa olisi mahdollista lähestyä eri tavoin, ja niihin kuhunkin liittyy omansalaisiaan ongelmia. Työryhmässä on keskusteltu eri vaihtoehtoista.

Mitä tulee vakavampiin tyttöjen ja naisten silpomisen muotoihin, niiden rangaistavuudesta ei ole epäselvää nykyisinkään. Kyse on aina törkeästä pahoinpitelystä. Näitä rikoksia esiintyy Suomessa hyvin vähän, eikä siitäkään liene suurta epäselvyyttä väestön keskuudessa, että nämä ovat vakavia rikoksia. Tällä hetkellä ongelmana on ilmiön tunnistaminen käytännössä ja juttujen saattaminen esitutkintaan.

Rikoslainsäädäntöä ei tulisi käyttää puhtaasti symbolisessa tarkoituksessa. On kyseenalaista, miten erillinen kriminalisointi tehostaisi silpomisilmiön torjuntaa.

Silpominen, josta kansainvälisesti käytetään lyhennettä FGM, *female genital mutilation*, ymmärretään vakavaksi ihmisoikeusloukkaukseksi ja siitä on Suomea velvoittavaa kansainvälistä sääntelyä. Istanbulin sopimuksessa on ilmiöstä yksityiskohtaisia määräyksiä. Kun Suomi ratifioi Istanbulin sopimuksen, kansallista lainsäädäntöä ei tältä osin muutettu, koska katsottiin pahoinpitelyrikosten rangaistavuuden kattavan ilmiön riittävän hyvin. Istanbulin sopimus ei sinänsä edellytä erillisen kriminalisoinnin säätämistä, vaan ainoastaan asettaa vaatimuksia sen suhteen, mitkä menettelyt tulee säätää kansallisesti rangaistaviksi.

Yksi vaihtoehto työryhmälle olisi ollut, että olisi laadittu sukuelinten silpomisesta vain tyttöihin ja naisiin soveltuva säännös, jolla olisi pyritty kattamaan suurin piirtein se osa ilmiöstä, joka tunnistetaan ja tunnustetaan kansainvälisesti erityiseksi ihmisoikeusloukkaukseksi. Tässä olisi voitu tukeutua esimerkiksi Istanbulin sopimuksen sisältämiin määräyksiin.

Ratkaisun etuna olisi ollut, että Suomi olisi näin täyttänyt rikoslainsäädännön osalta kansainväliset kriminalisointivelvoitteensa, mutta ei olisi käyttänyt asiassa kansallista harkintavaltaa enempää kuin olisi ollut välttämätöntä kansainvälisten velvoitteiden sovittamiseksi kotimaiseen lainlaadintatapaan. Tämän ratkaisun etuna olisi ollut myös, että Suomen oikeus ilmentäisi kehittyvää kansainvälisoikeudellista näkemystä ja olisi samansuuntainen sen kanssa. Tämä uuden rikoksen tunnistaminen lieventäisi myös niitä huolia, että kyseessä on periaatteessa torjuttu puhtaan symbolinen lainsäädäntö. Silpominen olisi näin nähty omaksi, poikien ympärileikkauksesta erilliseksi kysymykseksi. Vaikka

sukupuolineutraalisuuden periaatteesta on sinänsä yleensä aiheellista pitää kiinni, juuri tässä kysymyksessä siitä olisi perusteltua poiketa. Niin tyttöjen ja poikien sukuelimet itsessään kuin niihin kohdistuvat perinteiset vahingoittamistavat eroavat toisistaan, mikä ilmenee myös siitä, ettei poikien ympärileikkauksesta ole vastaavaa kansainvälistä sääntelyä.

Tyttöjen sukuelinten silpominen on erityinen tyttöihin ja naisiin kohdistuvan väkivallan muoto, jonka taustalla on sukupuolten epätasa-arvo ja pyrkimys kontrolloida tyttöjen ja naisten seksuaalisuutta. Poikien ympärileikkausten taustalla ei yleensä ole pyrkimystä kontrolloida poikien ja miesten seksuaalisuutta. Lisäksi tyttöjen ja poikien leikkausten taustat eroavat siinä mielessä, että poikien ympärileikkaus on tiettyjen uskontojen vaatimus tai vähintäänkin suositus. Tyttöjen sukuelinten silpomista sen sijaan ei vaadita missään uskonnossa, vaikka sitä saatetaan perustella myös uskonnolla.

Toinen vaihtoehto olisi pitää kiinni sukupuolineutraalisuuden periaatteesta, mutta rajoitua vakaviin sukuelinten vahingoittamisen muotoihin. Tämä olisi käytännössä merkinnyt sitä, että poikien ympärileikkaus olisi rajautunut säännöksen soveltamisalueen ulkopuolelle. Sellaisessa mallissa katettaisiin tyttöjen ja naisten ympärileikkauksen vakavat muodot, mutta niistäkin lievemmät muodot jäisivät edelleen pahoinpitelyrikoksina rangaistaviksi. Tämän sääntelyvaihtoehdon ongelmaksi tulee kuitenkin, ettei se selkeytä paljon, koska vakavat tyttöjen ja naisten silpomiset jo nyt katsotaan törkeiksi pahoinpitelyiksi, eikä näiden osalta nouse kovinkaan paljon tulkintaongelmia.

Poikien ympärileikkausta harjoitetaan kulttuurisista ja uskonnollisista syistä, kuten miehinnössä todetaan. Ruotsissa lainsäätäjät on säännellyt asian erillislailla, jossa säädetään siitä, miten suoritettuna ympärileikkaus on hyväksyttävää ja siten rankaisematon. Poikien ympärileikkauksen sääntelyä on Suomessakin valmisteltu, mutta lainsäädäntöä ei ole asiasta annettu.

Suomessa korkein oikeus on linjannut poikien ympärileikkauksen rangaistavuutta eräissä ennakkopäätöksissä. Poikien ympärileikkausta ei ole tietävästi missään maailman maassa nimenomaisesti erikseen kriminalisoitu. Tällaiseen kriminalisointiin ei ole myöskään kansainvälistä velvoitetta. Kansainvälinen yhteisö ei ole muodostanut selvää kantaa siihen, kuinka asiaan tulisi suhtautua. Sen vuoksi suhtautuminen on kehittynyt eri valtioiden kansallisesti omaksumissa ratkaisuissa.

Jos kysymystä poikien ympärileikkauksen säätämisestä nimenomaisesti rangaistavaksi todella halutaan selvittää, se tulisi tehdä erillisen toimeksiannon pohjalta sosi-aali- ja terveysministeriön ja oikeusministeriön yhdessä asettamassa työryhmässä ja niin, että samalla harkittaisiin Ruotsin mallin mukaisesti aineellisen lainsäädännön antamista aiheesta. Pelkkä rikosoikeudellinen säännös ei ole oikea paikka ratkoa kysymystä, johon

kytkeytyy vaikeita kysymyksiä toimenpiteen suorittamisen tavasta, siitä milloin se voidaan oikeuttaa, ja miten sitä voi pitää sallittuna sen vuoksi, että toimenpiteen voidaan katsoa olevan lapsen edun mukainen.

Työryhmän työssä on kartoitettu useita mahdollisia sääntelymalleja. Jos tyttöjen ja naisten silpominen ylimalkaan edellyttää erillistä nimenomaista kriminalisointia, pitäisin parhaana vaihtoehtona jatkovalmistelussa sitä, että tyttöjen ja naisten silpomisesta valmisteltaisiin oma erillissääntelynsä. Tästä mallista on esimerkkejä meitä lähellä olevista maista.

Kimmo Nuotio

rikosoikeuden professori, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin johtaja
Helsingin yliopisto

Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen rangaistavuus rikoslaissa –työryhmän mietintö

Täydentävä lausuma

Oikeusministeriö asetti toukokuussa 2021 työryhmän, jonka tehtävänä oli ”*valmistella säännösehdotukset tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen säätämiseksi rikoslaissa rangaistavaksi nykyistä selkeämmin*”. Taustalla oli Istanbulin sopimuksen¹ velvoitteiden toimeenpano ja Euroopan neuvoston asiantuntijaryhmän GREVION² Suomalaiselle antamat suositukset sekä vuonna 2019 eduskunnalle luovutettu kansalaisaloite (KAA1/2019 vp) tyttöjen sukuelinten silponnan kieltämiseksi ja Eduskunnan lakivaliokunnan kansalaisaloitetta koskeva mietintö (LaVM 6/2020 vp). Valiokunnan päätösehdotuksen mukaisesti eduskunta edellytti, että valtioneuvosto ryhtyy mahdollisimman ripeästi toimenpiteisiin tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen säätämiseksi rikoslaissa rangaistavaksi nykyistä selkeämmin ja antaa tarvittavat lakiehdotukset eduskunnan käsiteltäviksi kuluva vaalikauden aikana (EK 44/2020 vp). Työryhmän toimikausi päättyi alun perin helmikuun 2022 lopussa. Työryhmän toimikauden päättyessä asiaa koskevaa mietintöä ei julkaistu. Työryhmä asetettiin uudelleen samalla kokoonpanolla toukokuussa 2022. Uuden asettamispäätöksen mukainen toimikausi jatkui 31.8.2022 saakka. Myöhemmin työryhmän toimikautta jatkettiin vielä 30.11.2022 saakka.

Työryhmän työskentelyssä tuli esiin useita tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen (erillis)kriminalisointia koskevia haasteita. Erityisesti seuraavat seikat toivat haasteita työskentelyyn: 1) sukupuolineutraali lähestymistapa silpomiseen ja sukupuolten väliseen yhdenvertaisuuteen liittyvät kysymykset, 2) haasteet kaikkien tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen muotojen sisällyttämisessä silpomista koskevaan sääntelyyn, 3) keskenään hyvin erilaisten ilmiöiden ja tekojen rinnastaminen keskenään (esim. tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen, poikien ympärileikkaus, kosmeettinen (kauneus)kirurgia ja lävistykset) sekä 4) se, että silpomista on tarkasteltu pääasiassa vain fyysisen vahingoittamisen näkökulmasta.

Työryhmän työskentelyssä keskeisenä haasteena oli se, että työryhmän tehtävänannosta poiketen valmistelussa oli hyvin vahva painotus myös poikien ei-lääketieteellisissä ympärileikkauksissa ja mietinnössäkkin on monin paikoin korostettu sukupuolispesifin kriminalisoinnin mahdollittomuutta sen sijaan, että työskentelyssä olisi pyritty alun perin löytämään ratkaisuja työryhmän tehtävänannon mukaisesti nimenomaan tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen nykyistä selkeämpään sääntelyyn. Työryhmässä linjattiin jo alkuvaiheessa, että lainsäädäntöä lähdetään valmistelemaan sukupuolineutraalisti, vaikka tehtävänanto ja asiaa koskeva kansalaisaloite

¹ Euroopan Neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta

² Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence

koskivat nimenomaan tyttöjä ja naisia. Valmistelussa poikettiin näin ollen jo hyvin varhaisessa vaiheessa työryhmän asettamis päätöksen mukaisesta sinänsä selkeästä toimeksiannosta, ilman että asiasta olisi käyty riittävän yksityiskohtaista ja asiantuntijanäkemyksiin perustuvaa keskustelua. Työryhmä kuuli asiantuntijoita (mm. oikeustieteen, lääketieteen, lääketieteen etiikan, maahanmuuttajajärjestöjen ja uskonnollisten yhdyskuntien edustajia), joista moni piti tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen ja poikien ympärileikkauksen rinnastamista toisiinsa varsin ongelmallisena. On myös todettava, että asiantuntijoita kuultiin työskentelyn alkuvaiheessa, jolloin arvioitava oli ainoastaan kaksi (sukupuolineutraalia) mallia. Kun työskentelyn loppupuolella mietintöön lisättiin muita sääntelymalleja, asiantuntijakuulemisia ei järjestetty.

Työryhmän ensimmäisen toimikauden aikana linjattiin myös, että ehdotuksessa ei kriminalisoidaisi silpomisen kaikkia muotoja, vaan vain lievää vakavampia (ts. vakavat ja perusmuotoiset) silpomisen muodot, joskin lievät muodot voisivat jatkossakin tulla käsitellyiksi pahoinpitelyrikoksina. Työryhmän työskentelyn loppuvaiheessa mietintöön lisättiin vaihtoehtoja, joihin oli sisällytetty myös silpomisen lievät muodot, mutta näiden vaihtoehtojen riittävälle käsittelylle, tai etenkin sille, että jostakin näistä olisi ehditty valmistella hallituksen esitys, ei ollut enää aikaa. On kuitenkin positiivista, että mietinnössä esitellään erilaisia vaihtoehtoja mahdolliseksi silpomista koskevaksi rikoslain pykäläksi, joskin eri vaihtoehtoja on arvioitu ja perusteltu melko epätasaisesti, esim. kaikki silpomisen muodot kattava malli on kuitattu mietinnössä hyvin lyhyesti. Lisäksi esim. sukupuolispesifi malli 1B on esitelty pitkälti siitä näkökulmasta, mikä tekisi mallista huonon/mahdottoman, ja mallin mahdollisia hyviä puolia/etuja on käsitelty vain suppeasti.

Mietinnön yksi keskeinen ongelma on se, että siinä rinnastetaan toisiinsa hyvin eri tyyppisiä ilmiöitä (tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen, poikien ympärileikkaus, kosmeettinen kirurgia, lävistyksiset jne.). Mietinnössä olisi tullut selkeämmin esimerkiksi erottaa tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen tilanteesta, jossa päätösvaltainen ihminen vapaaehtoisesti hakeutuu laillisesti tarjottavaan esteettisen kirurgian toimenpiteeseen. Lisäksi mietinnössä silpomista on arvioitu lähtökohtaisesti sen aiheuttaman vahingon näkökulmasta. Istanbulin sopimus edellyttää, että tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen kaikki muodot ovat rangaistavia, eikä sopimuksen sisältämä määritelmä edellytä teon vahingollisuuden arviointia. Mietinnössä on keskitytty silpomisen sukuelimille aiheuttamaan fyysiseen vahinkoon, eikä muita haittoja, kuten sosiaalisia ja psyykkisiä haittoja, ole huomioitu riittävästi, vaikka haitat voivat olla hyvin vakavia ja pitkäaikaisia. Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen vakavuuden korostamisen sijaan mietinnössä on paikoitellen perusteltu esimerkiksi sitä, että silpominen voi olla seurauksiltaan jopa poikien ympärileikkausta lievempi teko.

Istanbulin sopimuksen soveltamisalaan kuuluvat ja sopimuksen velvoittamina rikoslailla rangaistaviksi katsottavat väkivallan muodot on sopimuksessa valtaosin laadittu sukupuolineutraalisti. Kuitenkin Istanbulin sopimus edellyttää nimenomaan sukupuolispesifiä lähestymistapaa tiettyjen väkivallan muotojen, kuten naisten sukuelinten silpomisen, kriminalisoinnissa.

Istanbulin sopimuksen toimeenpanoa arvioiva asiantuntijaryhmä GREVIO julkaisi Suomea koskevan arviointiraportin vuonna 2019. Raportissa GREVIO arvioi Suomen lainsäädännön kattavuutta koskien mm. sukuelinten silpomista ja kehotti Suomen viranomaisia säätämään yleissopimuksen 38 artiklan mukaisesti rangaistavaksi tytön tahallisen kehottamisen, pakottamisen tai järjestämisen alistumaan sukuelintensä silpomiseen. Istanbulin sopimus ja GREVIO:n em. suositus tuodaan esiin myös oikeusministeriön työryhmän asettamispäätöksessä taustana työryhmän tehtävälle. Myös syksyllä 2022 CEDAW-sopimusta³ valvovan komitean Suomelle antamissaan suosituksissa komitea nosti esiin tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomista koskevan nimenomaisen lainsäädännön puuttumisen ja suositteli silpomisen nimenomaista kriminalisointia ("specifically criminalizing female genital mutilation"). Mietinnössä todetaan, että nykyisen lainsäädännön voidaan katsoa täyttävän Suomeen kohdistuvat kansainväliset velvoitteet. Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen on Suomessa nykyisin rangaistavaa rikoslain pahoinpitelyä koskevien säännösten nojalla.

Tyttöjen/naisten sukuelinten silpomisessa on kysymys mm. naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja tyttöjen/naisten seksuaalisuuden kontrolloimisesta. Poikien ympärileikkauksien taustalla on paitsi kulttuurisia myös hyvin syvälle juurtuneita uskonnollisia syitä (erityisesti juutalaisuus, islam). Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen on kansainvälisesti tunnistettu vakavaksi ihmisoikeusongelmaksi ja sukupuoleen perustuvan syrjinnän ja alistamisen muodoksi. Poikien ympärileikkausta ei ole tiettävästi spesifisti kriminalisoitu missään maassa. Lakivaliokunta totesi mietinnössään, että "(v)aiikka sukupuolineutraalia kirjoitustapaa tulisi pitää lainsäädännössä selkeänä pääsääntönä, yhdenvertaisuuteen liittyvät näkökohdat eivät valiokunnan valtiosääntöoikeuden asiantuntijoilta saaman selvityksen mukaan estä lainsäädäntötoimenpiteitä, joilla torjutaan vain tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomista." Myös eräissä muissa Euroopan maissa (esim. Ruotsi) nimenomaan tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen on säädetty rangaistavaksi.

Lakivaliokunta totesi mietinnössään, että myös poikien ei-lääketieteellisiin ympärileikkauksiin liittyy sääntelytarpeita, joita on aiheellista selvittää ja arvioida tarkemmin. Lakivaliokunta kuitenkin korosti, etteivät poikien ei-lääketieteellisiin ympärileikkauksiin liittyvät sääntelytarpeet saa viivästyttää tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen rangaistavuuden selkeyttämistä. STM:n näkemyksen mukaan poikien ympärileikkaukseen liittyviä mahdollisia sääntelytarpeita tulisikin käsitellä omana erillisenä asianaan. Koska työryhmässä lopulta päädyttiin siihen, että mietinnössä ainoastaan esitellään erilaisia sääntelyvaihtoehtoja, eikä ehdoteta mitään lainsäädäntömuutoksia, voidaan todeta, että lakivaliokunnan tahtoa tai työryhmän toimeksiantoa ei noudatettu. Ns. nollavaihtoehtoon päätyminen voi kuitenkin todeta olevan perusteltua siinä mielessä, että työryhmässä ei löydetty ratkaisua tai yksimielistä kantaa siihen, minkälainen sääntelyvaihtoehto olisi ollut nykytilaa parempi. On kuitenkin huomautettava, että nollavaihtoehtoon kannattaminen sinänsä ei välttämättä tarkoita, että sääntelytarpeita ei olisi, vaan sitä, että riittävän hyviä ja sellaisia vaihtoehtoja, jotka olisivat tuoneet selkeää parannusta nykytilaan, ei löytynyt, eri vaihtoehtoja ei ehditty käsitellä riittävän kattavasti ja/tai punnita kaikkien vaihtoehtojen

³ YK:n Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva sopimus.

etuja ja haittoja kunnolla eri näkökulmista. Myöskään missään vaiheessa työryhmän työskentelyä mikään tietty vaihtoehto ei saavuttanut selkeän enemmistön tukea työryhmässä. Mietintö ei kuitenkaan toisaalta tuo ainaakaan riittävän selkeästi esiin sitä, että nykytilanne olisi jo täysin selkeä ja yksiselitteinen.

Suomen ratifioimissa kansainvälisissä sopimuksissa on tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen kielletty kaikissa olosuhteissa. Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsen edun arvioinnissa on tavoiteltava sitä, että kaikki lapsen oikeudet toteutuvat mahdollisimman täysimääräisesti. Mietinnössä olisi tullut arvioida vielä systemaattisemmin myös lapsen etua käsiteltävän asiakokonaisuuden kannalta. Mietinnössä myös väljennetään tai venytetään korkeimman oikeuden päätösten sovellettavuutta siltä osin, että mietinnössä todetaan, ettei ole täysin yksiselitteistä, voisiko poikien ympärileikkausta koskevaa lapsen edun oikeuttamisperustetta soveltaa myös tyttöihin kohdistuneisiin, vakavuudeltaan poikien ympärileikkausta vastaaviin tai tätä lievempiin silpomistekeihin. Mietinnössä lapsen edun mukaista ratkaisua on arvioitu osin ongelmallisesti. Mietinnössä pohditaan, voidaanko lapsen edun nimissä hyväksyä lievä, tai jopa lievää vakavampi pahoinpitelyksi luokiteltava toimenpide. Tyttölapsen edun mukaista ei koskaan voi olla toimenpide, joka on tulkittavissa lieväksi tai lievää vakavammaksi pahoinpitelyksi. Korkeimman oikeuden päätösten taustalla on eri ikäisille pojille tehdyt ympärileikkaukset. Niiden tulkintaa voidaan soveltaa ainoastaan vastaaviin, eli poikien ympärileikkauksiin. Sosiaali- ja terveysministeriö on antanut näitä koskevat ohjeet terveydenhuoltoon. Tyttöjen sukuelimiin kajoaminen on erillinen toimenpide. Limakalvovaurio voi aiheuttaa hengenvaaran, pitkäaikaisen tai toistuvan tulehduksen sekä kipukokemuksen, jonka kesto toimenpiteen tekijä ei pysty arvioimaan. Lapsen oikeuksien näkökulmasta tällainen teko ei voi olla hyväksyttävissä, sillä teolle ei ole hyväksymistä puoltavia argumentteja, eikä minkäänlaista hyötyä. Kansainväliset sopimukset tuomitsevat naisten sukuelimiin kohdistuvan silpomisen naisiin kohdistuvana väkivaltana.

Valmistelussa ei päästy yksimielisyyteen mietinnön intersukupuolisia henkilöitä koskevista kohdista. STM:n asiantuntijat esittivät laajasti huomioita intersukupuolisia koskeviin kohtiin tekstissä, mutta kommentteja ja muutosehdotuksia ei pääosin huomioitu tekstissä. Vaikka intersukupuolisuus ei ole keskiössä mietinnössä, eikä aika- ja tilallisuudesta syistä tekstiä ollut mahdollisesti muokata laajamittaisesti, vähintään tekstissä olevat virheet olisi ollut hyvä korjata, sekä täsmentää, mitä intersukupuolisuudella tarkoitetaan. Työryhmäraportissa viitataan asiantuntijakuulemiseen. On kuitenkin muistettava, että myös alan asiantuntijoilla on toisistaan poikkeavia näkemyksiä intersukupuolisuudesta ja intersukupuolisille lapsille tehtyjen toimenpiteiden lääketieteellisistä perusteista. Erilaiset toimenpiteet, joita kyseisessä luvussa kuvataan, eivät ole yhdenmukaisia muuhun tekstiin verrattuna. Mietinnössä on keskitetty vain leikkaustekniikoihin ja niiden historialliseen kehittymiseen. Nykykäsityksen mukaan intersukupuolisuus on osa henkilön identiteettiä, ei pelkästään kehon rakenteellinen poikkeavuus. Pienen lapsen kehollinen muokkaus ilman hänen ymmärrystään tai suostumustaan toimenpiteeseen on loukkaus hänen identiteettiään ja hänen integriteettiään kohtaan.

Yhteenvedon todettakoon, että mietinnössä esitellään erilaisia sääntelyvaihtoehtoja, joista osaa on käsitelty syvällisemmin ja osa on tullut keskusteluun mukaan vasta työskentelyn loppupuolella. Sinänsä on positiivista, että mietinnössä esitellään erilaisia vaihtoehtoja. Valmisteluun on kuitenkin liittynyt useita haasteita, jotka liittyivät niin silpomisen määrittelyyn, eri ilmiöiden rinnastamiseen keskenään, lähestymistapoihin kuin vaikeuksiin

käsitellä silpomista ihmisoikeusloukkauksena ja osana naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Työryhmän ensimmäisellä toimikaudella STM oli erimielinen siitä, että valmistelussa edettiin mall(e)illa, jo(i)ssa ei huomioitu tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen kaikki muotoja ja jo(i)ssa rinnastettiin tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen ja poikien ei-lääketieteellinen ympärileikkaus. Kun työryhmä asetettiin uudelle toimikaudelle, oli jo aikatauluyistä varsin selvää, ettei muista vaihtoehtoisista malleista ehditä tehdä riittävän kattavaa arviota ja selvittää kunnolla sitä, minkälainen malli parantaisi ja selkeyttäisi nykytilaa. Tässä tilanteessa ns. nollavaihtoehto näyttäytyi kannatettavimpana vaihtoehtona, joskaan ei ongelmattomana huomioiden mm. työryhmän toimeksianto ja eduskunnan edellyttämä lainsäädännön selkeyttäminen ja asiaa koskevan hallituksen esityksen antaminen. Valmisteluun liittyvää hämmennystä on omiaan aiheuttamaan myös se, että mietinnön valmistelusta vastaavan ministeriön edustajat jättivät eriävän mielipiteen valmistelemansa mietintöön ja että eriävä mielipide koskee mm. sukupuolineutraaliutta, joka on vahvasti ollut mietinnön vastuuvalmistelijoiden lähtökohta työlle. Muiden muassa STM on valmistelun aikana lukuisia kertoja peräänkuuluttanut tarvetta valmistella ja keskustella sääntelyvaihtoehtoista, jotka koskisivat nimenomaan tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomista. STM toi myös esiin, että esitys saattaa vesittyä kokonaan, mikäli poikien ympärileikkaus sisällytetään samaan, alunperin melko tiiviissä aikataulussa tehtävään valmisteluun, koska poikien ei-lääketieteellisen ympärileikkauksen kieltäminen tai sääntely vaatisi merkittävästi laajemman yhteiskunnallisen arvioinnin. Nyt tämän laajemman yhteiskunnallisen poikien ei-lääketieteellistä ympärileikkausta koskevan keskustelun tarve todetaan myös mietinnössä, mutta ei tuoda esiin sitä, että juuri poikien ympärileikkauksen sisällyttäminen valmisteluun johti osaltaan siihen, ettei ratkaisua löytynyt myöskään tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomista koskevan sääntelyn selkiyttämiseksi.

Minna Viuhko

Erytisasiantuntija

7 Eriävät mielipiteet

Eriävä mielipide

Työryhmän työn taustalla on eduskunnan ponsi (EK 44/2020 vp), jossa eduskunta edellyttää kansalaisaloitteen (KAA 1/2019) pohjalta, että valtioneuvosto ryhtyy mahdollisimman ripeästi toimenpiteisiin tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen säätämiseksi rikoslaissa rangaistavaksi nykyistä selkeämmin ja antaa tarvittavat lakiehdotukset eduskunnan käsiteltäviksi kuluva vaalikauden aikana. Eduskunnan ponnen pohjalta on laadittu työryhmän tehtävänanto, jonka mukaan työryhmän tehtävänä on valmistella säännösehdotukset tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen säätämiseksi rikoslaissa rangaistavaksi nykyistä selkeämmin. Tehtävänannon mukaan työryhmä laatii ehdotuksensa hallituksen esityksen muotoon.

Työryhmän enemmistö on päätenyt mietinnössään esittelemään erilaisia malleja säännös-vaihtoehtoiksi kannattamatta mitään tiettyä mallia. Mietintöä ei näin ollen ole myöskään laadittu hallituksen esityksen muotoon.

Työryhmän ratkaisua voidaan sinänsä pitää perusteltuna huomioiden työryhmän ratkaisulle mietinnössä esittämät perusteet. Katsomme kuitenkin, ettemme voi yhtyä työryhmän mietintöön siltä osin kuin työryhmä ei ole laatinut esitystään hallituksen esityksen muotoon eikä esittänyt sääntelyratkaisua jonkin tarkasteleman mallin mukaisesti. Katsomme myös olevamme velvollisia esittämään kantamme sääntelyvaihtoehtoiksi, jolla työryhmän asettamis päätökseen muotoiltu tehtävänanto voidaan täyttää.

Työryhmän mietinnössä on esitetty eri vaihtoehtoja koskevissa pohdinnoissa perusteltuja, muun muassa perusoikeuksiin liittyviä syitä sääntelylle, joka olisi nykyiseen tapaan sukupuolineutraalia. Työryhmän toimeksianto huomioiden katsomme kuitenkin voivamme kannattaa ainoastaan mallia, joka koskee vain tyttöjä ja naisia.

Mietinnössä tarkastelluista, vain tyttöjä ja naisia koskevista säännös-vaihtoehtoista, pidämme vähiten ongelmallisena ja siten kannatettavimpana mallia 3 B (vain sukuelimen vahingoittamisen vakavia muotoja ja vain tyttöjä ja naisia koskeva säännös). Muotoilu, jossa säännös sisällytettäisiin törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistöön, ei edellyttäisi muutoksia muuhun lainsäädäntöön. Katsomme kuitenkin, että mietinnössä esiin tuodut, muun muassa perustuslakiin ja perustuslakivaliokunnan käytäntöön liittyvät kysymykset, tulisi arvioida tarkasti ja varmistua mahdollisesti esitettävän säännöksen lainmukaisuudesta.

Katariina Paakkanen
Lainsäädäntöneuvos, oikeusministeriö

Leena Mäkipää
Lainsäädäntöneuvos, oikeusministeriö

Eriävä mielipide

Eduskunnan lakivaliokunta antoi mietinnössään (LaVM 6/2020 vp) valtioneuvoston tehtäväksi ryhtyä toimenpiteisiin tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen säättämiseksi rikoslaisa rangaistavaksi nykyistä selkeämmin. Olen ollut Ihmisoikeusliiton edustajana oikeusministeriössä asiaa valmistelleessa työryhmässä.

Ihmisoikeusliitto on työskennellyt 20 vuotta tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen torjumiseksi Suomessa. Ihmisoikeusliitto kuuluu ainoana suomalaisena järjestönä eurooppalaiseen End FGM EU –verkostoon. Ihmisoikeusliitolla on jatkuvat, suorat kontaktit Suomessa asuviin eri yhteisöihin, joiden lähtömaissa tyttöjen sukuelinten silpomisen käytäntö on yleinen. Lisäksi Ihmisoikeusliitto on ollut merkittävässä roolissa kansallisten, silpomisen torjumiseen tähtävien toimien vahvistamisessa ja kehittämisessä.

Tarkastelen eriävässä mielipiteessäni työryhmän luonnostelemaa mietintöä sekä haasteita työryhmän työssä nimenomaan tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen asiantuntijan näkökulmasta. Olen tuonut huomioni toistuvasti esiin myös työryhmän kokouksissa.

FGM on kansainvälisoikeudellisesti määritelty¹, nimenomaan ihmisoikeusloukkaukseksi tunnistettu haitallinen perinne. Tästä syystä on ongelmallista, että työryhmässä asiaa lähdettiin varsin vähäisen keskustelun perusteella tarkastelemaan sukupuolineutraalisti rikoslain yleisiä periaatteita noudattaen. Vaikka lähtökohtaisesti sukupuolineutraali rikoslainsäädäntö on kannatettava yhdenvertaisuuden toteutumiseksi, tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen on väkivaltaa, joka nimensä mukaisesti kohdistuu tyttöjen ja naisten sukuelimiin. Käytäntöä tarkastellaan kansainvälissä ihmisoikeussopimuksissa, erityisesti Suomen ratifioimassa Istanbulin sopimuksessa², nimenomaisesti yhtenä tyttöihin ja naisiin kohdistuvan väkivallan muotona ja ihmisoikeusloukkauksena, jolta tyttöjä ja naisia tulee suojella. Näin ollen olisi ollut alusta lähtien perusteltua poiketa rikoslain yleisestä sukupuolineutraaliuudesta. Sukupuolineutraali lähestymistapa hankaloitti työryhmän tehokasta työskentelyä: koska poikien ympärileikkausta ei katsottu vallitsevasta oikeustilasta johtuen mahdolliseksi kieltää, yhdenvertaisuuden nimissä myöskään tyttöjen sukuelinten silpomisen kaikkia muotoja kieltävää säännöstä ei pidetty mahdollisena.

¹ “Female genital mutilation (FGM) involves the partial or total removal of external female genitalia or other injury to the female genital organs for non-medical reasons.” <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation>

² Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta <https://rm.coe.int/1680462532>

On hämmentävää, että sukupuolineutraalia säännöstä vahvasti työryhmässä koko prosessin ajan ajaneet oikeusministeriön edustajat päätyivätkin lopulta eriävässä mielipiteessään kannattamaan sukupuolispesifiä säännöstä. Tämä on omiaan herättämään kysymyksen siitä, onko oikeusministeriön taholta tullut ohjaus prosessin aikana ollut riittävää ja oikea-aikaista. Ehdotettu säännös koski vain tyttöjen ja naisten sukuelinten vakavaa vahingoittamista. Nähdäkseni tämä säännös ei vastaa lakivaliokunnan antamaan tehtävänantoon eikä selkeyttäisi nykyistä oikeustilaa, missä nimenomaan tyttöjen sukuelinten silpomisen ”lievimmät” muodot ovat niitä, joiden osalta oikeustila on mahdollisesti epäselvä. Lisäksi se voisi antaa silpomista harkitseville henkilöille harhaanjohtavan viestin siitä, että vain vakavammat muodot ovat rangaistavia.

Toinen periaatteellinen haaste työryhmän työssä, kuten myös sen mietinnössä, on se, että siinä ei ole tarpeeksi selvästi tunnustettu tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen erityisluonnetta. Sen sijaan säännösvalmistelussa on lähtökohtaisesti rinnastettu tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen ja muut sukuelimille tehtävät leikkaukset, kuten suostumuksella tehtävät kosmeettisen sukuelinkirurgian toimenpiteet. Osa kosmeettisen sukuelinkirurgian leikkauksista on teknisesti samanlaisia kuin jotkut tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen vähemmän äärimmäisistä muodoista. Ratkaisevana erona on kuitenkin se, että tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomiset kohdistuvat valtaosin alaikäisiin tyttöihin ilman heidän suostumustaan, osana tyttöjen ja naisten kontrollointiin tähtäävää ja ihmisoikeusloukkaukseksi tunnustettua silpomisperinnettä. Kosmeettisia sukuelinkirurgisia leikkauksia puolestaan tehdään yleensä aikuisille naisille heidän omasta aloitteestaan.

Vaikka Istanbulin sopimuksen määritelmä tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisesta keskittyy Maailman terveysjärjestön WHO:n tapaan melko teknisesti tiettyihin tyttöjen ja naisten sukuelimiin tehtäviin toimenpiteisiin, sopimuksen kontekstina on nimenomaisesti naisiin kohdistuva väkivalta. On lähtökohtaisesti hyvin ongelmallista, että tyttöihin ja naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja ihmisoikeusloukkausta tarkastellaan mietinnössä pitkälti rinnakkain kosmeettisista syistä tehtävien leikkausten kanssa vain siksi, että molemmissa tapauksissa toimenpide kohdistuu sukuelimiin. Tämä on omiaan häivyttämään taka-alalle sen, että tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen on erityinen sukupuolistuneen väkivallan muoto, jonka kaikilta muodoilta valtiolla on nimenomainen velvollisuus suojella tyttöjä ja naisia.

Kansainvälinen paine tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen nimenomaiseksi kriminalisoimiseksi on kasvamassa. Euroopan neuvoston Istanbulin sopimusta valvova GREVIO-komitea suositteli Suomea vuonna 2019 vahvistamaan silpomista koskevaa

sääntelyä ja YK:n kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevaa yleissopimusta (CEDAW) valvova komitea suositteli lokakuussa 2022, että Suomi kriminalisoisi tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen. Suomen on myös vastattava helmikuussa 2023 YK:n lapsen oikeuksien komitealle, mihin lainsäädäntötoimiin Suomi on ryhtynyt silpomisen kriminalisoimiseksi. Lisäksi EU on antamassa suosituksen silpomisen kriminalisoimisesta perustuen keväällä 2022 julkaistuun direktiiviluonnokseen naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumiseksi.

Ihmisoikeusliitto katsoo, että tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen rangaistavuutta tulee rikoslaisissa täsmentää lakivaliokunnan tehtävänannon ja kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti. On ensiarvoisen tärkeää, että kaikki tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen muodot ovat yksiselitteisesti rangaistavia. Koska sellaista vaihtoehtoa ei ollut työryhmässä tuotu tarkasteltavaksi, Ihmisoikeusliitto muotoili oman säännösehdotuksensa. Se sisältyy myös mietintöön yhtenä vaihtoehdoista (vaihtoehto viisi) ja on esitetty alla.

Aivan työryhmän toimikauden viime metreillä mietintöön lisättiin useita erilaisia vaihtoehtoja (kuten 1 c –kohdan kolme vaihtoehtoa). Näitä ehdittiin käsitellä vain hyvin pintapuolisesti, eikä niitä olisi enää aikataulusyistä ehditty muotoilla hallituksen esityksen muotoon. Osa näistä vaihtoehdoista on sellaisia, joita Ihmisoikeusliitto olisi voinut kannattaa, mikäli ne olisivat olleet ”pöydällä” ennen kuin Ihmisoikeusliitto ryhtyi muotoilemaan omaa säännöstään.

Ohessa ehdotuksemme hallituksen esitykseksi rikoslain muuttamisesta.

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi rikoslakia. Rikoslain 21 luvun henkeen ja terveyteen kohdistuviin rikoksiin lisättäisiin uusi 6 b §, jossa säädettäisiin rangaistavaksi tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen. Lisäksi törkeiden väkivaltarikosten valmistelua koskevaan 6 a §:ään sekä syyteoikeuden vanhentumista koskevaan 8 luvun 1 §:ään lisättäisiin viittaus uuteen 6 b §:ään.

Laki rikoslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan rikoslain (39/1889) 8 luvun 1 §:n 5 momentti, sellaisena kuin se on laissa 723/2022, sekä 20 luvun 6 a §, sellaisena kuin se on laissa 578/2015, ja

lisätään uusi 6 b § seuraavasti:

8 luku

1 §
Syyteoikeuden vanhentumisesta

(5 mom.)

Lapsenraiskauksen, törkeän lapsenraiskauksen, seksuaalisen kajoamisen lapseen, törkeän seksuaalisen kajoamiseen lapseen ja lapsen seksuaalisen hyväksikäytön syyteoikeus vanhentuu aikaisintaan, kun asianomistaja täyttää kaksikymmentäkahdeksan vuotta. Sama koskee kahdeksaatoista vuotta nuorempaan henkilöön kohdistunutta raiskausta, törkeää raiskausta, seksuaalista kajoamista, törkeää seksuaalista kajoamista, seksuaalista hyväksikäyttöä, paritusta, törkeää paritusta, ihmiskauppaa ja törkeää ihmiskauppaa **sekä tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomista**. Syyteoikeus vanhentuu rikoksen kohteena olleen henkilön täyttäessä kaksikymmentäkolme vuotta, jos kysymyksessä on 20 luvun 18 §:n 2 momentissa tarkoitettu lapsen houkuttelemine seksuaalisiin tarkoituksiin.

21 luku
Henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista

6 a §
Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu

Joka 1–3, **[poist.] 6 tai 6 a §**:ssä tarkoitettua rikoksen tekemistä varten

1) pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa,

2) sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohtaisen suunnitelman jonkin mainitun rikoksen tekemisestä tai

3) palkkaa, kääsee tai muuten yllyttää toista mainitun rikoksen tekemiseen taikka lupautuu tai tarjoutuu tekemään sen

on tuomittava törkeään henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta vankeuteen enintään neljäksi vuodeksi.

6 b §

Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen

Joka silpomisperinnettä harjoittaakseen teräaseella tai siihen rinnastuvalla välineellä, taikka polttamalla tai syövyttämällä kajoaa tytön tai naisen sukuelimiin, on tuomittava *tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisesta vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.*

Perustelut

- Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen (FGM) on määritelmällisesti naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, sillä se kohdistuu tyttöihin ja naisiin siksi, että he ovat naisia (Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehty Euroopan neuvoston yleissopimus (SopS 53/2015; Istanbulin sopimus, artikla 3)
- Istanbulin sopimuksen määritelmän mukaan naisiin kohdistuva väkivalta tarkoittaa naisiin kohdistuvaa ihmisoikeuksien loukkaamista ja yhtä syrjinnän muotoa, ja se käsittää kaikki sellaiset sukupuoleen perustuvat väkivallanteot, jotka aiheuttavat tai voivat aiheuttaa naisille ruumiillista, seksuaalista, henkistä tai taloudellista haittaa tai kärsimystä, mukaan lukien tällaisilla teoilla uhkaaminen, pakottaminen tai mielivaltainen vapaudenriisto joko julkisessa tai yksityiselämässä
- Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisessa on kyse haitallisesta perinteestä, jolla pyritään tyttöjen ja naisten seksuaalisuuden kontrolloimiseen ja silpomisperinne on siten kansainvälisesti tunnustettu vakavaksi ihmisoikeusloukkaukseksi
- Tämän lain ulkopuolelle rajautuu poikien ympärileikkausperinne, joka ei ole Istanbulin sopimuksen tarkoittamaa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa
- Toisin kuin poikien ympärileikkaus, naisten ja tyttöjen sukuelinten silpominen on sukupuoleen perustuvan syrjinnän ja alistamisen muoto, siksi siitä on, myös yhdenvertaisen kohtelun periaate huomioiden, perusteltua säätää erikseen

- Perusteluissa tulisi määritellä mahdollisimman tarkasti, mitä silpomisperinteellä tarkoitetaan. Silpominen (FGM) haitallisena perinteenä on kuitenkin kansainvälisoikeudellisesti määritelty ja tunnistettu useissa eri sopimusasiakirjoissa.
- Teonkuvauksessa teräseella tai siihen rinnastuvalla välineellä taikka polttamalla tai syövyttämällä kajoaminen kattaa kaikki tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen muodot. Laaja rangaistusasteikko mahdollistaa rangaistuksen mittaamisen teon törkeysasteen mukaisesti
- Istanbulin sopimuksen selitysmuistiossa viitataan WHO:n laaja-alaiseen määritelmään ja sopimuksessa käytetyn termin ”muu silpominen” nimenomaisesti määritellään tarkoittavan kaikenlaista naisten sukuelinten fyysistä muuttamista (”The term “performing any other mutilation” refers to all other physical alterations of the female genitals.”). (Istanbulin sopimuksen selitysmuistio, s. 34, kohta 199.)
- Tämän lain ulkopuolelle rajautuu kosmeettinen sukuelinkirurgia, jota lääketieteen ammattilaiset harjoittavat valvotusti ja lääkärin etiikan mukaisesti terveydenhuollon laillistetuissa toimipisteissä toimenpiteisiin omasta tahdosta hakeutuville naisille ja tytöille

Helsingissä 15.12.2022

Johanna Latvala

Sukupuolittuneen väkivallan vastaisen työn asiantuntija, Ihmisoikeusliitto

8 Allekirjoitukset

Saatuaan työnsä valmiiksi työryhmä luovuttaa mietintönsä kunnioittavasti oikeusministeriölle.

Helsingissä 30. päivänä marraskuuta 2022

Katariina Paakkanen

Kimmo Halme

Leena Koivuniemi

Mimmi Koukkula

Johanna Latvala

Klaus Lintuniemi

Leena Mäkipää

Kimmo Nuotio

Antti Riihelä

Minna Viuhko

Lähteet

- Abdirizak Hassan Mohamed & Johanna Latvala 2020: Female genital mutilation [FGM] Awareness and perceptions of Somali men in the Helsinki region, Finland, Finnish League for Human Rights, Ihmisoikeusliitto, Alakärppä, T. 2022. Islamin yhteydet tyttöjen sukuelinten silpomiseen nuorten somalinaisten silmin. Teoksessa Pauha & Konttori: Suomalaiset muslimit, Gaudeamus
- Andro, A., Cambois, E. & Lesclingand, M. 2014. Long-term consequences of female genital mutilation in a European context: Self perceived health of FGM women compared to nonFGM women. *Social Science & Medicine* 106: 177–184.
- Aukee, P. teoksessa Brusila, P., Kero, K., Piha, J. & Räsänen, M. (toim.) 2020. Seksuaalilääketiede, Printon: Tallinna. s.471.
- Banks E. 2006. Female genital mutilation and obstetric outcome: WHO collaborative prospective study in six African countries. *Lancet*. 2006;367:1835–41.
- Berg RC, Underland V, OdgaardJensen J, et al. 2014. Effects of female genital cutting on physical health outcomes: a systematic review and metaanalysis. *BMJ Open* 2014;4: e006316. doi:10.1136/bmjopen-2014-006316
- Berg, R.C. & Underland, V. 2013. The Obstetric Consequences of Female Genital Mutilation/ Cutting: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Obstetrics and Gynecology International*, Vol. 2013. Article ID 496564, 15 pages. <http://dx.doi.org/10.1155/2013/496564>
- Bossio, J. & Pukall, C. 2018. Attitude Toward One's Circumcision Status Is More Important than Actual Circumcision Status for Men's Body Image and Sexual Functioning. *Archives of Sexual Behavior* 4/2018, 47(3). DOI: 10.1007/s10508-017-1064-8
- Buggio, L., Facchin, F., Chiappa, L., Barbara, G., Brambilla, M. & Vercellini, P. 2019. Psychosexual Consequences of Female Genital Mutilation and the Impact of Reconstructive Surgery: A Narrative Review. *Health Equity* Volume 3.1, 2019 DOI: 10.1089/heq.2018.0036
- Farley, T., Samuelson, J., Grabowski, K., Ameyan, W., Gray, R.H., Baggaley, R. etc. 2020. Impact of male circumcision on risk of HIV infection in men in a changing epidemic context – systematic review and meta-analysis. *Journal of the international aids society*. <https://doi.org/10.1002/jia2.25490>
- Fish M., Shahvisi A., Gwaambuka T., Tangwa G.B., Ncayiyana D. & Earp B.D. 2020. A new Tuskegee? Unethical human experimentation and Western neocolonialism in the mass circumcision of African men. *Developing Worlds Bioethics*. Sep. 2020. <https://doi.org/10.1111/dewb.12285>
- Frisch, M. & Simonsen, J. 2018. Cultural background, non-therapeutic circumcision and the risk of meatal stenosis and other urethral stricture disease: Two nationwide register-based cohort studies in Denmark 1977-2013. *Surgeon*, 2018 Apr;16(2):107-118. doi: 10.1016/j.surge.2016.11.002.
- Frisch, M., Lindholm M. & Grønbaek M. 2011. Male circumcision and sexual function in men and women: a survey-based, cross-sectional study in Denmark. *Int J Epidemiol*. 2011 Oct;40(5):1367-81. doi: 10.1093/ije/dyr104.
- Gao, Y., Yuan, T., Zhan, Y., Qian, Z., Sun, Y., Zheng, W., Fu, L. etc. 2021. Association between medical male circumcision and HIV risk compensation among heterosexual men: a systematic review and meta-analysis. *The Lancet Global Health*. Vol. 9., iss. 7. P. e932-e941. doi: [https://doi.org/10.1016/S2214-109X\(21\)00102-9](https://doi.org/10.1016/S2214-109X(21)00102-9)
- Grund, J.M., Bryant T.S., Jackson, I., Curran, K., Bock, N., Toledo, C., Taliano, J., Zhou, S., Martindal, J. ym. 2017. Association between male circumcision and women's biomedical health outcomes: a systematic review. *The Lancet, Global Health*. Vol. 5, iss. 11. [https://doi.org/10.1016/S2214-109X\(17\)30369-8](https://doi.org/10.1016/S2214-109X(17)30369-8)
- Hallberg, Karapuu, Ojanen, Scheinin, Tuori & Viljanen, 2022: Perusoikeudet, Alma Talent Fokus verkkokirjapalvelu
- Hansen et al. 2016. Kunniakäsitykset ja väkivalta, ihmisoikeusliiton julkaisu.
- Hong, T., 2019: Kunniaan liittyvän väkivallan uhrin oikeudellinen asema, Turun yliopiston julkaisu sarja c osa – tom. 486.
- Johansen, 2022: REB. Discourses of change: The shift from infibulation to sunna circumcision among Somali and Sudanese migrants in Norway. *PLoS One*. 2022 Jun 17;17(6):e0268322. doi: 10.1371/journal.pone.0268322. PMID: 35714151; PMCID: PMC9205475.

- Koukkula, M. & Klemetti, R. 2019. Sukuelinten silpominen ja ympärileikkaukset. Teoksessa Skogberg, N., Mustonen, K.-L., Koponen, P., Tiittala, P., Lilja, E., Ahmed Haji Omar, A., Snellman, O. & Castaneda, A.E. (toim.) 2019. Turvapaikanhakijoiden terveys ja hyvinvointi. Tutkimus Suomeen vuonna 2018 tulleista turvapaikanhakijoista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 12/2019, 412 s. Helsinki 2019.
- Koukkula, M. & Klemetti, R. 2020. Naisten sukuelinten silpominen ja miesten ympärileikkaus. Teoksessa Kuusio, H., Seppänen, A., Jokela, S., Somersalo, L. & Lilja, E. (toim.) Ulkomaalaistaustaisten terveys ja hyvinvointi Suomessa. FinMonik-tutkimus 2018–2019. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 1/2020.
- Lei, J.H., Liu, L.R., Wei, Q., Yan, S.B., Yang, L., Song T.R., Yuan H.C., Lv X. & Han P. 2015. Circumcision Status and Risk of HIV Acquisition during Heterosexual Intercourse for Both Males and Females: A Meta-Analysis. *PLoS One* 2015 May 5;10(5):e0125436. doi: 10.1371/journal.pone.0125436.
- Lääkärietiikka 2021. Julkaisija Suomen Lääkäriliitto. <https://www.laakariliitto.fi/laakaran-etiikka/lapset-ja-nuoret/poikien-ymparileikkaus/>
- Miani, A., Di Bernardo G.A., Højgaard A.D., Earp, B.D., ZakAnne P.J., Landau M, Hoppe J. & Winterdahl M. 2020. Neonatal male circumcision is associated with altered adult socio-affective processing. *Heliyon*. Vol. 6, Iss. 11, Nov 2020, e05566. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2020.e05566>
- Morris B.J. & Krieger J.N. 2020. The Contrasting Evidence Concerning the Effect of Male Circumcision on Sexual Function, Sensation, and Pleasure: A Systematic Review. *Sexual Medicine* Vol. 8, Iss. 4, Dec 2020, P.577-598. <https://doi.org/10.1016/j.esxm.2020.08.011>
- Morris B.J., Moreton S., Krieger J.N. 2019. Critical evaluation of arguments opposing male circumcision: A systematic review. *Journal of Evidence-based Medicine*. Sep. 2019. Vol.12, iss.4. P. 263-290. <https://doi.org/10.1111/jebm.12361>
- Mäkinen, E., Isojärvi, J. & Leipälä, J. 2013. Kulttuurisista tai uskonnollisista syistä tehdyn poikien ympärileikkauksen terveyshaitat. Selvitys poikien ei-lääketieteellisen ympärileikkauksen komplikaatioista. Menetelmien ja käytäntöjen arviointiyksikkö (MEKA), Finohta-tiimi. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Pérez-López, F.R., Ornata, L., López-Baenab, M.T., Pérez-Roncerob, G.R., Tajada-Duasoa, M.C. & Chedrauc, P. 2020. Association of female genital mutilation and female sexual dysfunction: A systematic review and meta-analysis. *European Journal of Obstetrics & Gynecology and Reproductive Biology* 254 (2020) 236-244.
- Reisel, D. & Creighton, 2015. S.M. Review. Long term health consequences of Female Genital Mutilation (FGM). *Maturitas*. Vol. 80, Iss. 1, Jan 2015, P. 48-51.
- Shabanzadeh, D.M., Clausen, S, Maigaard, K. & Fode, M. 2021. Male Circumcision Complications – A Systematic Review, Meta-Analysis and Meta-Regression. *Urology*, Jun 2021, Vol. 152, P. 25-34. <https://doi.org/10.1016/j.urology.2021.01.041>
- Sharma, S., Raison, N., Khan, S., Shabbir, M., Dasgupta, P. & Ahmed, K. 2018. Male circumcision for the prevention of human immunodeficiency virus (HIV) acquisition: a meta-analysis. *BJU Int*. Apr;121(4):515–526. doi: 10.1111/bju.14102.
- Spees L.P., Wirth K.E., Mawandia S., Bazghina-Werq S. & Ledikwe J.H. 2020. Sexual risk compensation following voluntary medical male circumcision: Results from a prospective cohort study amongst human immunodeficiency virus-negative adult men in Botswana. *South Afr J HIV Med* 2020 Dec 14;21(1):1157. DOI: 10.4102/sajhivmed.v21i1.1157
- Sylla F, Moreau C, Andro A. 2020. A systematic review and meta-analysis of the consequences of female genital mutilation on maternal and perinatal health outcomes in European and African countries. *BMJ Global Health* 2020;5:e003307. doi:10.1136/bmjgh-2020-003307
- Tapani, Tolvanen, Hyttinen, 2019: Rikosoikeuden yleinen osa, vastuuoppi,
- Thorup, J., Cortes Thorup, S., Botker Rasmussen Ifaoui, I. 2013. Complication rate after circumcision in a paediatric surgical setting should not be neglected. *Dan Med J*. 2013 Aug;60(8):A4681. PMID: 23905566.
- WHO 2018a. Care of girls and women living with female genital mutilation: a clinical handbook. Geneva. <http://www.who.int/reproductivehealth/publications/health-care-girlswomen-living-with-FGM/en/>
- WHO 2020. Fact sheet. <http://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation>
- Wuest, S.; Kuhn, A.; Surbek, DV.; Stadlmayr, W.; Mueller, MD.; Wyssmueller, D. & Raio, L. 2009. Effects of female genital mutilation on birth outcomes in Switzerland. *BJOG: An International Journal of Obstetrics and Gynaecology*. Vol. 116. Issue 9, 1204–1209.

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-1172 (PDF)
ISBN 978-952-400-422-0 (PDF)